

Zsiros Sándor

A FRONT ALATT

1944 ősze

**60 éves emlékek, dokumentumok
Felsőzsolca és Miskolc környéke
„felszabadításáról”**

Harmadik, bővített kiadás

**ÖRÖKSÉGÜNK FELSŐZSOLCA ALAPÍTVÁNY
KIADÁSA
2006**

Fodor Andor barátom emlékére

Az első kiadás 1994-ben jelent meg
ugyancsak *A front alatt* címmel az
Örökségünk Felsőzsolca Alapítvány
gondozásában,

Dallosné Balázs Katalin , a TRAKTORKER Kft. ügyvezető igazgatója
Fehér Tibor, a Csúcstechnika Kft. ügyvezető igazgatója
Fodor András, nyugdíjas, USA
Katona Ferenc, a Natura Sportiroda vezetője, Felsőzsolca
Kiss Illés, vállalkozó, Felsőzsolca
Kovács István és társa, vállalkozó, Felsőzsolca
Kucskár Tibor, vállalkozó, Felsőzsolca
Kurmai József, vállalkozó, Felsőzsolca
Nagy Zoltán, a Sajómenti Transzit Kft. ügyvezető igazgatója, Felsőzsolca
Nemkin Antal, kertész, Felsőzsolca
Ifj. Oláh Károly, vállalkozó, Felsőzsolca
Tóth Lajos dr., orvos, Felsőzsolca
Tóth László, Russz-team Kft., Felsőzsolca
Zsiros Zsolt dr., jogász, Miskolc
Faluvédő és Hagyományőrző Egyesület, Felsőzsolca
Felsőzsolcai Nagyközségi Képviselő-testület
Felsőzsolca és Vidéke Takarékszövetkezet
támogatásával.

A második kiadás ismét az
Örökségünk Felsőzsolca Alapítvány kiadásában
látott napvilágot 2004 szeptemberében

Hende Csaba országgyűlési képviselő
és
Vilmányi Kiss László vállalkozó
támogatásával.

ELŐSZÓ A MÁSODIK-HARMADIK KIADÁSHOZ

„A múltat tiszteld, s a jelent vele kösd a jövőhez.”

(Vörösmarty Mihály)

Különleges feladat jutott nekem. Zsiros Sándor tanár úr tanítványaként, nagy tisztelőjeként, egyben felsőzsolcai születésüként szeretném bemutatni, méltatni Tanár úr *A front alatt* című könyvét, melynek második, átszerkesztett, újabb dokumentumokkal gazdagított kiadását vehetjük kezünkbe az első megjelenés tizedik évfordulóján. A könyvet, mely először 1994-ben jelent meg, újra az Örökségünk Felsőzsolca Alapítvány adja ki.

Az újabb bemutatást az is indokolja, hogy elkészült a könyv angol nyelvű fordítása, melynek címe: *On the Front*. A fordításban segítségemre volt néhány hallgatóm a Miskolci Egyetemen, a lektorálást pedig kollégáim: Dr. Colin Swatridge vendégprofesszor és Ted Bailey egyetemi adjunktus végezte.

„Ha nem ismernénk a történelmet, az olyan lenne, mintha mindig gyermekek maradnánk. Tudatlanok, tehát gyengék és védtelenek. Mert a történelem olyan, mint a föld alatti folyó: ha nem ismerjük természetét, könnyen alámoshatja életünket. Ismét elszenvedhetnénk az elődeink elszenvedte fájdalmakat, és ismét elkövethetnénk az előttünk járók által már elkövetett bűnöket. Ezért a múltból soha, semmit sem szabad eltörölni. Minden darabja fontos.”(Orbán Viktor)

A múlt megörökítésének fontosságára a következő szavakkal figyelmeztet bennünket egyik királyunk is, már kilencszáz esztendővel ezelőtt: „Az emberi természet gyarlósága következtében, az idők folyása során az elmúlt dolgok emlékezetének helyére könnyen belopakodik a feledés. Ezért illő írásba foglalni azt.”

Ezek a gondolatok otthonra találnak Zsiros tanár úr könyvében, mely nem száraz történettudományi értekezés, hanem, mint ahogy azt már a tanár úrtól megszoktuk, lebilincselően izgalmas, nagyszerű olvasmány, mely hozzásegíthet minket ahhoz, hogy múltunkat végigkísérve jobban megérthessük jelenünket.

Egyedülálló könyvet tarthat kezében az olvasó. Egyedülálló két okból is. Egyrészt: korhűen, szívet-lelket megrázó hitelességgel mutatja be azt a sok kegyetlenséget, melyet a lakosságnak el kellett szenvednie a II. Világháború helyi harcai alatt; másrészt ez az *egyedüli könyv*, mely a település történelmének ezt a szakaszát bemutatja.

A szerző Felsőzsolca történelmének fontos időszakát dolgozza fel ebben a könyvében, a második világháború Zsolca és Miskolc környéki harcairól s azok következményeiről ír. 60 évvel ezelőtt a románok kiugrása révén a Kárpát-medencébe délről betört Vörös Hadsereg az októberben vívott hortobágyi nagy csata után 1944. november 7-én Tiszacsegénél átlépte a Tiszán, és elhúzódozó harcok után november 20-án

Felsőzsolca alá érkezik. Itt a sebtében megépített harcárkokban, melyek a falu déli szélénél, a Kastély közelében húzódtak, körülbelül 200 magyar és 300 német katona tartotta magát 10 napig, amikor is 1944. november 29-én öt feltöltött szovjet hadosztály 25 000 katonája zúdult a községre. Még a „felszabadulás” éjjelén kb. 200 civil zsolcai férfit (köztük volt 25-30, a lakosok által bűjtatott zsidó munkaszolgálatos is) összeszedtek és a Szovjetunióba hurcoltak.

Tíz évvel ezelőtt, az akkor még élő tizenegy visszatért férfi emléket csokorba szedve, korabeli dokumentumokkal kiegészítve írta meg Tanár úr a sok szenvedést, áldozatokat követelő háborús idők igaz történéseit. A szemtanúk elénk tárják a szovjetek brutalitását, a nők bántalmazását s azt a sok kegyetlenséget, melyet elkövettek az elhurcoltakkal s a lakosok ellen. Bár sohasem fogjuk megtudni a megkínzott és megszegényített nők, a Romániába és a Szovjetunióba elhurcolt férfiak teljes névsorát, de az összegyűjtött és felkutatott áldozatoknak, a szörnyűségekben meghurcoltaknak méltó emléket állít e könyv.

És ez az, amiért ez a könyv olyan nagyszerű és fontos, és amiért különös tisztelet illeti Zsiros Sándor tanár urat, a szerzőt. Fialat gyerekként élte át az eseményeket; emlékei és szülőfaluja iránti szeretete indította a könyv megírására.

Az igazság negyven évig hallgatott. Csak 1989 után lehetett kérdezni és választ kapni, s vádat emelni az embertelenség ellen, amit ma háborús bűnténynek nevezhetünk. Az igazságról, a valóban megtörténteokről csak jóval később lehetett szólni, csak jóval később lehetett elégtételt adni a sokat szenvedőknek, az elesetteknek, de talán mégsem túl későn. Soha nem késő további adatokat az emberek elé tárni, míg élnek azok, akik igazolni tudják, ami valóban megtörtént. Mi tartozunk nekik azzal, hogy meghallgatjuk őket, s tartozunk azoknak is, akiket már nem tudunk meghallgatni. Ez az értékes könyv ebből a nagy adósságból igyekszik törleszteni. Helyes, ha megbecsüljük a nagy tanúságtevőket, akik túléltek a nagy világégéseket és túléltek a vesztés csatákat. Akik tudták, amit tudtak, láttak, amit láttak, és mindig volt erejük nemcsak a túléléshez, hanem az újrakezdéshez is.

Már maga a szerző neve is garancia arra, hogy hasznos, jó könyvet tart a kezében az olvasó, hisz évtizedek óta foglalkozik a település történetével, ápolja és feltárja múltját, s könyveiben, cikkeiben, írásaiban közzéteszi kutatásait.

E könyve hézagpótló, a homályos vagy éppen ferde történelmi ismereteket rakja rendbe hitelesítve a túlélők vallomásaival.

Felsőzsolca, 2004. október 1.

Molnár Erzsébet
egyetemi adjunktus
Miskolci Egyetem Angol Nyelvészeti Tanszék

AZ ELSŐ KIADÁS ELŐSZAVA

Sajátos, különleges könyvet vehet kezébe az olvasó. Szerzője, Zsiros Sándor, nemrég adta közre Felsőzsolca történetét taglaló, gazdag, jól szerkesztett, szépen megírt könyvét. Kitűnő falumonográfia - mondhatná a szakember.

S most, alig egy évvel később, újabb könyve kerül a felsőzsolcai - és távolabbi - érdeklődők karácsonyi asztalára. Miért is neveztem különlegesnek ezt a könyvet? Mert különleges a műfaja, a "formája", és különleges a tartalma. Műfaját a visszaemlékezések és a történeti tények sajátos vegyítése teszi különlegessé. A hézagos adatokat pontosan feltáró helytörténész azzal teszi igazán hitelessé a korszak bemutatását, hogy megszólaltatta azokat, akik túléltek az események poklát. Emlékek és tények sorakoznak egymás mellé, felelgetnek egymásnak, teszik szinte kézzelfoghatóvá, érzékelhetővé ama rettenetes hetek, hónapok történéseit, az alig leírható szenvedéseket.

És éppen ez az, ami csakugyan különleges értéket kölcsönöz Zsiros Sándor könyvének. Joggal írja a szerző bevezetőjében: a törökvilág óta nem kellett akkora pusztulást elviselnie Felsőzsolcának, mint amit az 1944-es ősz és tél mért a falura. S tegyük hozzá mindjárt: nem csak Felsőzsolcára, hanem az országra, sőt, a Kárpát-medencében élő egész magyarságra is. A front átvonulása, harcok, a civilek elhurcolása, a fogolytáborok pokla (mint megannyi borzalma a korszaknak!) e könyv lapjairól megrázó erővel tárulkozik elénk. Drámaibb hangon szólva: szinte elemi erővel fakadnak föl - egyetlen falu példájában is! - azok a nehezen gyógyítható sebek, amiket négy évtizeden át hangzatos frázisokkal akart elfeledni, velünk elfelejtetni az idegen érdekek szolgálatába szegődött diktatúra.

Tisztelet illeti a faluját szerető pedagógust, a kutató helytörténészt, hogy emlékeztet bennünket. Hogy feltárta a behantolt múltat. Hogy tudatosítja bennünk veszteségeinket, apáink és nagyapáink szenvedéseit. Hogy így segíti feloldani a rettenet éveit, és begyógyítani a közösségen esett-ejtett súlyos sebeket.

Tisztelet a Szerzőnek és tisztelet az olvasónak.

1994 novembere

Für Lajos

Magyarország volt honvédelmi minisztere

BEVEZETÉS

1100 év óta élő és virágzó Magyarország Európa közepén a Kárpátok ősi hegyláncával övezett változatos tájon helyezkedik el. Bő 1000 éven át Európa gazdaságának és kulturális életének egyik meghatározó népessége él itt, és védte a keresztény Európát az évszázadok során megismétlődő keletről induló támadások ellen, de függetlenségünkért osztrák, német hódítók ellen is harcolnunk kellett.

Az első világháború következtében elvesztette népessége 1/3-át és területe 2/3-át, majd a 2. Világháborúban a hitleri Németország és a Szovjetunió vetett rá szemet.

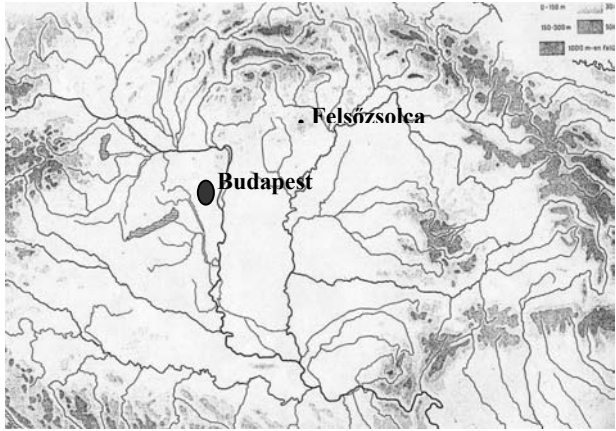
Ebben a könyvecskében a szovjet megszállás körülményeiről

szeretnénk hű képet adni a sokat szenvedett községben élő emlékezők és a feltárt dokumentumok alapján.

1941-ben léptünk be a második világháborúba a németek oldalán a Szovjetunió ellen, miután Kassát, ősi történelmi nagyvárosunkat súlyos (állítólag szovjet) repülőtámadás érte. A kezdeti harci sikerek után megfordult hadi helyzet nyomán a szovjet csapatok a Kárpátok előteréig szorították vissza a németekkel szövetséges csapatokat.

A Kárpátok-hegylánc évszázadokon át kitűnő védelmet nyújtott az országnak, remény volt arra, hogy itt megállíthatjuk a támadó orosz csapatokat. Az egyik szövetséges, Románia azonban váratlanul kiugrott a háborúból, s a szovjet csapatoknak engedte át területét. Azok élve az alkalommal megkerülve a Kárpátok vonulatát, a nyitott Dél felől gyorsan mozgó páncélos és lovas csapatokkal a védő magyar csapatok hátába kerültek. Így jutottak el Felsőzsolca közelébe is.

Ötven évvel ezelőtt tragikus eseményeket élt át községünk. 1944 novemberében elérték a harcok a mi falunkat is, ahogy akkor

mondták, ideért a front. Történelmünk során földrajzi helyzetünk, fekvésünk eredőjeként hol virágzó községgé lettünk - mint napjainkban is -, hol meg harcok, háborúk apasztották a népeiséget meg javaikat. Sokszor megszenvedtük a háborúkat, de ilyen pusztítás, vérveszteség, amilyen 1944-ben bekövetkezett, csak a török időkben érte Felsőzsolcát. A sok csapás között talán a legtragikusabb volt az, hogy a bevonuló szovjet hadsereg rögvest majd kétszáz zsolcai civil férfit összegyűjtött és a GULAG-ra hurcolt.

Közöttük édesapámat, rokonaimat, velem egykorú barátaimat, mint Fodor András, Csarni András, Tóth Gyulát, Simárszki Jánost - szinte még gyermekeket -, akik közül csak kevesen tértek vissza élve.

Az 1944 novemberében végrehajtott szovjet támadásról, ezen napok háborús eseményiről, a szovjetek gattetteiről egy fél évszázadon át igaz szó el nem hangzott, beszélni sem lehetett a történekről.

Mi történt? Hogyan történhetett ez meg? Hány embert vittek el? És miért főleg gyári munkásokat? Segítettek nekik árulók? A zsidók miatt történt bosszúból?

Ezek a félévszázadon át hangosan ki nem mondott, csak suttozva, bizalmasan egymásnak feltett kérdések és a reájuk született ésszerű meg képtelen válaszok, magyarázatok máig gyanakvást keltenek az unokákban is. Mert nem lehet a múltat végképp eltörölni. Ezt mutatják a Holocaust egész éven át megisméltődő gyászünnepei. Mindannyiunk számára példát mutató összefogással, együvé tartozással áldoznak elpusztított szeretteik emlékének. Jogos fájdalmukban egyek a gyászban.

A Holocaust gyászünnepei adták nekem a végső ösztönzést arra, hogy összegyűjtsem a még élő elhurcoltak visszaemlékezéseit és a csekély számú dokumentumot, és ezek alapján keressek választ arra, mi történt itt Felsőzsolcán ötven évvel ezelőtt?

Felsőzsolca, 1994. november

Zsiros Sándor

I. A TELEPÜLÉS MÚLTJÁRÓL

Az elmúlt években végzett ásatások eredményeként elmondhatjuk, hogy Felsőzsolca területén a bronzkortól, tehát kb. 3000-3600 év óta élnek itt kisebb-nagyobb megszakításokkal emberek.

Honfoglaláskori leletek

A magyar honfoglalás, azaz 1100 év óta folyamatosan élénk, eleven kulturális és gazdasági élet színtere ez a föld. Már a kereszténység felvételének első időszakában, szent királyunk István uralkodása alatt, felépül a faluban az 1100-as években egy templom. A keresztény Európához történő csatlakozás nyomán Szent István, a magyarok első felkent királya kívánságára minden nagyobb település templomot emelt magának. Így történt ez Borsod megye akkor egyik legnagyobb településén, Felsőzsolcán is. A község a szeszélyes Sajó folyó bal partján – átellenben egy nagyvárossal, Miskolccal - fontos főutak, kereskedelmi és hadi utak csomópontjában fekszik. A település földrajzi helyzete vonzotta ide a kereskedőket és a hadakat is. A középkor folyamán, egészen a török időkig virágzó község. A megismétlődő török támadások, belháborúk, járványok a hódoltság végére teljesen elpusztítják a falut.

A törökök, lakóit megölik, rabszíjra fűzik, vagy elmenekülnek. (1)

Csak a 18. század első évtizedeiben kezd visszatérni ide az élet. A Kárpátok körzetéből több ízben is rutén, majd szlovák (tót), illetve magyar jobbágyokat telepítenek ide a pusztán maradt szántókra a község földbirtokosai. Majd két évszázadon át csak lassan gyarapszik a település népessége, lakóinak a száma. A lakosság számának gyors növekedése az 1800-as évek utolsó évtizedeitől indul meg.

Az történt ugyanis, hogy a 19. század második felében a jobbágyfelszabadítás eredményeként önállósult parasztgazdaságok egy része nem tudott lépést tartani a liberalizálódó gazdaság feltételeivel, egy-két évtized alatt tönkrement. Közben az uradalmak is gyors ütemben „modernizálódtak”. Községünkben is a földesúri birtok a belterjes állattenyésztést szorgalmazta. Sőrétet hizlalt, az uradalom földjei nagy részén ipari növényeket, cukorrépát, dohányt és kukoricát termesztett. (2) Ehhez azonban már korántsem kellett annyi munkáskéz, mint a jobbágyidők gazdaságához. A falvakban tehát ott volt a sok "felesleges" ember, akiknek a mezőgazdaság már munkát adni nem tudott, s eltartani sem tudta. "Szerencsére" ezzel egy időben indult meg nagy léptekkel a kapitalizálódó ipar, a kialakuló kapitalizmus gyors ütemű iparfejlesztése. Ebbe a sorba illeszkedett be a szomszédos város, Miskolc iparosodása. Ezek sok-sok munkáskezet igényeltek. Ide áramlott hát a városba a megyéből, de még más megyékből is a falun "fölslegessé" vált emberek tömege. Munkát kerestek és kaptak Miskolc üzemeiben, gyáraiban. Munkát kaptak, munkahelyük lett, de lakást, lakhelyet nem, ezzel akkor is szűkiben volt a város. A környékbeli falvakat árasztotta el tehát a városban munkahelyet találó, de lakással nem rendelkező emberek sokasága. Egyre többen kerestek Felsőzsolcán is albérletet, házat, házhelyet. A feszítő gondokon a község úgy enyhített, hogy az akkori falu északi pereménél fekvő, a földbirtokos Szathmáry Király család tulajdonát képező gyümölcsöst, a Szilvást felmérték, felparcellázták és jó pénzért házhelyeknek adták el.

Ezekben az utcákban néhány esettől eltekintve a mezőgazdaságból kiszorult, kispénzű gyári munkások, vasutasok vásároltak portákat. Az 1944-es események szempontjából figyelemre méltó az is, hogy az újonnan épült "lakótelepekre" beköltöző, ott lakást építő ipari munkáscsaládok többsége római katolikus volt. Amikor tehát elérkezünk a II. Világháború éveéhez, községünk földrajzilag újkori története során kialakult néhány szerkezeti részből áll.

A "Faluban" túlnyomó többségben mezőgazdaságból élők, a gazdák laktak. Azoknak a korai, még a 18. és a 19. században ideköltözött jobbágyoknak az ivadékai éltek a volt jobbágytelkeken. Az újjászülető faluba megközelítően fele-fele arányban telepedtek le magyar anyanyelvű és rutén (és más szláv anyanyelvű) jobbágyok. A múlt században ezért mindkét nyelvet értette itt mindenki. Az 1940-es évekre azonban már csak néhány öregember beszélt tótul. Később ezek még megértették magukat a falut elfoglaló II. Ukrán front katonáival.*

Ami gondolkodásukat, érzéseiket illeti, itt mindenki őszintén és igaz magyarnak vallotta magát. Fogalmuk sem volt ezeknek a családoknak, kinek ki, mi volt az őse. Nem is lehetett, hiszen kétszáz év alatt olyan nagy mértékű keveredés és összeházasodás történt, hogy ember nem mondhatta meg, kinek milyen eredetűek voltak az ősei. A településen mindenki mindenkinek közeli vagy távoli rokona volt. S ami a lényeg, a szellem, a felfogás, a kultúra az teljesen homogén ekkor már itt. Mert hát "Ki a magyar?" Ezt a kérdést ebben a században sokszor feltették, és sokféleképpen válaszoltak rá. Talán a legigazabb, legelfogadhatóbb választ jeles írónk, Illyés Gyula adta: *„Egy-egy népet nem a testi hasonlóság, hanem a közös múlt, a hasonló gond, az egy haza levegője egyesíti... Magyar az, akinek nyelve és esze magyarul forog.”* (3)

Nos, tehát a szív és ész itt maradéktalanul és osztatlanul magyar volt. Csak a családnevek és bizonyos mértékig a vallási hovatartozás utalhatott az évszázadokkal ezelőtt idetelepedett ősök nemzetiségére. (A rutén telepések utódai nagyobb részt görög katolikus vallásúak voltak)

A "Faluban" épült fel a múlt században a két egyház temploma, plébániája, a Fő utcán a görög katolikusoké, a vele párhuzamos utcában a római katolikus plébánia. A Fő utcán túlnyomóan görög katolikus családok éltek.

A Vám a község természetes középpontja volt, s ma is az. Akkor ez a terület társadalmi, szociális viszonyokat tekintve elég vegyes képet mutatott. Laktak itt csak kizárólag földművelésből élők, de volt még gyógyszertár, több korcsma, vendéglő, mézszárszék, állt még egy hatalmas szekérállás, volt itt olajütő, borbélyüzlet, fűszerüzlet, stb.

* (Az 1940-es statisztika szerint 52-en beszéltek valamilyen szláv nyelvet a községben.)

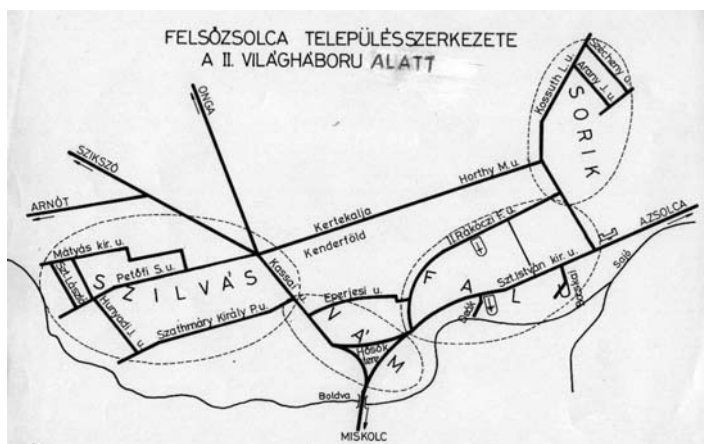
A Szilvás nevű területen szinte kizárólag gyári munkások, vasutasok éltek, olyanok, akik Miskolcon keresték meg mindennapi kenyerüket. Érdekes módon, az itt építkezők többsége római katolikus volt.

Ezeket azért kellett itt elmondanom, mert sokak véleménye szerint az elhurcolásban, pontosabban: abban, hogy az elhurcoltak között lényegesen kevesebb volt a görög katolikus férfi, a helyi egyház vezetőinek is szerepe volt. Hiszen a görög katolikusok keleti egyházhoz tartozók, akiknek liturgia nyelve nem is régen orosz volt. Az egyház akkori papja, Dr. Bodnár Béla jól beszélt oroszul, ennek következtében közvetlen kapcsolatba került a megszálló szovjet hadsereg tisztjeivel. Mások ellenkezőleg: úgy vélekedtek, hogy voltak olyanok, akik irányították a szovjeteket, hogy melyik utcából szedjék össze az embereket.

Jogosak ezek a feltételezések, vagy semmi alapjuk nincs?

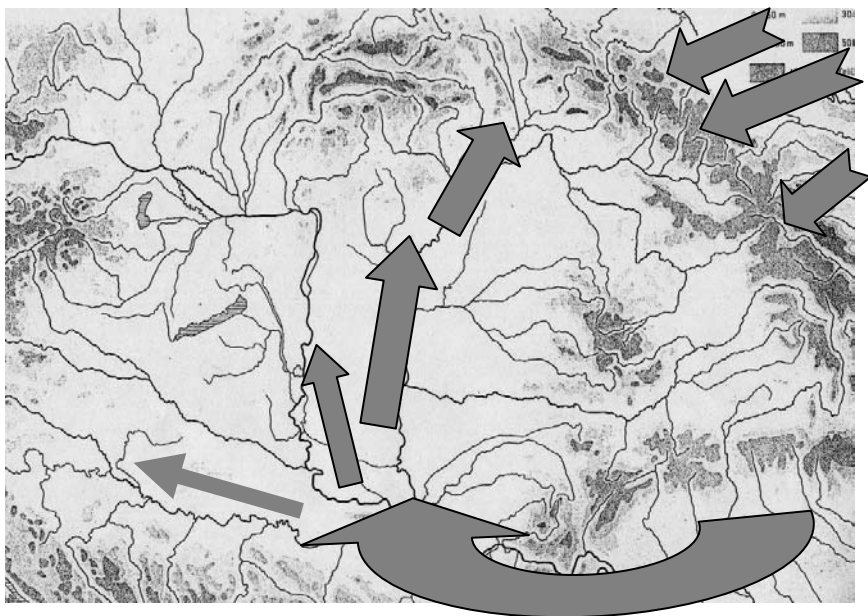
A Sorik (am. Kissor) nevű falurészt többségében a nincstelen mezőgazdasági cselédség és a mezőgazdaságból kiszorult s most az iparban képzetlen munkásként, napszámbérből éldegélő réteg lakta.

A harcok, melyek eddig a Szovjetunió területén zajlottak, akkor már a Kárpátok előterében, majd az ország belsejében folytak. A bekövetkezett tragikus eseményeket az elmúlt félévszázad hivatalos történelemtanításából jól ismerjük. De vajon úgy történt-e? Hogy éltek ezt meg az itt lakók?

II. A KÖZELGŐ FRONT

Minden komor előjel ellenére - emlékezet szerint - abban bíztak, azt remélték az itt élő emberek, hogy nem jön át a front a Kárpátokon az ország belsejébe. Valahol ott megáll, megakad, vagy ha nem, akkor hát vége lesz a háborúnak, vagy valami csoda csak történik. Amikor azután a románok háborúból történt 1944. augusztusi kiugrása következtében 1944. szeptember első napjaiban a II. Ukrán Front nevű hadi csoportosítás Románia felől betört a déli határainknál, reményt vesztett szorongás lett úrrá az embereken. Különösen azok után, hogy a rádió s az újságok is arról kezdtek szólni, hogy a harcoló szovjet csapatok könyörtelenek, fosztogatnak. A férfiakat Szibériába viszik, sőt nem csak a német és magyar csapatokra vetik rá magukat nagy vehemenciával, hanem a magyar nőkre is. Amikor azután e déli területről menekülőök élő szóval is megerősítették ezeket a híreket, tanácstalanság és félelem lett úrrá a községen.

A Vörös Hadsereg támadási irányai 1944 őszén.

Az a kérdés vetődik fel, hogy mindezek ellenére voltak-e olyanok Felsőzsolcán, akik várták a szovjet csapatokat? Ha igen, akkor ezek lehettek később aktív segítői a községet elfoglaló orosz egységeknek. A kérdés azért tűnik jogosnak, mert az itt élők között máig is többen úgy vélik, hogy helybeliek is szerepet játszottak a majd kétszáz civil férfi elhurcolásában. Egyesek szerint éppen azok, akik várták a szovjetek bejövetelét, az akkori helybeli kommunisták.

Mi volt valójában a helyzet?

Különösen az 1930-as évek elején a gazdasági válság, a munkanélküliség hatására megnőtt a faluban a Szociáldemokrata Párt létszáma. 1932-ben 232 bejegyzett tagja volt a községünkben. Azaz, az itt élő munkások szinte valamennyien, valamint az iparosok egy része (pl. suszterek, asztalosok) kötődött e párthoz. Amint láttuk, az ipari munkásréteg főleg a Szilvásban és a Sorik nevű falurészen telepedett meg, innen került ki tehát nagyobbrészt a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének a tagsága. Ez a réteg a tárgyalt időszakban, 1944 őszén legfeljebb addig jutott el a „várakozásában”, hogy félve remélte, a háborús évek alatt a magyar sajtóban, rádióban a szovjet életről, az ottani viszonyokról szóló hírek, közlések ("csajkarendszerről", a közös konyháról, kolhozokról, az elmaradottságról) nem is igazak. Vagy, ha igen, akkor is nálunk ez - ha mégiscsak ideérnének - nem így fog működni, hanem a munkásság javára. Ezt remélték félve.

A reményeket erőteljesen csökkentették azok a baráti, családi körön belül terjedő hírek, közlések, melyeket az Oroszországot megjárt, frontról szabadságolt vagy leszerelt katonák mondtak el. Ők személyes tapasztalatokat szereztek a szovjet állapotokról. Elmondották, hogy nem csak a háború miatt van ott nagy szegénység, elmaradottság. A falvakban a házak körül nemhogy állatok nem láttak, de nem találkoztak istállókkal, ólakkal sem. Sok helyen hiányzott a villany, rádió, a jó út. Nem voltak templomok, ha mégis megmaradt egy-kettő, akkor azt közös istállóknak, magtáraknak használták a szovjethatalom alatt. Persze nem szabad megfeledkeznünk a szovjet propaganda hatásáról sem, amely elsősorban a moszkvai rádió magyar adásain keresztül jutott el ide. Felsőzsolcán ekkor már a legtöbb házban volt rádió, igaz, a szovjetadókat, Moszkvát csak nagyobb teljesítményű ("világvevő"-nek mondták akkor) lámpás rádiókkal tudták fogni. Mindezeket figyelembe véve azt lehet mondani, hogy voltak ugyan olyan családok, akik reménnyel várták a szovjetek

bevonulását. Ezek azok lehetnek; akik később, 1945 elején megalapították a községben a Kommunista Párt alapszervezetét. Mindössze 8-10 emberről (családfőről) lehet szó, legalábbis ennyien voltak azok, a magukat kommunistáknak valló férfiak, akik a község nyilvánossága elé léptek 1945. május 1-jén megtartott községi rendezvényen. (A többiek, ha voltak, ekkor már a szovjet hadifogolytáborok lakói lettek.) De 1944 őszén ezekről az emberekről, legfeljebb csak, mint szimpatizánsokról beszélhettünk, akik várták ugyan a szovjeteket, örömmel hallgatták harci sikereiket, de tenni értük, érdekükben semmit nem tehettek vagy nem mertek.

Éppen így nem volt talaja, nem is volt szervezete a hungarista mozgalomnak, a valóban fasiszta ideológiát hirdető nyilasoknak. Éppen ezért hamis az az állítás, amit később a politikusok az egész országra vonatkoztatva kinyilatkoztattak, és tanítottak: "a széles munkás és paraszt tömegek tisztelettel és szeretettel várták a felszabadító orosz csapatokat." Ez valótlan! Nem. Mi ártatlanok voltunk. Sem egyik, sem másik oldalon. Nem voltunk bűnrészesek. Ezt mondja nekünk az országba behatoló szovjet csapatok parancsnokságának 1944. októberben kiadott felhívása is, melyet aztán plakátokon, újságokban, rádióban - a frontokon megafonon - mindenhová eljuttattak az országban: Ezt írják benne többek között:

"Magyarok!

A Vörös Hadsereg csapatai az ellenség üldözése közben magyar földre léptek. Amikor a Vörös Hadsereg magyar területre lép, nem az a cél vezérli, hogy annak bármely részét elfoglalja, vagy, hogy megváltoztassa Magyarország jelenlegi társadalmi rendjét. (...) A hitlerista rablók és magyar bérenceik rémítgetnek benneteket a Vörös Hadsereg bevonulásával Magyarországra. Semmi okotok nincs a félelemre. A Vörös Hadsereg nem mint hódító jön Magyarországra, hanem mint a magyar nép felszabadítója a német fasiszta iga alól. (...) Maradjatok a helyeteken, és folytassátok békés munkátokat. Munkások és iparosok! Bátran folytathatjátok munkátokat a gyárakban és műhelyekben... '

(1944-es röplap és falragasz.) (4)

Sajnos mindez politikai porhintés, valótlanság volt.

III. A HARCOK ALATT

A román átállítás, az 1944. augusztus 23-i kiugrás következtében a szovjet csapatok harc nélkül jutottak el hazánk déli határaihoz. Az a harccsoport, amely betört Magyarországra, a II. Ukrán Front (Arcvonal) néven működött.

Szeptember 26-án elfoglalják Makó városát, majd októberben Debrecen környékén nagy tankcsata alakul ki a német és a szovjet páncélos csapatok között. Október első napjaiban már a II. Ukrán Arcvonal egységei elérték Debrecen körzetét, és itt a nagy kiterjedésű síkságon jól mozgatható és jól érvényesülő lovas, valamint gépesített seregtesteket, páncélos csapatokat összpontosítottak, hogy Debrecen, Nyíregyháza elfoglalása után Csap irányába támadva bekerítsék az Erdélyben harcoló és a Kárpátokban eredményesen védekező magyar és német egységeket. Ezt megakadályozandó a németek is erős páncélos egységeket vonultattak fel Debrecen körzetében, ahol október 9-től október 20-ig - katonai szakértők szerint - a II. Világháború második legnagyobb tankcsatáját vívták.

Ez a hadi helyzet készítette Magyarország akkori államfőjét, Horthyt arra, hogy titokban fegyverszünetet kérve az oroszoktól, kilépjen a háborúból.

1944. október 15-én beolvasták a rádióban erről szóló kiáltványát. Beszélt ebben arról, hogy a háborúba földrajzi helyzete és a reánk nehezedő német nyomás következtében sodródott hazánk. A németek szemére vetette, hogy az ő szándéka ellenére hazánktól távol vetették be haderőnket. Amikor ezért ő tiltakozott, válaszul a németek megszállták az országot, ezzel elvesztettük szuverenitásunkat - mondotta.

A kiugrás kudarcba fulladt. Nem is sikerülhetett abban a hadi - és földrajzi helyzetben.

Az eredmény az lett, hogy tisztjeik vezetésével 20 ezer magyar katona átment ugyan a Kárpátokban az oroszokhoz, de ezután e kiáltvány hatására megkezdődött a magyar hadseregben is a bomlás. Azért kell erről beszélni, mert a pártpolitikusok itthon is, meg a szomszédinknál is mind a mai napig szívesen használják velünk szemben, ránk vonatkoztatva a megbélyegző "utolsó csatlós" minősítést, igazolni akarván azoknak a méltánytalanságoknak a jogosságát, amelyeket velünk szemben a háború alatt és után elkövettek a szovjetek és a szomszédok.

Az elhurcolásokat, a magyar hadifoglyok évekig tartó kálváriáját, a hadisarcot, jóvátételt, stb. A szomszédaink: a románok, a szlovákok, a szerbek meg a magyarsággal szemben elkövetett, a kitelepítéseket, a tömeggyilkosságokat, a jogfosztást, a trianoni területvesztés jogosságát szeretnék ezzel igazolni.

Hogy mennyire oktalanság ez, ilyen jogcímen bűnösnek kiáltani ki bennünket, az nyilvánvalóvá válik bárki előtt, ha összehasonlíttja az akkori helyzetünket más "csatlós", vagy náci iga alatt szenvedő országgal. Bulgáriában nem volt számottevő német haderő, amikor Románia kiugrott, Bulgária területileg akkor már érdektelen volt a németek számára. Minket megszálltak erős, ütőképes hadsereggel, s a Kárpátokon túli német seregeknek is csak egyetlen útja lehetett a románok pálfordulása után. Rajtunk keresztül hátrálni. Ez a terület akkor létfontosságú volt a németek számára. Bűnünként azt is fel szokták hozni, hogy Magyarországon nem volt tényleges katonai ellenállás a németek ellen. De elfelejtik, vagy talán nem is tudják, hogy lehetséges szervezett katonai ellenállást harcoló katonai egységek felállítását maga a szovjetvezetés akadályozta.

Már 1943-ban a szovjet hadifogságban levő magyar tisztek, katonák azzal a kéréssel fordultak a szovjet vezetéshez, hogy szervezzenek hadifoglyokból a Vörös Hadsereg kötelékében működő, de önálló magyar harci egységeket. Ezt megismételték 1944 őszén is, a kudarcot vallott átállási kísérlet után is, amikor 20 ezer katona fegyveresen átállt. *"Nyet!"* - volt a válasz. Majd amikor 1944. decemberében az Ideiglenes Kormány megkötötte a fegyverszünetet, és vállalta 8 hadosztály azonnali felállítását a németek elleni harchoz, a szovjetvezetés ezt is fékezte, halogatta. Előbb csak út- és vasútépítő egységek létrejöttét engedélyezte, majd 6. Hadosztály néven megszervezett alakulatot Magyarországon nem, csak Bécs alatt engedte bevetni. Így Kelet-Közép-Európában Magyarország az egyetlen állam, melynek népe nem vehetett részt saját hazája „fasizmus alóli felszabadításában”. Vajon miért?(5) Mert kényelmetlen lett volna ez a szovjetek számára. Velünk úgy voltak ők, mint a lengyelekkel. Nem akarták, hogy legyen önálló hadseregünk. Amikor Varsóban felkelés tört ki, a szovjetek megálltak a kapuk előtt, és mindaddig nem is mozdultak, amíg a németek el nem pusztították a milliós várost az ellenállókkal együtt.

Károk és áldozatok

A továbbiakban részletesen szólok a "felszabadulás" napjának eseményeiről, valamint a megelőző napok fontosabb történéseiről. Erről az időszakról dokumentum, írásbeli anyag nem sok maradt fenn, ezért elsősorban a még élő szemtanúk visszaemlékezéseire, emlékeire támaszkodom, s mivel gyermekként sok mindent láttam, tapasztaltam, személyes élményeimet is felhasználom, ha azokat mások véleménye, emlékei is megerősítik.

Előjáróban mindjárt hadd mondjam el a "felszabadulás", "felszabadítás" szavakkal kapcsolatos tapasztalataimat. Ezeket a kifejezéseket természetesen ismerte a köznyelv falunkban is, de az események idején, és még utána hosszú ideig soha nem használták ezeket az orosz csapatoknak a községbe történt bevonulásával kapcsolatban. (valószínű, így volt ez országszerte.)

Leggyakrabban: "amikor az oroszok bejöttek" kifejezéssel fedték ezt le. Nagyon érdekes, hogy így hangzik el legtöbbször most is, 50 év után is a visszaemlékezők szájából, ha azokról az időkről beszélnek. A Vörös Hadsereg katonái sem szovjetek, hanem minden esetben csak "oroszok". De nemcsak a beszélt nyelv, hanem az a néhány hivatalos községi irat, amely ebben az időben készült, még hónapok múlva is "a harcok alatt elesett orosz katonák" sírjáról, az "orosz katonák elhelyezéséről" beszél.

A "felszabadítás", "felszabadító" szó politikai fogantatású. A község lakói az oroszok bejövetelét nem felszabadításként fogták fel, hanem igen rossz érzésekkel és tapasztalatokkal, megszállásként élték meg.

Az oroszok bejövetelét felszabadításnak, legfeljebb az a 20 - 30 zsidó munkaszolgálatos érezhette - jogosan -, akik itt a faluban életüket féltve házaknál bujdokoltak.

Hogyan kerültek ide munkaszolgálatosok?

A német hadvezetés a Debrecen környéki nagy tankcsata idején (vagy néhány nappal azután) megkezdte a Mátra - Bükk - Zempléni hegység lábánál húzódó úgynevezett "Karola" védelmi vonal építését. Része volt ennek az az árokrendszer is, amely Felsőzsolcát délről és keletről félkörben átkarolta. Ennek építésére érkezett a faluba kb. egy századnyi munkaszolgálatos, akiket a Kisszilvásban (Petőfi utca) a Ritter-féle gazdaságban helyeztek el. Keserves volt a sorsuk. Keretlegények kísérték őket reggel ki árokásáshoz a határba, este meg vissza. Kemény fizikai munkát

végeztek heteken át egész nap, s ez rettenetesen elcsigázta őket. (A községnek is naponta kellett az árokásáshoz "közmunka" jogcímén civil férfiakat adnia. Ezeknek a levente-korú fiataloknak (14-20 évesek) jobb volt a helyzete, mert itthon voltak, s megszokták fiatal éveik során a fizikai munkát.)

Közel volt már a front, amikor a munkaszolgálatosok elkészültek a lövészárkokkal, így azután a zűrzavaros időket kihasználva a század bomlásnak indult. Egy részük itt maradt, a falu gazdáinál, iparosainál bújtak meg, körülbelül 20-an, 25-en, hogy azután a szovjet csapatok őket is begyűjtsék.

(A zsidó munkaszolgálatosok szovjetek által történt begyűjtéséről és deportálásáról később még bővebben szólok.)

Hangsúlyoznom kell a zsolcai civilek önzetlen bátorságát, emberségét. Igaz ez falu volt ekkor, mindenki ismerte egymást. Egy-két héttel a harcok előtt és alatt, szó sem lehetett arról, valaki beárulja, hol vannak a kiugrott magyar katonák vagy a bújtatott zsidók. Meg kinek is „árulkodtak” volna? Közigazgatás gyakorlatilag megszűnt, rendőrség csendőrség a falvakban már nem volt. Egyedül a bíró állt tisztességgel a vártán, ő volt egyedül a hivatalos ember, aki a „népet” képviselte, a szegény Dvorcsák Imre bácsi (tehetős gazda) vallásos, istenfélő ember. Neki ugyan jelenthette volna bárki a megbújtakat!

Mindezek ellenére ne feledjük, háború volt, és a katonai rendőrség (magyar is, német is) kegyetlenül lecsapott, ha dezertálásról, bujkálókról lett tudomásuk.

Erre tragikus bizonyíték Kapusi Krisztián fiatal levéltáros kutatásai nyomán tudomásunkra jutott eset.* A kutató arról tudósít, hogy itt Onga és Zsolca határában dolgozó munkaszolgálatosok közül többen - amikor felbomlott századuk - menekülésre fogták a dolgot. *"...a zsidók közül öten, névszerint dr. Pfeiffer Károly, a Pesti Kereskedelmi Bank titkára, Rottmann György kereskedősegéd Dumaharasztiból, Weinberger József budapesti grafikus, Róth Viktor komáromi kereskedősegéd és a veszprémi Szamer József próbáltak szökni. Felsőzsolca határában fogta el őket a német lovas járőr. Arnótra, parancsnoka elé hajtotta a lerongyolódott ruházatú, sovány foglyokat. Az arnóti községházán székelő parancsnok azonnali kivégzésükről*

* ÖRÖKSÉG c. helyi kulturális folyóirat 2003. decemberében megjelent számában „Jövőre már 60 éve” címmel és *Adalékok a felsőzsolcai zsidóság történetéhez* alcímmel írt dolgozatában olvashatjuk.

rendelkezett. Különösebb előkészületek nélkül Sz. J háza előtt, a lucernásnak messziről is jól látható mezsgyéjén lőtték főbe a sokat szenvedett mártírokat."

A Miskolc körüli védelemben Felsőzsolcának kulcsszerep jutott. Az első fejezetben többször említettem azt a tényt, hogy fontos közutak találkoznak községünk területén, és ez elősegítette fejlődésünket, de háborús időkben idevonzotta a hadakat.

Így történt ez a II. Világháború idején is. A környékünkön ez a helység szenvedte a legnagyobb károkat, lakói számához viszonyítottnan ez a község adta a legtöbb emberáldozatot.

A harcok alatt a lövedékek megölték 10 - 12 civil lakost, az ekkor elhurcoltakból elpusztult körülbelül 50 fő. Az itteni harcok áldozatai voltak közvetve azok a civilek, gyermekek, felnőttek, akik a későbbi idők során az itt talált lőszer, lövedék felrobbanása következtében haltak meg. Számuk 6-8 főre tehető. Valószínűleg még ennél is több civil esett a harcok áldozatául, olyanok, akik itt éltek, de nem idevalóak voltak. Menekültek, a városból a bombázások elől ide húzódnó családok és mások. Így senki sem tartja számon őket.

Csak amiről nekem személyes ismereteim vannak:

Egy Dénes vezetéknévű Erdélyből menekült fiatal férfit, aki lábán és alsótestén sérült meg nagyon súlyosan a harcok során, november 30-án felesége - az eszméletlen férjét - egyedül küszködve talicskával (furikkal) toltta el a katonai kórházba. Ő róluk sincs hírünk. Volt, aki emlékezett arra is, hogy a fiatal házaspár az erdélyi bevonulás óta itt élt a faluban albérletben, s gyermekük is született Zsolcán.

(Az első kiadás óta (1994) a római katolikus egyház anyakönyveiben találtunk adatot arról, hogy 1942. április 20-án Dénes, Árpád névre keresztelt törvényes fiúnak Dénes Dezső egerpataki illetőségű ref. apa (Háromszék vm.) és Kiss Erzsébet rom.kat. nagybaconi (Háromszék vm.) anyja a törvényes szülője. Keresztszülők Kiss Veronika hajadon és Hadnagy Antal.

Újabb bejegyzés: 1944. szeptember 9-én - tehát alig két hónappal a harcok előtt - születik ugyancsak ezen szülőknek Dénes Dezső nevű gyermekük, Keresztszülők: Stefán Erzsébet és Ambrus Barna. Sokáig volt róluk szó a faluban. Szüleink úgy tudták, menekülésük oka a szerelem, a szülők beleegyezése nélkül kötött házasság. Tragikusan romantikus történet. Mi lett velük? Ezért is kerültek ide adataik, hátha lesz ismerős, aki meg tudja mondani, mi lett a súlyosan sérült férfival és családjával.

M. Tóth Sándor gazdánál (Petőfi Sándor utcában) megbújt egyik zsidó munkaszolgálatos aknarepesztől súlyosan megsérült. A gazda veje, Dankó Mihály tehenes szekérral vitte le a szomszéd faluban, Alsózsoltán működő orosz hadikórházba. Nem tudjuk mi lett vele.

Halász Ferenc zsolcai lakos emlékezik arra, hogy a Szt. István u. 47-ben is volt egy Dienes József családfővel idemenekült család. A belövések első napjaiban a családfő súlyosan megsérült. Tóth János (Furu) szekéren vitte be a miskolci kórházba, ahol meghalt.)

Ide számíthatjuk a községért vívott harcokban mindkét oldalon elesett katonákat is. 7 magyar és 8 német katona fekszik jeltelen sírban a régi temetőben. A németek közül ettől többen estek itt el, akiket még a harcok alatt társaik, vagy a civil lakosok ott helyben elföldeltek, s azután ott is maradtak.

Az előbbi mondatot egy évtizeddel ezelőtt írtam le.

Azóta annyi történt, hogy a Felsőzsoltánál elesett német katonákat a német állam exhumáltatta 2002-ben. A maradványokat elszállítva közös sírba helyezték.

A magyarok a mai napid 60 év alatt sem az államnak, sem a városnak nem kellettek. A régi temető szélénél ott vannak beszentetetlenül elkaparva, azok a magyarok, hősök, akik életüket adták hazájuk, s ezen belül Felsőzsoltca védelmében. *Elpusztult itt kb. 50-60 szovjet katona is. Számuk bizonytalan, nincsen róluk hivatalos adat, csak az emlékezet őrzi ezt a számot. Az elesett orosz katonákat a szovjet parancsnokság kívánsága szerint a Kastélyal szemben lévő Epreskertben egy nagy sírban helyezték el. (Később, kb. egy fél év múlva az orosz katonák maradványait Ónodra vitette a szovjet állam.)

Megkaptam a Felsőzsoltán elesett, majd Ónod községben eltemetett és közülük azonosított szovjet katonák adatait. (Szabó Andrásné felsőzsoltcai polgármesteri hivatal tisztviselőjének jóvoltából.) Ezek: Trepá Ivan Jeszimovics mgh.: 1944. dec. 6-án – Dihoj Harlambij Fedorovics, szül.:1913-ban, megh.: 1944.XI.30-án – Blasuk Vaszilij K szül.:1913, megh.:1944.dec.2. – Jefremov Vaszilij J. szül.: 1918, megh.: 1944. nov. 30.- Gluskov Antov Klementjevics megh.: 1944. dec. 7-én A harcokban elesett

*A város vezetői mind máig idegenkednek a szovjetek ellen harcoló magyarokat hősöknek tekinteni. Régi reflexek élnek tovább.

katonákat a község vezetői még január első napjaiban kirendelt civilekkel összeszedették, ugyancsak kirendelt helyi fogatokkal behozták a határról is az elesetteket. Már akiket megtaláltak a széles nagyhatár mezőben. 1945. január 30-án ezt így írja a község jegyzője a főszolgabírónak:

"Jelentem, hogy úgy az emberi, mint az állati hullák eltakarítása a község területén Túlnyomórészt megtörtént. Lehetséges, hogy imitt-amott még akadhat hulla, azonban ezek megtalálása a nagy hó miatt nem lehetséges... (A hó elolvadása után válik csak Ismét lehetségessé a hullák feltalálása, illetve állatok elföldelése)... A szemét elhordása fogathiány, illetve a meglévő csekélyszámú fogatoknak az orosz katonaság által újabb állandó igénybevétele következtében jelenleg szintén súlyos nehézségekbe ütközik." (6)
Ez is arra utal, hogy nem lehetett az elesettek számát pontosan megállapítani.

A községet ért anyagi kár is hatalmas volt. A harcok végén a település déli felében nem volt egyetlen ép lakóház sem, valamennyi találatot kapott. Legtöbbjének a tetőzete súlyosan megsérült.

Leginkább megszenvedte az ágyútüzet a két templom, azok közül is a község legmagasabb építménye, a római katolikus kapott sok találatot. A római templom tornyában helyezkedtek el a harcok alatt a német tüzérségi megfigyelők, így hát tíz napon át rendszeresen lőtte azt az orosz tüzérség. Hat-nyolc találat érte csak magát a tornyot, de egy nagy erejű lövedék teljesen romba döntötte a sekrestyét, egy másik meg akkora lyukat vágott a templomhajó déli falának közepén, hogy azon akár egy rakott szekér is befért volna. Még az északi falon is éktelenkedett egy hatalmas lyuk, melyet viszont német löveg tüze okozott, miután az oroszok elfoglalták a falunak ezt a részét.

Túl a harcok alatt keletkezett épületkárokon a lakosság felmérhetetlen károkat szenvedett személyes vagyonában, ingóságaiiban is. Már a falut védő német, magyar katonaság "rekvirált" állatokat, élelmet a faluban. Azaz "hivatalosan" vették el a tulajdonostól, némi pénzt is adtak érte, vagy megfizette a közpénzből a község. A harcok alatt már nem sokat törődtek a formaságokkal. Oda kellett adni, amit kértek. De még ekkor is igyekeztek "békessegesen" elintézni az ügyet. Fodor Lajos bátyám beszélt többek között arról, hogy már a harcok alatt rendszeresen járt be a "Faluba" a mai Pokol csárda pincéjében levő magyarok megbízásából, hogy pénzért szerezzen nekik élelmet, amellyel

kiegészíthették egyáltalán nem bő ellátásukat. Ugyanerre emlékszik vissza Molnár József, aki közel a lövészárkokhoz élte át ezeket a napokat. Elmondta, hogy siheder fiúként a németek parancsára ő is ugyancsak többször járt benn a „Faluban”, hogy pénzért tejet, tojást, bort hozzon nekik. A németek "rekvirálása" semmiség volt ahhoz képest, amit azután az oroszok véghezvittek. Nem volt olyan ház, család, amely megúszta volna a pusztítást, rablást, az eldugott élelmiszerek felkutatását, a lakás kifosztását. Különösen azokat a házakat dúlták fel nagyobb mértékben az oroszok, amelyeknek lakói nem tartózkodtak otthon. Márpedig legfeljebb 15-20%-ra tehető azoknak a családoknak a száma, amelyek saját házukban maradtak ezekben a nehéz napokban. Az történt ugyanis, hogy november 19-e után - ekkor ágyúzták az oroszok először Felsőzsolcát - aki csak tehetett, gyermek, felnőtt egyaránt "óvóhelyre", pincébe menekült. Mivel biztonságosnak látszó, épületek alatti pince ekkor még nem sok volt a faluban, csak az újabb, kőből, téglából készült épületek alatt volt ilyen "óvóhely", ezért az emberek elhagyták saját házukat, és családotól ezekben a házakban húzódtak meg, ahol a pincében méretétől függően 20-30, esetenként 50-60, vagy még több személy zsúfolódott össze. (Bujdos Balázs bácsi pincéjében 70 fő szorongott - mondják.) Így élték át azt a tíz-tizenkét napot, ameddig a község déli szegélyénél állt a front, folyt a lövöldözés. Különösen sokan hagyták el a Sorikot, a községnek a lövészárkokhoz legközelebb eső részét, ahol a falut övező lövészárkok kiépítése után, az itt élő civilek előtt is világossá vált, hogy, ha harcokra kerül sor Felsőzsolcánál, akkor itt rájuk is rettenetes napok következnek.

Az emlékezet szerint a falunak ebben a részében nem is maradt több 4-5 családnál, akik maguk készítette házon belüli "bunkerekben" vészelték át a nehéz időszakot. Természetesen a Sorikot elhagyók is arra törekedtek, hogy lehetőleg a közelben bújjanak meg, ezért a többség a Rákóczi utca és a Szent István utca déli részein lakó, pincével is rendelkező rokonoknál, ismerősöknél, főleg a falusi gazdák nagyobb épületeinek pincéiben húzódott meg. Nem sejtve azt, hogy a falunak ezek a részei is rettenetesen megszenvedik majd a harcokat, hogy itt pusztul majd el a legtöbb civil zsolcai a harcok alatt.

(Itt hal meg a harcok következtében a római templom közelében, orosz ágyútűzben Sagáth Tamás és Tamásné és édesapja Németh István. A Kastély melletti Szent István úti

kőházakban, a Bujdos és a Domonkos féle házakban a Sorikról a pincékbe idemenekült Balla Mihály és Juhász Istvánné. Az otthon maradtak közül a fiatalabb Hoór László és a gyermek Heiszmann András. Saját lakásában, a Kossuth Lajos utcában lőtték agyon a bevonuló oroszok Stefuróczki Béla gazdát. Ugyancsak sorikosi lakos volt (kőházasi) Szolga Pál, akit viszont a németek lőttek meg a Kisszilváson, amikor mennyasszonyához ment. Súlyosan sérülten magukkal vitték, de Putnok környékén a hadi kórházban meghalt. A falu északi feléből csak Takács Mihályné kisszilvási és ifjabb Papp Pál és Turcsányi Imre haláláról tudunk. Mindhárman az oroszok ágyútüze következtében veszítették életüket.)

Még többen, több százan, vagy talán ezren is elhagyták a házukat, sőt a községet is november 30-án és 31-én. Ekkor a bevonuló orosz csapatok ürítették ki a falut. Nem kényszerítették senkit, de a faluban mindenhol arra ösztönözték a lakosságot, hogy hagyja el azonnal a helységet, mert a németek ellenállása miatt Miskolc bevételéért itt rövidezen az eddiginél is nagyobb harcok lesznek. Az itt maradtak nagyobb része menekülésre vette a dolgot s alsózsolcai, sajlóádi ismerősöknél, rokonoknál húzták meg magukat néhány napig.*

Ma sem tudunk válaszolni arra a kérdésre, vajon tényleg, valóban azt hitte a szovjet hadsereg parancsnoksága, hogy nagy német erők állnak velük szemben Miskolcon? Vagy valamilyen álság volt a kiürítés szorgalmazása mögött?

Ha most visszagondolunk erre az időre, és az előbb elmondottakhoz még hozzávesszük, már a harcok előtt 10-15 család északabbra (Pálfala, Vámos, Edelény térségébe) menekült rokonaihoz, hogy elkerüljék a Miskolc körül várható harcokat. Már az első és második napon összeszedtek a szovjetek vagy 200-220 zsolcai embert, akik közül 40-50 nő és férfi utat, hidat, harcállásokat épített közvetlenül a frontvonalban, a többit meg azonnal elvitték a faluból, akkor meggyőződéssel állíthatjuk, hogy a lakások 80-90 %-a üresen állt, szabad prédájául a beözönlő megszállóknak.

* Személyes élményem, kb. nov. 31-e lehetett, édesapánkat ekkor már az oroszok „begyűjtötték”, és mi édesanyánkkal vánszorgunk az alsózsolcai úton. Anyám karjában a 4 éves kishúgunk, kezem a 6 éves öcsémét fogja, de mindhármunk szabad kezében kisbatyukban a hirtelen összeszedett megmentett élelmiszerral menekülünk. Palocsai nevű rokonok adnak Alsózsolcán helyet, és osztják meg velünk szűkös élelmiszereiket.

Ezer meg ezer orosz katona lepte el a falut, a házak udvarán lovak, szekerek, teherautók, kertekben lövegek. A szekrények, komódok fiókjai kidobva, belőlük abrakolták a lovakat, azokkal a terményekkel, amelyeket a házaknál felkutattak. De kikutatták, aknakeresőkkel megkeresték és kiásták az edényekkel eldugott élelmiszereket.

A lakások feldúlva, mindenhol kutatás, értelmetlen pusztítás, rombolás nyomai.

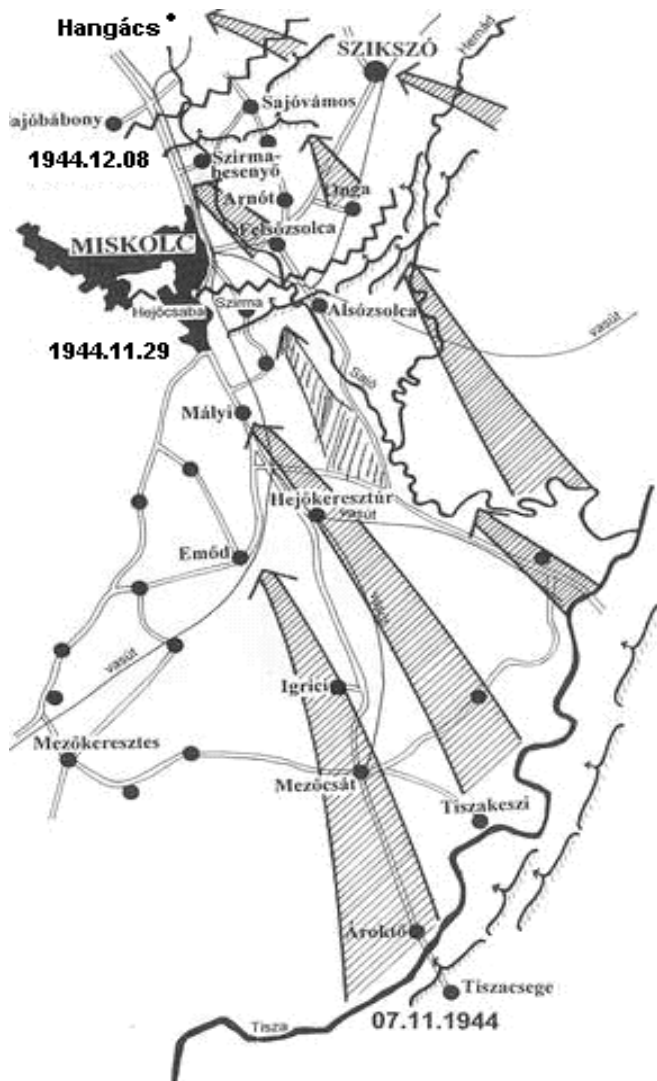
Harcok Miskolc előterében

A németek sikeresen vívták meg a Debrecen környéki ütközetet, mert megakadályozták, hogy a Vörös Hadsereg kihasználva a Románia kiugrása miatt keletkezett hadászati előnyt Nyíregyháza - Csap irányában előrejutva a sztálingrádi katlanhoz hasonlóan zárjon körül egy hatalmas haderőt.

A Kárpátokban, illetve Erdélyben küzdött a 8. német és az 1. magyar hadsereg, ezek kerültek volna be a gyűrűbe. A siker azonban nagy árat követelt a németektől is, a hortobágyi csatában 12 282 embert vesztek, és technikai eszközökben is nagy volt a pusztulás, s ezzel együtt felmorzsolódott e hadseregcsoporthoz tartozók is. (7) Ezért a német-magyar csapatokat visszavonták a Tisza vonala mögé. Itt próbálták meg rendezni soraikat. Ezzel a háború Borsod megye déli és keleti határaihoz érkezett.

November első napjaiban a Tisza mögött a megye határánál Tiszakeszi - Tizsanána szakaszon a IX. magyar hadtest 27. könnyű hadosztálya és a 9. Határvadászdandár védett. Ettől délre, egy német páncélos hadsereg keretében a 25. magyar és a 76. német gyalogoshadosztály foglalt állást. Tiszakeszitől északra a 3. német hegyivadász hadosztály állt a folyó mögött.

Velük szemben a Tisza bal oldalán három orosz hadsereg készülődött a további harcokra. Az oroszok is nagy veszteségeket szenvedtek a Hortobágyon mind élő erőben, mind harci eszközökben. Most igyekeztek feltölteni ezeket a csapatokat. Tiszafüredtől délre a 2. Ukrán Front keretében levő 53. hadsereg, valamint a 7. román hadtest állt fel. Tiszafüred és Polgár között a 27. hadsereg, Polgártól északra pedig a 40. hadsereg (megerősítve két román hadtesttel) készülődött arra, hogy átkelve a Tiszán északi irányban támadjon. Az 53. hadsereg számára Eger elfoglalását tűzték ki feladatul, a 27. hadsereget megerősítették még egy gyorsan mozgó lovas, gépesített egységgel, az úgynevezett

Hadműveletek Borsod megyében 1944. 11. 07- 1944.12.08 között

Piljev-csoporttal. Ennek a hadseregnek a feladata lett a Sajó völgyén támadva elfoglalni Miskolcot, majd tovább haladni Rimaszombat felé. A 40. hadseregnek a Hernád völgyén Gesztely irányába, illetve északon Sátoraljaújhely irányába kellett tevékenykedni. Sokszoros túlerő volt ez, nemcsak azért, mert a német-magyar hadtestnyi erőkkel szemben magasabb szervezettségű és létszámú orosz "hadseregek" álltak, hanem azért is, mert - a korabeli jelentés szerint - a magyar és német csapatok gyalogos zászlóaljaiban már csak 100-200 fő volt a létszám. A magyar csapatokat nemcsak a harcok apasztották, hanem a sikertelen kiugrást, Horthy proklamációját követően a bomlás is.

Az orosz csapatok közül november 6-án előbb Tiszakeszi - Ároktő térségében a 27. hadsereg, majd ettől délre az 53. hadsereg kelt át a Tiszán, rést ütve az itt védekező magyar IX. hadtest arcvonalán. Az első napokban 80 km-re szélesítik ki ezt a hídfőt, de mélységében lassan haladtak előre, mert az odavezényelt német erősítéssel (páncélos csapatok érkeztek a dél-borsodi Mezőségbe) heves harcok robbantak ki.

A fordulat akkor következett be, amikor nagy áldozatok árán a 27. hadsereg november 15-én elfoglalta Emődöt, ezzel elvágta a Budapest-Miskolc közötti főútvonalat és a vasútvonalat. A német hadvezetés, hogy elkerülje a Mezőségben és a Miskolc - Polgár közötti útvonal körzetében harcoló katonáinak a bekerítését, ezeket a csapatokat visszavonta a már előre elkészített úgynevezett "Karola" védővonalba. Amint már szóltam róla, ez az árokrendszer a Mátra-Bükk, majd a Zempléni-hegység lábánál haladt el. Miskolc előterében Hejőcsaba, Szirma, Felsőzsolca, Onga, Szikszó térségében húzódott. Ide vonták vissza a német-magyar csapatokat. Ezek az egységek jelentősebb ellenállás nélkül, csak kisebb utóvédharcokat folytatva adták fel ezt a területet.

Így került környékünk

a 27. orosz hadsereg kezére:

november 18-án: Sajólád, Sajópetri, Kistokaj,

november 19-én: Alsózsolca, Görömböly,

november 20-án: Hejőcsaba, Szirma

a 40. orosz hadsereg kezére:

november 18-án: Böcs, Hernádnémeti,

november 19-én: Hernádkak,

november 20-án: Gesztely, Alsódobsza, Újcsanáros.

Harcok Felsőzsolcán Miskolcért

Ha megnézzük a térképen ezt a vonalat, láthatjuk, hogy Miskolc körül majd egy félkörív keletkezett, melynek legdélebb pontja az íven belül Felsőzsolca volt, ahová összefutottak a Debrecen - Polgár irányából, Szerencs - Onga, Kassa - Szikszó, valamint Edelény, Arnót felől jövő fontosabb utak. Miskolcra bejutni, vagy megkerülni dél-kelet, kelet, észak-kelet felől csak rajtunk keresztül vezetett az út.

Ezen a vonalon egy-két hétre megmerevedett a front. Harcok folytak, de nagyobb, hadseregnyi támadásra nem került sor. Községünk körzetében ez az állóharc 10 napra tehető.

Az orosz csapatok november 18-án vonultak be Sajóládra, Sajópetribe, majd 19-én Alsózsolcára. Innen, ezekről a területekről, ettől az időponttól kezdve rendszeresen ágyúzták a községet, emiatt, aki csak tehetett, pincékbe, "óvóhelyekre" menekült.

Időközben a harcoló német csapatok is betelepültek a községbe. A 3. német hegyi hadosztály egységei voltak itt, nagyobb részt osztrákok. Tüzérségüket a falu északi felébe telepítették, a Vám és a Szilvások területén helyezték el az ágyúkat, nehéz aknavetőiket. S elenyésző számú gyalogságuk állomásozott a falut délről és keletről átölelő lövészárkokban, illetve ezek közelében lévő házakban, épületekben. Hihetetlennek tűnik, de a szemtanúk egyöntetűen állítják, hogy a számuk nem volt több 30-40 főnél, s ugyancsak ennyire teszik annak a magyar töredék zászlóaljnak is a gyalogsági létszámát, amely a községet a németekkel együtt védte, s parancsnokuk a Vámon, a mostani Pokol Csárda pincéjébe telepedett be. (Feltehetően Demeter Sándor egy miskolci pedagógus, később iskolaigazgató volt itt a parancsnokuk.)

Ennyien, nem többen védték a "Karola" árokrendszerének azt a 3-4 kilométeres szakaszát, amely a község területén, illetve határában húzódott. "Árokrendszert" írtam, pedig „rendszerről” nem is igen beszélhetünk, egysoros lövészárokról van szó, amely a község akkori területének déli részén húzódott. Az uradalmi kastély alatt a Szamárlapos előterében a Sajó partjától indult keletnek. Elhaladt az uradalom gazdasági épületei előtt, majd a Vitézi földeken átmenve keresztezte a Sorikon a Kossuth Lajos utcát, mégpedig úgy, hogy a legszélső ház, a Krizsó család háza mögött ment el (a ház tehát már a két tűzvonat közé esett).

Innen észak felé fordult a Szathmáry Király család kriptáját övező temető mellett Simon bulgárkertészetén át a Mocsár dűlőig. Itt kapcsolódott hozzá, egy dűlő utat lezáró, több méter széles és mély tankcsapda. (A Stefuróczy- közig)

Ettől a ponttól újra kelet felé fordult a harcárok, s az ongai úti Kisparton átmenve a Halmok közelében kapaszkodott fel a Turul előtt lévő partokra, s tartott Szikszó irányába. (A mostani település területén ez nagyjából a Rózsa utca, Széchenyi utca kertjei területén menne át, metszené a Zöldfa utcát, a Táncsics Mihály utcát, a Kazinczy Ferenc utcát a temetőnél.) Az anyaggyűjtés során sok olyan emberrel beszéltem, akik 1944-ben a Sorikon laktak, de szinte valamennyien a családjukkal együtt az itt folyó harcok alatt a község belső részeibe húzódtak - mondták.

De emlegettek két olyan, akkor még fiatal férfit, siheder fiút, akik családjukkal együtt a frontvonal közelében élték át ezeket a nehéz napokat. Simon bulgárkertész fiáról, Istvánról meg Molnár Józsefről van szó, akiket én gyermekkorom óta jól ismerek, de azt, hogy ők a lövészárkok közelében, a "fronton" lettek volna, csak most tudtam meg.

Velük külön-külön is beszélgettem, majd közösen kimentünk arra a helyre, a községnek abba a szegletébe, ahol a frontvonal volt, s ahol az ő lakásuk állt akkor. Simonéknak a Kossuth utca végén, annak bal oldalán a lövészárkok mögött 20-30 méterre, Molnár Józseféknak az utca jobb oldalán, az árkok vonalától 50-60 méterre volt a házuk.

Ahol álltunk, onnan ugyan nem lehetett belátni az orosz vonalakba, de a háztetők magasságából már igen, mert a két állás között levő emelkedő, kaptató takarásában voltak.

A szovjet csapatok rendszeresen ágyúzták a megfigyelőpontként használt két templomot, főleg a magasabb rómaid és környékét, s természetesen a falu déli szélén húzódó lövészárkokat és az ottani tüzfészkeket. Éjszakánként az oroszok erőszakos felderítést folytattak, rendszerint századnyi gyalogsággal kísérelték meg a német-magyar frontvonalba történő behatolást. Ilyenkor a Sajótól a Halomig húzódó határrészekén hol itt, hol ott, de legtöbbször a faluba irányuló utak (Simárd - Sorik, Vasútállomás - Falu) mentén történtek ezek az éjszakánként nagy harci zajjal, "Urrá"-zással, gyalogsági fegyverek tüzevel kísért harci események. Ezek a rémisztő harci zajok is növelték az itt lakók félelmét, ezek miatt

ürült ki szinte teljesen a Sorik, s húzódtak az emberek a falu belsejébe.

(„A Glück-udvarban csináltak a szüleim bunkert, de az éjszakánként egyre közelebb hallatszó harcok, lövöldözések miatt bementünk a Faluba, a római templom mellé, Bujdos Annuskáék pincéjébe. Édesapám meg bátyám még egy éjszakát ottmaradtak, de azután ők is bejöttek, s milyen szerencse, mert harmadnap, amikor a férfiak visszalopakodtak, a szabadban lévő bunker találatot kapott. Összeomlott.” özv. Németh Józsefné, ma is Kossuth utcai lakos.)

Bujdos Istvánné a Kastéllyal szemben lévő három kőház egyikének tulajdonosa: „Ezekben a házakban, pincéjében több mint hetven sorikosi húzódott meg.”

A Krizsó-háztól északra a harmadik porta volt a Molnár Józseféké, aki most Simon Istvánnal együtt emlékezik ezekre a napokra. Simon Istvánék házacskája, Molnárékkal átellenben, a Mészáros-féle földeken volt, ahol édesapja, mint bulgár bérlő kertészkedett. Mindketten tehát a frontvonalától alig száz méterre éltek át ezeket a napokat, ezeket a vészes időket.

Természetesen nem lehetett tíz napon át pincékben, földbevált bunkerekben élni anélkül, hogy ki ne jöttek volna legalább a felnőttek a felszínre. Az állatok gondozása, a család étkeztetése felszínre kényszerítette az embereket. Mivel nem volt folyamatos, állandó lövöldözés, a szünetekben meg is tehették ezt, csak éppen azt nem lehetett tudni, hogy a csend meddig tart, percekig, vagy egy-két órán át. Ez okozta a legtöbb civil halálát. Még az arcvonál közelében is "élni" kellett. Simon István és Molnár József visszaemlékezéséből valók az alábbi, de az egész község területére jellemző esetek:

„Bátyám szólt, - akinek családjával együtt kucorogtunk a bunkerban - öcsém, próbáld már meg, főzzél egy kis rántott levest, mert már nem tudom, hány napja nem ettünk főtt ételt. (Bátyám, aki már megjárta a frontot, jobban félt, mint én. Én - bár már 19 éves voltam - nem éreztem úgy át a veszélyt.) Hát jól van, felmentem. Begyújtok valami geze-müzével. Odakészítettem a lábosba a vizet, de még meg sem melegedett jóformán, amikor a közelben: bumm. Gyorsan, gyorsan az első szobában, a sarokban, az ágy alatt termettem, de már jött is a következő akna. A konyhában robbant, levitte a kéményt is, de nekem hál' Istennek nem lett semmi bajom. Amikor aztán csend lett, beoltottam a még mindig pislákoló tüzet, nem is főztem semmit. Lementem.

Máskor meg az istállókat találta el egy lövedék, súlyosan megsérült az egyik tehén is, eltörte a lábát, de még ki sem tudtuk a tehenet vezetni, jött a másik lövedék, ami meg felgyújtotta az istálló szalmafedelét, s otthagytuk, sajnos mind a három tehén benn égett.”

Simon István: „Így jártunk mi is, a két lovunk, amelyek a ház melletti istállóban voltak, egy találat miatt megdöglöttek, de elpusztultak a disznók is. Azt sem tudjuk, hogy mikor s hova lettek.”

- Nem a németek vitték el? - kérdezem.

- „Áh, azok ilyen szempontból "úri emberek" voltak, pénzük volt, fizettek.”

Molnár József megjegyezte: „Azért nálunk lelőtték a tyúkot az udvarban, és nem is fizettek érte.”

Mert a katonák is ellátási zavarokkal küszködtek. Fodor Lajos bácsi említi ezekről a napokról:

„A német parancsnokság a malmos Juhász házát foglalta le, a magyarok meg Juhász Andor (régebben Hajdú-féle) kocsmájában meg a pincéjében voltak, itt a szomszédban. (Ez a kocsmá ma Pokol csárda néven üzemel.) Egyik nap a magyarok pár kiló lisztet kértek tőlünk, mert nem hozták meg az ételmüket Arnótról. Ott volt a konyhájuk, de a konyhások vagy megszöktek már, vagy nem tudtak átjönni az Arnótról Zsolcáig vezető nyílt úton. Elég az hozzá, hogy a feleségem főzött akkor valamit egy húsz literes nagy fazékban a 12 tisztnek meg a szomszédoknak, a postamesteréknek, meg annak a pincében lévő négy zsidónak. Közben meg olyan nagy zárótűzet kaptunk...”

Ezt erősíti meg Simon István és Molnár József is, elmondták, hogy a lövészárokból fekvő magyaroknak (akik az ongai út, a Kispárt és a Halmok térségében voltak) oldalkocsis motorkerékpárral hozták az ételmet, ha hozták. Nagyon kevesen voltak, számukat 20-30 főre becsülik. Ugyancsak alig láttak a harcokban németet. Mindketten azt állítják, hogy 40-50 méterenként, ha volt egy német katona. Amikor tüzeltek, helyüket változtatták, hogy többnek, soknak tűnjenek fel.

„Beszélnek itt olyan számokról, hogy 32 ezer orosz támadott, 30 német meg védte Zsolcát” - jegyzi meg Molnár József.

Erről a kérdéssel pedig beszélnünk kell. Jó lenne tudni, hogy milyen létszámú katonai erők állomásoztak akkor itt a községben. Vajon hány magyar és hány német katona volt itt? Ennek a kérdésnek azért van jelentősége, mert mindmáig szívósan él a

köztudatban a zsolcaiak elhurcolásának olyan képtelen magyarázata, mely szerint az oroszok "nem hitték el", hogy egy maroknyi magyar és német katona lett volna képes két hétig itt feltartani a dicsőséges és legyőzhetetlen Vörös Ármádiát, ezért szedték össze a majd 200 zsolcait, mondván, biztosan ők segítették a katonákat".*

Sajnos, létszámuk ma már megállapíthatatlan. A hadi iratok - ha egyáltalán megmaradtak - elérhetetlenek. Így csak az itt élők emlékezetén és néhány, a borsodi harcokkal is foglalkozó katonai könyv adatain alapuló becslésre hagyatkozhatunk.

E szerint a frontvonalban a Halmok és a Mocsárdülő közötti részen kb. 20-25 magyar katona volt, akiket időnként pihenőre hoztak, s másokkal váltottak fel, s lehetett benn a faluban a parancsnokságon még ugyanennyi ember, főleg tiszt. Összesen tehát 100 alatt volt a magyarok létszáma. Nem sokkal többre becsülik a németek számát. A lövészárkokban a Mocsártól a Sajóig legfeljebb 30-40 gyalogos lehetett benn, akiket ugyan rendszeresen lecseréltek, pihenőre küldtek a falu belsejébe. Ezeknek a száma is minden bizonnyal száz alatt volt. De a német csapat, amelyik a falut védte, rendelkezett nehéz fegyverekkel, lövegekkel, aknavetőkkel. Ezeknek a száma a faluban 20-25 lehetett. Ezek kiszolgáló "személyzete", vezetése, s maga a német parancsnokság létszáma, összesen nem lehetett több 200 főnél. Ideszámítva azt a két német páncélost is, amelyek a faluban mozogtak a híd felrobbantásáig. Mindösszesen tehát legfeljebb 100 magyar és 300 német katona látta el Felsőzsolca, s a Zsolcát a Sajótól a Halmokig félkörívben átkaroló lövészárkok védelmét.[†]

Feltehetően egy-egy zászlóalj maradványáról van szó. Ezt látszik igazolni egy tanulmány (8), amely a "leharcolt" német zászlóaljok létszámát 100-200 főre teszi, s még kevesebbre a bomlásnak indult magyar egységekét. Márpedig ide, Zsolcára azok a magyar

(Ez a képtelenség minden bizonnyal valóban a szovjeteiktől származik. Többen emlékeznek arra, hogy a szovjetek "hivatásos" tolmácsává lett Margitics István is emlegette ezt, mint az orosz tiszték magyarázatát. Akkor is, amikor 1945 elején újra GPU-s tiszték jelentek meg a község vezetőinél, amikor újabb zsolcaiakat, a német nevűeket (Ludvig, Stefán, Szeifert, Stíber, Luterán nevű családokat) akartak elhurcolni a Szovjetunióba.)

*

(A Petőfi utca 21. sz. ház mögött, amelynek pincéjében családunk többekkel együtt menedéket kapott, két 120-as aknavető működött. Ezeket összesen 8 fő látta el, még az aknavetők vontatására és a lőszerszállításra szolgáló nyitott terepjáró autókat is.)

†

és német egységek vonultak vissza, akik a debreceni csata után a Tiszán Ároktő - Tiszakeszi térségében áttört orosz egységekkel a dél-borsodi Mezőségben vívtak kemény harcot. A 29. hadtesthez tartozó 3. német hegyi dandár és a magyar 9. hadtest kötelékeiben tevékenykedő magyar 9. határvadász dandár maradék egységei vonulnak ide vissza. (Ezt megelőzően ezek az egységek Észak-Erdélyben és a Kárpátokban vívtak.) A Sajó völgyén hátrálnak északnak, mégpedig úgy, hogy mindkét parton a Sajóval párhuzamosan haladó országutakat (Polgár-Miskolc, Muhi – Felsőzsolca - Edelény, a másik oldalon a Pesti út – Miskolc - Sajószentpéter) tartják lezárva.

Az ellenük felsorakozó orosz csapatokról valamivel többet tudunk. Azt tudjuk, a legfelsőbb szovjetvezetés elégedetlen volt a II. Ukrán Front előrehaladásával. (9) A november 6-i tiszai áttörés után bekövetkező dél-borsodi harcokban teret nyernek, de nagy veszteségeket is szenvednek. A magasabb egységek szétszakadoznak, akadozik az utánpótlás, az irányítás, s bár követik a "Karola" vonalba visszahúzódó német-magyar csapatokat, de ennek előterében november 19-20-ra támadásuk kifulladás. Végig áll a front a Bükk-től Sátoraljaújhelyig. (Szó sincs tehát arról, hogy a civilek által segített német-magyar csapatok tartották volna fel előrehaladásukat. S ezt jól tudta a szovjet parancsnokság is.) November 20-án leállítja a támadásokat Malinovszkij, hogy feltöltse, átcsoportosítsa csapatait. A II. Ukrán Front parancsnoka, Malinovszkij 26-án adja ki újabb parancsát, amelyben az általános támadás időpontjának november 29-ét jelöli ki. Eben az utasításban a parancsnoksága alatt működő csapatoknak, hadseregeknek új feladatokat, új támadási irányokat szab. „A 27. hadsereg az 51. lövészhadtesttel együtt, legalább öt lövészadosztály erővel, 29-én reggel törje át az ellenség védelmét Onga, Miskolc terepszakaszon. A főcsapást Boldva (nevű község) felé mérje, Miskolcot keletről! kerülje meg, és november 29-én estig vegye birtokba. November 30-án estig érje el Kopaszföld, Alacska, Varbó terepszakaszt. *” (10)

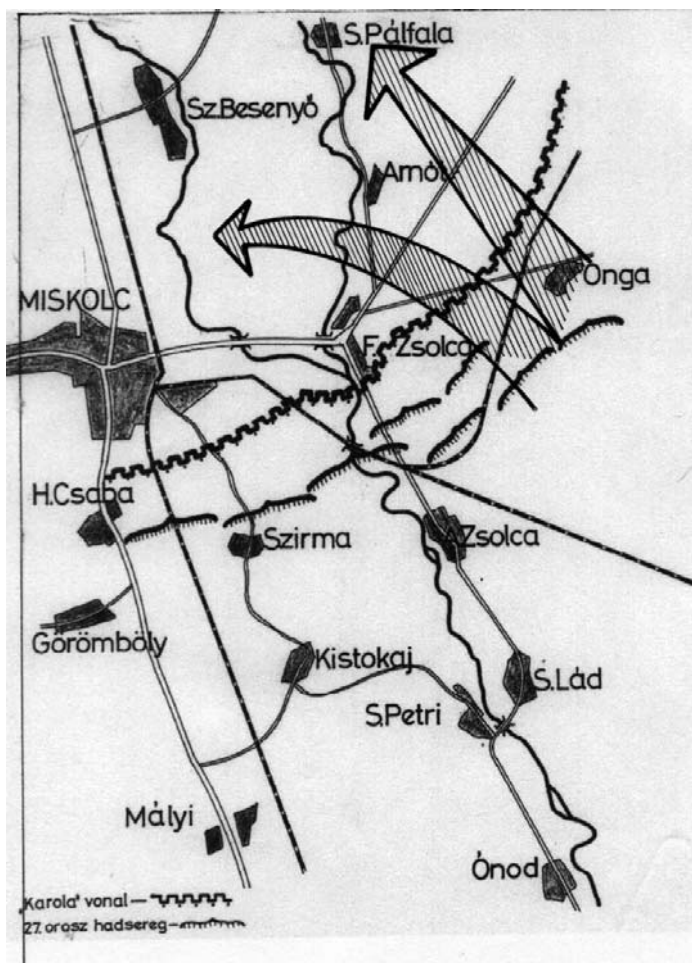
* (Ugyanez a parancs megszabta, hogy a szomszédos hadseregek is 29-én indítsanak támadást a saját sávjukban. Így a 40. orosz hadsereg, amelyet megerősítettek 4 román hadosztállyal, Hernádkak és Sátoraljaújhely között indítson támadást, amelynek fő iránya Aszaló, Hangács, Borsodszirák legyen. A baloldali, az 53. hadseregnek egy román hadtesttel együtt Mezőkövesdtől délre Eger, Sirok, Gyöngyös irányába kellett támadást indítani november 29-én.)

Így szól a parancs, amelynek következtében zúdult Felsőzsolcára a Vörös Hadsereg 1944. november 29-én.

Végül is mit jelentett ez, hány fővel, milyen erővel indult ez a támadás Miskolcért, a Felsőzsolcán – Arnóton - Boldván áthaladó Sajó-völgyi útért? Egy "hadsereg" kb. 50.000 emberből áll. Legalább ennyi volt a 27. hadsereg létszáma is, hiszen az eddigi veszteségek pótlására, erősítésként megkapta az 51. hadtestet, s ott működött egy lovas és motorizált egység, az úgynevezett Plijev-csoport is. Igaz viszont, hogy ennek a hadseregnek a sávjába tartozott a Hernádtól (Hernádkaktól) Hejőcsabán át a Bükk déli oldalában elhelyezkedő községekig (Kisgyőr, Borsodgeszt) egy széles arcvonal. Most a hadparancs értelmében a Bükk déli lábainál harcoló erőit meggyengítette, hogy a támadás új főirányában, a Sajó völgyében összpontosítson. A november 26-i parancsnak megfelelően 5 hadosztályt helyezett el a Sajó és a Hernád (Onga) közötti kb. 5 km-es frontszakaszon. (Alsózsolca, kemeji, belegrádi erdők térségében.) Hány fő ez összesen? A katonai szakíróknak az a véleménye, hogy október 1-jén egy gyalogos (lövész) hadosztály létszáma 6000-7500 fő volt, de november végére hadosztályonként 1500-2000 embert vesztek, így tehát most átlagban legkevesebb 5000 emberből állt az itt felsorakozott öt hadosztály mindegyike. Ez legkevesebb 25.000 embert jelent, ennyi állt szembe tehát a Sajótól a Halmokig (Ongáig) húzódó lövészárkokban, illetve Felsőzsolca községben elhelyezkedő 300 - 400 német és magyar katonával.

De hatalmas fölényben voltak az oroszok tüzérségi tüzérokban is. Máshonnan tudjuk, hogy Malinovszkij egy ehhez hasonló áttöréshez front-kilométerenként 300-320 "csősűrűséget" szabott meg. Ez azt jelenti, hogy erre a Zsolca környéki frontszakaszra Alsózsolca és Sajólád területén, határán kb. 1500 ágyút, aknavetőt, Katyusát, löveget vontak össze. Ezek egy óránál tovább tartó pergőtűzével kezdődött meg 1944. november 29-én, szerdai napon, reggel 7 órától a község "felszabadítása". Ha végig gondoljuk, hogy egy óra alatt minden "cső"-ből legalább 20-30 lövedék csapódott be a lövészárkokra, illetve a mögöttük levő 4-500 méteres sávra, akkor nem tarthatjuk túlzásnak azt, amikor az emlékezők arról szólnak, hogy nem volt egy négyzetméternyi terület sem, ahová tüzérségi lövedék, akna ne hullott volna.

S az a hasonlat sem túloz, amikor arról beszélnek a szemtanúk, hogy az oroszok, mint a hangyák nyüzsögtek a szántóföldeken és a község kertjeiben.

1944. november 29-i helyzet és a támadás iránya.

Nincsenek pontos ismereteink a Zsolcán harcoló magyar alakulatról. Különböző szóbeli közlések arra engednek következtetni, hogy az Erdélyben vívó egységeket, azok egy részét a debreceni csata idején Tokaj - Szerencs - Felsőzsolca útvonalon a Tiszához vonták vissza. A harcok után megfogyatkozott egységeket annyira-amennyire Miskolc előterében feltöltötték.

Bodonyi László miskolci lakos, aki főhadnagyi rangban részt vett a Zsolcánál vívott harcokban, ő juttatott el hozzám olyan

dokumentumot, amelyen szerepel parancsnoksága alatt harcoló szakasz névsora. Szóbeli közléséből tudom, hogy e papírt Egerben állították ki, ahol a hadtápon összeállították a visszavonuló, leharcolt egységekből, általa sem ismert katonákból álló szakaszt és Felsőzsolcára útnak indították. Közlése szerint a falu déli szegélyénél, a Kastélyhoz közeli harcárkokban helyezkedtek el, de emlékei szerint alig volt összeköttetésük a magasabb parancsnoksággal, élelmet is ritkán kaptak. November 29-én reggel itt éri őket a nagy tűzhenger. Ennek csillapultával, mielőtt az oroszok elértek volna a harcárkokig, ők elhagyták a falut is a Sajó, illetve a Bódva medrét követve, majd átkeltek a Bódva - hídon, mielőtt azt a németek felrobbantották volna.

Ezután Miskolcon át Sajóbáony határáig húzódtak vissza, ahol ő december első napjaiban megsebesült, majd egy német hadi kórházban ápolták. Ekkor vált el a szakaszától, embereitől, akikről, sorsukról semmiféle ismerettel nem rendelkezik.

Harcoló magyarok 1944. novemberében Felsőzsolcán
Bodonyi László hadnagy miskolci lakos dokumentuma és közlései:

M. Kir. 7. táb. póth. 2 gy. százada 1. szakasz

(Magyar Királyi 7. tábori póthadosztály 2. gyalogsági százada)

Szak.pk: Bodonyi László hadnagy. Szak.pk.h: Gyenge József törm.

Szak, hirv. Spicán ? Gyula honvéd

1. raj	2. raj	3. raj
Horváth Vince örm.	Juhász József szk.v.	Kada János szk.
Sándor József honv.	Vasas Sándor honv.	Dósa Béla honv.
Derekas István honv.	Antal József honv.	Racskó Imre honv.
Demkó András honv.	Tóth János honv.	Tatár Kálmán
Nagy Ferenc honv.	Lakatos István örv.	Aracki Pál honv.
Csesznok József szk.v.	Bóta Miklós szk.v.	Bura János honv.
Lányi János szakv.		

Kocsisok: Vadász István honv, Gonda Flórián
Összesen: 26 fő. Tp V. 790

1944. november hó 5-én szak.pk.

A „felszabadulás” első napjai

„Borsod megye legújabb kori adattára” című munka közli, hogy
„November 29-én a II. Ukrán Front a Sajó és a Hernád folyó
között egyórás tüzérségi előkészítés után támadást indított a város

irányába. (...tudniillik Miskolc város irányába.) A támadás napján a németek - minden erejüket mozgósítva - még tarják magukat, de másnap a szovjet csapatok mintegy 6 km-es szakaszon áttörték a német vonalakat.” (11)

- Hogyan éltétek át ti itt a "fronton" ezeket az órákat?- tudakoltam Molnár Józseftől és Simon Istvántól, akikkel felkerestük az 50 évvel ezelőtti események színhelyét. A község déli szegélyénél, a Kossuth Lajos utcán a még mindig meglévő Krizsó - féle ház előtt álltunk meg, ahol a lövészárók húzódtak.

Simon István: „Úgy emlékszem, azokban a napokban borult volt az idő, előzőleg esett az eső is, talán már leesett az első hó is, de elolvadt, nagy volt a sár. Kora reggel iszonyatos ágyúzás kezdődött, s ez így ment vagy egy órán át. Aztán hirtelen csend lett. Húsz-harminc perces csend. Halálos csend, azt hittem megsüketültem, és akkor innen nagy hurrával elindultak az oroszok. (Kezével mutatja a tőlünk 50-100 méterre levő dombhajlatot.) Olyan sűrűn voltak, mint az ujjaim, egymás mellett meg egymás mögött. Ekkor nem volt itt lövöldözés. Németek már nem voltak.”

- Ez úgy reggel nyolc, kilenc között lehetett - veszi át a szót Molnár József - vagy két órán át, olyan tüzéségi tüzet kaptunk, hogy egybefolyt a robbanások zaja. Hallani meg semmit nem lehetett. És itt a környékünkön nem volt olyan négyzetméter, ahova akna ne esett volna. Azután az oroszok megindultak befelé. Amint mondtam a bunker, ahol meghúzódtunk, alig száz méterre volt a lövészárkoktól. Z-alakú volt a bejárata, s ebben feküdt - ahol be kellett menni - a kutyánk, s jött az első orosz kézigránáttal a kezében, s a kutyát ki akarta onnan húzni, de a kutya nem ment ki, ekkor dugtuk mi ki a fejünket. Nyemzki jeszt? (Van német?)- kérdezte. Mi kétségbeesve magyaráztuk, hogy nincsenek, civilek vannak csak, így nem dobta be a kézigránátot. Ez volt a szerencsénk, különben mind ott pusztulunk. Aztán arra emlékszem, hogy feljöttünk a bunkerből, a Simárd felé néztem, hát szinte nem láttam a földet az orosztól; annyian voltak, mint a hangyák. S utána legalább egy óráig húztam a vizet a Babusék udvarán lévő kútból az orosz katonáknak, mert csak jöttek és jöttek, s mind szomjas volt, s erős pálinkaszagot lehetett érezni leheletükön. Azután átmentem Simon Pistáékhoz.

- Emlékszel? Ott egy orosz már a nőket abajgatta.

- Simon Pista: Igen, volt ilyen, de jött egy tisztjük...

- Ez a tiszt lóháton közelgett, GPU-s lehetett, és pont az udvaron megállt - folytatja Molnár József - az orosz manusz erre meg, mintha puskából lőtték volna ki, úgy elszaladt a kertek felé. Ekkortájt láttam - az oroszok eleje már jól benn a faluban járt -, hogy a lövészárkok irányából 20-30 magyar katona közeleg a falu alatt a közös szérűn lévő szalmakazlak felé. Fegyvertelenül jöttek, de arra már nem emlékszem, hogy oroszok kísérték-e őket, és ekkor a távolabbi szalmakazlak valamelyikéből megszólalt egy géppisztoly - megbújt németek lehettek vagy oroszok - tüzeltek rájuk. Ők meg lehúzódtak a szalmakazlak mellé.

- Mi lett velük, és mi lett a németekkel?

- Nem tudom már, hogy mi lett a magyarokkal, talán fogságba estek, ha már akkor is nem azok voltak. A németek megmenekültek, futottak, s az oroszok lelőtték őket. Ők nem adták meg magukat.

- Simon I.: Erre én nem emlékszem, de németek lehettek, mert arrafelé találtunk egy németet, még aznap. Halott volt, leszedtük a lábáról a bakancsot.

- Molnár J.: Igen, igen, azt a bakancsot én húztam fel a rossz cipőm helyett. Nagy volt, de ez mentett meg attól, hogy az oroszok később elvigyenek a GULÁGRA. Ezt majd később elmondom. Volt itt, ezen a részen több német hullá, s azokról meg az oroszok szedték le a bakancsot és forgatták ki a zsebüket.

- Simon I.: Később itt a németeket összeszedték. Lehettek vagy nyolcan. De orosz hullá még több volt, különösen a futóárkok előtt. Itt az előző napokban is sok orosz esett el. Nappal meg éjjel is, amikor be akartak jönni. A németek közel engedték őket, aztán kézigránáttal, meg mindenféle fegyverrel úzták őket. De ezeket az elesett oroszokat, meg a sérülteket magukkal vitték az oroszok. Mégis találtunk vagy negyvenet itt-ott a határban, amikor januárban össze kellett szedni és szekérré rakni, hogy aztán a faluban az Epreskertben, közös sírba tegyék őket, mert az itt maradt, még megmaradt németek valóban ellenálltak. Az oroszok csak dél körül érhatték el a két templom vonalát.

- Fodor Andor (Amerikában élt, volt zsolcai) írja:

„Néhány német páncélos - nyitott tetővel - röviddel déli 12 után jött vissza a kastély felől, miközben két orosz katonát láttam Bialkóék csűrje sarkánál. Ekkor történhetett meg, hogy lelőttek egy német katonát a Cservenyákék csűrje északi sarkánál. E csűr (szálas takarmányok fedett tárolója) mellett lévő nagy gödörben,

amely a szomszéd portáján volt, alussza örök álmát kb. 4 méteres mélységben.

A pincében vártuk, amíg elmúlnak a puskaropogások. Rövid idő után a pincelejárat előtt orosz katonák gránátot emlegettek. Édesapám ment ki és kint is maradt.

Egy orosz katona lejött és nyemszki szoldát (német katonát)-ot keresve, rám fogta géppisztolyát, mert én voltam a legelső szemben a pinceajtóval.

Felálltam, végignézet rajtam. Azután, hogy Cservenyák nagymama minden tót (szláv) nyelvtudását igénybe véve kétségbeesetten mondta:

- Ő az én unokám és iskolás.

Úgy látszik, ez elég volt, hogy megkegyelmezzenek...”

Jól egészíti ki ezt az eseménysort az a két közlés, amelyet egymástól függetlenül, mégis egybehangzóan adott Mátyus Andor (aki ekkor 1944. novemberében a Szent István utcán, az óvodával szemben lakott), valamint Halász Elemér (ő is egykori Szent István úti lakos, aki ma szintén Amerikában, Seattle-ben él):

- „Egy német katona a Szent István utca derekán, kb. az óvodával szemben az út szélén hasalva géppuskájával tűz alatt tartotta egészen a kastélyig a Főutcát. Még akkor is tüzelt, amikor már a kertekben (a Bialkóék, Cservenyákék kertjében), vele egyvonalban voltak az oroszok.”

- „Én ott már 25-30 orosz katonát láttam mozogni - mondja Mátyus Andor, amikor a német katona megindult az utcáról a kerteken át. Tovább szemmel kísérni - onnan, ahol mi voltunk - már nem lehetett, de a folyvást hallatszó harci zajokból most közlő hangzottak ki a sorozatlövészek és kiabálások. Később a csűr mellett láttuk a német katona holttestét, abból gondolom, hogy ez ugyanaz a személy lehetett, aki az utcán a géppuska mellett feküdt és tüzelt. Még alig csendesedtek el a közelünkben a zajok, amikor egy német páncélos csörömpölt át sebesen a Vám felől jövet a Kastély felé, de nem ment el a Kastélyig, hanem a községháza környékén, a Lusztig-porta előtt megállt. Leugráltak róla a katonák, s felkapcsolták a vontató nélkül ott maradt német ágyút, s visszacsörtettek a Vámra. Az a meglepő az egészben, hogy 200-300 métert olyan területen haladtak, ahol már a kertekben orosz katonák lehettek.”

Mátyus Andor emlékezete szerint kisvártatva az oroszok egy kis ágyút húztak be a Fő utcára, csövével a Vám felé

fordították, de innen nem tüzeltek. Délután két óra lehetett, amikor az oroszok megjelentek a Vámon is.

Erről Fodor Lajos bácsi beszélt: A két német tank, ahogy jött az utcán, megállt a porták előtt és géppuskájával bebelövődözött a kertek felé. Úgy két óra lehetett, amikor a két tank áthaladt Miskolc irányába a Boldva-hídon. Ezután nemsokára felrobbantották a hidat.

A Szilvásokat úgy délután 3 óra körül lepték el az oroszok, legalábbis azt a részt, ahol mi (a szerző családja) és mások vagy harmincan Horváth Pali bácsi pincéjében szorongtunk. A németek a két nagy aknavetőből, amelyek közvetlenül a ház mögött álltak, szinte egész nap tüzeltek. Reggel a pergőtűz idején ugyan közelünkben robbant egy akna, eldöntötte a két löveget, de nagy kárt nem tett bennük. Kezelők ekkor nem voltak mellettük, azután csak felállították őket, és délutánig folyamatosan működtették is. Úgy három óra lehetett, amikor megszűntek a kilövés okozta robbanások, s a kezelőik, akikről úgy tudtuk, osztrákok, gyorsan-gyorsan szedelőzködtek. Ezt mi, gyerekek jól láttuk a pince szellőző ablakain keresztül. Szerelésükkel megrakták a két teherautócskát, s ráakasztották a két aknavetőt, és a kerteken át a Nagyszilvás felé elindultak. Elindultak volna, ha a felázott, sáros talajon mozdulni tudott volna a két kocsi. Ezért gyorsan mindent ledobáltak, hogy majd visszajönnék értük - gondolhatták. Nekidőltek vállal, s kínlódva tolták a sáros kerteken keresztül a Nagyszilvás irányába az aknavetőket vonszoló autókat.

Mivel közelünkben csend volt, csak távolabbról hallatszottak a géppisztolysorozatok pattogó hangjai, mi gyerekek, fiatal fiúk (Tóth Gyula, aki nagyobbacska volt már, Márton Imre, én s talán Lénárt Andor is) kimásztunk a pincéből az udvarra. Innen a házak között kiláttunk a kertekre, a legelőre, ahol most a Platthy óvoda áll. Meghökkenítő volt, amit láttunk. Nem lehet elfeledni azt a képet. Azon a kis területen, amelyre a két ház közötti sávra láthattunk a kerteken, a legelőn, a mai foci pályán ezer meg ezer csukaszürke ruhás alak mozgott. Egymás mellett, egymás mögött jöttek, s az első sorokban lévők géppisztolyai folyton szóltak. Rémülten rohantunk le a pincébe, hogy itt vannak az oroszok!

De még jó időt, talán egy negyedórát is kellett feszülten várakozni, amikor az udvarról lábdobogások hallatszottak; megálltak a nyitott pincelejárattal előtt, s idegen nyelven beszéltek. A házigazda, Horváth Pali bácsi az első világháború orosz fogságában szerzett minden nyelvtudását összeszedve

magyarázott valamit. Nyilván azt, hogy nincsenek itt katonák, csak civilek, nők, gyermekek. Két orosz katona lejött, de csak éppen körülnéztek, és már mentek is. Azután ismét a pince ablakán át láttuk, hogy nekiestek a ház mögött hagyott német felszerelésnek, kiforgatták a zsákokat, kihúzták a fegyverekből a zárdugattyút stb. Nem sok idő telt el, de már alkonyodott, amikor újra orosz katonák jelentek meg a pincében, telefonhuzalt hoztak be, meg táborigonnyat, amelybe aztán a velük együtt jött híradósnő folyvást ismételve kiabálta: "*Kafkáz, Kafkáz, Kafkáz, Kafkáz!*" ("Kaukázus, Kaukázus" lehetett a rejt jele.)

Este volt már, amikor ezek is szedték a sátorfájukat, és tovább álltak. Mindenki megkönnyebbült. Hát megúsztuk, megmenekültünk - hittük. Én úgy gondoltam, már vége is a háborúnak. Nem is sejtettük, hogy még ezen az éjszakán, meg a következő napokban szenvedjük meg igazán a háborút. Nem tudtuk ekkor még, hogy a község déli részeiből már délután megkezdtek, s most éjszaka folytatják a férfiak összegyűjtését, azért, hogy igazolványt, dokumentet "adjanak" nekik. Ezzel hitegették őket.

Hadimunkán

Pedig hát ez következett. S még azok jártak jól, akiket az "első ütemben" valamely hadtáprészleg kapott el, és egész éjjel vagy másnap is hidat építettek, bunkereket ástak vagy ágyúállásokat csináltak, mert ők a nagy "begyűjtés" idején nem voltak otthon, a lakásokban, a pincékben.

Erről szól Simon István és Molnár József visszaemlékezése, amelyet az első nap délelőtti eseményeinek tárgyalása után félbe hagytam. Így folytatták emlékeik felidézését:

- Molnár József: „Késő délután, de még nem volt este, három géppisztolyos fiatal orosz bennünket összeszedett. Hogy kiket? Szinte minden férfit, aki ekkor a Sorikon volt. Összesen hatunkat. Bátyámat, engem, Mihály Józsi bácsit, meg a fiát, Jóskát, aki ekkor még tizenöt éves sem volt, meg Pistát.”

- Simon István: „Igen, engem, meg azt a ruszin fiút is, aki nálunk a kertben dolgozott a nyáron, de a harcok miatt itt ragadt. Talán Marinkónak hívták.”

- Molnár József: „Aztán bennünket elvezettek ide, az uradalomba a Malomházhoz. Ennek a végében, ahol a dohányt szokták csomózni, most egy nagy táborigonny volt felállítva. Valamit, krumplit

főztek hússal. Megetettek. Éhesek voltunk, hát jóllaktunk Isten igazából. Amikor végeztünk, akkor ásót, kapát, baltát, fűrész adtak mindenkinek a kezébe, és "davaj!"(gyerünk!), el kellett indulnunk. Sötét volt már. Akkor még csak azt hittünk, ide a faluba. Kegyetlen nagy sár volt, én alig bírtam szedni a lábamat abban a nagy bakancsban, amit a német katonáról szedtünk le. De mentünk mindenen, kerteken keresztül a Falun meg a két Szilvás kertjein. Egy telefondrótot követtünk, amit az egyik orosz mindig a kezében tartott.

Átmentünk a Boldva patakon, áthaladtunk már Arnót nevű szomszéd falucska alatt is, egészen a Sajó folyó mellé a miskolci határba. Akkor már sötét este, éjszaka volt.

Féltünk, mert ott villogtak a közelünkben a nyomjelzős lövedékek. Arnóton meg, amely alatt elhaladtunk egészen a Várostayáig, a szalmakazlakig, ahol most a kiásott kavicsbányák vannak, Arnóton akkor éjjel volt a nagy hurrázás és lövöldözés. Átbotorkáltunk egy akácsoron, amelyik egy árkot kísért. Hirtelen Miskolcra, a Puska nevezetű dombról a németek aknákkal lőni kezdték minket, vagy legalábbis azt a területet, ahol mi mentünk. Nagy sár és víz volt ott, mi mégis - az oroszokkal együtt - levágtuk magunkat a földre. Amikor elmúlt az aknatámadás, visszarohtunk valamennyien az akácosba, az ott lévő árokba. Itt megpihentünk, leültünk és azt beszéltük meg magunk között, hogy jó, hogy így megúsztuk élve, hát nem megyünk tovább.

- Minek néznek ezek bennünket?

De felállt a három orosz, s mondták, hogy "davaj", gyerünk! Vonakodtunk, hát azonnal ránk fogták a géppisztolyokat, úgyhogy menni kellett tovább. Már túljutottunk Arnóton, s lementünk a Sajóig. Ott voltunk az első vonalban, Miskolc felett, a Sajónak ezen az oldalán. Ott aztán megmutatták az oroszok, hogy mit kell csinálni. Volt ott egy árok, annak mindkét oldalán akácos. Ebben az árokban kellett egy nagy bunkert ásni, egy szobányit. Simon Pista szerint "főhadiszállást", mert odavezették be a telefonvonalat. Több mint tíz derékvastagságú akácfát kivágtunk, azokkal földdel vegyesen fedtük be a bunkert. Azt hittük, végeztünk, de még szalmát kellett hoznunk a kazalból. Mellettünk, előttünk földbe ásva, lövészteknőkben orosz katonák feküdtek, a szalmakazlak meg az ő vonalukon túl estek már a "senki földjére". A sötétben úgy láttuk, azokat időről-időre nyomjelzős lövedékekkel lövik a németek. Ide már senkinek nem "akaródzott" menni. De a

ruszlik is vitakoztak egymás között, hogy közülük ki jöjjön velünk.

Ezt fordítgatta Simon Pista, aki bulgár létére értette a nyelvüket. Mihály Józsi bácsi teljesen összeroppant, féltette a saját meg a fia életét is, behúzódott a bunkerba és sírt, azt hajtogatta, ő nem megy sehová.

Mindenki félt, az oroszok is.

Amikor a bátyámat noszogatták, akkor ő nekem szólt - emlékezik Molnár Józsi -, öcsém, neked még nincs családod.... Én mentem hát el az egyik oroszsal, hoztunk szalmát, amennyit bírtunk, két sátorlappal, Mi szerencsésen megúsztuk, de amíg odajártunk, ezek itt meg majd elpusztultak. Igen, mert a németek a miskolci dombokról újra aknavetőkkel lőtték ezt a területet - veszi át a szót Simon István. Az volt a baj, hogy mindjárt az első elég közel csapódott be, de a másodikat már nem vártuk be. Az oroszokkal együtt a bunkerba húzódtunk. Rettenetesen nagy bunker volt. Már világosodott, amikor beszalmáztuk, - folytatja Molnár József - s akkor láttuk - az oroszokkal együtt - rémülten, hogy nem messze tőlünk egy csapat katonai csónakokat készít elő. Hogy kerültek ezek oda? - tépelődtünk.* A kísérőinknek sem tetszett ez. Ha a németek észreveszik, hogy itt a Sajón való átkeléshez készülődnek, akkor nagy bajok lesznek. Most már ruszki kísérőinknek is sietős lett a távozás. Velük együtt szedtük a lábunkat, ahogy csak bírtuk, ha lehetett, szaladtunk is árkon-bokron keresztül, vagy 4 kilométert hazáig. Reggel volt már, láttuk a falunkat.

- Így hát szerencsésen túléltem az ottani "frontszolgálatot" is, fejeztem volna be a beszélgetést.

- Igen - válaszolta Molnár József -, de az igazi "szerencse" csak ezután következett. Ahogy hazaértünk, a házunk tele volt oroszsal, éjjel ott szalmázták be maguknak, aludtak. Mi meg nagyon fáradtak, kimerültek voltunk.

- A bátyám felhúzódott a padlásra, de nekem nagyon fájt a lábam, mert a nagy német bakancs csúnyán feltörte. Vérzett is. Két idősebb orosz katona segített rendbe szedni a lábamat. Magyaráztam nekik, hol voltam, mit csináltam. Láttam, megesett

* Fodor Lajos bácsi közléséből tudjuk, hogy még az első nap estje, éjjelén a Simárd felől jövet a Sorikon, a Római utcán forspontba kihajtott parasztszekereken, tehenes, ökrös szekereken rohamcsónakokat vittek át az oroszok a falun. Ha így volt, akkor minden bizonnyal a Hernád folyó mellől szállították át ezeket Arnót alá a Sajóhoz.

rajtam a szívük. Oda feküdtem a helyükre, a szalmára, de még el sem aludtam, hallottam, hogy két öreg orosz vallásos éneket énekel. Ezután megjelent két fiatal orosz tiszt, és mondták, hogy menjek velük, de hát nem bírtam, sántítottam.

- Akkor is! – intettek. Végül is a két öreg kelt védelmemre, vitatkoztak a két tiszttel.

Hogy pontosan mit mondtak, nem tudom, elég az hozzá, hogy végül otthagytak. Csak később tudtam meg, hogy ezek, vagy ilyenek szedték össze aznap délelőtt a férfiakat, hogy menjenek "igazolásért".

Ami a két fiúval (Molnár Józseffel és Simon Istvánnal) történt, nem egyedi eset. Az ő emlékezésük azért került ide, mert tőlük kaptam a legrészletesebb, a legélénkebb beszámolót a "hadimunkáról", mivelhogy ketten együtt élték meg mindezt, s most a visszaemlékezésükben kölcsönösen felfrissítették, kiegészítették az évtizedekkel ezelőtt átéltekről az emlékeiket.

Velük egy időben, de még a következő napokban is rajtuk kívül még sok férfit és nőt (!) szedtek össze, s vittek el közvetlen környékükre hadimunkára. Számukat ma már lehetetlenség megállapítani. Az elhurcoltak egy része (Mátyus András, Fodor András, Kassai József, Kemény Ferenc) említette, hogy összegyűjtésük előtt őket másokkal együtt előző nap befogták dolgozni.

Tudjuk azt is, hogy például a felrobbantott híd mellett a község utcáiról kivágott villanyoszlopokból, derékvastagságú fatörzsekből készített hídnál a második napon és éjjelen 10-15 zsolcai férfi és 8-10 nő (Seregélyes néni, Fehér Andrásné és mások) robotolt. Mindez nem egyszerűen csak embertelenség volt, de durva jogsértés is. Nemzetközi egyezmények, az 1907-es hágai konvenció így fogalmaz:

„a lakosság és a hadviselők azoknak a nemzetközi jogi elveknek oltalma... alatt maradnak, amelyek a civilizált nemzetek között megállapított szokásokból, a humanitás törvényeiből és a lelkiismeret követelményeiből folynak.” (12)

A Genfben 1929-ben megkötött egyezmény a polgári lakosok kíméletéről intézkedve, megtiltja, hogy a civil lakosságot harci eseményekbe vonják be.

Amiről nem beszéltünk

Nem lehet kikerülni, hogy ne szóljunk az orosz katonáknak a nőkkel szemben a községünkben elkövetett erőszakosságairól. Az elhurcolások mellett ezek az esetek okozták a legnagyobb megaláztatást, a legtöbb szorongást, félelmet a község lakóiban. Ezek azok az ügyek, amelyekről nemcsak politikai okok miatt kellett hallgatni. A dolgok jellegéből következően most itt sem írhatok le olyan eseteket, ahol nevekkel szerepelnek az áldozatok. De még a nevek, adatok említése nélkül is csak nagy általánosságban szólhatok a megtörténtekről, tisztelven ma már a többségében halott - meggyalázottak, megalázottak emlékét.

Mondom ezt elsősorban azoknak az unokáknak, és még későbbi korok olvasóinak, akik a konkrét esetek leírása, a nevek említése híján kétkedve fogadják ezeket a közléseket. A *Felsőzsolca története* c. könyvben mindössze egy jegyzetbeli mondatban utaltam rá, hogy „A szovjet katonák 6-8 olyan erőszakosságot is elkövettek, amit elmondani és elfelejteni sem lehet.” (13) A mondatban szereplő adatot korigálnom kell: az ott szereplő szám csak az általam és környezetem által már a háború alatt tudott, ismert, megtörtént esetekre vonatkozott. Azóta - gyűjtve ez időszakra vonatkozó anyagot - sok olyan információt hallhattam, amelyek alapján azt kell mondanom, hogy a megerőszakolt, megbecstelenített zsolcai nők, lányok száma ettől sokkal több. S még több, ennek sokszorososa, száznál is több azoknak a száma, akik szenvedői voltak ennek a hajszának, ha ilyen-olyan módon, szerencsájuk, elszántságuk vagy a körülmények folytán mégiscsak szerencsésen, testileg sértetlenül kerültek ki a bajból. Az volt tudniillik az oroszok egyik „csele”, hogy este - éjjel ketten-hárman sorra járták a házakat, fegyver mellett ott volt náluk egy-egy szem krumpli is meg zsebkés, amellyel mutogatták, hogy krumplit tisztítani gyűjtik össze a nőket. Hogy "bizalmukat megnyerjék" 4-5 nőt szedtek össze, sőt, esetenként megengedték, hogy hozzátartozóik, egy-két gyermek is velük menjen, mindaddig, amíg az éjszaka sötétjében el nem értek az előre kiszemelt üres házig, hogy azután onnan hagyják megszökni a remegő, síró "fölsleget", csak egy-kettőt tuszkoltak be a házba. S ezeknek vagy sikerült a szétlőtt házból, fészerből ajtón, ablakon keresztül megszökni, vagy nem. S ez így ment

napokon, heteken át. Később a csapatuktól lemaradt, leszakadt román katonák is többször erőszakra vetemedtek.

Tudunk arról, hogy a „felszabadulás” első estjén, éjjelén a pincékbe behúzódó fegyveres orosz katonák ott helyben, a pince előterében, mindenki szeme láttára követtek el csoportos erőszakot. Úgy is, hogy a kiterített holtteste mellett hárman – négyen 30–30 rémült felnőtt szeme láttára erőszakolták meg szerencsétlen síró-rívó gyermeklányt. Nem egy esetben történt meg ehhez hasonló csoportos erőszak.

Éppen ezért elfogadhatatlan az a mentegető magyarázat, amelyet még leginkább napjainkban hallhatunk, mely szerint „megtörténik ez minden háborúban.”

Ez így nem igaz! Az persze igaz, hogy elkövettek nők ellen erőszakosságot, s nemcsak háborúban, de békeidőben is, bármely államról legyen is szó, de ilyen gátlástalanul, tömeges méretekben, mint amit itt a szovjet katonák műveltek, arra Európában az utóbbi két évszázad háborúiban sem volt példa.

Sem az angolokról, sem az Európában harcoló amerikai hadseregről még csak utalásként sem hallottunk ilyesmit. Bár a németekkel kapcsolatban okkal-oktalanul annyi rosszat elmondtak, de szó sem volt arról, hogy a lengyeleknél, franciáknál vagy éppen a szovjeteknél tömegével erőszakoltak volna meg nőket.

Nálunk, Magyarországon, ahol 1944-ben megszállóként voltak, és itt viseltek háborút, még csak fel sem merült ez a vád. De maradjunk csak a községünkönél, ahonnan mégiscsak a legtöbb biztos információval rendelkezünk. Az oroszokon kívül csak románok erőszakosságairól van tudomásunk. Az 1849-ben itt háborúskodó cári orosz csapatokról tudjuk, hogy kifosztották, felégették a fél falut, de nincs hír arról, hogy a civilekkel, nőkkel úgy viselkedtek volna, mint kései unokáik. A török időkig kell visszamennünk a község múltjában, hogy a Vörös Hadsereg itteni "harcmódorához" hasonlókkal találkozzunk. A törökök is "helyben" szereztek be mindent. Élelmet s "hadifogyokat", civil férfiakat, nőket, s hurcolták el őket birodalmuk belsejébe, rabszolgamunkára. Csakhogy a mohamedán törökök akkor, mint "hitetlen gyaurokat" pusztítottak, öltek bennünket, mert nekik más volt a kultúrájuk, társadalmi berendezkedésük, más vallás, más ideológiák, más erkölcsök mozgatták őket.

Lehet, hogy ebben kellene keresgetnünk a szovjetek viselkedésének, a Vörös Hadsereg magatartásának indítékait is? A nem európai gondolkodást és erkölcsöt?

A nagy hazugságok kora

A német csapatok felrobbantották a község közigazgatási területén fekvő két hidat. A vasútállomásnál a Sátoraljaújhely, illetve Kassa felől jövő vonalakat Miskolcra bevezető "Vashidat", és a község nyugati peremén lévő, a régi Sajó-meder felett épített évszázados kőhidat, amelyet a köznyelv Boldva - hídnak ismert. Elpusztították még a Miskolc és Zsolca között lévő, Csorba-telep melletti Sajóhidat is, de ez nem a mi közigazgatási területünkön volt. A német hídrombolás révén pénzürtékben valószínűleg nagyobb kár keletkezett, mint a szovjet csapatoknak a harcok alatti és utáni pusztításai következtében a községben, mégis ez utóbbi érintette fájdalmasan az embereket, mert az oroszok lakóházakban, személyes tulajdonú ingóságokban, értékekben okoztak fájdalmas károkat. A korabeli községi iktatókönyv tanúsága szerint ezekről a károkról, legalábbis a nagyobbakról (épületek sérüléseiről, állatok pusztulásáról, elrablásáról) a község vezetőinek jelentést kellett készíteni a főszolgabírószámára. (91/1945. I.24. szám)

Sajnos az iratot, vagy másolatát sem a községi, sem a főszolgabírói iratok között a levéltárakban nem találtam. Nagy kár, mert a benne foglaltakból, adatokból legalább megközelítő fogalmunk lett volna a kár mértékéről. A több száz sérült ház és elpusztult állat, sertés, ló, szarvasmarha és "felhasznált" élelem, termény, takarmány fejében soha senki kárpótlást nem kapott és nem adott nekünk!

Amikor a harcok eltávolodtak, a Vörös Hadsereg parancsnoksága még továbbra is rendszeresen megsarcolta - most már hivatalosan - a községet. A községi iktatókönyvekben hetek, hónapok múlva is találunk olyan jelentéseket, melyek ezt igazolják.

-„Élelmiszerek 1/6-ának összegyűjtése. Élelmiszerek összegyűjtése a miskolci orosz hadikórház számára. Az orosz katonaság élelmezése. Magyar hadifogoly tábor élelmezése a községben stb.” Ez azonban csak a nagyja. Sehol sincs szó azokról a pusztításokról, az oroszok által a személyes vagyonban, lakásokban, felszerelésben okozott károkról. A köznyelv "zabrálásnak" nevezte, az akkor megismert orosz szó felhasználásával. Az első frontvonalakat ezer meg ezer szekér, ló követte, mely ellepte az egész falut, s ha egy-két nap után továbbmentek, helyüket újjak foglalták el. Az udvarok, kertek terítve álltak a takarmánnyal.

Széna, szalma keveredett árpával, búzával, zabbal, mert bár a lovakat a lakásokból kidobált szekrény- komód- és asztalfiókókból abrakolták, de a púposan megöntött fiókokból a termény felét, negyedét az állatok kiszórták.

Úgy tűnik, az orosz csapatok élelmezése sem volt megoldott. Minden kisebb egység magát élelmezte, magának főzött, persze a helyben talált és felkutatott anyagból. Mindent felettek. Felkutatták az eltett, elásott élelmiszertartalékokat is. A kerítéseket, bútorokat összetörték, felvágták, azzal tüzeltek, főztek. (Például az Epreskertben lévő közös sírjukra is a szomszéd lakás bútoraiból állították össze a vörös csillagos "obeliszket".)

Elvittek mindent, ami megtetszett nekik. Szekérre rakták a számukra értékes tárgyakat, ébresztőórát is, edényeket, lábbeliket, szerszámokat. Ez az úgynevezett "zabralás" az egész faluban napokon át tartott, s különösen azokban a lakásokban, ahol nem tartózkodtak otthon a lakók. A távollétről ők maguk gondoskodtak, nemcsak azzal, hogy azonnal megkezdték a munkaképesek összegyűjtését munkára, vagy elhurcolták azonnal őket, hanem ezzel szinte egy időben arra szólították fel a lakosságot, hogy azonnal hagyja el a községet, mert itt rövidesen nagy harcok lesznek. Már az első napon, november 29-én délelőtt a falu déli felében, ahol már ekkor megjelentek.* Másnap a falu többi részén, a pincékben lévőket szólították fel erre. S több száz rémült ember, főleg nő és gyermek hagyta el gyalog a községet, hogy Alsózsoltán, Sajóládon kérjen és kapjon menedéket.

Mi volt ennek az oka, mi volt az igazi célja? Miért csak a felsőzsolcaiakat lakoltatták ki? Mert a környéken, Alsózsoltán, Arnóton, Ongán nem tették ezt. Az oroszok ne tudták volna, hogy velük szemben hozzájuk képest milyen gyenge német erők állomásoznak Miskolcon is? S hogyan jönnének át a felrobbantott hidakon, ha ők sem tudnak nehézfegyverrel odajutni? †

* Simon Istvánné, Kós Margit, Bujdos Istvánné, Cs-né Vaskó Anna és mások közlik ezt.

† A diósgyőri, miskolci Mokán Komité-nek nevezett csoport tevékenységéről szóló írók szerint ők már november 20-a óta kapcsolatban voltak az orosz parancsnoksággal, s számukra átadták a Miskolcon lévő német egységek és lövegek pontos elhelyezkedését térképre rajzolva, ennek nyomán az oroszok kilőtték ezeket. Ebből is felmérhették a németek erejét. De közölte velük K. O. százados is, akit Hejőcsabánál fogtak el, ő elmondta, hogy Hejőcsaba - Szirma térségében csak az ő megfogyatkozott, körülbelül 300 fős zászlóalja védi Miskolcot. (Közli: Borus József.)

Mindez arra enged következtetni, hogy a polgári lakosságot nem a nagy harcoktól való féltés miatt távolították el a községből.

Ami a német hídrombolásokat illeti, ezek is értelmetlen pusztítások voltak, s végül is nem sok harcászati előnyt eredményeztek. Legfeljebb azt, hogy az oroszok nem az eredeti tervüknek megfelelően november 29-én foglalták el a várost, hanem csak négy nappal később. Ha lehet egyáltalán "haszonnál" beszélni rombolás, pusztítás kapcsán, akkor a két híd felrobbantása Miskolc városának, lakosságának vált csak javára, azáltal, hogy nem harcok közepette zúdult rájuk a Zsolca térségében előretörő 25-30 ezres szovjet haderő, hogy nem lőtték szét házaikat, hogy megmenekültek a harcokat kísérő atrocitásoktól, erőszakosságtól.

Mert mi történt Miskolccal?

Egészen más, mint ami a hadijelentésekben áll.

Miskolcra s "felszabadításáról" nemcsak azért kell szólnunk, mert a Zsolcánál lezajlott harcok Miskolcra, a Miskolcra vivő utakért folytak, hanem mert a város bevételéről szóló hadijelentések, harci közlések - hihetőleg - közelebb visznek bennünket ahhoz, hogy megtaláljuk annak okát, vajon miért vetettek majd 200 zsolcai civil férfit a harcok alatt "hadifogságba". Az az orosz sereg, amely Felsőzsolcát 1944. november 29-én estére bevette, továbbhaladt a Sajó folyó baloldalán, az edelényi út mentén. November 29-én éjjel, illetve 30-án birtokba veszik Arnótot, de ezzel támadásuk kifulladásra kerül. Messze nem teljesítve a frontparancsnok számukra kijelölt feladatait.

Ez a harccsoport még november 26-án azt a parancsot kapta, hogy 1944. november 29-én indítandó támadásban november 30-án estig érje el Alacska, Varbó, Sajószentpéter Sajóvámos térségét. Ezzel bekerítették volna a Miskolcon lévő német erőket. A zsolcai áttöréssel csak 8-10 kilométer tért nyertek. A célul tűzött területeket csak két hét múlva érik el:

Alacska, Vámos december 11-én, Sajószentpéter, Varbó december 12-én kerül kezükre.

Felsőzsolca és Arnót elfoglalása azonban lehetővé tette, hogy Szirmabesenyő alatt az orosz csapatok kijussanak a Sajóhoz, és ott előkészületeket tegyenek az átkelésre, majd azután Miskolc fölött átvágják a Miskolc-Sajószentpéter-Ózd közötti út- és vasútvonalat.

Amint láttuk, előbb Molnár József és Simon István visszaemlékezéseiből, ezekben az előkészületekben az oroszok által oda kényszerített zsolcai civilek is résztvettek.

Mivel Miskolctól délre a pesti út mentén Szirma, Hejőcsaba térségében már november 20-tól orosz csapatok voltak. Kisebb felderítő egységek, összesen 160 fő (14) Emőd, Kisgyőr illetve Tapolca irányából a hegyeken át Miskolc peremrészein Diósgyőrben, a Tatárdombon jelennek meg, veszélyeztetve az Eger felé vezető utat (Egert különben november 30-án foglalják el az oroszok). Az egri út veszélyeztetése, majd a sajószentpéteri - ózdi út átvágása tehát a városba zárta volna a németeket.

Ezt látva a német parancsnokság december 2-án éjjel a város egész területéről kivonta a Sajószentpéteri kapun át a városban és a környéken lévő erőit. Az akkor még területileg és közigazgatásilag is különálló Diósgyőrt másnap Parasznyán keresztül hagyja el egy kisebb német egység. (14)

December 3-án, vasárnap reggel észlelték az orosz csapatok, hogy nincsenek már németek a városban, s felderítő osztagaik, majd 9 óra körül Szirma felől páncélosok hatoltak be Miskolc városába, s harc nélkül, egyetlen puskalövés nélkül elfoglalták. Még ugyanezen a napon, december 3-án az oroszok birtokába kerül Szirmabesenyő is. Ezzel tehát kijutnak a sajószentpéteri - ózdi útra, de ekkor már nincsenek németek a "körön belül".

Elgondolható, hogy, ha ez a környéken harcoló, az orosz csapatokhoz mérten ugyan kis létszámú német csapat mindenképpen meg akarta volna tartani Miskolcot, és a városban marad, ha kisebb mértékű, de Budapest ostromához hasonló szenvedés várt volna a városra. Mindenki szerencséjére nem ez történt.

De mit mondanak a hadijelentések, a parancsnokok visszaemlékezései a "miskolci helyzetről"? Friessner vezérezredes, a német Dél-hadseregcsoport főparancsnoka a háború után keletkezett visszaemlékezéseiben így mentegeti csapatait, amiért harc nélkül adták fel Miskolcot:

"Az iparvárosban 20 000 munkás kelt fel, miközben a harc a kapuk előtt tombolt, és a szövetséges nemzetek katonái, akik javarészt maguk is a munkássághoz tartoztak, életüket tették kockára. A miskolci munkások fenyegető magatartást tanúsítottak a hadsereggel szemben /... /A magyarok az ágyúgyárban kitört felkelés ellen csak elégtelen rendszabályokat alkalmaztak... "

Paul Klatt, az itt harcoló 3. német hegyi hadosztály volt parancsnoka:

„Miskolcon, ebben a nagy iparvárosban a magyar hadseregnek több fegyverraktára volt. A munkásság egy része felkelt ellenünk...” (15)

Számunkra még figyelemre méltóbb a Moszkvában kiadott szovjet napiparancs, melyet Sztálin írt alá. Ez közzé teszi, hogy december 3-án

„...Malinovszkij tábornagy II. Ukrajnai Hadserege rohammal elfoglalta Miskolcot, mely a német és a magyar hadsereget ellátó magyar hadiipar egyik fontos gócpontja volt. A németek mindent elkövettek a város védelmére, attól sem riadtak vissza, hogy a város munkásságát felfegyverezzék, de ezek a fegyverekkel együtt átálltak a vörös csapatokhoz.

Külön megemlékezik a napiparancs 38 szovjet tisztnek ezekben a harcokban tanúsított bátor magatartásáról.”

Ezt a napiparancsot a debreceni *Néplap* december 5-én közölte, mellé téve mindjárt egy lelkesítő vezércikket, mely a nagyszerű győzelmet, a németek által felfegyverzett, de a Vörös Hadsereghez átállt munkások példamutatását méltatja:

„Hiába osztottak szét fegyvert utálatos, bűnös kezek, a munkásság nem védte vérével tovább (kiemelés tőlem, Zs. S) ravasz kiszipolyozóit, a haláltusáját vívó náci sereget... Miskolc munkásai lerázták magukról a félelem béklyóit. Megfordították a fegyvert, megnyitották a leszámolás kegyetlen tüzét.” - írja lelkendezve a *Néplap*.

Megdöbbenő, milyen képtelenségeket adnak közre ezek a hivatalos és félhivatalos közlések. Nézzük csak: Miskolcon, főleg az ágyú-gyárban 20 ezer munkás állt fegyverben, akiket - a szovjetek szerint - a németek fegyvereztek fel. Szovjet közlés szerint ezek, bár részt vesznek az oroszok elleni harcban, "menet közben" átállnak a szovjet oldalára. Ennek ellenére, vagy éppen ezért, rohammal kellett bevenni Miskolcot.

Szomorú az, hogy mindezeket a valótlanságokat, hazugságokat könnyű szívvel átveszik a későbbi években keletkezett, az észak-magyarországi harcokról, a "felszabadításról" szóló írások, könyvek, sőt, történelmi könyveink is a miskolci fegyveres ellenállásról beszélnek.

Így például Borus József tanulmánya a Borsodi Szemlében, de leközli ezeket az 1970-ben a megyei tanács gondozásában

megjelent reprezentatív könyv, mely B.-A.-Z. megye legújabb kori történetét és adattárát tartalmazza.(16)

Vajon miért költöttek ilyen vad hazugságokat az oroszok?

Láttuk, hogy a németek, Friessnerék saját magatartásukat, cselekedeteiket igyekeztek indokolni ezzel. Ugyanezt tették a szovjetek is. Nyilván a szovjet főparancsnokság Moszkvában az itt harcoló egységek parancsnokainak, felderítőinek a jelentése alapján adta ki közlését, napiparancsát. Ezek az egységek parancsnokai meg abban voltak érdekelve, hogy minél nagyobb hősiességeket mutassanak fel, s egyben indokolják az itt folyó támadások időről-időre bekövetkező kifulladását, a lassú előrehaladást. És, ha már ilyen nagy ellenállást kellett leküzdeniük, akkor ezt az „elfogott hadifoglyok” számával is igazolniuk kellett!

Minden bizonnyal ez volt az egyik, ha nem a legdöntőbb oka annak, hogy a Miskolcért vívott harcokban majd 200 civil férfit "ejtettek fogságba" csak Felsőzsolcán.

Az ember elgondolkodik azon, végül is hogyan lehetséges az, hogy két ilyen jól kiépített propaganda és hadigépezet, mint a német és az orosz, amelyik a háború során rendre cáfolta egymás állításait, közléseit, most egy dologban egyetért? Abban tudniillik, hogy Miskolcon több ezer munkás állt fegyverben és harcolt is. Véletlen lenne? Vagy pedig a háború, sőt, az itteni harcok eredményeit sem befolyásoló jelentéktelen eseményeket fújtak fel óriásira saját érdekükben?

Az történt ugyanis, hogy szeptemberben, amikor az orosz csapatok még Dél-Magyarországon, illetve a Kárpátok előterében harcoltak, Diósgyőrben az elégedetlenkedő munkások egy csoportja a gyár területén háborúellenes gyűlést tartott. Ezen - a korabeli források szerint - körülbelül ezerötyszáz-kétezer munkás vett részt, s békét követelve, háborúellenes jelszavakat hangoztatott. Kész, ennyi! Illetve majd októberben, novemberben valóban igyekeztek a gépek leszerelését; s Németországba való szállítását akadályozni, de nem fegyverrel, hanem munkalassítással, "szabotázzsal". Ekkor azonban már csak néhány ezer, november második felében néhány száz munkás járt be a gyárba. Ezzel egy időben, még október hónapban 12-15 ember jött össze egyik borospincébe, és elhatározták, hogy megalakítják a Mokán - Komitét.(Magyarországi Kommunisták Antináci Komitéja) Fegyvereket szereznek, és segítik a szovjet csapatokat. Fegyvert szerezni ekkor nem volt nagy dolog, nem kellett az ágyúgyárba menni érte. A környéken mindenhol, ahol visszavonuló,

szétzilálódott magyar csapatok megfordultak, elhagyott, eldobott fegyverek jelezték útjukat.

(Így volt ez Felsőzsolcán is. Sok - sok löfegyver, rengeteg lőszer, robbanóanyag hevert itt ekkortájt szerteszét. Kortársaim, az akkor még fiatal fiúk, igazolhatják ezt, mert ők ezek egy részét velem együtt birtokba is vették.)

Ez a magát MOKÁN - Komiténak megnevező tíz-tizenöt fős csapat november végére 80-90 főre nőtt, de tevőlegesen csak körülbelül 20 fő vett részt az ellenállásban. Legnagyobb érdemük az volt, hogy már november közepe táján, amikor a szovjet előőrsök Tapolca, Kisgyőr felől a hegyeken átjőve megjelentek Diósgyőrött a Tatárdombon, széleinél, felvették ezekkel a kapcsolatot, rendszeresen át is jártak hozzájuk. A szovjetek kérésére térképen megjelölték a német - magyar harcálláspontokat, lövegeket, amelyeket aztán a szovjet tüzérség megsemmisített.*

Állításuk szerint sikerült megakadályozniuk a városban a Szinva patak két hídjának a felrobbantását. Talán még ennél is jelentősebb tett volt, hogy november végén, december első napjaiban a Fekete-nyomdában készített röplapokkal a városban, de különösen Diósgyőrben német és nyilasok elleni falfeliratokkal elárasztották a várost. Ez mindenképpen jelentős cselekedet volt, abból a szempontból, hogy a lakosság körében és a németek között azt a hiedelmet keltette, hogy itt valami jelentős tömegek ellenállásról lehet szó.

De fegyveresen soha, egyetlen alkalommal sem harcoltak a németek ellen. Illegális munkájuk során ugyan ketten megsérültek, az egyiket az orosz csapatok állásánál a németek lőtték meg Diósgyőrben, a másikat, Szabó Lajost, aki Felsőzsolcára igyekezvén kerékpárral, szovjet akna sértett meg súlyosan.†

Végül is két halottjuk lett, de nem a németek elleni harc közben. A MOKÁN egyik vezetőjét, Barbai Ferencet (ma utca őrzi

* Nem volt ez veszélytelen vállalkozás. Ha elkapják őket a magyar szervek, kivégzik őket, hiszen hazaárulás volt ez, melyet a legális magyar hadsereg ellen is folytattak.

† A "miskolci ellenállást" a MOKÁN tevékenységét sokan feldolgozták tanulmányokban, könyvekben. Ezek közül legmegbízhatóbb, legtárgyilagosabb *Fekete Mihály: Ellenállók az Avas alján* című könyve. Az ő közléseit, adatait tekintettem leginkább hitelesnek.

nevét Diósgyőrben) az oroszok bevonulásuk napján az utcán elfogták, s mivel fegyver volt nála, egy közeli ház udvarán agyonlőtték. Másik vezetőjük május 9-én Budapesten vesztette életét, állítólag véletlen fegyverhasználat közben. (17)

Ennyi lehetett tehát annak a történetnek a magja, amely óriási méretűre duzzasztva bekerült a szovjet hadijelentésekbe. A MOKÁN-Komité tagjai maguk által készített igazolványokat kaptak, de a szovjet felderítőkkal történt találkozásai alkalmával orosz nyelvű parancsnokság által kiadott igazolványokat, "dokumentumokat" sürgettek tagjaik számára, hogy megvédjék magukat olyan esetektől, mint ami Barbai Ferencsel a későbbiekben meg is történt.

Azt is mondhatnánk, bizonyára ez adta azt az ötletet a szovjeteknek, hogy „igazolás”, "dokumentum" kiadása ürügyén szedjék össze a civil zsolcaiakat, de legyünk igazságosak a MOKÁNNAL, a szovjetek ezt a fogolyszerző „hadicselt” máskor és máshol is alkalmazták.*

Bárczy János írja, hogy a Dunántúlon is, akár ha harc nélkül foglalták el a falut, a falu szélén a kifelé igyekvő embereket, katonákat, civileket egyaránt összefogdosták, hogy a szűrőállomásra vigyék. "Adminisztráció" az egész. Megállapítjuk a személyazonosságát, aztán kiállítjuk a leszerelésről szóló papírt, dokumentet kapnak. Akinek „dokumentje” van, szabadon mehet, ahová akar, mondták."

Sokan el is hitték ezt. (18)

* A MOKÁN-KOMITÉ tevékenységéről még a Függelékben is részletesen beszélek.

IV. ÁRTATLANOK

Amint arra az előző fejezetben utaltam, az a majd 200 civil férfi, akiket az oroszok Felsőzsolcán közvetlenül a harcok után összeszedtek és hadifogolyként elhurcoltak, azért jutott erre a sorsra, mert a Vörös Hadsereg tisztjei, parancsnokai hadisikereiket akarták velük igazolni és növelni.

Azt, hogy a lakosságot kifosztották, hogy civileket (nőket, férfiakat) hadimunkára közvetlenül az arcvonalban is felhasználtak, hogy nőket erőszakoltak meg, ha megérteni nem is, de megmagyarázni a háborúval, civilizátlansággal meg lehet valahogy. Azt azonban, hogy ártatlan civileket fogságba vessenek, rabszolgaként, túszként a birodalom belsejébe hurcoljanak, a török idők óta nem volt szokás.

Félszáz éven át beszélni sem lehetett erről. Hallgatni illet, mint a sír, ezért aztán információk híján azt hittük, úgy vélte itt mindenki, hogy ez a "zsolcai eset" egyedi, csak az itt harcoló egységek parancsnokainak a bűne. Arról ugyan tudtunk, hogy egykét hónappal az itteni harcok után a környéken összeszedték a német nevű (de magyar!) embereket, és a Szovjetunióba vitték „málenkij robotra” (azaz egy kis munkára). De hát erről sem illet beszélni, ezekről sem tudtunk sokat. Csak most, majd félévszázaddal az események után, amikor enyhült a politikai szorítás, oldódtak a félelem görcsei, jelentek meg olyan újságcikkek, tanulmányok, könyvek, amelyekből kiderült, hogy a januárban a német nevűek deportálása előtt már a harcok során a Tiszántúlon, Észak-Magyarországon, Kárpátalján rendszeresen alkalmazták az oroszok az ilyenfajta "fogolyejtést". De megtették ezt az országban máshol is. A még mindig nagyon hiányos adatokból tudjuk, hogy körülbelül 250 ezerre tehető azoknak a magyaroknak a száma, akik az országban folyó harcok során, azt követően kerültek fogságba. E hatalmas tömeg jelentős része civil volt, akiket az utcákról szedtek össze. (19)

Néhány adat:

Nyíregyházán november 2-án 2000 civil férfit fogtak össze. A Zsolcát elfoglaló, majd a Sajó – Boldva - völgyében harcoló 27. Hadsereg sokszor élt a hadifogoly-szerzésnek ezzel a módjával. Az Ózd környéki Csermely községből december 26-án 45 férfit, Kelemér, Serényfalva községekből további 30-35 fiatalt hurcoltak el. (20) S még többet a ma Szlovákiához tartozó magyar

községekből. A Bánréve szomszédságában fekvő Abafalváról 65 ember, Vámosbalogról (Velky Blh) 200 fő, de történt deportálás Sajószentkirály, Tornaalja. Sajólenke, Kövecses. Hubó nevű magyar községekből is.

Egy árulkodó dicsekvés Borsodból, amit egy magyar újság 1946. június 17-i számában közölt: A Magyar Kommunista Párt segítségével „*negyvenezer Miskolc környéki civil fogoly érkezett a Szovjetunióból*” (A kiemelés tőlem - Zs. S.) (21)

Ezek a megdöböntő számok – még, ha bele vesszük a német nevűeket is - már kizárják azt, hogy itt csak néhány tiszt, tisztecske vétkéről lenne szó. Ezek a számok arról beszélnek, hogy a szovjet hadseregnek a nagypolitika által támogatott, megideologizált akcióiról van szó. Hiába tett olyan nyilatkozatot a szovjetvezetés és a frontparancsnok Malinovszkij is, hogy csak a hadi helyzet hozta őket Magyarországra, s ne féljen senki, mert jó lesz, vegye fel bátran mindenki a munkát, induljon meg a hivatalokban az élet stb. A valóságban a Vörös Hadsereg Sztálin direktíváit követte, melyeket Molotov fogalmazott meg 1943. június 17-én az angol külügyminiszterhez írt levelében:

„A szovjet kormány úgy véli, hogy azért a fegyveres segítségért, amelyet Magyarország Németországnak nyújtott... a felelőséget nem csak a magyar kormánynak kell viselnie, hanem nagyobb vagy kisebb mértékben a magyar népnek is. (22) Szépen vagyunk, "kollektive" bűnös itt mindenki.”

Azt persze már feledte, hogy a német-szovjet paktum idején, 1940-ben ő maga, Molotov javasolta, hogy lépünk be a háborúba. Velük együtt támadjuk meg Romániát, mi vegyük vissza Erdélyt, ők pedig Besszarábiát veszik el Romániától. Ha nekik nyújtottunk volna "fegyveres segítséget" az nem lett volna megtorlásra okot adó bűn.

Civil „hadifoglyok”

A továbbiakban a még élő és általam elérhető elhurcoltak visszaemlékezéseiből, a fogságban elhunyt férfiak néhány hozzátartozójának emlékei alapján kíséreltem meg tisztázni, hogyan történt az összegyűjtés. Bizonyára többen lesznek olyanok, még az elhurcoltak között is, akik, ha olvassák e sorokat, meglepődve tapasztalják, hogy sok olyan dolog, körülmény került felszínre, ami eddig nem volt köztudott. Amikor ez év, 1994. június 21-én összejött néhány elhurcolt, hogy gépkocsival újra végigmenjünk

Debrecenig azon az úton, melyet ők ötven évvel ezelőtt, 1944 decemberében gyalog tettek meg, az indulásnál derült ki meglepetésként számomra, de az ők számukra is, hogy nem egyszerre, s nem egy időben szedték őket össze. Most már így, e szerint időrendbe csoportosítva közlöm a visszaemlékezéseket.

Az első csoport:

Csarni Andorral beszélgetek, őt kérdezem, mire emlékszik, mikor értek a Kisszilvás (Petőfi utca) közepe tájára az oroszok, ahol az ő lakásuk volt, s mikor szedték őket össze?

- Úgy emlékszem, délután, késő délután. Olyan régen volt, s én még olyan gyermek voltam, alig múltam tizenöt éves. Elhomályosultak már az emlékek. A mi pincénkben voltunk, úgy emlékszem, ott voltak a szomszédék, Jenei Pista bácsiék is. Késő este lehetett, amikor lejött oda két orosz.

- Hogy késő este lehetett, ezt én is megerősíthetem. Tudom, hogy mi veletek majdnem szemben az utca másik oldalán, Horváth Pali bácsiék pincéjében éltük ezt meg. Én is úgy emlékszem, esteledett már, hogy odaértek, s több óra múlhatott már el, mert közben annyi minden történt, amikor lejött a pincébe két fiatal orosz tiszt- mondom én Andornak. Előzőleg egy fiatal zsolcai nő rohant a kerteken át a másik utcából a pincébe, és itt sírva-zokogva mondta el, mi történt vele, s hogy miért menekült el. Ott bújt meg köztünk, de mindenki félt, hogy nőkért jönnek, ezért bár voltunk vagy húszan ott, csöndben maradtunk, hogy ne találjanak ránk. Amikor a két tiszt lejött, azt hittük, a nőket szedik össze, de ők elemlámpával világítva végig nézték a bennlévőket, s kézzel mutatták, hogy ki álljon fel, és menjen velük. Csak férfiakat hívtak ki. Megkönnyebbültünk, különösen, hogy a házigazda Horváth Pál még az I. Világháborúból származó orosz tudását felhasználva próbálta fordítani az orosz szavakat: „*Igazolványért, dokumentért kell menni.*” Elvitték persze őt is, és vele együtt édesapámat, Zsíros Sándort, a szomszédokat Márton Józsi bácsit, és ha jól emlékszem, Lénárt Andor bácsit, a fiatal Tóth Gyulát, aki még nem volt 20 éves. Mind elmentek.

Csarni Andor folytatja: Mitőlünk meg apukának, Csarni Andrásnak, s nekem meg Jenei Pista bácsinak kellett velük menni. Először még abban az utcában, a Kisszilvásban M.Tóth Józsi bácsiék házához. Mi az istállóban voltunk. Ide továbbiakat hoztak még ebből az utcából, amikor már sokan lettünk, átkísértek bennünket a kerteken át a csűrök mellett a római templom mellé, a Tóth Andris bácsi házába. A lakásban töltöttük az éjjelt, de már voltunk itt

vagy negyvenen. Idáig nem őriztek nagy szigorral, de miért is kellett volna, hiszen igazolást remélt mindenki, nehogy valami baja essék.

Másnap reggel jött vagy négy fegyveres orosz katona, ők kísérték Alsózsolca felé. De még mindig nem gondoltunk a legrosszabbra.

özv. Ligetvári Lajosné

Petőfi utcai lakos*:

- Délután öt óra volt, amikor hozzánk elértek az oroszok. Órák óta lehetett már hallani a Simárd felől a lövöldözést, a zajokat, hol közelebb, itt a Kispartnál, hol távolabbról, de ide, ahol lakunk, a Szilvás közepébe öt óra volt, amikor bejöttek. Édesapám, Lúci József, aki jól megértette őket, hiszen az I. Világháborúban három évig volt orosz fogságban, beszélt velük, majd nem sokára édesapámmal együtt lejött két orosz katona a pincébe, ahol mi voltunk, és azt mondták, menjenek velük a férfiak, mert - ezt édesapám tolmácsolta - igazolványt fognak kapni. EI is mentek velük. Én a férjemet soha többet nem láttam, édesapámat is csak hónapok múlva. Valamikor februárban jött haza, Focsaniból, mint öreg, nagyon beteg ember. Ő ekkor ötvenegy éves, férjem, Ligetvári Lajos meg 33 éves volt csak. Itt maradtam idős édesanyámmal, a tizenöt hónapos Jancsi fiammal, két hónapos terhesen a kislánnyommal. '

Mikor visszajött édesapám, elmondta, hogy őket először az M. Tóth Jóskaék házába vitték, ott voltak egy jó ideig, amikor már ott összejött egy csoport ember, akkor, na, gyerünk, elvitték őket a római templomhoz. Ott bevitték őket Z. Tóth Jánosékhoz, ott voltak az udvaron, de hogy meddig, azt én már most nem tudom megmondani.

- Nem tetszik emlékezni, kit, kiket vittek el innen, a környékről még aznap este? - tudakolom.

- Szembe velünk Varga Imre bácsit, meg a fiát, de elvitték Németh Balázst is meg Jóskaét, őnekik azonban még időben sikerült megszökniük.

* Ligetvári Lajos január közepén rettenetes körülmények miatt Focsaniban meghalt. Herminka néni megpróbáltatásait növelte, hogy azt a kevés hadiözvegyi járadékot 1950-ben, ki tudja, miért, megvonták tőle. Így szegényen, keservesen nevelte, iskoláztatta gyermekeit, Jánost, és a posztumusz Máriát. Marika, Cserevnyák Jánosné, aki soha nem is láthatta édesapját, kitűnő kolléganőm lett. Sajnos fiataton, második gyermekének szülése közben meghalt, így őt sem ismerhette meg kislánya, akinek a nagymama, anyja helyett anyja, a sokat szenvedett Ligetvári Lajosné Herminka néni lett.

Juhász Ottó a Petőfi utcából:

(Juhász Ottót csak tíz év múlva, 2004-ben tudtam elérni. Az ő írásbeli közléséből valók az alábbiak.)

- Emlékeim szerint este 6 órakor értek hozzánk az oroszok, s azt mondták, minden 16 évnél idősebb férfi összeírás végett menjen velük. Az első gyűjtő helyünk a Kisszilvásban (Petőfi utca) M. Tóth Józsi bácsi háza, kamrája, ahová legalább ötven férfit zártak be. Nem volt nehéz ennyi férfit az utcából elhurcolni, mert szinte minden családnál voltak bújtatottak, menekültek, munkaszolgálatosok, a mi házunkból velünk (apámmal, velem, Ternyik Pali bácsival, a fodrásszal és a nálunk bujtatott két zsidó munkaszolgálatossal) együtt vittek el. Még az éjjel tovább vittek a római templom mellé, Tóth Andris bácsi házához, ahol már közel százan lehettünk. Egyetlen orosz katona őrzött bennünket, de nem jutott eszünkbe megszökni, hisz vártuk az igazolványokat. Csak Tamás Zoli nem hitt nekik, ő innen lépett le. Megmenekült.

Kalas István:

- Itt laktunk mi akkor is a Hunyadi utcán, de amikor már nagyon lőttek, elmentünk a Kisszilvásba a közeli Ritter-házba, ott voltunk annak a pincéjében sokan. Stiberék meg mások. Délután úgy négy óra lehetett, amikor ide bejöttek, később innen vittek el bennünket. Még aznap este. Lejött három ruszki, és azt mondják: "*Cselovek jeszt?*" (Férfi van?) Hát voltunk, ugye. „*Davaj dokument polcseszet!*” Gyere igazolásért, egy fél óra múlva jössz vissza. Hát mentünk.

- Kiket vittek el abból a pincéből?

- Várjál csak, Stiber Janit, talán Franczuz Sanyit is, később ő meg is halt. Amikor innen elindultunk a Kenderföldre keresztlül, (az még akkor tényleg kenderföld volt, ahol most te laksz) akkor már innen a szomszédokból, a Kisszilvásból Stiber Jani, Stiber Jóska, Franczuz Sanyi, Németh Balázs, Lukács Józsi bácsi, Varga Imre bácsi meg a fia, veje, Szolga Miklós. Később meg az apósom, Hatala Andris meg Horváth Pali bácsi is. Mentünk a római templom mellé, és ott voltunk a Tóth Andris bácsiék házában. Mi azután továbbra is együtt mentünk. Mentünk, mert gondoltuk - lesz dokument, így nyugodtan fogunk az utcán járni, nem fogunk félni.

Kemény Ferenc a Nagyszilvásból:

- Én Gomboson születtem, most ez Bogojevó Jugoszláviában. Duna parti község. Ott jártam elemi iskolába, szerbül tanultunk. Aztán Muzsákon jártam, ez sváb kisváros, de ott is tetszett nem tetszett, szerbül kellett beszélni. Volt olyan idő, amikor még a szünetekben is csak így lehetett szólni, Tökéletesen tudtam tehát szerbül, majd amikor visszakerültünk, bevettek katonának, kikerültem a Donhoz. Ott már könnyen ment az oroszral az ismerkedés. Jól beszéltem már oroszul. Amikor hazajöttem a frontról, megismerkedtem a feleségemmel. Akkor még a mennyasszonyom, itt maradtam a rokonainál Felsőzsolcán. Itt vártam be a frontot. Amikor harcok voltak, mi mindannyian a Nagyszilvás első házában, Ludvigéknál éltünk. Délután volt, amikor bejöttek oda. Én jöttem ki először, mivel hogy én tudtam oroszul, de a kis Ludvig Imrét a karomon hoztam, nehogy belém kössenek. Azt kérdezték, vannak-e németek lenn? Mondtam, hogy nincsenek, mind civilek vagyunk, erre kijött a pincéből az egész társaság. Aztán engem elvittek dolgozni, ágyúállást ásni.

- Még aznap?

- Igen, mert másnap szedték össze az embereket. Vagy várjunk csak, hogy is volt? Annyi minden történt akkor, már nem vagyok az időpontokban száz százalékosan biztos. Mégis, úgy volt, hogy aznap este, vagy még délután elvittek bennünket tüzelőállást ásni a Klusovszky Mátyásék kertjébe. Abból az utcából sokat elvittek a hídhöz, vagy ágyúállást ásni. Úgy emlékszem, amikor hazajöttem, éppen az asszonyokat akarták elvinni "krumplit pucolni". Csak azért nem történt ez meg, mert én, hogy jól beszéltem oroszul, mondtam nekik, hogy szólok a tiszteknek. Igen, úgy emlékszem, hogy ezután jött egy másik orosz csapat, de ezek nem a frontharcos tiszték voltak. Mások. Azt mondták, menjünk el, mert igazolványt fognak adni. Mindenki igazoltatva lesz, kapunk egy új igazolványt, valami személyi-igazolvány féleséget, valamilyen szabad mozgási igazolványt. Ezt mondták, hát mentünk, még segítettem is nekik, én fordítottam, hogy csak menjünk. Eljutottunk egészen Bujdos Laci bácsiéig, onnan aztán átirányítottak a Kisszilvásba bennünket, ott valamelyik házban vártunk, de mivel, hogy én csak úgy, kiskabátban voltam, hát mondtam az orosz katonának, hogy engedjen, hadd menjek haza télikabátért. A kerteken jöttem át, de itthon megint az fogadott, hogy az asszonyokat... Mondtam, hogy szólok a tisztnek meg ilyesmi, így nagy káromkodva elmentek, az asszonyok meg

könyörögtek, ne menjek vissza, mert tudok oroszul, majd másnap menjek el az igazolványért. Így is lett, de akkor már elmentek. Még elmentem a Sorikra utánuk, de ott sem találtam őket. Emlékszem, hogy a Kenderföldön már Katyusák sorakoztak egymás mellett.

Fehér András:

- November 29-én úgy fél hat lehetett, amikor összeszedtek bennünket a Nagyszilvásban. Átvittek a másik utcába, talán a Bernáték házába, még azon az este a római templom mellé, Tornai Gyuláék házába, majd vagy egy félóra múlva a Tóth András házába tereltek. Utána meg a római katolikus templom udvarán keresztül a görög katolikus iskola udvarába. November 30-án innen, a görög iskolából vittek el bennünket. Mentünk, mentünk...

Kércsi Imre:

- Negyed négykor jöttek be oda az oroszok...

- No, várjál, Imre, te katona voltál, de már hazajöttél, és hol voltál ekkor? A szüleid nagyszilvási házában?

- Igen. Természetesen civilben. Nem tudom, hány óra lehetett, de még akkor délután elvittek a Pásztor Jani bácsi kertjébe, ott egy ágyút kellett leásnunk. Úgy fél kilenc felé végeztünk és hazajöttem. Akkor jött az orosz egy ruszinnal, aki beszélt valamit magyarul, és azt mondták, hogy a másik utcában, (az Új Mátyásék házában?) van a parancsnokság, menjünk oda, igazolást fognak adni. Valahol a Takácsék kertjén vittek keresztül. Végül is a Kisszilvásban, M. Tóth Józsi bácsi istállójában kötöttünk ki. Onnan azután a Kenderföldön keresztül a Római utcára vezettek, előbb a Z. Tóthék szalmás házába vittek, de ekkor már ágyúval a németek lőtték a falut, s félt a ruszki is, hát átmentünk a Tóth András bácsi házába, ott húzódtunk meg. Ki hol, emlékszem, hogy még ott is csattogtak a cserepeken az ágyúlövedék szilánkjai. Onnan azután reggel, ahogy azt Fehér Bandi is mondta, átmentünk a görög iskolába. Itt adtak valami kosztot, nem tudom már, mi volt, mert se edényünk, se kanalunk. Aztán a kezünkbe nyomtak egy kockakenyeret. Legalább is én kaptam egyet, és irány Alsózsolca.

A második csoport

Mátyus Andor:

- Engem biztos, hogy a második nap szedtek össze. Az első nap is elvittek már Tóth Andorékhoz, Cservenyák Jani is ott volt.

- Várjunk csak! Hol laktál te ekkor? A szüleid házában?

- Igen. A Faluban a görög templommal majdnem szemben. Innen vittek el a közelbe, Tóth Andorékhoz, még délután. Hozzánk dél körül értek el a harcok során az oroszok.

- Tehát a falu északi részén, a Szilvásokban még lövöldöztek, amikor Titeket összeszedtek?

- Így lehetett, de az első nap délutánján még csak egy halott eltakarítása végett vittek el Tóth Andoréktól a Vámra, ott azonban már elrendezték az ügyet mások, mi meg visszajöttünk az oroszokhoz. Azután újra jöttek és elvittek, de most már krumplit pucolni. Nem tudom már pontosan megmondani, mikor volt ez, még azon a napon este, vagy másnap reggel, de az biztos, hogy a második nap délelőttjén a Swarc-féle házban tisztítottam a krumplit sokadmagammal. Ez a ház velünk szemben, az óvoda mellett állt. Ott volt már Tóth Berti, Tóth Imrének a bátyja, Cservenyák Jani, Fodor Andor, Lukács Géza, mind környékbeli fiúk, férfiak. Ott volt még talán Macsuga Jóska is. Úgy dél felé jött egy orosz katona, és elvitt bennünket a Pásztor Pali bácsiék házához. Ez a ház sem volt olyan messze, hiszen a görög parókiától lefelé a negyedik porta lehetett, Domonkos Józsi bácsiék háza mögött. Itt vártunk, álltunk egy darabig, aztán újabb embereket hoztak ide, zsolcaiakat is, meg idegeneket is.

Úgy emlékszem, munkaszolgálatosokat, zsidókat is meg néhány arnóti férfit, de mindannyian civilek voltunk. Amikor azután ezek megjöttek, rögvest el is indítottak bennünket délután Alsózsolca felé.

Fodor Andor írja:

„Ezután ketten, a tiszt és én elmentünk a Franczuz Pistáék házába. Senki sem volt a házban. Ő még szétnézett, és intett, hogy menjek vele. Elvitt az óvodába, ahol krumplit tisztítottam, majd egy kreol arcú katona (25-30 év körüli ember) magyarul mondta nekem, hogy hova menjek krumpliért. Közben hallottam, hol közelről, hol távolról egy-egy német ágyúgolyó süvítését és robbanását. Követtem, amit mondott, elmentem krumpliért, átbújtam az óvoda mögötti palánkon. Már a deszkák ki voltak ott feszítve. Ádám Tóth Jóska bácsiék házához kellett mennem, ott egy fél zsák krumplit szedtem fel, visszamentem és tisztítottam a krumplit. Beszélgettem a kreolarcúval, akiről megtudtam, hogy román, de beszél magyarul, sőt franciául is, és tolmácsol az oroszoknak. Még kétszer mentem át A. Tóth Józsi bácsiékhoz krumpliért, majd egy orosz katona elvitt a Pásztor Pali bácsiék udvarába, ahol már lehetek vagy hetvenen, köztük legjobb

barátom, Lukács Géza is. Akiire még emlékszem: Macsuga Pál, Tóth János, Kobzos bácsi a fiaival a „Szugból”. Amikor már talán száznál is többen voltunk ott, akkor elindítottak Alsózsolca irányába, ahol majd meg fogjuk kapni a dokumentet, és azután már szabadon járálhatunk-hallottuk.”

Fodor Andor emlékszik arra, hogy Urszin Andor mondta el Segesvárott egy családnak, amikor már hazafelé voltak útban, hogy, amikor őket az utcán kísérték az oroszok, édesapja a házuk előtt hallotta, hogy igazolványért mennek, hát utánuk ment.

Mezei János:

- Mi az anyósomnál, a Vámon voltunk. Itt gyűjtöttek össze az oroszok. Elvittek a Pásztor Pali házába. Onnan meg gyalog Debrecenbe. Én a nagyobb csoporttal mentem. Igriciben aztán találkoztunk. Emlékszem, hogy az úton velem volt Lénárt, Rigó Jóska, Szolga Miklós, az öreg Dobos Andris bácsi, Varga Imre bácsi, V Tóth Imre. Igen, meg Oroszországban Lénárt Pista meg Balatoni Balázs is.

Balatoni Balázné (Szabó Ilus néni, 74 éves): Kérészemre, most ez év, 1994 júliusában mondja el, mit tud a férje elhurcolásáról: A Sorikon, a Kossuth utcában laktak, de férje katona volt, kint volt a fronton. Amikor a község határához érkezett a front, behúzódtak a Falu belsejébe, rokonoknál, Domonkos János bácsiék kőházának pincéjében a Kastéllyal szemben élték át a harcokat. Amikor bejöttek az oroszok, azt mondták, menjenek innen, mert itt nagy harcok lesznek, és meghalnak. Hát itt hagyva mindent, elindultak Alsózsolca felé. Végül Sajóládon állapodtak meg ismerősöknél. Itt talált rájuk a férje, aki közben meglépett a katonaságtól. Sajóládon jött volna keresztül, de hallotta, hogy sok zsolcai elmenekült, s találkozott is néhányal Sajóládon, így azután megkereste az odamenekült családját. Együtt voltak, de a férje egy hét után nem tudott nyugodni, és azt mondta, hazamegy, és megnézi a házat, mi van otthon. Eljött, és Ilus néni soha többet nem látta, és nem is tudott róla, mígnem 1945 tavaszán, amikor Sallay István tanító úr hazajött Focsaniból, akkor ő jött el hozzá, és mondta el, férjét valahol itt a zsolcai állomás környékén az utcán elkapták, és belökték a "hadifogoly" csoportba, amelyikben őt is, már mint Sallay István tanítót is vitték. De ez már jóval, körülbelül egy héttel a zsolcai férfiak elhurcolása után történt. Balatoni Balázs aztán Mezei János szerint Orlovka-Nikotovka melletti hadifogolytáborban halt meg.

Tóth Imre:

- A Sorikon laktunk, de a front alatt a Római utcában, majdnem a templommal szemben, a Szeifert Jani bácsi házának pincéjében voltunk, az egyik bátyámnál, aki a házat bérelte. Dél környékén érthettek ide az oroszok, de már ez olyan régen volt, hogy pontosan nem is emlékszem arra sem, hogy mikor is szedtek bennünket össze. Talán azon az éjjel. Úgy emlékszem, hogy a Vámon Szeifert Pista bácsi házába vittek először. Itt voltunk talán egész éjjel, mintha Kopasz Pali és Lukács Géza is ott lett volna. Nagyon régen volt, nem emlékszem pontosan, hogy is volt. Innen mentünk Ónod felé másnap reggel. Azt mondták, majd ott kapunk igazolványt.

Kassai József:

- Már aznap éjjel a hídnál dolgoztunk. A Csikó-tónál átjárót csináltunk a folyón. Kifűrészeltük a villanyoszlopokat, és azt tettük oda. Azt mondják, hogy nincsen szög, no, majd én hozok. Gondoltam, otthon maradok, nem megyek vissza. Azért a szöveget elkészítettem, letettem, mintha keresném. Tudod, a Temetőköz (Eperjes utca) sarkán laktunk, és onnan jól lehetett az utcákra látni, hát látom, hogy jön három fiú, meg egy orosz hozzánk. Várjatok – mondom, most keresem a szöveget, de az orosz csak: "*Davaj, davaj!*" *(Gyerünk, gyerünk!)

Hát visszamentem. Aztán csak hazaengedtek. Itthon meg egyszer csak jön egy orosz tiszt, olyan biboldó pofája volt. GPU-snak mondták akkorában. Mondja, hogy menjek vele.

Én magyarázom neki, hogy így meg úgy... Már voltam, dolgoztam. Az meg csak nézett széjjel, meg minden... De elment. Tíz perc múlva jön vissza: "*Davaj!!*"

Akkor már a kapunk előtt állt vagy tíz-tizenöt ember. Menni kellett. Mentünk a Pásztorék házához, jött Á. Tóth Imre bácsi is velünk, mint tolmács. Ő írt valamit a Pásztorék házában, de egyedül csak Szolga Feri bácsit mentette ki, hogy ő beteg. Pedig lakója volt, vagy mit tudom én. A többi maradt, mást egyet se mentett. Innen aztán mentünk Alsószolcáig. Ott lépett le Figeckzi Jóska meg Németh Balázs.

Fodor Lajos:

- November 29-e volt, amikor ide bejöttek. Előtte volt egy nagy szóróágyúzás, pergőtűz, azután jöttek.

- Lajos bácsiék itt laktak a Vámon? Hány óra volt, amikor ideértek?

- Ki törődött akkor az idővel. Nem az órát néztük...az oroszok, ők igen - s kuncog Lajos bácsi. - Amikor bejöttek, elmúlt már dél, én meg gyorsan kijöttem, hoztam demizsont, és mindegyiket borral kínáltam. Kérdezték, van-e német? Mondtam, hogy nincs. Nem is volt, csak négy zsidó fiú a pincében, elzárva, eltakarva. Ezek a fiúk úgy voltak nálam, hogy én akkor fatalpú papucsokat gyártottam, igen. Papucsgyár volt itt. (Lajos bácsi asztalosmester volt.) A magyaroktól kértem ki a négy munkaszolgálatost, azok segítettek, aztán meg itt maradtak. A németek is azt hitték, az én munkásaim. Volt köztük egy, a Samu zsidó, aki kilenc nyelven beszélt. Talán nagyváradi bútorkereskedő. Vagy Nagyvárad környéki? Talán Lefkovics volt a neve...

- Hová lettek a zsidók'? Mi lett velük?

- A Samu, az tolmács lett, az azonnal kereste az oroszokkal a kapcsolatot. Másnap ő küldött értem, hogy menjek a parancsnokhoz, Brezsnyevhez, a Sorikra, a Hegedűsek házába...

- Mi lett a maradék hárommal?

- Őket is elvitték, csak nem velünk, de később az úton találkoztam velük, ők adtak dohánycsomót is. Juhász Balázs lett a vezetőjük, vagy mi.

- De mi történt Lajos bácsival azután, hogy megkínálgatta borral az oroszokat?

- Azok elmentek, és jöttek mások. Végül este kizavartak bennünket a házból, hát elmentünk Füzesiékhez. Rokonok voltak, ott laktak a görög templomnál. Másnap reggel visszajöttem egyedül, hogy mi van itthon, és akkor szóltak nekem, hogy meghalt a Novák Zoli felesége, csináljak neki koporsót. Hát volt is koporsóm, elvittem előbb az alját, majd meg a tetejét. Az úton egy nagy sereg orosz menetelt, mentek Arnótra. Kérdezték is, merre van? Mutogattam nekik, de félttem, hogy még velük kell menni. Amikor hazajöttem a lakásomra, hát itt van értem a GPU-s. Fegyver nélkül volt és udvarias, azt mondja, menjek el vele, a parancsnokhoz. Brezsnyev volt itt a parancsnok. Ő küldött értem, mert én már azelőtt találkoztam, amikor borral kínáltam az oroszokat, Brezsnyev tisztjével, azzal a magyarral, aki azt a könyvet írta, hogy "Miskolctól..." izé...

- Fazekassal, Fazekas Györggyel?

- Igen, igen, mert az ő könyvébe az van...

- Rendben van Lajos bátyám, de most hagyjuk Brezsnyevet meg Fazekast, egyszer majd visszatérünk rájuk is, mert érdekes...

* * * * *

Szükségesnek látszik, hogy itt most közbevetve néhány megjegyzést tegyek, mielőtt még valakiben kétely ébredne Fodor Lajos bátyánk közléseinek hitelét illetően. Ő most, a beszélgetésünk idején már 89 évet élt, de hál' Istennek, szellemileg friss, kitűnő az emlékezete. Különösen a részletekre emlékezik vissza nagyon élesen, színesen. Előző munkámhoz és ehhez az anyaghoz is szívesen és sok információval szolgált.

Akkor is, most is - összevetve mások közlésével, adatokkal, örömmel tapasztaltam megbízhatóságát. Csak hát az idő, az időpontok, az időtartamok, amelyekkel gond lehet. Emlékeiben néha összecsúsznak a más időben történt események. Így van ez most is. Későbbi olvasmány-élményei mosódnak össze a témánk eseményeivel, a vele történetekkel.

Járt-e hát Brezsnyev, mint katonai parancsnok Felsőzsolcán? Nem, de ez lényegtelen, fontosabb az, amit Brezsnyev "munkatársa", Fazekas György könyvében leírt. (23)

Fazekas, a miskolci újságíró munkaszolgálatosként került ki a Szovjetunióba, a frontra. Itt elfogják, politikai iskolába kerül. Innen 1944 tavaszán a Vörös Hadsereg tagjaként beosztják a 18. Hadseregbe, amely Ukrajnában, a Kárpátok előterében tört előre. Itt ő politikai és propagandamunkát végez. Ennek a 18. Hadseregnek a politikai osztályát az úgynevezett "Polit. Odgyel-t" Leonyid Iljics Brezsnyev vezette. Fazekas György egy alosztályhoz, a VII. Odgyilenia-hoz került. Fogságba esett magyarokkal, hadifoglyokkal foglalkoznak, felderítést végeznek, és a velük szemben harcoló magyar alakulatokat propagandaanyaggal "látják el". Röplapokon és más módon, rádión, hangosbeszélőn stb. keresztül átállásra, a harc beszüntetésére bíztatták a magyar egységeket, a magyar katonákat. Volt tehát minden hadseregnek politikai osztálya, s ezen belül olyan csoport, amely a hadifoglyok és a lakosság politikai "felvilágosításával" foglalkozott. 1944 nyarán, még a román kiugrást jóval megelőzve a 4. Ukrán Arcvonalat, ahová a 18. Hadsereg tartozott, megerősítették sok átvált, s már átképzett magyar értelmiségivel is. Ekkor még úgy vélte a szovjet hadvezetés, hogy ez a csoportosítás lesz az, amelyik a Kárpátokon áttörve legelőbb jut be Magyarországra. Fazekassal együtt itt "dolgozott" Vas Zoltán, Oldnyer Vlagyimir, Gyáros László, Szendrő József (volt miskolci színész), Hunya István, Mérei Ferenc, Lévai Béla, Illés Béla. Később valamennyien (akik élve maradtak) jelentős szerepet, posztot kaptak az 50-es évek Magyarorszáiban.

A 18. hadsereg átkelve a Kárpátokon 1944. november végén, december elején Sátoraljaújhely térségét támadja. Erről írja Fazekas György:

"December 3-án Miskolc felszabadításáról kaptunk hírt. Levin alezredes tudta, hogy szülővárosom és lakóhelyem volt. Egy nap hívatott.

-Holnap reggel Miskolcra megyünk...

Másnap reggel alig szürkült, már úton voltunk a Zempléni-hegyeken át, majd a borsodi utakon Miskolc felé. Már Zsolcát is elértük, de a távolban a vasgyár kéményeit is fel lehetett fedezni. A szívem a torkomban dobogott. A Sajó-hídnak ugyan csupán néhány üszkös, romos pillérdarabja állt ki a vízből, nagy 30 kilométert kellett kerülnünk, Hejőcsaba felől megközelítenünk szülővárosomat."

Nem találkozhatott itt tehát Fodor Lajos bácsival, mert őt ebben az időben, december 4-én már sokadmagával együtt Debrecenben őrizték. Viszont emlékeit, ha összevetjük Fazekas György könyvében a hadseregek politikai osztályairól, módszereikről, telepítésükről szóló közléssel, akkor nagy biztonsággal mondhatjuk, hogy november 29-én már este vagy éjjel ilyen "Polit Odgyilénia" csoport, parancsnokság települt be a községbe, a Sorikra, és/vagy a görög templom közelébe. Igyekeztek tájékozódni, kapcsolatot létesíteni helyiakkal. De menjünk tovább Fodor Lajos bácsival. Mit mond ő még?

* * * * *

- Elindultam a tiszttel,- folytatja Lajos bácsi - Erdősék előtt, Erdős Sanyiék előtt, Lutheránék mellett ott álltak a többiek, utcabeliek meg mások. Tornai Lacira emlékszem. Egy másik orosz tiszt volt velük, s ez azt akarta, hogy én is menjek velük, így az én tisztemmel összeszólalkoztak. Biztos mondta, hogy neki kell vinni engem a parancsnokhoz, Brezsnyevhez. Elmentünk a Sorikra, a Kossuth utcába, ott a Hegedűs házába. Hegedűs Pista egy ilyen öreg legény, annak a házába, a Szolgáéktól két házzal errébb. Ott volt a politikai osztály. Ott volt az én Samu ismerősöm, de nem néz rám. Aztán azt kérdezték, mondjam meg, hol vannak a tisztok. Hát milyen tisztok, magyarok vagy németek? De mondjam meg, hogy hol vannak. De mondjam meg az igazat, mert ha

hazugságon fognak, akkor Moszkvába internálnak... Végül csak elengedtek... Jöttem volna haza egyedül. A Kertekalján igyekeztem, de a Kenderföldeken ott voltak a Katyusák, arrébb meg ágyúk. Hát gondoltam, nem megyek én arra, mert még valami baj lesz. Mit keres egy civil az ágyúk mellett, még azt hiszik, kém vagyok. Átmentem a Rákóczi utcába, ahol jöttünk. Ott meg mindjárt azt mondták: „davaj”.

- Hol, merre, mikor?

- Kiss Pál előtt, a Rákóczi úton, majdnem a Tóth András házával szemben.

- Csak úgy menetközben az utcán?

- Igen, az utcán, délután lehetett már valamennyire. Átvittek a Pásztor Pali házához, az udvarába. Nekem csak kiskabátom volt, mert reggel, amikor eljöttem Füzesiéktől azt gondoltam, hogy csak hazaszaladok, megnézem, mi van. Éhes is voltam.

- Nem adtak enni, nem vitték át Lajos bácsiékat a görög iskolába?

- Nem, nem. Enni sem kaptunk.

Aztán hoztak arnótiakat meg másokat, és elindítottak minket. Lehattunk vagy ötvenen, vagy többen. Mentünk Alsózsoltára a Rózsáék házáig, ott a csűrben aludtunk. Ahogy mentünk kifelé a faluból, láttam géppuskafészket, mellette egy német halott, akit egy páncélos eltiport. Ott volt Bujdos Pistáék előtt kivasalva.

Összegezve

tehát az emlékek alapján a zsolcai civil férfiak "fogságba ejtése" az alábbiak szerint történt:

1944. november 29. szerda,
ez hát a „felszabadulásunk” első napja.

Este, amikor már a harcoló orosz csapatok első lépcsője a szomszéd falu, Arnót térségében volt, a németek még időnként ágyúzták a községet, ezért községünk lakói a harcok tíz napja után továbbra is a pincékben maradtak. Hat-nyolc szovjet katona, többségük tiszt, megkezdte a Kis- és Nagyszilvásban (Petőfi és Szathmáry Király Pál utcákban) a civil férfiak felkutatását és összegyűjtését. A Kassai utcai "sarkok" felől haladtak a két utca északi végéig. Tervszerűen minden házat átnéztek, minden pincébe lementek. Innen kiszólitották a férfiakat azzal az ígérettel, hogy "dokumentet", igazolványt kapnak majd. Erről a részről összesen körülbelül 80 zsolcai civil férfit szedtek össze. A legfiatalabb 15 éves (Csarni Andor), a legidősebb 53 éves (Guba

János, Halász Péter és Herneckzi Ferenc és az 59 éves Ujj Mátyás) volt. Valamennyiüket előbb a Petőfi utcában (Kisszilvás) M.Tóth József portájára kísérték, majd onnan a Kenderföldeken át a Római utcán (Rákóczi utca) a templom közelében lévő két házba, a Z. Tóth János, illetve a Tóth András házába kísérték.

november 30. csütörtök

Reggel átvitték ezt a csoportot a görög iskolába, ahol enni kaptak, valamiféle levest és kenyeret. Ezután elindították őket Alsózsolca felé. Még ennek a napnak a délelőttjén, illetve a déli órákban orosz tisztek egy csoportja (lehetséges, hogy ugyanazok, akik előző éjjel a Kisszilvásban működtek) a Falu belső két utcáját, a Szent István utcát és a Rákóczi utcát, és a hozzájuk csatlakozó kisebb utcácskákat, mint a Deák Ferenc, Eperjesi utcák, valamint a Sorik egyes részeit, majd a Vám területét járták végig. Innen a férfiak egy részét a házaktól gyűjtötték be, másik részüket meg egyszerűen az utcán kapták el, de megtörtént az is, hogy a faluban berendezkedő csapatoknál, egységeknél munkát végző civil férfiakat állították fel, mint például a Swarc-féle háznál, az óvodában krumplit tisztító 6-8 zsolcai férfit. Az indoklás most is ugyanaz, mint a Szilvásban. Menjenek velük igazolásért, az igazolványért. Ezt a csoportot a Szent István út 31. számú telken gyülekeztették. Ebben a házban akkor Pásztor Pál cipész kisiparos lakott. Ezek azonban már enni nem kaptak, bár már ebédidő után, a délutáni órákban indították útnak ezt a csoportot is Alsózsolca irányába. E csoport létszáma nagyobb volt, mint az első napon elindultaké. Valamivel nagyobb területről több civilt szedtek össze. Itt is összeszedtek mindenkit, akit elértek, de a zsolcaiak közé nagyobb számban befogtak itt a községben megbújt zsidó munkaszolgálatosokat, meg néhány civilbe öltözött katonát. Ugyancsak ehhez a csoporthoz csaptak néhány Arnóton összeszedett helybeli meg ott kapott civilt.

1945. január vagy február havában a községházán készült egy kimutatás (előttünk ismeretlen okból) azokról a civil férfiokról, akiket a szovjetek az első két napon (1944. november 29-én és 30-án) fogságba hurcoltak. Ez a lista 133 nevet tartalmaz, de csak azoknak a neveit, adatait, akiket Debrecenből is tovább vittek. Azok, akiket ugyan összeszedtek, de Debrecenből vagy még előbb hazatértek megszöktek, vagy súlyos betegség miatt elengedték őket, nem szerepelnek a kimutatásban. Ezek száma pontosan ma már meg nem állapítható, de számuk 25-30 főre tehető.

(Például: Németh József, Cinglér Imre, Franczúz József, Németh Balázs, Nádpataki Lajos, Kemény Ferenc, Seregélyes László, A. Tóth Imre, Tomai Lajos, Stiber József, Szolgai Ferenc, Horváth Pál, Hatala András.)

Ugyancsak 20-30-ra tehető a községben megbújt zsidó munkaszolgálatosok és civilbe öltözött katonáknak a száma, akik jó ideje, két-három hete itt, a házaknál rejtőzködtek el. Ezek is bekerültek a hálóba. Ugyancsak ide hoztak és a zsolcaiakkal együtt vittek el arnóti civileket is. Kércsi Imre és felesége, Horváth Annuska közléséből tudjuk, hogy ezek között volt, Nagy József (?), Boldizsár István, Simon József.

Összesen tehát 190-220 fő lehet azoknak a száma, akiket két nap alatt összefogtak. Nagyon nagy szám egy háromezres lélekszámú községből. Ha csak azokat vesszük, akiket Debrecenből is tovább vittek, azt a 133 férfit (akikből 47 ott pusztult valahol az úton vagy a fogolytáborokban), akkor is azt mondhatjuk, hogy megtizedelték a zsolcai férfiakat.

Még riasztóbb, még tragikusabb ez a szám, ha a "veszteséglistákat" a második világháború teljes ideje alatt háborús események miatt elpusztult zsolcaiak számával vetjük össze.

49 zsolcai férfi esett el katonaként a frontokon, 46 zsidó férfi és nő vesztette életét a deportálások következtében, 14-15-en haltak meg civilek bombázás, robbanás, ágyúlövés következtében. Az elhurcoltak közül elpusztult 47-50 férfi.

Negyvenheten haltak meg az elhurcoltak közül távol szeretteiktől, de a hozzátartozók, a családok azt a három férfit is idesorolják - teljes joggal - akik halálos betegen jöttek meg, és napokon belül itthon meghaltak: Tóth Bertalan, Jenei Balázs és Halász János.

Miért, miért kellett elpusztulniuk? Mi volt az indoka, az igazi oka a majd kétszáz civil elhurcolásának? Az oroszok részéről előre megtervezett akció volt ez? A helyiek közül segítette, irányította valaki, súgtak valakik?

Ezek a kérdések ötven éven át foglalkoztatták és foglalkoztatják ma is a hozzátartozókat, a község közvéleményét.

Hivatalosan minden szinten, a község vezetői éppen úgy, mint az ország politikai, állami vezetése hallani, tudni sem akart az elhurcoltakról, munkatáborokba, büntetőtáborokba vitt civilekről, hadifoglyokról, német nevéükről. Agyonhallgatták, mert úgy vélték, amiről nem beszélünk, az nincs is. Nem hogy bocsánatkérés, de válasz sem érkezett arra, hogy történhetett ez meg, ki volt a bűnös, ki vétett?

Keresett hát a község lakossága magának magyarázatot, sokfélét. Ésszerűt meg hamisat.

Dokumentumok híján, de részletek, a tények ismerete alapján az alábbiak tűnnek leginkább elfogadható magyarázatnak.

Az oroszok a zsolcai civilek elhurcolását tudatosan, előre megtervezetten hajtották végre. Nem a harcokban közvetlenül résztvevő katonák, nem az "első vonal" spontán akciójáról volt szó. Az látszik valószínűnek, hogy magasabb egység (egységek) parancsnokságán, annak politikai csoportjánál, a "Polit. Odgyel"-nél döntötték el egy vagy több nappal előbb, hogy Felsőzsolcánál, ahol a felsőbb parancs szerint öt hadtestüknek kellett támadni, szépszámu hadifoglyot kell ejteni. Csak a magasabb parancsnokságok tudták, hogy velük szemben, hozzájuk képest elenyésző létszámu magyar és német egységek állnak.

Térkép mellett ülve, a támadási sávhatárok ismeretében határozták meg, hogy a község melyik részét ki, mikor fésüli át. E nélkül elképzelhetetlen, hogy a község északi felén két-három órával a harcok, az első vonalak elvonultával sötét este, majd késő éjjel mindenféle látható összeköttetés nélkül, a begyűjtést végző tisztek és katonák jól tájékozódva egyetlen helyre, a Kisszilvás egyetlen portájára, M. Tóth Józsefék házába hozzák össze e területen begyűjtött civil férfiakat. Majd a sötét, borult éjszaka közepén a helyiek által útnak nem használt kerteken, szántóföldeken át kísérik őket a falu közepén lévő római templom közelébe. Reggel meg átviszik az embereket a másik jó tájékozódási ponthoz, a görög templom mellett lévő iskolába.

A második napon még nagyobb területről több irányból, egy időben, egyetlen helyre, a görög templom közelében lévő házhoz, Pásztor Pál házához terelnek mindenkit. Mindkét napon ugyanazzal a blöffel, hazugsággal ámítják az embereket, hogy "önként" kövessék őket, azzal tudniillik, hogy igazolás, igazoltatás végett kell a parancsnokságon megjelenniük.

Lehetséges az is, hogy két magasabb támadóegység (hadtest) második lépcsőjében haladó részlegei által megszállt falurészekben, külön-külön (a Szilvásokban, a falu belső területein), de összehangoltan hajtották végre két politikai alegység, "odgyilénia" az akciót. Erre utal az, hogy - amint majd később látjuk - a két csoportban elhurcolták a front mögöttes területein külön-külön Sajóládon, illetve Ónodon estek át az első "igazoltatáson", motozáson. Ott, ahol minden jel szerint a közelben egy-egy magasabb egység (hadtest) parancsnoksága volt ezekben

a napokban. Ez azonban nem zárja ki, hogy mindez a 27. Hadsereg illetékes (katonai és politikai) vezetőinek a tudtával történt. Az elhurcoltak a négy napon át Debrecenig tartó menetelésük során egyetlen alkalommal, Igriciben kaptak enni, ahol a 27. Hadsereg által működtetett gyűjtőtábor volt. Itt történt az első szelektálás is. A tábor vezetője, parancsnoka az idősebbeket kiállította azzal a céllal, hogy azonnal hazaküldi őket, de - a közlések szerint - egy politikai tiszt megghiúsította ezt.

Súgott-e, mutatta-e valaki az utat? Segítették-e valakik a helybeliekből a szovjet tiszteket az elhurcolásban?

Erre elég határozottan azt mondhatjuk, nem, legalábbis az első két napon nem.

Az oroszok a begyűjtést, a személyeket illetően válogatás nélkül, "akit érek, azt ütök" alapon csinálták. Nem fedezhető fel halvány jele sem annak, hogy ebben valamiféle szempont, netán "idegen kéz" is benne lenne. Hogy miért többségében római katolikusok és munkások kerültek be a hálóba? Mert a falu többsége római katolikus volt. Az 1940-es népszámlálás szerint 1842 római katolikus és csak 797 görög katolikus vallású ember élt a faluban. Majdnem ekkora volt a különbség a számarányukat tekintve a főfoglalkozású munkások és földművesek között, a munkásság javára. S ha ehhez hozzávesszük, hogy az első napon csak a munkások által lakott (s egyben zömében római katolikus) Szilvásokat fésülték át úgy, hogy innen szinte egyetlen ház sem maradt, ahonnan ne vittek volna el egy vagy több férfit, míg a másik napon a falu belsejéből vegyesen fogták el az ott élő és a harcok alatt, például a Sorikról odamenekült vagy az utcán mozgó embereket.

Sokakban felvetődött a gyanú, hogy a "tolmácsok", azok a zsolcai emberek, akik jól beszéltek oroszul, tótul, ők segítették, támogatták az oroszokat. Határozottan mondhatjuk, hogy nem.

Á.Tóth Imre, Kemény Ferenc, Kuripla János, Horváth Pál és mások úgy kerültek az ügybe, mint Pilátus a krédóba. Inkább a jó szándék, a maguk és a helyiek segítése, védelme volt a céljuk, amikor tolmácsolást vállaltak. Valóban azt hitték, a többiekhez hasonlóan, hogy itt tisztességes ügyről, a civil mivoltuk igazolásáról van szó. Mindezt ékesen bizonyítja, hogy közvetlen hozzátartozóik, családtagjaik, sőt ők maguk is a menetbe kerültek.

Különböző feltételezés él a görög katolikus tisztelendővel, Dr. Bodnár Bélával kapcsolatban az elhurcolás vonatkozásában. Van pozitív és van negatív vélemény is. Többen úgy vélik, hogy az

ő hatására került kevesebb görög katolikus az elhurcoltak közé. Láthattuk, ez tévedés. Mások utalnak arra, lehetséges, hogy az ő szándéka szerint történt a két tanító, a görög katolikus Kisida Ferenc és a római katolikus Sallay István fogságba juttatása.

Ez azonban később történt, s erről én is majd a későbbiek során ejtek szót, mint ahogy Margitics Istvánról, a "hivatalos" tolmáccsá lett „zsolcairól” is.

A görög katolikus tisztelendőről, Dr. Bodnár Bélaról, aki a front előtt és a front után is évtizedekig volt a görög katolikus egyházközség lelkipásztora, tudjuk, tudja a község közvéleménye, hogy nagyon intelligens, nagy tudású, több nyelven beszélő pap volt, aki jó kapcsolatot igyekezett kialakítani a háború idején, a front alatt a németekkel is, de bejövetelük után az oroszokkal is. Mindeddig csak arra van hitelt érdemlő adatunk, hogy ezeket a kapcsolatokat ő az egyházközsége, a hívei érdekében hasznosította. Tudjuk, hogy a háború alatt segített a községben lévő baloldaliaknak, eljárta érdekükben, egyik istápolója volt a lengyel menekülteknek, elismerésben részesült a lengyelektől a menekültek érdekében kifejtett áldásos tevékenységéért. Ő volt az, aki kezdeményezte az elhurcoltak visszahozatalát, részt vett a front után a nemzeti bizottság munkájában, stb. Mivel közéleti szerepet is vállalt, munkássága sokaknak nem tetszett, ennek ellenére nincs okunk feltételezni, hogy ártó, bármilyen rossz szándékkal bármilyen formában is részt vállalt volna hívei elhurcoltatásában.

Az elhurcolások oka, egyik fontos oka az orosz hadseregnek, pontosabban a vezető tisztjeinek saját harci dicsőségük indoklása, és félelme a sztálini vezetéstől. Produkálni kellett eredményeket, "rohammal bevett" városokat, tízezrével átállt, felfegyverzett munkásokat, hogy ők hosszú életűek lehessenek a Földön.

Ezen kívül indokolhatta-e a bosszú, a megtorlás óhaja, az ingyen munkáké, a rabszolgamunka igénye? Bizonyára, de erről is majd később szólok, ha megismerjük a foglyokká lett zsolcaiak visszaemlékezéseit az utazásról és a táborokról, az ottani életről, körülményekről.

(Az eddig leírt események jobb áttekinthetősége végett mellékeltem közlöm azt a térképet, amely Felsőzsolcán 1944-ben meglévő utcákat tartalmazza. A térképen az utcák szerint megjelöltem - lehetőleg a házszámoknak megfelelően -, hogy honnan hány főt vittek el az oroszok.

*AZ OROSZOK ÁLTAL 1944. NOVEMBER 29-30-ÁN
ÖSSZESZEDETT ÉS ELHURCOLT ZSOLCAI CIVIL FÉRFIAK:*

1./ Balatoni Balázs	Kossuth L. u. 32.	MÁV
2./ Bánrévi Pál	Hősök tere 18.	napszámos
3./ Béres József	Eperjesi u.	MÁV
4./ Bialkó László	Szent István u. 48.	földműves
5./ Bonta Lajos	Kossuth Lajos u. 1.	cseléd
6./ Céklás Imre	Szathmáry u. 46.	gyári munkás
7./ Cinglér Imre	Hunyadi J. u. 24.	gyári munkás
8./ Csapó Béla	Hősök tere 24.	gyári munkás
9./ Csarni András	Petőfi S. u. 20.	gyári munkás
10./ ifj. Csarni András	Petőfi S. u. 20.	gyári munkás
11./ Csányi József	Szathmáry u. 29.	iparos
12./ Cservenyák János	Szent István u. 5.	földműves
13./ Demkó János	Rákóczi F. u.	gyári munkás
14./ Dobos András	Kassai u. 51.	MÁV
15./ Eszlári Lajos	Petőfi S. u. 5.	MÁV
16./ Eszlári István	Arany J. u. 12.	gyári munkás
17./ Fehér András	Szathmáry u. 36.	MAV
18./ Ferenc József	Szent István u. 85.	gyári munkás
19./ Figeczky József	Rákóczi F. u.	földműves
20./ Fodor Lajos	Kassai u. 19.	iparos
21./ Fodor András	Rákóczi F. u. 33.	tanuló
22./ Franczuz Sándor	Petőfi S. u. 46.	földműves
23./ Franczuz István	Szent István u. 12.	gyári munkás
24./ Girinyi József	Szent István u. 13.	gyári munkás
25./ Guba János	Szathmáry u.	MÁV
26./ Guba Imre	Széchenyi I. u. 53.	napszámos
29./ Halász Péter	Szathmáry u. 11.	MAV
30./ Halász András	Szathmáry u.	tanuló
31./ Halász János	Szathmáry u. 37.	gyári munkás
32./ Halász Bertalan	Hunyadi J. u. 32.	gyári munkás
33./ ifj. Hegedűs János	Szent István u. 85.	munkás
34./ Hernádi János	Szathmáry u. 8.	kalauz
35./ Hermeczki Ferenc	Szathmáry u. 20.	gyári munkás
36./ Horváth Pál	Petőfi S. u.	MÁV
37./ Jenei István	Petőfi S. u. 20.	MÁV
38./ Jenei Balázs	Szent István u.	gyári munkás
39./ Juhász Balázs	Petőfi S. u. 31	iparos
40./ Juhász Ottó	Petőfi S. u. 31.	gyári munkás
41./ Kalas István	Hunyadi J. u. 22.	gyári munkás
42./ Kassai Ferenc	Szathmáry u. 2.	gyári munkás
43./ Kassai Imre	Kassai u. 31.	MAV
44./ Kassai József	Eperjesi u.	MÁV
45./ Kemény Ferenc	Szathmáry u.	iparos
46./ ifj. Kércsi István	Szathmáry u. 6.	iparos
47./ Kércsi László	Szathmáry u. 6.	iparos
48./ Kércsi Imre	Szathmáry u. 6.	iparos
49./ Kléri József	Szent István u. 85.	gyári munkás

50./ Kisida Ferenc	Szent István u.	tanító
51./ Kiss Miklós	Eperjesi u. S.	iparos
52./ Kobzos István	Deák F. u. S.	napaszámos
53./ Kobzos János	Deák F. u. 5.	napaszámos
54./ Koleszár Imre	Szathmáry u. 28.	MAV
55./ Kondi János	Hősök tere 20.	gyári munkás
56./ Kopasz Pál	Kassai u. 31.	iparos
57./ Kovács József	Petőfi S. u. 13.	gyári munkás
58./ id. Kristóf István	Szathmáry u. 2.	MÁV
59./ Kuripla János	Kassai u. 41.	földműves
60./ Lénárt István	Szent István u. 15.	cseléd
61./ Lénárt István	Petőfi S. u.	gyári munkás
62./ Ligetvári Lajos	Petőfi S. u. 26.	gyári munkás
63./ Lúci József	Petőfi S. u. 26.	gyári munkás
64./ Ludvig Imre	Szathmáry u. 2.	iparos
65./ Lukács Géza	Szent István u. 85.	tanító
66./ Lukács József	Petőfi S. u.	
67./ Macsuga Pál	Petőfi S. u. 5.	gyári munkás
68./ Macsuga Pál	Kassai u. 12.	MAV
69./ Macsuga József	Szent István u. 32.	gyári munkás
70./ Macsuga Pál	Szent István u.	gyári munkás
71./ Márton József	Petőfi S. u. 18.	gyári munkás
72./ Mátyus Andor	Szent István u. 46.	iparos
73./ Mezei János	Hősök tere 16.	gyári munkás
74./ Mészáros István	Szathmáry u. 39.	munkás
75./ Muhi János	Szent István u. 81.	iparos
76./ Nádpataki Lajos	Szent István u.	MÁV
77./ Németh József	Szent István u. 89.	iparos
78./ Németh Balázs	Petőfi S. u.	MÁV
79./ Novák István	Kassai u. 12.	iparos
80./ Obeda István	Kassai u. 24.	iparos
81./ Ördög Ferenc	Petőfi S. u. 10.	gyári munkás
82./ Papczun Márton	Szathmáry u. 24.	földműves
83./ id. Papczun Ferenc	Szathmáry u.31.	földműves
84./ ifj. Papczun Ferenc	Szathmáry u.31.	földműves
85./ Papczun József	Szent István u. 58.	földműves
86./ Papp István	Szathmáry u.	MÁV
87./ Pavlik Géza	Hősök tere	gyári munkás
88./ Pályi Géza	Hősök tere 24.	villanyszerelő
89./ Pásztor József	Kassai u. 50.	iparos
90./ Pásztor János	Szathmáry u. 9.	iparos
91./ Pereszlai László	Petőfi S. u. 10.	gyári munkás
92./ ifj. Petrényi Miklós	Széchenyi 1. u.	gyári munkás
93./ Petrovics János	Kossuth L. u. 37.	földműves
94./ Priscsák János	Kossuth L. u. 6.	MÁV
95./ Rabóczki Imre	Kassai u. 50.	gyári munkás
96./ Ranovics István	Kassai u. 10.	iparos
97./ Rigó József	Kossuth L. u. 10.	MÁV
98./ Rimaszécsi Zoltán	Szathmáry u. 46.	gyári munkás
99./ Sallay István	Rákóczi F. ú.	tanító
100./Sárosi János	Arany J. u. 10.	gyári munkás

101./ Sárosi József	Arany J. u. 10.	gyári munkás
102./ Seregélyes László	Szathmáry u.	MÁV
103./ Simárszki István	Kassai u. 43.	gyári munkás
104./ Simárszki János	Kassai u. 43.	napszámos
105./ Sipkó István	Rákóczi F. u. 66.	gyári munkás
106./ ifj. Stiber János	Petőfi S. u. 46.	gyári munkás
107./ Stiber József	Petőfi S. u.	földműves
108./ Surányi Balázs	Hősök tere	gyári munkás
109./ Szabó László	Szent István u. 12.	M.ÁV
110./ Szabó János	Szent István u. 12.	napszámos
111./ Székely Lajos	Petőfi S. u. 36.	munkás
112./ Szolga Miklós	Szent László u.	munkás
113./ Szolgai Sándor	Szathmáry u. 28.	gyári munkás
114./ Szuhogyi András	Hősök tere 2.	gyári munkás
115./ Szunyogh László	Kassai u. 47.	MÁV
116./ Szűcs István	Szathmáry u. 6.	
117./ Takács István	Szathmáry u.	iparos
118./ Tarnyik Pál	Petőfi S. u. 31.	iparos
119./ Tomai János	Eperjesi u. 2	MÁV
120./ Tornai László	Kassai u. 22.	gyári munkás
121./ V. Tóth Imre	Petőfi S. u. 23.	földműves
122./ Tóth Gyula	Petőfi S. u. 24.	gyári munkás
123./ Tóth Pál	Petőfi S. u. 1.	gyári munkás
124./ P. Tóth József	Szent István u. 15.	gyári munkás
125./ Tóth Bertalan	Deák F. u. 7.	postás
126./ Tóth Sándor	Kossuth L. u. 6.	gyári munkás
127./ Tóth István	Kossuth L. u. 6.	gyári munkás
128./ Tóth József	Kossuth L. u. 6.	gyári munkás
129./ Tóth Imre	Kossuth L. u. 6.	lakatos tanuló
130./ A. Tóth Imre	Eperjesi u.	
131./ Tóth János	Szent István u. 27.	földműves
132./ Turcsányi Gyula	Eperjesi u.	MÁV
133./ Ujj Mátyás	Petőfi S. u. 12.	nyugdíjas
134./ Urszin László	Szathmáry u. 32.	MÁV
135./ Urszin Lajos	Kossuth L. u. 25.	gyári munkás
136./ Urszin Andor	Kossuth L. u. 25.	gyári munkás
137./ Üveges Sándor	Szathmáry u. 2.	gyári munkás
138./ Varga Imre	Petőfi S. u. 29.	földműves
139./ ifj. Varga Imre	Petőfi S. u. 29.	M.ÁV
140./ Varga Antal	Szent István u. 60.	motorszerelő
141./ Varga Lajos	Szathmáry u. 19.	földműves
142./ ifj. Varga József	Arany J. u. 12.	munkás
143./ Veres Pál	Kassai u. 47.	iparos
144./ Veréb József	Szathmáry u. 30.	gyári munkás
145./ Zsíros Sándor	Petőfi S. u. 15.	gyári munkás

V. MINT A BARMOKAT

Amint láttuk, az elfogott zsolcai civil férfiakat két csoportban indították el Alsózsolca felé. Az út tele volt mozgó orosz egységekkel, katonai járművekkel, lőszert szállító forspontba kihajtott parasztszekerekkel, tárkocsikkal. Az utak mentén elesett orosz katonák holttesteit és lótetemek hevertek. Leszakadt villanyvezetékek, szétforgácsolódott sürgönyoszlopok között bokáig érő sárban meneteltek. Velük egy irányba lovascsapatok mozogtak. Ekkor vonták ki Miskolc térségéből a Plijev-csoport több ezer lovasát. Egyre erősödő fegyveres kísérettel haladtak, de még mindig azzal a tudattal meneteltek, hogy a szomszéd községek valamelyikében megkapják az ígért igazolást, igazolványt.

A két csoport útját a könnyebb eligazodás végett Kércsi Imre és Mátyus Andor vezetésével követem. Ők velem voltak az ez év (1994) júliusában szervezett úton, amikor autóval követtük az ötven évvel ezelőtti gyalogmenetük útvonalát.

November 30-a délutánja és éjszakája

Az első csoport, Kércsi Imréék csapata dél körül érte el Sajólád községet. Itt körülbelül két órát tartózkodtak. Emlékezet szerint egy mellékutcában, - melyet az orosz katonaság lezárva tartott - földszintes ház udvarába terelték az embereket.

Most, ötven év elmúltával némi keresgélés után találtuk meg a hosszú falusi házat, melynek az udvarán a szokásos, nagyméretű kőboltozatos pince állt. (Sajólád, Jókai u. 15.)

- Mit csináltak itt?- kérdem.

*- Álltunk meg vártunk, hogy megtörténjen az igazoltatás. Aztán szóltak, hogy rakjunk ki mindent a zsebünkből - emlékezik Kércsi Imre - "hippis" következett.**

- Megmotoztak, elvettek tőlünk mindent - egészítette ki Fehér András. Órát, bicskát, pénzt, pénztárcát, mindent elszedtek.

- Két fésű volt nálam, az egyiket „magukhoz vették” - magyarázza Kércsi Imre.

- A pince meg Fehér Bandinak emlékezetes. Az volt a pofozóhely.

- Hogy, hogy? Mi volt itt? - kétkedem.

* (Börtönökben kedvelt szokás és eljárás. Személyi motozást jelent.)

- Igen - mondja Fehér András. - Ebben a házban valamilyen parancsnokság volt. Meg is kérdezték mindenkitől, hogy mi volt a foglalkozása, meg ilyesmi, de nem komoly. Engem meg Papp Pistát kiemeltek és levittek ide a pincébe, s megverték.

~(Látni és érezni is, hogy nagyon fájdalmas élmények lepték meg.)

- Hagyjuk! - mondom én. - Megalázó lehetett.

- Nem! Menjünk le a pincébe.

Le is mentünk, szétnéztünk.

- De hát miért? Csak egyedül téged?

- Semmiért. Nem tudom... talán csak azért, mert rajtam pantalló volt, burzsujnak néztek. Papp Pistát is lehozták. Ő volt a MAV-nál a miskolci pályamester, csak a front alatt volt itt nálunk, ide menekült a családjával a bombázás elől. Most őt is lehozták, őt is megverték. Talán azért, mert én sovány voltam, ő meg kövér - mondja keserűen Fehér András.

- Kik voltak itt akkor?

- A két bátyám, - sorolja Kércsi Imre - Szűcs Pista, a te édesapád, Zsiros Sanyi bácsi, Pásztor Jancsi, Hernádi Jani. A szilvásiak mind. Vagy két óra múlva elindultunk, azt se tudtuk, hová. Úgy voltunk, mint a zsidók, hajtottak bennünket, mint a barmokat.

Most 1994. nyarán elindultunk mi is gépkocsival, de Sajóládon a Fő utca 101. számú ház előtt Mátyus Andor kérésére megálltunk. Ő ugyan a második csoporttal jött, de most figyelmeztetett, hogy ők is megálltak Sajóládon, és vártak két órát ennél a háznál. Őket itt nem motozták meg. De ha mégis megálltak, akkor csak valamilyen parancsnokságnak kellett itt Ládon lenni. Talán abban a mellékutcában, amelyik le volt zárva. Mondták is Kércsi Imréék, hogy Ládig fiatal örök kísérték őket, itt váltottak, innen más fegyveresek, idősebbek mentek velük. Ónod után Muhi előtt letértünk az útról a Miskolc - mezőcsáti út felé, közben Hejőkeresztúron megálltunk.

Arról beszélgettünk, miért tértek le az egyenesen Polgáron át Debrecenbe vezető útról. Miért kellett egy vargabetűt csinálniuk? Talán azért, mert a 27. Hadseregnek, amelyik "elfogta" őket, erre volt a kiépített hadtápvonala, hiszen ezt megelőzően, zsolcai harcokat megelőzően, erre volt a támadási sávjuk. Tiszacsege - Ároktő térségében jöttek át a Tiszán. Innen haladtak Miskolc irányába. Hejőkeresztúron megálltunk, mert a második nap végére idáig jutott el az első részleg.

Az első csoport, Kércsi Imrék csoportja. Itt éjszakáztak a községháza padlásán. Reggel indultak Felsőzsolcáról a görög iskolából. Két órát töltöttek Ládón, estére értek Keresztúrra.

A második csoport, Mátyus Andorék csoportja:

Még aznap délután, tehát csütörtökön délután, amikor összefogdosták őket, elindultak Alsózsolca irányába. Ezen a napon nem is jutottak tovább. Alsózsolcán a főúton egy házhoz vitték be őket.

Mátyus Andor:

- Tehát itt "igazoltattak" bennünket. Nevet kértek, meg foglalkozást, úgy emlékszem, Á. Tóth Imre bácsi volt a tolmács.

Fodor Lajos:

- Á. Tóth Imre volt az áruló, az eladó. Nem segített az senkinek, csak írta fel a neveket. Haragudott az rám is. Itt aludtunk, ezen a portán. Én a csűrben voltam, bebújtam a törekbe meg a szalmába. Itt maradt le Figeczki Jóska meg Németh Balázs.

Demkó Jánosné, Tóth Veron néni:

- Mi előző nap lementünk Alsózsolcára, mert az oroszok azt mondták, hogy menjünk innen azonnal, mert igen nagy harc lesz itt. Lukács Gézáék pincéjében voltunk. Onnan eljöttek a nők meg a gyerekek. Itt szálltunk meg Alsózsolcán Magos Józseféknél. Másnap mondják, hogy itt vannak a zsolcai férfiak, hozzák őket az oroszok. Ott volt velünk Tomai Lajosné is. Szólt valaki neki, hogy erre jön a férje is. De a férj, Lajos már nagyon beteg volt. Tüdőbajos volt szegény, és Alsózsolcán rosszul lett. Volt ott a szomszédban két orosz tiszt, az egyik magyar volt, legalább is magyarul beszélt, ott maradt a 1914-es háborúba. Ők ott két nagy autóra vigyáztak, azt mondták, gyógyszer van benne. Oda, abba az udvarba senki nem mehetett be, úgy őrizte az a két tiszt. No, ez a két orosz nagyon rendes ember volt, hozzánk is meg máshoz is. Ők engedték aztán meg, hogy Tomai Lajos ott maradjon a feleségével Alsózsolcán.

Mátyus Andor:

- Másnap kora reggel indultunk tovább.

december 1. péntek

(A beszélgetés alkalmával a hejőkeresztúri községháza udvarán állunk.)

- Ott hagytuk abba, hogy előző este ide érkeztetek, és itt szálltatok meg.

Kércsi Imre:

- Ez a ház akkor is ilyen lehetett. Ezen a padfeljárón zavartak fel a padlásra. A tető rossz volt, össze volt löve, hideg volt, fáztunk. Úgy emlékszem, szitált is az eső. Arra emlékszem, hogy nagyon fáztam. Takaró? Honnan? Én valamiféle papírokat találtam, akták vagy mi, azokat próbáltam magamra tenni.

- Enni nem kaptatok?

- Semmit, utoljára valamit akkor, amikor Zsolcáról elindultunk, a görög iskolában. Reggel a kerítésen keresztül a hejőkeresztúriak adtak, amit tudtak. De hát ennyi embernek? Emlékszem, hogy itt, ahol állunk, erre az udvarra hordott egy kert, s onnan a zsolcai Paptót Janinak a rokona, apósa vagy a sógora hozott, s adott be lavórban vagy vederben tejeskávét. Akinek jutott, az ivott. Mások mást is hoztak, csak azt tudom, hogy ez a rendes ember még a bátyáméknak, Lacinak egy jó darab szalonnát is adott be.

- Reggel aztán indultatok tovább?

- Előbb azonban újra megmotoztak - panaszolja Fehér András. Ahogy egyenként jöttünk le a padlásról, a lépcső mellett ott állt egy-egy orosz, s akinek valami meleg prémes vagy bőrsőrs dolog volt a ruháján, azt levették...

- Hihetetlen... hát ők... a felszabadítók...? - dadogtam.

- Fosztogatók, szóról szóra, ollóval fosztották le a kabátokról a prémet, vágták le a bőrt - keseredik el Kércsi Imre.

Hogy így volt, arra igazolás, amit egy más alkalommal Ligetvári Herminka néni mondott el, idézvéen édesapját:

Onnan, amikor jöttek le a padlásról, mindenkit megzsebeltek. Édesapám mondja, hogy az uramon kinyitották a télikabátot, volt alatta egy irhamellény, azt levették, a kabátjáról a gallért levágták, mert az is prém volt, a csizmáját lehúzták, s egy rossz bakancsot dobtak oda, zsineggel kötötte fel a talpát. Állítja édesapám, hogy mire Debrecenbe értek, vér csurgott a férjem lábából. Sajnos ő ott is maradt örökre. Innen elindulva rátértünk a mezőcsáti útra, és nagyobb megállás nélkül gyalogoltunk Igricibe, emlékeznek az emberek. Ezen a napon ez a részleg „csak” 15 kilométert menetelt.

A második csoport

Mátyus Andorék:

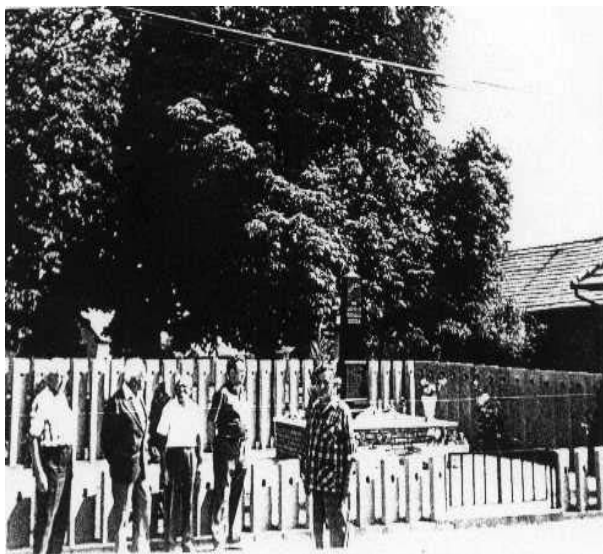
- Nekünk ez a nap nagyon hosszú volt - mondja Mátyus Andor. Reggel indultunk Alsózsolcáról, álltunk vagy két órát Sajjóládon a Fő utcán. Onnan Ónodra irányítottak bennünket. Itt, a kastély mögött egy mellékutcában (ma Mező utca) egy házhoz vittek, ahol

megint motozást csináltak. Ugyanazt, mint az előzőeknek Sajóladon. Ki kellett mindent raknunk, s elszedtek tőlünk mindent, amit csak találtak: pénztárcát, pénzeket, bicskát, órát, minden eszközt. Elvették a szemüvegemet is, amelyiket a zsebemben tartottam, pedig az annyira speciális készítmény volt, hogy senki más nem tudta használni.

Fodor Lajos bácsi:

- Kitettünk mindent. Egy tiszt jött elől. Nálam sok pénz volt, százasok. Igen megörült a tiszt, lobogtatta, forgatta. Ott volt nálam az üvegvágóm is, hiszen asztalos vagyok. Nálam volt, hát nézi a tiszt, nézi. Mondom neki, hogy ő ezt semmire nem tudja használni, ez neki nem jó, "nyekarasó". Értette, nem értette, elment tőlem, de azután kis idő múlva visszatért és elvitte az üvegvágót is. Mondtam magamban... az anyád...

Ónodról tovább indultunk - folytatja Mátyus Andor. - Átmentünk Hejőkeresztúron, de nem álltunk meg ott. Estére érkeztünk Igricibe, ahol találkoztunk a másik zsolcai csoporttal. Innen azután együtt mentünk tovább.

Igrici községháza udvara

1944. novemberében fogolytábor volt. Az 1994. július 21-én készült gyenge felvételen Mátyus András, Hegedűs András, Bordás Kálmán igrici polgármestere és Kércsi Imre látható.

Igrici

Ez a kisközség a csáti úttól három kilométerre beljebb esik. Akkor sem, most sem vezet tovább út. A 27. Hadsereg egyik gyűjtőtáborra lehetett, mert itt már "várták" őket. Kaptak enni, s nemcsak a két zsolcai csoport volt már itt, hanem mások is. Katonák. Édesapám, ha erről az útról beszélt, soha sem hagyta ki Igricit. Ő itt adta fel végleg a reményt, hogy igazolványt kapjanak, amikor látta, hogy katonákkal is összekeverik őket. Megértette, hogy "hadifogoly" lett, bár életében soha nem volt katona.

Az egykori fogolytábor színhelyén, a községháza udvarán beszélgetünk útitársaimmal. Velünk van Igrici polgármestere, Bordás Kálmán is, aki szívélyesen kalauzol, amikor megtudja, hogy mi végre vagyunk itt ötven év után. Elmondja, hogy ez a helyiség akkor is községháza volt, és a falubeli idősebbek még jól emlékeznek arra, hogy itt fogolytábor működött. Mutatja a II. Világháborús szép emlékművet, bizonyosságául annak, hogy Igrici emlékezik, és tisztelettel gondol az áldozatokra.

- Mi történt itt, mire emlékeztek? - kérdezem útitársaimtól.

Fehér András:

- Volt itt az udvaron fertőtlenítés is, megégették Kércsi Lacinak meg Tóth Bertinek a ruháját. Kércsi Lacinak már katonaköpenye volt, az egyik fele megégett, a másik meg csüngött, amikor ment.

Mátyus Andor:

- Benzines hordóban melegítették és úgy égett meg. Én arra emlékszem nagyon jól, hogy bablevest, babgulyást kaptunk itt enni. Nagyon finom volt, már olyan éhes voltam.

Kércsi Imre:

- Itt történt, hogy egy nagyon rendes orosz tiszt kiállította a zsolcaiak közül az időseket. Kuripla Jani bácsit, Új Mátyás bácsit, Lúci Józsi bácsit, Dobos Andris bácsit, Varga Imre bácsit, a Nagyszilvásból Guba bácsit meg Szuhogyi bácsit. Hetüket. Kuripla Jani bácsi meg Lúci Józsi bácsi is jól beszélt tótul, oroszul, hát elmondták, hogy mi történik. Örültek, mert ez az őrnagy, aki kiállította őket, nagyon rendes ember volt. Ígérte, hogy mennek haza, de ahogy ott állnak, jön egy másik tiszt, fiatalabb, ÁVÓ-s volt vagy mi, s kérdezte, hogy miért álltak ki. Az idősebb mondta, mert öregek, mennek haza. *Nyet! Nyet!*- harsant amaz, és szegényeknek vissza kellett állni a sorba. Kijöttek Focsaniba, de nagyobb részük ott meghalt. Új Mátyás bácsi, Kuripla ottmaradtak.

Fodor Lajos bácsi:

- Igriciben az udvaron már nagyon sokan voltunk. Kivágták a rózsafákat is, hogy jobban férjünk. Azután nemsokára sorakozó volt. Végignéztünk rajtuk a tiszt és kiszólít engem. Na, gondolom magamban, lesz már dolga a rózsafának. Most jókedvvel mondom, de akkor bizony féltem. Bemegyünk a házba. A tiszt kérdegetti, hogy katona vagyok, tiszt? Tiltakoztam, hogy nem is voltam soha katona. Akkor bejön két nő, tisztfélék, és mondják, menjek velük.

Átmentünk a másik szobába. Int az egyik, hogy üljek le a sezlontra. Aztán hozzám jött és mutatja, hogy vegyem le a csizmámat. Ő meg a cipőjét húzta. A nadrágom is? Kérdezem és mutatom. A „bárisnya” („Barisnya”: nő, leány -oroszul.) meg int, hogy igen...

- Te jó Isten, mi lesz itt...? Aztán elvették a csizmámat, a szép fekete csizmámat. De nem kellett nekik, mert kicsi lett. Nem ment fel egyik bárisnyának sem, olyan széles combjuk volt. Aztán bejött a férfi, s mutatja, hogy hagyjam csak ott, odadobott egy lyukas bakancsot, még be sem hagyták fűzni. Adtak egy utásznadrágot, amit meg nem tudtam bekötni. Én meg káromkodtam az oroszra.

Az anyád p...ja szecs kavágó

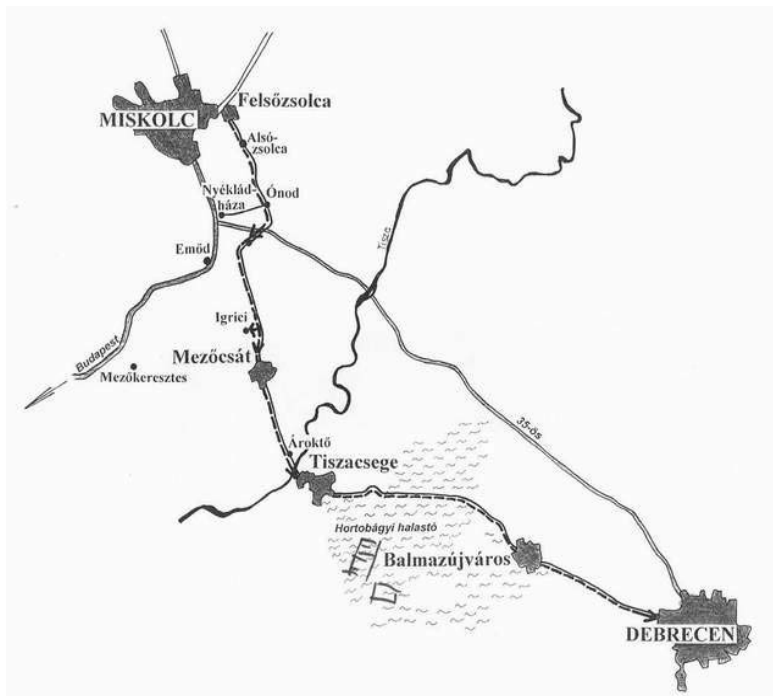
lett volna, hogy aprított volna fel, amikor születél! Közben a többi zsolcai meg elindult az udvarról kifelé, szaladtam utánuk, lábamon a fűzetlen bakancscsal, kezemmel meg a nadrágot fogtam, hogy le

Árulkodó fénykép. A kép háttérében a katonák között civil ruhás „hadifoglyok” a magyar alföldön.

II. Világháború képekben.
Európa Kiadó. II. 206. I.

ne essen. A lábbeli meg lyukas volt, a sár az egyik helyen bement, a másikon jött ki. Akkor már hideg, esős, sáros idő járt. A többiek mulattak rajtam, ahogy ágrólszakadtként rohantam utánuk, de hát ők is úgy néztek ki, mint az ágrólszakadtak. Nemcsak az én csizmám kellett nekik. Elvették mindenkitől a jó lábbelit, csizmát, bakancsot. Az őrmestertől, Muhitól meg Ligetváritól, s itt vették el talán Szolga Miklóstól is. A szép piros csizmája helyett adtak neki női cipőt. Így járt Kiss Miklós is, a Csorba Böske férje is.

A gyalogmenet útvonala:
Felsőzsolca, Alsózsolca, Ónod,
Hejőkeresztúr, Igrici, Ároktő,
Tiszacsege, Balmazújváros,
Debrecen

Igrici és Balmazújváros között

Itt előjáromban el kell mondanom, máig tisztázatlan, hogy Igriciből egyenest jutottak-e Balmazújvárosba. Többen azt állították, hogy egy éjszakát Tiszacsegén töltöttek, s csak ezután hajtották őket Újvárosba.

Megegyeztek a vélemények abban, hogy ez volt gyalogmenetük legkeservesebb szakasza. Azért is, mert ez volt a leghosszabb út, meg azért is, mert itt már teljesen hadifoglyokként kezelték őket. Igaz, ezen az úton talán már ezren is meneteltek, és ezek nagyobb része valóban katona, hadifogoly volt. A kísérő, lovasok és gyalogosok azonnal lőttek, ha valaki kilépett vagy lemaradt. Bár senki nem tud arról, hogy valaki is megsérült volna a menetből, de mindannyian állítják, hogy lőttek feléjük figyelmeztető sorozatokat. Megviselte ez a nap őket azért is, mert a Hortobágyon végig, ahol útjuk vezetett hűvös, hideg idő volt, szemerkélt az eső, az úton helyenként bokáig érő sár, latyak volt. Az út mentén még ott voltak a páncélos csata maradványai, kilőtt tankok, kiégett gépjárművek. Szemben velük meg katonai egységek, gépkocsik közlekedtek. Ezek előtt nekünk kellett kitérni, néha beállni a sáros, vizes útszéli árokba. A kísérők egyáltalán nem voltak megérették, emberségesek - mondogatják. Kércsi Imre emlékezete szerint Szolga Miklós esete, melyet Fodor Lajos bácsi is említett a lábbeli-cserékkel kapcsolatban, nem is Igriciben, hanem itt, az úton történt, de lehetséges, hogy itt tovább cserélték Szolga Miklóstól a csizmája helyett kapott lábbelit.

Kércsi Imre:

- Igriciből elindulva Ároktőnél mentünk át a Tiszán, egy pontonhídon, ingott az egész tákolmány, különösen, hogy szembe velünk járművek jöttek. Félelmetes volt. Tiszacsege után, amikor rátértünk a balmazújvárosi útra, szembe jöttek velünk a ruszki katonák. Egyik megállította a menetet, Szolga Miklóst kiszóltatták és megszabadították a csizmájától. Azért is emlékszem erre, mert ugyanakkor a bátyámmal is lehúzták a bakancsát, de kicsi volt a lába, így a bakancs is kicsi volt a muszkának, hát visszaadta. A Szolga Miklósét viszont elvették, s adtak neki egy olyan rossz cipőt, hogy fel sem tudta húzni, a talpa meg néhány méter után szétesett, de így, hogy a fejrész teljesen elvált a talpáról. Így jött szegény Miklós egészen Debrecenig. Havas eső esett, s bokáig ért

a sár, ő megpróbált az útszélen jönni, de nem sokat jelentett ez. Véres, sáros volt a lába, amikor Debrecenbe értünk. Már akkor beteg volt, Focsaniig bírta, ott aztán meghalt. Estére értünk be Balmazújvárosba, úgy emlékszem, egy iskolában helyeztek el, mert ott voltak padok is.

Mások mondják: meg lóganéj vastagon.

Lehet, hogy az is volt, arra meg én nem emlékszem, arra viszont igen jól, hogy volt az udvaron egy kút is, de nem engedtek oda. Enni, inni sem adtak az úton. Bátyám, aki Varga Lajossal kenyér nélkül elmajszolta a szalonnát, amit még a civilektől Keresztúrbán kapott, majd megveszett szomjúságában, az úton már pocsolyából ittak. Este aztán én csak kijutottam a vízhez. Innen emlékszem, hogy kell lenni egy kútnak is.

Fodor Andor:

- Ároktónél a Tisza-híd előtt a sárban elvesztettem az egyik cipőtalpat. Alighogy átértünk a Tisza másik oldalára, az út szélén egy csoport asszony nézett bennünket, lehetek talán 6-an, 7-en, egyik-másik sírt. Mutattam nekik a jobb lábam, s kérdeztem, hogy van-e valamilyen papírjuk? Egyik asszony összehajtott, gyúrt újságpapírt adott nekem – utánunk szaladva mondta: „Van benne...”. - de nem értettem, hogy mi.

Röviddel utána megérkeztünk Tiszacsegére, s én is a többiekkel együtt az út baloldalán egy nagy hodályban találtam magamat, ahol a szag borzasztó volt. Tele volt lótrágyával, lószarral, lóhúggal. Tócsák mindenfelé, legalább is azon a részén, ahol én voltam. Lámpa az nem volt.

Itt töltöttük az éjszakát. Levettem a lengyel bundám, János bátyámmal erre ültünk. Bátya oldalt ült és pihent, én a cipőmmel voltam elfoglalva. Szétrnyitottam óvatosan az újságpapírt, amelyet az asszony adott, benne két fél szelet zsíros kenyér volt összetéve, és már harapás nyomok voltak rajta. El voltam foglalva a cipőmmel. A fűzővel ráerősítettem az újságpapírt, ekkor János bátyám újra felült, majd ketten egymás felé fordulva – mögöttem a tócsában egy rakás lócitrom - megettük a zsíros kenyér felét, és egy részét annak az egész kenyérnek, amit Igriciben kaptunk.

Nem tudom, hogy aludt-e valaki is közülünk, mert másnap hallottam, hogy még csak leülni sem lehetett.

A „csapat” összeállt megint, és tovább is indultunk a „dokumentért”. Sokunkat a szomjúság gyötört, de nem volt hol igyunk egy korty vizet. Még dél sem volt december 4-én, amikor jobb oldalán az útnak – úgy gondolom; felfakadt talajvíz vagy csak

fel nem száradt esővíz vagy mindkettő -, szóval nagy területen láttunk vizet, jeget. A menetből sokan (30-40 fő) átugorva a kis árkot megindult a víz irányába. Nem tudták rögtön betörni a jeget, hanem néhány okos az egyik döglött ló közelében könnyen törte be a jeget, ráhasalva a jégre tenyerükkel merítették vizet és ittak, miközben az orosz katona lövöldözni kezdett géppisztolyával a levegőbe, hogy sürgesse őket. Kora délután, ha jól emlékszem Balmazújvárosba érkeztünk, ahol egy iskolában töltöttük az éjjelt. Fodor Lajos bácsi:

- Nemcsak az iskolában aludtak foglyok. Volt ott mellette vagy közel egy csűr, vagy inkább pajta, mert ott aludtak meg azok a zsidó fiúk, akik még Zsolcán nálam voltak. Hoztak annyi leveles dohányt, amennyit csak bírtak. Itt kaptam tőlük három vagy négy csomag dohányt, köszönésképpen, amit én meg elosztogattam, egy részét meghagytam "valutának".

december 2. szombat

Kércsi Imre:

- Amikor reggel elindultunk Debrecen felé, az asszonyok a kapuból figyeltek, de hozzánk nem jöhettek. Amikor az egyik kilépett, hogy egy darab ennivalót, talán kolbászt adjon be a sorba, mert talán ott ismerőse menetelt, hát az egyik őr puskatussal zavarta el.

Ez az út ugyan sokkal rövidebb volt, mint az előző napi, mert csak 20 kilométert kellett megtenni Balmazújvárostól Debrecenig, de már negyedik napja meneteltek, s ez alatt több mint száz kilométert tettek meg nehéz körülmények között, éhen, szomjan, hiszen az úton egyszer kaptak enni Igriciben. Egyre elgyötörtebbek lettek. Különösen az idősebbek viselték el nehezen a menetelés fáradalmait.

- Horváth Pali bácsit a végén úgy vittük a vállunkon - mondja Kalas István. Nem bírt már jönni, vonszolta magát, a ruszki meg fenyegetőzött, hogy agyonlövi. Vittük hát magunkkal, ahogy bírtuk, Jenei Pista sógor, szomszédja segített, de ott volt még Mezei Jancsi, Rigó Jóska. Ezekre emlékszem, de voltunk ott vele sokan.

Végre eljutottunk Debrecenbe, az állomás mellett lévő Pavilonlaktanyába, ami akkor fogolytábor volt.

VI. FOGOLYTÁBOROK MAGYAROKNAK

MAGYARORSZÁGON

DEBRECEN, FELSŐZSOLCA

Debreceni Pavilon laktanya

Gyötrelmes négy nap után jutottak el a zsolcaiak Debrecenbe, a „Pavilon laktanyá”-ba, a szovjet hadsereg által Magyarországon működtetett legnagyobb gyűjtőtáborba.

Az emlékezők szerint körülbelül egy hétig tartózkodtak itt nyomorúságos körülmények között, de az idevezető út viszontagságaihoz képest javultak a viszonyok. Naponta kaptak enni. Vízben főtt kukoricadarát, "répalevest", meg egy kevés kenyeret. Mindez az életbemaradáshoz kevés, az éhhalálhoz sok. Itt már szigorú fegyveres őrség ügyelt a táborra. Az orosz örök figyelmeztetés nélkül tüzeltek, ha észrevették, hogy valamelyik fogoly szökéssel kísérletezik. (Egyik emlékezőm úgy véli, hogy közöttük volt egy zsolcai civil férfi is, mivel azonban ezt mások nem erősítették meg, ezért csak azt mondhatjuk, lehetett alsózsolcai is.)

A zsúfoltság igen nagy volt. Bár naponta 1500-2000 embert raktak fel az oroszok vonatra, s indították őket a Szovjetunió irányába. Ugyanakkor naponta legalább ennyi érkezett is helyükre a harcok színhelyéről az ország keleti és északi részeiből vonaton meggyalog.

Ilyen értelemben volt a Pavilon laktanya az ország "legnagyobb", legforgalmasabb gyűjtőtábora, átvevőhelye. Magyar földről Debrecenből indították el a legtöbb embert a Szovjetunió táborába. Sok százezer magyar számára ez volt a Pokol tornáca, ahonnan elindították őket a pokol bugyrai felé, évekig tartó rabszolgamunkára, sokakat a halálba.

Az idén, ott jártamkor (2004) a széppé renovált laktanya falán (ma középiskola) egy emléktáblán olvashattuk:

"1946 - 1950"

E LAKTANYÁBA TÉRT VISSZA

200 000 MAGYAR HADIFOGOLY A SZOVJETUNIÓBÓL

Furcsa mód – nyilván politikai okokból – az emléktábla nem arról szól, hány százezer magyart hurcoltak innen el, hanem csak arról, mennyi jött vissza.

Igaz lehet ez a szám, de csak arra vonatkozik, hogy 1946. júliustól, amikortól a Magyar Népjóléti Minisztérium vette át a hadifogoly ügyek intézését, ennyien tértek vissza a Szovjetunióból. (24) De már előtte is, s utána is érkeztek vissza foglyok, katonák és civilek szovjet fogságból.

Akkor mennyien lehettek kint összesen?

"A keletre hurcoltak számát a legújabb hazai kutatás 600 000 főre teszi. Ebből 1946 nyaráig - becsült adatok alapján - mintegy 200 000 személy kerülhetett haza. 1946. júliusa és 1948. novembere között a debreceni fogolyátvevő tábor lajstromai 200 920 nevet regisztráltak. 1949-ben mindössze 5055 személy került haza. Az ötvenes években jöttek még szórványosan fogolyszállítmányok (még 1956-ban is), de körülbelül 200 000 magyar soha nem tért haza. Ők a hadifogság mártírjai." - írja Gosztonyi Péter. (25)

Ennek a 600 000 embernek a nagyobb részét Debrecenen keresztül vitték el az egyik legnagyobb szovjetgyűjtő-, átvevőtáborba, a romániai Focsaniba. (Kiejtése: foksány.) kerültek ki más úton is magyarok a Szovjetunióba, de a "legforgalmasabb" út a Debrecen - Focsani vasútvonal volt, mert a Kárpátokon átvivő vasútvonalak még használhatatlanok voltak, azokat a németek felrobbantották. Focsani-ig viszont már elért az orosz szélesvágányú vasútvonal. Ezért lett Debrecen, pontosabban a Pavilon laktanya a gyűjtő-, átvevő körlet. Úgy használták, mint egy nagy vasúti raktárt. A szállításra váró "anyagot" itt tárolták időlegesen.

De bármennyire is zsúfolttá tették, a laktanya befogadóképessége korlátozott volt, és a vasútvonal kapacitása sem tette lehetővé a nagyszámú, százezres létszámú hadifogoly, elhurcolt rövid időn belüli elszállítását. Ez különösen akkor vált nyilvánvalóvá, amikor itt Kelet- és Észak-Magyarországon a német, pontosabban német nevű civilek elhurcolására is sor került. Tehát az egyre nagyobb létszámú katonai hadifoglyok és befogott civilek, német nevűek ideiglenes elhelyezésére, a debreceni Pavilon laktanya tehermentesítésére kisebb fogolytáborokat, "ideiglenes tárolókat" hoztak létre az országban, így Miskolcon és környékén, Felsőzsolcán is.

Többek között ez az összefüggés ad nekem okot arra, hogy kitérjek a községünkben 1945 elején létesített fogolytáborra.

A felsőzsolcai hadifogolytábor

Bár községünkben csak katonákat, "igazi" hadifoglyokat őriztek, és nem került sor a német nevűek elhurcolására sem, de ezek a dolgok közvetve vagy közvetlenül összefüggnek, kapcsolatban vannak a Debrecenbe hurcoltakkal több okból is. A hónapokig Felsőzsolcán fogvatartottak őrzése, élelmezése, egészségügye, általános körülményeik azonosak vagy legalább is kísértetiesen hasonlítanak a debreceni állapotokhoz.

Német hangzású nevű embereket a szomszédos falvakból szedtek össze hadimunkára, "málenkij robotra", s a falunkban is megjelentek a szovjet parancsnokság tisztjei. *

Mikor? Erre nincsenek megbízható források. Ugyan, már 1944. december 22-én kelt a szovjet hadsereg 0060 számú katonai parancsa, *"amely elrendeli a közvetlen mögöttes területeken végzendő közmunkák elvégzésére az összes német származású munkaképes személyek mozgósítását."* Ezt erősíti meg az akkori belügyminiszter, Erdei Ferenc Debrecenben 1945. január 5-én kelt és aláírt rendelete, mely szerint: *"Az orosz katonai hatóságok a Magyarország területén lakó, illetve itt tartózkodó németeket munkaszolgálatra veszik igénybe."* (26)

Kezemben van nekem is egy, a vármegye alispánjától származó, 1945. január 5-én kiadott körlevél, melyben elrendelik, hogy a jegyzőségek készítsenek kimutatást a községek lakóiról, amelyben szerepeljen a név, születési év, anyja leánykori neve, foglalkozása. Korra és nemre való tekintet nélkül. *"Az összesítés kronologikusan születési év szerint tüntesse fel, hogy azonos születésű évfolyamú nőből és férfiből hány van a község területén."* - szól a parancsolat. (27)

(A névsor nem, a kronologikus táblázat megmaradt.)

Nem tudjuk, mi végre készült ez a kimutatás, de jó alapot adott ahhoz, hogy a német nevűeket ezek alapján összeszedjék. Emlékezet szerint január első felében meg is jelentek a községben azok a szovjet tisztok, akik ezt végrehajtották volna, de - és ebben egybevágnak az emlékek - a község vezetői, a bíró, a jegyző, a

* A Kárpát-medence, ahol hazánk fekszik, a népek nagy olvasztótégelye. A történelem során - különösen az újkorban - német, szláv, román népek, népcsoportok keveredtek a magyar lakosság közé, váltak teljesen magyarrá nyelvileg is, kultúrában is, csak a családnév utalt a valamikori ősökre. Ezért név után szedtek össze százezernyi magyar, de németes nevű nőt, férfit és hurcolták el a GULÁG-ra

pap, s az ekkor már éledező „nemzeti bizottság” a Debrecenbe elvitt kétszáz felsőzsolcai civil férfit hivatkozással kéri az oroszokat, hogy mentesítsék a község lakóit az újabb elhurcolás alól. Így lett, mert tény, hogy egyetlen embert sem vittek el Zsolcáról ilyen jogcímen.

Nem tudjuk pontosan, hogy mikor létesítették Miskolcon és környékén, Sajóecsegen, Szirmabesenyőn, Alsó- és Felsőzsolcán a fogolytáborokat. Írásos nyomok, adatok csak márciustól vannak, de az emlékezet arról szól, hogy községünkben már korábban, talán már januárban is őriztek hadifoglyokat. Szirmabesenyőn már december közepén-végén teremtettek fogolytábort. Demkó János közléséből tudom, hogy őt, akit Ózd mellett Uppony körzetében fogták el az oroszok, még Karácsony előtt gyalog kísérték Szirmabesenyőre. Ott a kastélyban kialakított fogolytáborban őrizték néhány napig. Ez emlékezte szerint még karácsony előtt történt. Hírt adott magáról, így meglátogatta ott a felesége, majd őt Miskolcon át Poroszlóra hajtották, ahonnan vonattal vitték a csoportot Debrecenbe.

A felesége emlékezte szerint:

-„Másnap már nem találtuk ott, mert elvitték őket. Nem tudom, mennyi idő telt el, hány nap vagy hét, egy napon ott állunk Felsőzsolcán a Vámon* a kapuban, többen is asszonyok, mert mondták, hogy foglyokat hoznak. Látjuk, hogy a románok sok magyar foglyot kísérnek.

- Jaj, Istenem. Csak Jani is köztük lenne! - gondoltam szorongva. Ekkor egy katona a sorból felénk kiabált:

- Nem ismeri valaki Demkó Jánost?

- Én, én! - mondtam. - a felesége vagyok!

A katona meg tovább kiabált a sorból, hogy nem tud megállni, de menjünk el oda, ahová viszik. Hát a mozi udvarába vitték. Itt aztán a testvéremmel megkerestük. Átmentünk a Kerékgyártóék udvarán, át az üresen álló Krakovics-ház kertjén, s sikerült odahívnunk a kerítéshez a katonát. Mondta a nevét, hogy Benyus Dezsőnek hívják, és azonos alakulatban volt Janival, csak őt később fogták el, s tudta, hogy a férjem zsolcai, azért kiabált ki a sorból. Ezután mindennap vittünk neki enni, amíg itt voltak, de ezt csinálta az egész község, mert alig adtak nekik kosztot. Mi asszonyok meg azt gondoltuk, hogy máshol éppen úgy adnak a mieinknek az ottaniak.

* a helység főtere, központja

Benyus Dezső ma is él, Szlovákiában, Pincen. Most is jóba vagyunk velük."

Ezek szerint a fogolytábor, a Glück-udvarbeli, az óvodában és a görög iskolában valamint a mozihelyiségben, udvarán lévő januártól már megvolt. Április végén számolhatták fel e táborokat.* A levéltárban a járási főszolgabírói akták között akadtam néhány olyan iratra, melyek hitelesítik Demkó Jánosné közlését is. Ezek az akták 1945. márciusában keletkeztek:

"Sajóbábonyi körjegyzőségtől:

Jelentem, miszerint körjegyzőségünk területén, Sajóecseg községben van hadifogolytábor.... megállapítottam, az élmezőny nagyon gyenge, a foglyok általában panasszal vannak tele, ha a lakosság nem táplálná mellékesen a foglyokat, állítólag a részükre kiutalt élelem mennyisége a létfenntartáshoz sem lenne elegendő... "

A fogolytábor címe: Batal, 990-2

Sajóbábony, 1945. március 15. h. körjegyző, (olvashatatlan aláírás) (28)

Ugyancsak a sajóbábonyi körjegyző jelenti, hogy Sajóecseg község területén a tábor parancsnokával egyetértésben a lakosság által felajánlott élelmiszert gyűjtöttek össze, egyben tisztelettel kéri a Főszolgabíró Urat, hogy *"Felsőzsolca községben lévő 3000 magyar hadifogoly részére is méltóztassék fenti gyűjtést elrendelni a környező községekben.*

Sajóbábony, április 5." (28)

Ez a szám valószínűleg túlzott, mert csak hallomás alapján született.

Bátonyi Gusztáv felsőzsolcai jegyző nagyjából ebben az időpontban, 1945. március 16-án jelenti a főszolgabírónak:

"... a község területén hadifogolytábor van, amelyben cca. 1200 fő hadifogoly van elhelyezve." Igaz, hozzáteszi: " ... a hadifoglyok elhelyezése az első időkben zsúfolt volt, most már azonban a

* Csáki Lőrinczné Bodnár Mária (77 éves) emlékezete szerint ő 1945 áprilisában, Nagypénteken érkezett haza Zsolcára, és ekkor itt voltak még az óvoda-görög iskola udvarán a foglyok. Ezt a tábor végleg május 6-án számolták fel. A táborban voltak németek is, ő is beszélt halléi katonával; kellene, hogy legyen róluk névsor, mert tanúja volt annak, hogy egy, az oroszok mellett dolgozó, karszalagos német tiszt ott minden németnek a nevét és adatait összeírta - mondotta Mária néni.

hadifoglyok szétosztása következtében ez a zsúfoltság megszűnt."
(28)

Lehet, hogy azt jelenti ez, előbb csak a mozi helyiségben voltak, ezután osztották szét őket a Glück-udvarba, óvodába?

Ugyancsak márciusban, 17-én Szirmabesenyőből jelentik:

...,a községben magyar és német hadifogolytábor van cca. 400 létszámmal jelenleg, azonban a táborparancsnok értesítése szerint még cca. 1000 fő fog érkezni a közeljövőben."

Végül két dokumentum az alsó- és a felsőzsolcai hadifogolytáborokról:

Az alsózsolcai jegyző jelenti a főszolgabírónak 1945. március 16-án:

"Jelentem, hogy az Alsózsolcán lévő 1000 hadifogoly elhelyezését dr. Letanovszky Lajos körorvos, Greznerics András nemzeti bizottsági elnök, Nagy Sándor a Független Kisgazdapárt elnöke közbejöttével a hadifogolytábor parancsnokság előzetes engedélye alapján megvizsgáltam, és a következő megállapítás történt:

1./ *Az ételmezés száraz főzelékből, bab, borsóból áll, reggelit nem kapnak, és 1000 fogoly részére három naponként kapnak 5-6 liter ételolajat és kis mennyiségű sót. Egy kenyeret kapnak naponta, négy személy részére, a kenyér körülbelül 1.25 kilogramm. A foglyok ellátása tehát a vitaminhiány miatt sem kielégítő, és a foglyok panaszkodnak.*

2./ *Az elszállásolás négy nagyobb körletből és több kisebb körletből áll. A helyiségek zsúfoltak, levegőtlenek, részben fapriccseken, szalmán, egyes körletekben emeletszerűen vannak elhelyezve*

3./ *A foglyok orvosi ellátása jónak lenne mondható, tekintettel arra, hogy a fogoly orvos, dr. Pohl Ödön a foglyok vizsgálatát lelkiismeretesen végzi, és a felsőzsolcai fogolytábor román orvosa időszakos látogatást tesz Alsózsolcán. Azonban a fogolytábor semmiféle gyógyszerrel vagy kötszerrel nem rendelkezik. A tetvetlenítés jól megoldottnak tekinthető (...) Eltetvesedés nincs. A katonák bőrén exkorikáciák nem láthatók. A foglyoknak körülbelül 4 %-a rühes, amit gyógyszerhiány miatt kezelni nem lehet, bár a fertőtlenítés folyik, további rühösödés várható. Mindezen fertőtlenítések ellenére hat hét óta körülbelül száz lázas, kiütéses, tífuszgyanús beteget szállítottak kórházba, kiknek a további*

sorsáról értesülés nincs. Remélhetőleg a kiütéses tífusz megbetegedések csökkenésével lehet számolni.

4./ Bánásmód kielégítő, azonban ez ideig körülbelül 200 fogoly szökött meg, és emiatt az őrizet szigorú, séta nincs megengedve, éjjelre az ajtókat rájuk csukják, szükségletüket az ablakon át öntik ki, abban a körzetben pedig, ahol kiengedik, csak levetkőzött állapotban lehet kimenni, és a megbetegedések veszélye fennáll. Ilyen körülmények között az árnyékszéki viszonyok nagyon gyatrák."

Másik egy véghatározat: a felsőzsolcai fogolytábor betegeinek orvosi ellátása:

"A felsőzsolcai fogolytáborban előforduló nagy számú betegekre való tekintettel felhívom dr. Letanovszky Lajos alsőzsolcai körorvost, hogy a fogolytáborban hetenként háromszor, annak parancsnokával történt előzetes megállapodás szerint rendelést tartson, és ezen rendelésen dr. Márkus László hadifogoly orvos segítségét igénybe vegye. Felhívom továbbá a felsőzsolcai község előjáróságát, hogy a hadifoglyok részére a sürgősen szükséges gyógyszereket és kötszereket, melyeket ki fogok küldeni, elismervény ellenében vegye át, ugyancsak ilyen módon adja át azt dr. Letanovszky Lajos körorvosnak. Miskolc, március 13. dr. Füster (?) főszolgabíró h. tisztiorvos". (29)

Ezek a korabeli iratok ékesen bizonyítják azokat az embertelen állapotokat, amelyek jellemezték nem csak az itteni, hanem a debreceni, és még nagyobb mértékben a focsani-i fogolytábort. Bár a tábort szöges-drótkerítéssel vették körül, és bemenni nem lehetett, a segítő kezek az élelmet a drótok között nyújtották be, szökés a zsolcai táborokból is történt.*

A fogolytábor őrzését végző román katonák éppen úgy az utcáról igyekeztek pótolni a hiányt, mint nagy tanítóik, a szovjetek. Így történhetett meg két esetben is az, hogy az oroszok által november végén elhurcoltak közül Focsanit megjárt gyerekekemberek "estek fogságba" ismét saját falujukban. A tizenöt

* Mint gyermek, egyszer édesanyámat én is elkísértem a mozi-udvarhoz, és világosan él bennem az a kép, hogy hat-nyolc asszony - előttük edények, kiskosarak - nyújtották át a drótok között az ételt a szögesdróton túl egymás mellett és háta mögött álló katonaruhás foglyoknak. Keserves emlék. Éhező fogoly magyarok Magyarországon román őrséggel.

éves Csarni Andort, akit Focsaniból fiatal kora és betegsége miatt elengedtek, a községbe érkezése után a Vámon a románok elfogták, és a foglyok közé csapták. Ugyanígy járt a 17. életévét éppen hogy betöltő Sárosi József is. Nyilván ezt tették a románok mással is, idegennel is, aki az utcán a kezük közé került. A két fiatal az ételt hozó asszonyok által üzent családjának, akik aztán a község vezetőivel, az éledező pártok segítségével mentették ki őket az ismételt rabságból. Emlékek szólnak arról is, hogy egy éjjel, szökési kísérlet közben a románok két magyar tisztet lelőttek. A felsőzsolcai halotti anyakönyvben csak egy erre utaló bejegyzés található: az 1945. évi 26. szám alatt olvashatjuk, hogy április 4-én Pintér István 23 éves római katolikus tartalékos hadapród örm. (Budapest, VII. ker. Elemér u. sz. Anyja: Táncos Borbála) meghalt. A halál oka: *"fogolytáborban lévő román fogolyór lőtte le."*

A dátum: 1945. április 4. hazánk "felszabadulásának" napja, s ekkor lövik le a szerencsétlen magyar fiataalt, mert a tábor áll, s működik.

Miskolc környéki fogolytáborok dokumentumaiból:

Sajóhásonyi Körjegyzőség
 száma: 263/1945. Tárty: Hadifogely tábor bejelentés
 Hiv. sz: 686/1945

F ő s z e l a s t í r á U r n a k .
 M i s k o l c .

Fenti számu rendeletre tisztelettel jelentem, miszerint körjegyzőségterületén Sajócsanak községében van hadifogely tábor.
 A hadifogelyek helyzetét, kivizsgáltam, s megállapítottam a követeléseket: az élelmezés nagyon gyenge, a foglyok általános panasszal vannak tele, s ha a lakosság nem táplálná nekik, az élelmezés, állítólag részükre kiutalt élelem mennyisége a létfontosságúhoz sem lenne elegendő.

Elszállásolás: jó, férőhely kielégítő.
 Egészségügyi helyzet: jó.
 A bánásmód-ra a foglyok panaszt nem tettek.
 A fogelytábor címe: Batafal 990. postafiók - 2.
 Sajóhásony, 1945. március 15-én.

 h, körjegyző

Vasutasok

A rabságba vezető úton és a táborban is igyekeztek együtt maradni az utcabeliek, ismerősök, azonos munkahelyen dolgozók, mert ezektől a csoportoktól, laza közösségtől nagyobb biztonságot reméltek és kaptak is, segítették egymást, figyeltek egymásra.

Az elhurcoltak között a legnagyobb ilyen csoport a vasutasoké volt. Zsolcáról közülük vittek el legtöbbet Több, mint harminc vasutas került civilként fogságba. Ezek majd egyharmada Debrecenben elvált a többi zsolcaitól. Ketten, Nádpataki Lajos és Seregélyes László megszöktek, Tóth Imre, Tóth Sándor, Tóth István, Tóth József, Kassai Imre, Kassai József és Kopasz Pál - valamennyien vasutasok - műhelymunkára vállalkoztak. Őket a debreceni táborból naponta vitték és hozták Balmazújvárosba, ahol nagy gépműhely működött, amelyet a németek is, most meg az oroszok is harckocsik javítására használtak.

Tóth Imrét, a csapat egyik tagját kérdezem, miért nem szöktek meg, miért vállalkoztak erre a munkára?

- Szökésre nem igen volt lehetőség. A szökés kísérlete életveszéllyel járt. Ha kiléptél a sorból, már lőttek is. Láttam Debrecenben, amikor egy fogoly a Pavilon laktanya kerítésén próbált átmászni, lelőtték, mint egy kutyát, azután napokig ott hagyták, és rá volt írva, hogy így jár, aki szökni akar. Balmazújvárosba, ahová egy tankjavító műhelybe jártunk dolgozni, megszökött egy fogoly Kassai Józsefektől. Az oroszok visszahozták Egyekről, ahová való volt, csúnyán megverték, megmutatták nekünk, hogy így jár, aki szökni próbál. Ezután elvitték az egyeki férfit, azt sem tudjuk, mi lett vele.

Miért vállaltuk ezt a munkát?

Mert azt reméltük, hogy itthon maradhatunk, nem visznek ki Oroszországba. Ezért álltak be még ott Debrecenben István bátyámék egy akkor megalakult magyar katonai vasútépítő egységbe. István bátyámmal együtt ment oda Kassai József, Kassai Imre meg Kopasz Pali. Mind vasutas. Végül én mégis csak kikerültem a Szovjetunióba.

Debrecenben találkoztam még Sallay István tanítóval, ő később jött ide, fogoly volt ő is. A hónap végén vonatra raktak, és Focsaniba vittek bennünket.

Kassai József:

- Balmazújvárosban a hét zsolcain kívül még jártak ki mások is. Összesen tizennyolcan javítottuk ott a harckocsikat, lánctalpas traktorokat. Igen, az én társam szökött meg Egyekre. Ez nem messze van Balmazújvárostól. Ő oda való volt. Mondta nekem, hogy el fog menni, de én félttem ettől, mert egymásra kellett vigyáznunk. Egy napon, amikor az orosz elküldte a műhely másik végébe franciakulcsért, meglógott. Én meg aztán el se mertem mozdulni az orosz mellől egy lépésre sem, még vécére sem, nehogy észrevegye, hogy az egyeki meglógott. Este, amikor jöttünk vissza, sorakozó volt, és nekem nem volt párom. Akkor eszméltek az oroszok. Kettesével ott álltunk az udvaron indulásra készen, de az oroszok faggattak, fenyegetőztek. Mondjuk meg, hova lett, itt bújt el valahol? Engem meg különösen faggattak, mert az én társam volt a munkában. Nem tudom, nem tudom - mondtuk. Én mondtam is az oroszoknak, hát emlékezzen, ő küldte el franciakulcsért. Órákon át ott álltunk és fáztunk az udvaron. De semmi. Este tíz óra lehetett, és újra kérdezték, hová lett, hová való. Hát a végén megmondtuk, hogy úgy tudjuk Egyekre. Azt hittük, ezzel el van intézve a dolog, csak nem mennek utána, és ha igen, hát ő meg nem lesz otthon. Vagy egy hét múlva visszahozták. Én nem láttam, csak mondták, meg azt is, hogy nagyon megverték. Ezután a bátyámmal, Józsival, meg Tóth Pista, Kopasz Pali jelentkeztünk a vasútépítő századba még Debrecenben. Ott, a Pavilon laktanyában hallottuk, hogy alakul ilyen egység. Elhagytuk az országot, egy berobbantott vasúti alagutat kellett kibontani. Ott találkoztam Demkó Janival. Ő is zsolcai, de ő katona volt. Mi ott vasútépítők voltunk vagy hatezren, a parancsnokunk meg Gyöngyösi Gábor százados. Ez a hely Vorenyenka lehetett, valahol a Kárpátalján. Azután én beteg lettem, hazahoztak a sátoraljaújhelyi kórházban feküdtem. Úgy vettek, mint magyar katonát. Annyit el tudok még mondani, hogy ott, a berobbantott alagút ásásakor találkoztam Demkó Janival, aki ugyancsak ott dolgozott, abban az alakulatban, csak az alagút másik oldalán. Úgy emlékszem, hogy Bustyaháza környékén láttam egy embert az árok partján feküdni. Az öltözékéből ítélve Tóth Pista lehetett ez az ember. Az arcán volt a kalapja, zöld kalap, amit akkortájt használt, ebből gondolom, hogy ő volt, Tóth Pista, bár az arcát nem láttam. Ő meghalt, de nem tudom, hogy ott vagy máshol. A sátoraljaújhelyi kórházból 1945. május végén hazaengedtek, és már nem is mentem vissza katonának.

- Öccse, Kassai Imre? Vele mi lett?

- Ő ott maradt Rózsabánya (Rózsahegy) környékén Szlovákiában a csapattal. Ő meg Kopasz Pali. Tífuszosak lettek, kórházba kerültek valahol ott. Kopasz Pali meg is halt, Imre felgyógyult, s aztán még ezzel a társasággal, a vasútépítőkkal Nyékládházán vagy két hónapig a pályát építették. Meg is látogattam ott őket.

- Demkó János (most 88 esztendő) zsolcai születésű, akit Kassai József említett, kérésre elmondta, hogyan került az elhurcolt zsolcaikkal együtt a vasútépítő hadtesthez. Katonának még 1944. október 6-án hívták be. Azelőtt csak 1928-ban volt katona, amikor a tényleges idejét töltötte. Megkapta a behívót, és bár már a Tiszánál folytak a harcok, elment Rozsnyóra, ahová a behívója szólt. Félt itthon maradni. Rozsnyón a hegyivadász zászlóaljba került. Nemsokára kivezényelték őket Ózd mellé, Uppony - Bóta községek körzetébe a frontra. Itt esett fogságba decemberben, karácsony előtt. Innen gyalog hajtották őket Miskolcra, majd vissza Szirmabesenyőre, ahol már volt egy fogolytábor a kastélyban. *(Ide jött utána Zsolcáról a felesége.)*

Szirmabesenyőben a táborban találkozott egy zsolcaival, Verbovszky Barnával, akivel azután együtt meneteltek Debrecenig, mert Szirmabesenyőből ismét csak Miskolcra át, Harsány érintésével Poroszlóra hajtották őket. Innen már vonattal vitték valamennyiüket Debrecenbe.

- Itt találkoztam Kisida Ferenc tanító úrral – mondja. Megörültünk egymásnak, összeöleleztünk. Sose felejtem el, a tanító úr egy ilyen kispárnát vitt a hóna alatt. Ott találkoztam még azokkal a zsolcaikkal, a vasutasokkal, akik visszamaradtak Debrecenben, s velem együtt beálltak a vasútépítő századba. A két Kassai fiú, Kopasz Pali, rájuk emlékszem. Egy csapatban voltunk, de ők egy másik századnál. Két nap múlva sorakoztatták azokat, akik jelentkeztek a vasútépítőkhöz, és két nap, két éjjel vitték vonattal Máramarosszigetre. Onnan vicinális vonattal vittek Bikszádra, s mindenhol, ahol elmentünk, kiabáltak örvendezve az ott lakók, hogy: Magyarok! Magyarok! Lelkesedtek. Arrafelé sok magyar élt tanyákban meg a falvakban. Még katonaruhában voltunk. Dolgoztunk ott is, majd elvittek valahová Szlovákiába. Ott építettük azt a beomlott alagutat. Gyetvakriván volt a neve. Innen már tudtam levelet írni a családnak. Így aztán itt is meglátogattam a feleségem.

Demkó Jánosné Tóth Veronka néni folytatja tovább:

- Elmentünk, és látjuk ott a hegy tetejéről, hogy lenn a mélyben egy nagy szakadékban dolgozik sok ember. Kérdeztem, ismerik-e

a férjem? Ismerjük, de most nincs itt, benn van a táborban. Mutatták, hogy merre kell mennem. Ott megszólít egy magyar katona, hogy mit hoztunk. Mondom, hogy mit, egy kis hazait. Hoztak-e civil ruhát? Nem. Kellett volna? Dehogy, Isten őrizzen, éppen azért kérdeztem, hogy ne vigyék be, ha hoztak is, mert csak baja lesz belőle a férjének. Látja itt ezt a sok keresztet? Ezek a dombokon? Ezek mindazoké, akik szökni akartak. Többet aztán már nem mentem, mert eljöttek onnan Janiék.

- Merre mentek, mi lett Jani bátyámékkal? – fordulok Jani bácsihoz.

- Elhoztak Losoncra, majd felvittek Pestre. Ott dolgoztunk, építettük a Dunán a Vasúti Összekötő-hidat. Úgy voltunk, mint rabok. Nem lehetett hazajönni. Hát én mégiscsak hazajöttem. Ott járt egyszer a zsolcai Kerékgyártó Imre, ő fűtő volt. Hozta haza a vonatot, amelyik tömve volt emberekkel, még a lépcsőkön is lógtak. Mondom neki, hazaviszel?

- Haza én!

Hát felugrottam hozzá, ő mindjárt adott enni, kenyeret meg szalonnát. Ez úgy július végén lehetett. Nem mentem vissza, jelentkeztem a gyárban Diósgyőrben, hogy itthon vagyok. Egy pár hét múlva beállít hozzánk Kun István, aki itt volt "demokratikus rendőr" Zsolcán. Mondja, hogy bekísér Miskolcra, mert szóltak neki miattam. Kaptam két hónap fogdát. Hát így végződött az én katonáskodásom.

Az 1993-ban felállított emléktábla is csak arról beszél, hányan jöttek itt haza, de nem szól arról, hogy hány magyart vittek innen ki a haláltáborokba.

VII. ÚTON A RABSÁG FELÉ

A zsolcaiak talán egy hétig lehettek Debrecenben.

Fodor Andor: December 7-e lehetett, már este volt, amikor mindenkinek ki kellett menni az udvarra. Sorba álltunk. Lehattunk kb. 1500-an, s meneteltünk a vasútállomásra. Megálltunk egy marhavagonos szerelvény mellett, s ötvenesével küldtek fel bennünket egy vagonba. Ebben a vagonban volt több felsőzsolcai is, így Cservenyák János bátyám, Guba János, Guba Imre, Petrovics János és még sokan mások. Menetirányba ültem középen a vagon elején, mert téli kabátom volt; előttem nagybátyám Cservenyák János, aki az ölemben ült mindig, a fogolytáborban is, mert csak kis kabátja volt. Átellenben a sarokban volt egy 3-as futballnagyságú lyuk, ami fölött állva vagy guggolva végeztük el dolgainkat.

A Pavilon laktanyából fegyveres őrök között a szomszédban lévő vasútállomásra kísérték, és vagonokba rakták őket. Itt, ebben a városban, ez időben kezdték meg a szovjetek által kezdeményezett Ideiglenes Nemzetgyűlés szervezését. November 30-án tette közzé, ugyancsak itt, Debrecenben a Magyar Kommunista Párt programnyilatkozatát, melyben többek között a háborús bűnösök megbüntetését s alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását, Ideiglenes Kormány felállítását követeli. Itt, e városban december 21-én szovjet katonai gépkocsikon érkezett delegáltak meg is alakítják az Ideiglenes Nemzetgyűlést, 22-én az Ideiglenes Kormányt.

Ekkor érnek a foglyok Focsaniba.

December 28-án hadat üzenünk Németországnak, s 1945. január 20-án megkötjük a Szovjetunióval a fegyverszünetet Moszkvában. Mindezekről sem akkor, sem a későbbiekben nem tudnak a marhavagonokba zárt foglyok. Jobb is, mert ők a vagonokban is azzal a képtelen reménnyel foglalkoznak, hogy közben vége lesz a háborúnak, és őket az útról visszafordítják - "mesélte", édesapám, amikor hazajött.

Ha tudták volna, hogy sem az országgyűlés, sem az új kormány fel sem veti, meg sem említi a hadifoglyokat, azoknak a sorsát. Sőt, az új belügyminiszter 1945. január 5-én rendeletével igenli a civilek, a "németek", azaz a németes nevű magyarok elhurcolását. Ha mindezt tudták volna, még jobban kétségbeestek volna. Mert kétségbeesésre volt okuk. Egyik-másik vagon külső oldalán ott maradt még a "magyar időkből" a krétával írt jelzet: 8

lő, 16 ember. Őket ötvenesével zsúfolták a kocsikba. A lovak állva is tudtak aludni.

- A vagonban volt ugyan szalma, azon voltunk, de a sok ember, mint az állatok, ki ülve, ki állva aludt - mondta Csarni Andor. Tél volt, hideg volt, már kint nagy hó. Persze, hogy nem fűtöttek. Fáztak, vécézni csak benn lehetett, egy felbontott deszka fölött.

Úgy emlékszem enni adtak naponta egyszer, valamicskét, meg vizet is egy keveset. Sokáig tartott az út, mert meg-megálltak, csonka vágányokra rakták ki őket, de az ajtók, ablakok akkor is zárva maradtak. Napról-napra rosszabb lett a hangulat...

- Varga bácsi vigasztalta a többieket, a fiatalokat - emlékezik Fodor Lajos bátyám. Azt mondta, hogy mi nem is vagyunk foglyok, minket csak tanfolyamra visznek Oroszországba, majd kicserélnek bennünket, mert mi nem is vagyunk foglyok. Én meg azt gondoltam, fácánok, balfácánok (ostobák!) vagyunk. Aztán megszerveztem a danászást, hogy énekeljünk, de többen lehurrogtak. Csapó is szólt, hogy lehet kedvem énekelni? Hát mondom, ha a sírás segítene, akkor azt csinálnám. Jó okom lenne rá, minden pénzem elszedték, fiatal feleségemet s három apró gyermekemet hagytam otthon.

- Lukács Géza meg Fodor Andor, a két fiatal énekelte, hogy "Harmatozzatok égi magasok..." Innen tudom, hogy advent volt, amikor a vonaton mentünk - emlékezik Kércsi Imre.

- Karácsony előtti napokban érkeztünk Focsaniba - emlékeznek valamennyien.

Oláh Károly zsolcai lakost, akit amerikai fogságból hazatérve Magyarországra az oroszok elfogtak, s hurcoltak ki a Szovjetunióba. Ő írja:

- Fegyveres örök sokasága kísért az állomásra. *Matyarszki, pasli doma!* De furcsán, nevetve, mintha gúnyból mondták volna. Ezeket a szavakat az első napokban megtanultuk a durva kifejezésekkel együtt, amelyeket gyakran használtak.

Az állomáson az elmezavarhoz közeli állapotba kerültünk, mikor megláttuk a hosszú vagonsort. A szellőző ablakai szöges dróttal beszöve. Egyértelmű volt, nem haza, a Szovjetunióba visznek. Az örök sem titkolóztak most már, röhögve, gúnyolva, mutattak a szöges drótos vagonokra. *Kurva matyarszki! Pasli doma, na Szibir, jovfolye matty!** Hadd ne fordítsam magyarra az undorító szavakat. Főleg a Szibéria szó említése volt rémisztő.

* az oroszok által leggyakrabban használt kifejezés, magyar jelentése: b..meg anyád!

Hasonló durva szavakkal és puskatussal kényszerítették, a marhavagonokba. Megszervezetten összeválogatott szerelvény volt, 25 zárt vagon, 2000 embert szállítottak benne, Nyolcvan lettünk egy vagonba zsúfolva, az ajtót ránk zárták, levegőhöz is alig jutottunk... Gondolkozni, szólni, nem tudtam, a halálfélelem vett rajtam erőt. Talán csak orvosok tudnák megmondani, hogy amikor hasonló helyzetbe kerül az ember, egy hajszál választja el az örülettől. Ha a szál elpattan, az ember élő halottá válik. Érzékek, idegek felmondják a működést, az ember, népiesen szólva, megbolondul.

Nem emlékszem mikor mozdult meg a szerelvény, mikor ment, mikor állt. A kerekek zakatolása, a fejembe lüktetett ütemesen, halál, halál, halál. Két napig sem étel, sem ital, nem ment le a torkomon. Arra sem emlékszem wc-én voltam-e, vagy kísérték? Távoli vidékek rémképei leptek meg, gyorsan eltűntek, újból megelevenedtek, eltűntek. Szibéria! Szibéria! Szibéria! Napok után kezdtek csak életem szerveim működni. Keztem érezni, éhes, szomjas vagyok. A többiek sem voltak sokkal jobb állapotban. Voltak, akiknek egyik napról, a másikra, a fekete hajból hófehér lett. A legnagyobb bajban, az egymást segítség szelleme alakult ki. A vagon szűkös volt, egymáshoz szorulva lehetett ülni, vagy feküdni. A lábam, ha kinyitottam, a másik oldalon fekvő lábai közé került.

Akik megmenekültek

Mindenkinek, akikkel az elhurcoltak közül beszéltem feltettem a kérdést: miért nem szökött meg?

A válasz minden esetben az volt: az első napokban számtalan lehetőség lett volna rá, de meg sem kísérelték, mert hittek a szovjeteknek, később meg a szigorú fegyveres őrzés miatt életveszéllyel járt volna, mint ahogy járt is azok esetében, akik vették a bátorságot, és megkísérelték a szökést.

Elismerőleg szólhatnak a szovjet hadvezetés tömegpszichológia érzékéről, tudatosságáról, ha helye lenne egy nagy ámitás, hazugság kapcsán őket dicsérni. Kihasználták az emberek bizalmát, naiv hitét, hamis ígérettel törbeccsálták őket.

Az emlékek arról szólnak, hogy itt a faluban csak 2-3 hosszú-puskás fegyveres katona kísérgette a civileket, amikor a községben ide-oda mozgatták a csoportokat. Éppen ezért is bíztak annyira az oroszok szavában, hogy igazoltatásra, igazolványért

viszik őket. Focsaniból hazatért édesapám magyarázatára emlékszem: semmi olyat nem tettünk, ami miatt félnünk kellett volna. Miért kellett volna hát megszöknünk?

Igaza volt. Ártatlanok voltak. Elmesélte hogy az első éjszaka, amikor a szilvásiakat az M. Tóth féle házból a római templom közelében lévő Z. Tóthék portájára kísérték, valóban "csak" kísérték - negyven-ötvenüket. Ők a kerteken, a Kenderföldeken, árkon-bokron át egyesével-kettesével hosszú sorban tekeregtek a sötét éjszakában a sor elején haladó orosz után, s valahol a végén megint csak egy orosz zárta a kígyózó sort. A sötétben a fák, bokrok között, a csűrök (szénatárlók) mellett bárki leléphetett volna, de nem tették. Ugyancsak édesapámtól hallottam, de azóta többen is - a fogolytársak és a feleség is - megerősítette az öreg Új Mátyás bácsi esetét. Az I. Világháborút megjárt katona M. Tóthéktól "elkérezkedett" az orosztól, hogy hazaugrik a szomszédba - a harmadik ház volt az övé - s jön mindjárt, csak leteszi a lakás kulcsait, amelyek nála maradtak, nehogy még csukatlanul maradjon a ház, ha ő netán később menne haza. Így tett, de eközben a csoport már elindult, a Kenderföldeken járt, úgy loholt utánuk, s állt vissza közénk a Kerekalján. Mert hát hogy is ne tartotta volna meg a szavát egy katonatiszt, egy tisztességes férfi - mondogatta a fogságban. Focsanig bírta, ott meghalt. Ott várja örökre tisztességének igazolását.

Fodor Andor: Urszin Andor mondta el Segesvárott egy családnak, amikor már útban hazafelé voltunk. „Engem korábban összeszedtek az utcán, a házunk előtt, a kapunkban állt apám, a csoportban, amikor meglátott, kérdezte: „Hova mentek?” „Megyünk igazolványért és jövünk vissza.”. „Várjatok, én is megyek - mondta apám, s besietett a nagykabátjáért és utánunk szaladt!”.- Ilyen és ehhez hasonló történhetett a többiekkel is.

Mondják, hogy a második csoporttal indulók közül is voltak olyanok, akik hazaszaladtak, s jöttek vissza. Majdnem így, de szerencsésebben végződött Figeczki József és Németh Balázs esete. Kassai József beszélt el, hogy ők az első éjjel ketten Alsózsoltán a csűrben, a padláson húzódtak meg éjjelre, ahol szalma vagy széna volt, és amikor a csoport elindult, nem mentek le. Állítólag elaludtak, de volt annyi eszük, hogy ne menjenek utánuk.

Az első motozások, "hippisek" után Sajólad és Ónod után megerősödött a gyanú az emberekben, hogy valami nagy galádság

áldozatai lettek, de ekkortól már erős, szigorú és durva fegyveres örök kísérték őket, akik mintha a fejüket félték, úgy vigyáztak a létszámra. Ez a mániákus létszámféltés, a létszámellenőrzés végigkísérte az egész fogság alatt létüket. Ha mégis megtörtént, hogy sikerült valakinek megszöknie, akkor gondolkodás nélkül, ott, ahol civilek voltak, utcáról, állomásról fogtak be helyükre civileket az oroszok.

Így történt ez akkor is, amikor a zsolcaiak ráébredtek kétségbeejtő helyzetükre, s közülük a fiatalabbak, a bátrabbak megkísérelték a szökést.

Nádpataki (Novák) Lajos és Seregélyes (Stefán) László Debrecenből, a poklok kapujából léptek meg. Mindketten vasutasok voltak, s az oroszok Zsolcán - másokkal együtt őket is - vasutas öltözékben szedték össze. Akkor szöktek meg, amikor Debrecenben az állomáshoz közeli Pavilon laktanyából fegyveres örök sorfala között a tehervagonokhoz hajtották őket. Az volt a rendszer, hogy a fogolytáborként üzemelő laktanyából kétezerrel terelték át a Szovjetunió felé induló tehervagonokhoz az embereket. Így történt ez akkor is, amikor az a kétezer ember következett sorra, akik között ott voltak a zsolcaiak is. Amikor a kocsikhoz értek, és felnyitották az ajtókat, a foglyok megrohanták a vagonokat, hogy legalább annyi helyet foglaljanak maguknak, hogy ülni tudjanak. Ezt használta ki Nádpataki Lajos és Seregélyes László, ők a nagy tumultusban nem a kocsikra ugrottak, hanem alattuk átbújva a másik oldalon, kihasználva vasutas ruhájukat, úgy tettek, mintha a helyi vasutasokhoz tartoznának, s "kocsivizsgálóként" hagyták el a külső vágányokra kitölt szerelvényt. Szerencséjük volt, ha észreveszik őket, nagy árat fizettek volna érte, mint láthattuk ezt a Kassai József által elmondott egyeki férfi esetében is.

A szökés

A legnagyobb és sok kellemetlenséggel járó szökés már a Fogsani felé haladó vonatokról történt. Ekkor Petrovics János bácsi, Csapó Béla, Muhi István meg Kalas István s velük együtt, illetve utánuk még négy erdélyi magyar fiú szökött meg.

Hogy történt, mint történt, azt a "szervező" Kalas István mondja el nekünk igen érzékletesen 50 évvel az esemény után:

- Már egy hete voltunk Debrecenben, a laktanyában, amikor a reggeli után - mert adtak valamit, köleskását vagy mit - mondják, hogy "*davaj, davaj*"(gyerünk, gyerünk!) sorakozó ötösével. Ezt

minden nap megcsinálták százszor is, nem hittek saját maguknak sem. De most azt mondják, hogy "pasli, pasli"(mozgás, mozgás!) a vagonba, mert megyünk haza a familiához.

Hazudtak most is. Megyünk két sorban a két sor fegyveres orosz katona között. Ez nem jó jel, gondoltam. Úgy is lett. Amikor felmentünk a kocsikba, hát beszögezték az ablakot, bedrótozták az ajtókat kívülről. Mentünk már jó ideje, mikor mondom Varga Imre bácsinak meg Lúci (Luczák) Józsi bácsinak, akik közeli szomszédaim voltak, hogy nekem nem tetszik ez, megyünk Oroszországba, visznek a bányákba. Én megszököm. Ne tedd fiam - nyugtatgattak az idős szomszédok -, lásd, fenn farkaskutyák vannak meg golyószórók, lelőnek, mint a kutyát. Fiam, mi voltunk 1914-ben Oroszországban évekig a fogságban, jó helyen voltunk. - Jó, jó, az akkor volt, most meg én voltam kint Oroszországban a fronton, s láttam, hogy mi van - mondogattam nekik én is. Én nem vágyom oda még egyszer.

Már jól bennjártunk Erdélyben, mentünk Romániának, én csak nem nyugodtam,

Ahogy hazajöttem a frontról, feleségül vettem Hatala Mariskát, akivel már régen szerettük egymást. Most meg, még kéthónapos házasság sem voltunk, amikor ezek meg összeszedtek. Otthon a fiatal feleségem, akit nagyon szeretek. Ki tudja, mi van vele? Nem bánom, ha agyonlőnek is. Úgy éreztem, mint akit a halál választ el a kedvesétől. Nem bánom, akármi lesz... Még ha, meghalok is, itthon, magyar földön haljak meg, mint ki tudja hol. Itt Erdélyben majd csak megtalálnak.

Így gondolkodtam, s mondom ezt Csapó Béla bácsinak, akikkel szintén barátságban voltunk. Meghallotta ezt Petrovics Jani bácsi, meg Muhi, az őrmester.

- Mit akartok, megszökni'? Jönnék én is veletek. De hogy lesz? - kérdezzetek.

- Bízzák rám! Én az ablakot már kinéztem. Be volt ugyan deszkázva, szögelve. Mondom nekik, a Béla bácsi nagykabátját tartsák ide fel, hogy a többiek ne lássák, mivel foglalatostokodom. (Mert félelmében valamelyik idegen vagy zsolcai szól, zörög az orosz őrnök.) Fogták a nagykabátot, én meg feszegettem a deszkát. Feszegettem, ők meg tartották a nagykabátot a fejem felett. Nem féltem, fiatal is voltam, meg szerelmes. Végre leszakadt a deszka... S akkor lassítani kezdett a vonat. Megállt! Én meg fél kézzel tartottam a deszkát, hogy le ne essen.

- Na, mondom, Pista, b... meg, most agyonlőnek.

Mielőtt elindultunk volna Debrecenből, napokon át lógott a kerítésen egy hulla, egy fogoly, aki szökni próbált, de lelőtték, aztán otthagyták napokig, hogy tanuljunk belőle.

- Na, Pista, így jársz te is. De szerencsére nem állt sokáig a vonat. Füttyültek meg kiabáltak, lassan megindultunk. Na, mondom, most már jól van.

Elindultunk, be az erdélyi Kárpátokba. Levettem a deszkát, kinéztem. Éjszaka volt, de világos éjjel. December 13-án, kint már mindent vastagon borított a hó. A Hold is világított, meg a hó is. Nézek ki, nem látok semmit, csak havat, meg a vasúti sürgönyoszlopokat meg a drótokat. Amikor levettem a deszkát, azt mondja Petrovics Jani bácsi, ő ugrik elsőnek, emeljem meg a lábát. Megemeltem. Kipottyant, nézek utána az ablakon, hát mint a béka, elterült.

Na, te jó Isten, csak nem halt meg?

De most már nem volt mese, menni kellett. Csapó Béla ugrott utána, de ő már ügyesebb volt, elkapta kintről a lámpatartó vasat, azt a kart, úgy ugrott le... Mégis szörnyű volt. Azután jött az őrmester, Muhi. Ő kistermetű, könnyen kijutott. Mennék én is, de szóltam még Szolga Miklósnak, gyere Te is, ugorj, de az apósa, Varga Imre bácsi nem engedte se őt, sem a saját fiát, Imrét.* Ők maradtak, de most meg nekem egyedül kellett küszködnöm, nem volt senki, aki a lábamat megemelje. Nem akartak segíteni, hogy később meg ne büntessék őket. Sikerült magamat felhúzni az ablakba, aztán le...

Leestem a pankét-oldalba, töltés oldalába. A volt a szerencse, hogy jó vastag volt a hó. Ahogy leestem, lelapultam a hóba. Meg sem mozdultam, mert vártam, hogy sortűz jön, vagy a kutyák marcangolnak szét. Vártam, míg a vonat hangja eltávozik. Amikor a hangja elhalt, akkor emeltem fel a fejemet. Még láttam a vonat végében égő piros lámpát, a piros fényt eltűnni. Hál' Istennek, én megúsztam. Vártam még valameddig. Most mit csináljak, merre menjek?

A többiek, akik kiugrottak, messze lehetnek tőlem. Különösen Petrovics. Megyek visszafelé a sínek mentén az állomás irányába, ahonnan elindultunk, amikor megbontottam a deszkát.

Egyszer csak látok egy alakot a hóban a szántáson. Füttyentek neki, ő meg visszajelez, Csapó volt. Most már ketten haladtunk tovább. Kisvártatva jött a kis Muhi velünk szemben,

* Mindketten a fogságban haltak meg.

hallotta a hangunkat. Most már hárman voltunk, szerencsésen megúsztuk az ugrást. De mi van Jani bácsival? Petrovicscsal? Hát mentünk tovább visszafelé. Úgy egy kilométerre éntőlem megtaláljuk Jani bácsit. Az öreg össze volt törve. Csupa vér. Vérzett mindenhol, csupa merő vér volt. No, most aztán mi legyen? Hová menjünk? Szerencsénk volt, nem messze az úttól vagy száz méterre láttunk egy szalmakazlat. Hideg volt, hát bebújtunk a szalmába, ott háltunk.

* * *

Itt megállunk a szököttek sorsának követésében, hogy lássuk, mi történt a szökés után a többiekkel, akik a tehervagonban maradtak. Olyan dolgok történtek, amelyre mindenki élénken emlékezik még ma is. Tudták is, látták is sokan, mit csinálnak Kalas Pistáék. Az alábbiakban Kécsi Imre, Fodor Lajos, Lúci József bácsi emlékei (melyet Ligetvári Lajosné tolmácsolt) és édesapám emlékei alapján foglalom össze a történeteket.

A négy zsolcai férfi szökése után a vagonban maradtak között vita keletkezett arról, hogy mit tegyenek. Többen amellet voltak, hogy rögvest szólnak, zörgetnek az orosz őrnök, mert így talán megmenekülnek a rájuk váró büntetéstől. Elsősorban Kuripla Jani bácsi akarta ezt, mert az oroszok őt jelölték ki "kocsi-parancsnoknak", mivel idős is volt, oroszul is tudott egy kicsit. Vigyázz az egészre, hogy meg ne szökjenek - mondták, mivel minden reggel megszámolták őket. Végül is abban maradtak, hogy nem szólnak, "mert, ha megállna a vonat, aki szökésben volt, mind agyonlőnék." Ezt látva és tudva még négy erdélyi magyar, akiket katonaként fogtak el, kiugrott az ablakon, ők is megszöktek. Hogy mi lett a sorsuk, senki nem tudja.

Reggel aztán a létszámellenőrzésnél minden kiderült.

- Végigverték bennünket, mint az állatokat, puskatussal ütöttek mindenkit, akit csak értek. Nyomultunk az egyik sarokból a másikba, mint a juhok, mindenki középen szeretett volna lenni, hogy ne érék az ütések. Én végigéltem az I. Világháborút, de ilyet nem tapasztaltam - mondta Lúci Józsi bácsi.

- Mindenki kapott az ütlegekből először is Kuripla Jani bácsit verték meg nagyon. Őt is puskatussal ütötték, arcul vágták, agyba-főbe verték, úgy, hogy szegény, amikor kiértünk Focsaniba, nem sokára meghalt - emlékeznek vissza.

De ezzel nem lett vége. Fodor Lajos bácsi mondta el, „Amikor a legközelebbi állomáson megállt a vonat, ott ment a peronon vagy 8-9 hős román katona, akik a Tisza-hidat építették, s most jutalom-szabadságra jöttek haza. Akkor két orosz leugrott, és sipirc. Fegyvert fogtak rájuk, és behozták közénk. Az egész rajt, így megvolt a létszámunk. Mikor ezek megtudták, hol vannak, sírva-fakadtak.”

* * *

Ez történt, amíg Kalas István és társai az első "szabad" éjszakájukat töltötték a szalmakazalban.

- Ott aludtunk reggelig - folytatja szökésük történetének elbeszélését Kalas István.

- Mikor virradt, induljunk! De merre, és mit csináljunk? Együtt négyen nem mehettünk, mert az igen gyanús. Kettéváltunk. Petrovics Jani bácsi, aki értett egy kicsit a rusz kiből is meg a románból is, ő ment a kis Muhival. Én meg Csapó Béla bácsival. Petrovicsék mentek elől. Jó ideig haladtunk, amikor elértük a Marost, ott volt rajta egy híd, azon meg két román. Mindjárt feltűnt a románnak, hogy Jani bácsi nem román. Nem is tudott perfekt románul, meg csupa vér volt. Abban a minutomban lekapcsolták őket. Mi meg elmentünk mellettük Béla bácsival. Nem szóltak hozzánk, hát bejöttünk Abrudbányáig. Arról beszélgettünk, hogy a határ már itt van 15 - 20 kilométerre. Átérünk - gondoltuk. Kiszámoltuk, hogy Karácsony vigíliáján érünk haza a falu alá a Mocsár-dűlőhöz.

De mit mondunk otthon a faluban az oroszoknak? Csapó felköti a kezét, én meg a lábam, hogy mondhassuk, megrokkantunk, azért engedtek haza. De hát nem sikerült. Abrudbánya előtt volt egy kis falucska, azon meg egy olyan patak folyt keresztül, mint nálunk a Boldva. A hídnál, ahol el kellett mennünk, ott beszélgetett két ember, egy tányérsapkás meg egy kucsmás.

Azt mondja nekem Béla bácsi:

- Én már nem bírom tovább, kérek enni.

- Ne tegye, majd én kérek valahol a falu szélén, ahol asszonyt látunk.

Béla bácsi megállt, én meg tovább ballagtam. Elmentem az úton vagy száz métert, akkor néztem vissza. Látom, hogy Béla bácsi tárgyalt a két emberrel.

Kiabál: "Pista! Pista!"

Mit csináljak? Mit csináljak? Megszaladjak, vagy visszamenjek? Mindenhogy baj. Legalább az egyikünk menekülne meg, hogy tudják otthon, mi történt velünk.

Végül is visszamentem, de akkor már a tányérsapkás elment. A kucsmás öreg meg azt mondja nekem magyarul:

- Van igazolványod?

- Van, van - mondom, hiszen még nálam volt a vasutas arcképesem. Ez neki nem jó, román kell, vagy orosz. Olyan nincsen, kezdtem neki elmondani ez előre kigondolt történetet.

Mondtam, hogy amikor megszabadultunk az oroszoktól, kértem, de ők nem adtak igazolást, meg jól fenékbe akartak rúgni, merthogy örülünk, hogy szabadok vagyunk, nem kell robotolni, mehetünk a famíliához - mesélem az öregnek.

- Na, jó, gyertek velem.

- Megyünk, de mondom Béla bácsinak, nekem ez gyanús. Bementünk egy régi bolthajtásos házba, ott egy végtelenül csúnya vénasszonynak azt mondja a kucsmás:

- Hozz nekik brindzát meg kenyeret.

Hozott is rövidesen egy tányérban juhtúrót meg kenyeret, s élénk tette, s azt mondta, no, faljatok. Amint később megtudtam, náluk ez a szokás, ezt mondják, ahelyett, hogy egyél, egyetek. Faltunk is, mert nagyon éhesek voltunk. Beszélgettünk közben, hogy így meg úgy. Az öreg megkínált dohánnyal, én meg nagy durva papírba csavartam belőle szivart.

Miközben ezt csináltam, az öreg meg kimegy. Gyújtottam a cigarettát, hát nyílik az ajtó, s belép az öreg, kezében kétcsövű vadászpuskával. Rá volt töltve a csőre.

- Gyerünk, álljatok fel, megyünk a csendőrségre. Meg ne próbáljatok szökni, mert lelőlek - mondja.

Mi kérlelni kezdtük, hogy engedjen el.

- Van pénzetek?

Nekem még volt, mert a sapkámba varrva őriztettem azt a pénzt, amit nászajándékba kaptunk az esküvőnkön. Ez nem jó, neki lej kell vagy rubel. A nadrágomba volt még bevarrva a jegygyűrűm meg a feleségem fülbevalója. De ezt nem adom, mert elveszi, s úgymint bevisz, meg ha nem, hát lelő. Megyünk a faluban a csendőrségre a folyó partján. Súgom Béla bácsinak, kapjuk el, dobjuk be a vízbe.

- Nem, nem, ne bántsuk - mondja -, majd megsegít az Isten, majd csak hazamegyünk.

- Úgy is lett, de nem akkor.

Mert elvitt a csendőrségre, s ott aludtunk benn az ágy alatt, oda küldtek. Reggel meg röhögtek rajtunk, meg mi is nevettünk egymáson, mert az ágy alja tele volt olajjal, mi meg mint az ördögök, olyanok lettünk. Megtisztálkodtunk, mert rendes volt hozzánk azért a csendőrőrmester, aki nem tudott magyarul, de hozatott enni a zsandárral tejet meg kukoricakását.

Ezután elindultunk, és átvitt a másik faluba a csendőrségre. Ott átadott azoknak, és ez így ment napokig, mert náluk az volt a szokás, hogy átkísértek a szomszéd faluba, ott megszálltunk, másnap vittek tovább. Éppen Karácsony viliáján beérünk egy faluba. Ott van egy őrmester, aki mondja is, hogy ő is magyar. Nagyon rendes fiú volt.

- Bezárlak benneteket a pincébe, a fogdába, de este csinálunk egy nagy ünnepet, mert ma nagy ünnep van Magyarországon is, Jézus születésnapja.

Hát csináltunk is, mocskosok voltunk meg minden, megmosdottunk, megborotválkoztunk. . .

Hej, még mindig elérzékenyedelek, ha arra az estére gondolok, ott messze a nagy idegenben, feleségemtől távol...

(Veszem észre én is, hogy "megereszkedett" Pista bátyám szeme, de kisvártatva beszélt tovább.)

Másnap aztán újra úton voltunk, végül aztán elvittek Nagyszebenbe bennünket. Ott voltunk két hétig. Egy szép kis laktanyában. Intelligens hely volt, tisztára mosott folyosók, alig volt ott vagy 30-35 román katona meg néhány orosz. Egy parancsnokság volt ott.

Arról volt szó, hogy mi kémeek vagyunk. Érted?

Másnap reggel jött a kapitány úr. Mindjárt szólítanak is minket. A két magyar itt van? Na gyere, az idősebbik... Csapót hívták be. Az volt a szerencsénk, hogy már előre megbeszéltük, mit fogunk mondani, hogy nem katonaszökevények vagyunk, hanem civilek, akiket forspontba vittek el az oroszok, s úgy engedtek el. Hogy hol vannak a lovak? Elzabrálták őket. Ugye volt ennek alapja, apám vasutas volt, de neki volt lova, minket meg tényleg elvittek az oroszok. Na, jól van, behívnak engem is. Idősebb férfi, magyar bajusszal, köszönt:

- Jó reggelt kívánok.

Dikk mán, mondom magamba, ez is magyar. Leültet magával szemben és kezdi:

Nézd fiam, most meséld el az egész életedet a gyermekkorodtól kezdve, hol nőttél fel, mit csináltál, min mentél keresztül, hogy

kerültél ide. Elmeséltem mindent. A végén aztán azt mondja a bajszos magyar:

- Mentek haza, áttoloncoltatlak benneteket a határon.

Hogy örültünk! Az öreg meg eltűnt, napokig nem láttam, pedig látnom kellett volna, mert én mostam a folyosókat. Egy nap aztán, hogy ott álltam a folyosón, jött a bajszos öreg.

- Maguk még itt vannak? - kérdezte. Majd intézkedem. Felmostuk a mosókonyhát, amelyikben két hétig voltunk, s azután nyílik az ajtó és mondja a román:

- „Stefán de Kalas, Béla de Csapó, vinom!”

Hát megyünk, hogyne mennénk. Az udvaron meg ott állnak puskával, s fordítja a tolmács: ha szökést kísérelünk meg, lelőnek bennünket. Jézus, Mária - gondolom - hát akkor ezek nem hazavisznek! Hoznak ilyen villanydrótféleségeket, s kezünket Béla bácsival összekötik, meg annak a két franciának is, akik ott voltak velünk. Megyünk, hát az állomásra vittek.

Ahogy befordultunk a sarkon, néznek ránk furcsán a civilek, lányok, asszonyok, mert hogy a kezünk egymáshoz volt drótozva. Kezdtem már - ott az állomáson - a romántól kérdezgetni, hová visznek, de az csak hajtogatta: káza, káza (haza, haza). A vonat meg csak ment. Egy állomáson aztán szólnak, álljunk fel, megyünk. Kinézek az ablakon, hát látom, Plojesti. Te jó Isten, hova hoztak: itt a benzin, az olaj meg minden. Egy kis településre vittek, úgy véltem, mert éjjel volt már, inkább hajnal. Puskás katonákat láttam, meg drótkerítést. Na, jól vagyunk megint. A kapunál elvettek minden igazolványt, papírt tőlem. Jogosítványom, arcképes igazolványom ott maradt Romániában. Bevittek egy ilyen kis helyiségbe, ott aludtunk reggelig egymás hegyén-hátán, mert voltak már ott többen is.

- Hol volt ez, Pista bátyám?

- Szlobozsia, Szlobozsija. Ez internáló tábor volt. Oda vittek bennünket. Volt ott mindenfajta nép, csavargók, meg ilyenek, de svábok is meg magyarok. Minket, magyarokat nem bántottak, a svábokat meg vitték Kolovgrádba, a bolgár határra vasútépítéshez. Hogy milyen volt itt az élet? Rossz, de nem csak azért szöktem meg innen is, hanem mert félttem, hogy elvisznek a Dunához. De akkor már nem Csapó Béla bácsival, mert ő már előbb másokkal akart meglépni, s a románok elkapták őket. Nem szólt, hát most én sem. Jasó Ferivel, egy petri gyerekkel jöttem. Ó kerített valahonnan egy drótvágó ollót, megbeszéltük, hogy estefelé kikérezkedünk vécére. Úgy is lett. Megfigyeltük, hogy az egyik őr

az egyik sarkon, a másik meg az ellenkezőn járkal. Akkor aztán a társam a véce háta mögött elcsippantotta a drótot, átbújt alatta, szétnézett s intett, hogy menjek utána. Én meg igyekeztem is. Szerencsére nem vett észre senki. Azután sok minden történt, bujdosunk, meg segítettek is, adtak enni, máskor meg futni kellett. Elég az hozzá, hogy leértünk egészen Arad alá, már csak pár kilométer volt a határ. Itt megint elkaptak egy nádasban. Az volt a baj, hogy amikor mi ketten szöktünk volna át ide, innen meg 6-8 román gyerek oda. Őket látták meg, s elkaptak minket is. Elvittek Pankotára. Az meg már igazi katonai fogolytábor volt. Amikor átvettek bennünket, már jöttek is oda a katonaruhás foglyok. Jött egy miskolci gyerek is.

- Hogy hívnak testvér, honnan jöttél, hová való vagy - kérdezgetett engem. Mondom, hogy Miskolc környéki, felsőzsolcai.

- Kalas..? Felsőzsolcai..? - örvendezik az, csak nem a Kalas Jóska testvére vagy?

- De igen - mondom -, ő a nagybátyám. Kiderült, hogy ő meg Jóska barátja, félig-meddig zsolcai. Horváth Jancsi, Bozó Mari néni rokona. Elmeséltem, hogy kerültem oda. Aztán jó barátság alakult ki köztünk. Néhány nap múlva mondom neki: mi lenne, ha megszöknénk?

- Ne próbáld meg testvér, látod, hogy minden ötven méteren géppisztolyosok állnak, szitává lőnek. Na, te elmondtad, én meg gondolkozom. Ott voltam négy napig, s végignéztem, merre, mit. Láttam, hogy van ott egy söröskert, gyümölcsös vagy mi az Isten csudája. Este iszonyú zivatar tört ki, állandóan villámlott, dörgött egymásba folyva. Kimentem, kimásztam. Román meg egy se, mind a kettő a bódében volt, féltek. Na, mondom, Pista meg kell ragadni az alkalmat. Bebújtam a szőlőbe, átbújtam az úton s futás. Fárasztó még elmondani is, hát még végigcsinálni, pedig csak a nagyját sorolom. Megint elfogtak egy faluban, akkor lekerültem Dévára, a várba. Volt ott egy 18 éves magyar gyerek is. Az apja a szegedi csillagbörtönnek volt az igazgatója. Márkus László... vagy János, nem tudom már. Különben ott jó dolgom volt, jártam a román katonáknak bevásárolni a városba. Jóba lettem a laktanyás tiszttel, az meg erdélyi magyar volt.

Egyszer szólt nekem, hogy itt van a parancs, hogy téged vissza kell vinni Pankotára, de én nem akarom, érted?

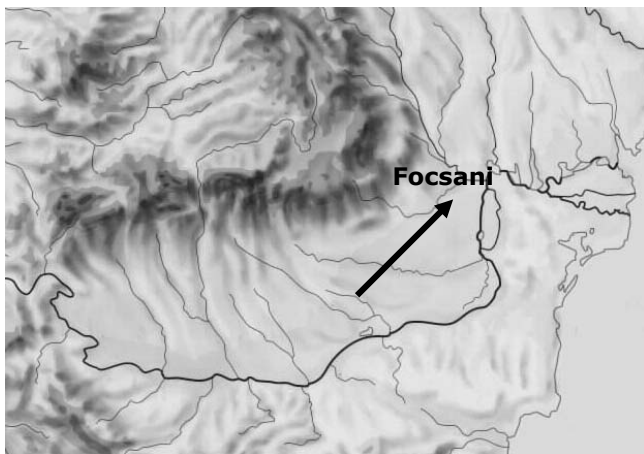
Elővett egy térképet, magyarázta, mi hol van, mit jelent. Le is rajzolta. Eltettem, s megköszöntem neki. Amikor azután lementem a piacra, megszöktem. Nyárvége volt már, ősz is talán, mert alma

volt a piacon. Nem jutottam messzire. Látták az öltözékemről is, meg az emberről is, hogy nem román. Levittek Brassó mellé Földvárra, ez vagy 20 kilométerre van a várostól. Ott mindenki hadifogoly volt. Tüzérek, magyar tüzérek. Ott, abban a táborban rettenetes volt az élet, tré volt a helyzet. Haláltábor volt, úgy hívták. Az is volt az. Annyi tetű, mint a nyű, amikor hazajöttem, tele volt a testem sebbel. A táborban a nyomorult állapotok miatt, meg azért, hogy engedjenek haza, tüntettünk. A tüzérek levették piros jelzéseiket, parolinjukat, én meg botokat csináltam, s azzal tüntettünk.

Most már azután vége lett a megpróbáltatásoknak. A nyár vége, vagy talán az ősz is volt, amikor sikerült végre átjutnom a magyar határon.

Elmondani is hosszú volt, hát még végigcsinálni. Sokat szenvedtem, de nem bántam meg. Ha nem szököm meg újra és újra, akkor ki tudja, hol kötöttem volna ki, Szibériában vagy a Duna deltájában, vagy ott pusztulok, mint sokan mások velem egykorúak, zsolcaiak is.

De hazajöttem!

Focsani (ejtsd: Foksányi) városa a Kárpátok alatt

VIII. FOCSANI

A Déli Kárpátok lábai alatt, de már a síkságon, a Szeret folyó közelében fekszik ez a gyűjtő-, átvevő-, szelektáló nagy fogolytáboráról a II. Világháborúban hírhedtté lett város.

Európa szovjet megszállás alá került területeinek déli részeiből nagyobb részt ide szállították minden náció fogságba ejtett embereit... Több százezer ember, talán millió is megfordult itt Európa minden részéből, hogy innen szélesvágányú vasútra átrakva a Szovjetunió táboraiba, a GULAGra vigyék őket.

Ezzel az áradattal érkezett ide a zsolcaiak nagyobb része. Ha lehet, még embertelenebb körülmények fogadták őket, mint Debrecenben. Itt tízezrek sínylődtek a lágerekben, egyesek szerint 50 ezren is lehettek a táborban. Nagy volt a zsúfoltság. Ugyan voltak priccsek, emeletes fatákolmányok az épületben, de a foglyok egy része a földön aludt, nem volt máshol hely. Vécézni csak egymás testén át mehetett ki, aki tudott és mert.

A foglyok nagyobb része cserélődött, hiszen naponta indultak zsúfolt szerelvények a Szovjetunióba, ugyanakkor május közepéig éppen ilyen tömegben érkeztek is a foglyok.

Mindezt többek közléséből tudom, de lássunk néhány részletet. Fodor Andor: Egy nap, késő délután, még sötétedés előtt megállt a vonat a nyílt vágányon. A vagonajtók kinyíltak és mindenkinek el kellett hagyni a szerelvényt, és le kellett menni a töltés aljába sorakozni. Sokan a drót alatt bújtak át, mások átlépve a drótot lassan próbálták lemenni. Jónéhányat láttam, elvesztették egyensúlyukat, hason vagy háton, fejjel előre vagy lábbal értek le. Éhen, szomjan, meggémberedve álltunk hosszan a szöges drótkerítéses kapuk előtt.

Csarni Andor:

- Itt a kaja igen semmi volt, csak marharépa, csalánleves meg vízbe főtt kukoricadara járta, amíg ott voltunk. Amikor odaértünk, már sok volt a beteg, azután meg a tífusz, a vérhas meg a hideg tovább pusztított. Édesapám is nagyon beteg lett, bedagadt a feje. Elvitték tőlünk, és én őt többé soha nem láttam. Az illemhely is olyan volt, hogy... no... latrina. Négy-öt méter széles, tíz méter hosszú gödör, rajta keresztbe tett gerendák, olyan ritkán, hogy ráguggolva végezhetette az ember a dolgát. Volt, aki legyengülve, szédelegve ment oda s a levizelt gerendán megcsúszva beleesett.

Ott fulladt meg. Nem is törődtek velem. Hát ezért sem mentek ki szívesen az emberek.

- Meddig voltál Focsániban?

- Januárig. Januárban volt, hogy egyszer csak jött a politikai és mondja, sorakozzanak a gyerekek meg az ötven éven felüliek. Én alig voltam 16 éves, hát engem is összeírtak, aztán adtak megynként egy névsort, és kivittek az állomásra, s jöttünk haza. Én azonban csak Segesvárig bírtam az utazást, mert mind a két lábam térdig el volt fagyva. Ott levettek a vonatról, és a városban kórházba vittek. Egy hónapig kezeltek itt. Ezután egy jótékonyági női egyesület idős tagja vitt haza a saját lakásába, és ott ápolt még vagy két hétig, amikor is hazaindulhattam vonattal.

Március volt, amikor hazaértem. Itt meg a falunkban a románok kaptak el. De ezt már elmondtam neked.

Fodor Lajos bácsi, akit tíz hónapig tartottak Focsániban:

- Én úgy húztam ki, hogy amikor belekerültem abba a csoportba, amelyiket vitték volna már ki Oroszországba, és a bizottság vizsgálta bennünket, akkor én akarva-akaratlanul bevizektem a nadrágba, s az öreg orvos, akinek ezt mutattam, megütögette a veséimet, én meg szimulálásból jajgattam, így hát betettek a "kórházba". Ez ugyanolyan hely volt, mint a többi épület, gyógyszer sem volt, kötszer sem, semmi sem, de legalább feküdni lehetett, meg enni is adtak. Én ott azután hamar hasznosítottam magam, segítettem a fogoly magyar orvosoknak is, ételt osztottam, ápoltam meg ilyenek. Így ott ragadtam a kórházban. Ide aztán több zsolcai is bekerült, mindenkin segítettem, akin tudtam, szereztem több ennivalót, ápoltam őket.

- Kivel találkozott ott Lajos bácsi?

- Behozták oda Tornai Lacit, Csarni Andrást, Kiss Miklóst, Szolga Miklóst.

- Mi lett velük?

- Ők mind meghaltak, meghalt még ott Focsániban Kuripla János meg Varga Imre is.

- És a halottakkal? -kérdem.

- A táboron kívül, de közel a kerítéshez, a déli oldalon volt a tömegsír. Oda látott az őr a toronyból. Naponta 50-60, de sokszor 100-120 halottat is vittek ki oda. A foglyok vitték ki, egyszer-kétszer nekem is kellett menni. Saroglyával vittük ki a hullákat. Oda bedobálták, abba a nagy gödörbe.

A kórházban láttam meg Sallay István tanítót is, úgy el volt terülve, mint a béka. Felemelem, csak néz rám...Ápoltam, elvittem a tisztí barakkba.

- Sallay István tanító úr Focsániban volt?

- Persze, hát én ápoltam. Amikor hazajött, ezt adta emlékebe. (Faragott, csontfejú botot tesz eléem Lajos bácsi.) Meg Kisida Ferenc is ott volt.

- Kisida Ferenc? A görög katolikus tanító? Zsolcáról? – kérdezem meghökkenve.

- Igen, ő is bizony. Ő meg Vorosilovnak volt a tolmácsa, haza is jött hamarabb. Amikor Margitics eljött és kiabálták, hogy a felsőzsolcaiak jöjjenek a parancsnokságra, hát én szaladtam, s ott találtam Margiticsot, aki mondja...

Itt közbeszóltam, kételkedve, hitetlenkedve kérdeztem, hogy kerültek ezek az emberek oda, Focsániba?

Mindhárman közismert személyiségei voltak a község társadalmának a háborús években. Persze, más-más okokból. A két tanító nem csak hivatásuknál fogva, de közéleti, politikai szerepvállalásuk révén is figyelmet érdemel. Tudtam, s abban egészen biztos voltam, hogy nem a nagy "begyűjtés" alkalmával kerültek orosz kézre. Akkor hogyan? Milyen módon és mi okból? Mégis csak súgott valaki Zsolcán? Ezek annyira fontos dolgok, hogy térjünk majd vissza rájuk, kértem Lajos bácsit.

Most folytassuk az emlékek felidézését.

- Azután nyáron megint összeállítottak egy menetet. Akik hazajöhettek.

- Kivittek bennünket Obodestibe. Onnan indultunk haza. Amikor elindult a menet, ott láttam egy embert, mint egy rongyot, összecsucskoltan a földön. Visszamentem, hát Jenei Balázs volt. Teljesen magatehetetlen. Fogtam és a vállamra vettem. Én hoztam haza. Nagyon beteg volt. Hazaértünk, nemsokára meg is halt. Ahogy cipeltem Jenei Balázst, látta ezt egy nő az állomáson, odajött hozzám, és adott három üveget. Az egyikben hasmenés elleni szer volt, a másokban fájdalomcsillapító, a harmadik meg igazi gyógyszer: pálinka volt.

- Ez a nő orosz volt, katona?

- Nem. Civil, magyarul beszélt. Kaptunk is enni Kolozsváron a klostrom mellett, meg... máshol is... az állomáson... odahozták ki az ételt a vonathoz. Amikor az állomásra mentünk ki, hát torkunkszakadtából énekeltük, hogy "a focsáni állomás ki van virágozva... meg hogy sárgára, leszerelő öregbakák számára..."

- Kikre emlékszik Lajos bácsi, kik voltak itt, akik Lajos bácsival együtt jöttek haza?

- Jenei Balázs, Juhász Balázs, a fia, Juhász Ottó, a Te édesapád, Zsiros Sándor, Céklási Imre, Fodor Andor, Cservenyák (?) ha jól emlékszem.

Fodor Andor:

Én zsolcait nem láttam meghalni. Először Lukács Gézáról hallottam, majd Papczun Márton bácsiról, később Hegedűs Jancsiról, akivel két nappal halála előtt beszéltem, mert felkeresett engem a 6-osban és panaszkodott. Vele együtt ültem az iskola-padban a katolikus gimnáziumban, majd hallottam, azt is, Halász Andor és édesapja is meghalt. Pereszlai Lacival találkoztam egyszer nappal az udvaron. Macsuga Pali bácsi haláláról hazafelé jövet Kolozsvárott hallottam, úgy tudom, hogy ott halt meg. Egy embert láttam meghalni. Ment a hasunk, ezért én is kimentem az erdőre fegyveres kísérettel fáért, száraz fáért a konyhára. Megkértük az őrt, gyűjtsen meg nekünk egy újságpapírt, amit alá tettünk a már előre kisdarabokra tördelt száraz gallycsomónak, és amikor már parázs volt megfogtuk a végét és rápisáltunk, néhány perc múlva megettük. Ez volt az orvosság vérhas ellen.

Ennek ellenére úgy éjfél után csak rám jött a hasmars, a hátsó kijáraton kimentem, és megvártam, míg egy közeli őrbódéból az őr fellövi a rakétát és nappali világosság lett egy rövid ideig, ami elég volt arra, hogy lássam, milyen irányban van a latrina, mert ha valaki is eltévesztette, és közel ment a kerítéshez, a következő gyertya fellövésekor már a fejében volt a golyó. Jó néhány reggel láthattunk számos halottat közel a kerítéshez.

Elértem a latrinát, csak egy óvatos lépést tettem. Elöttem vagy 4-5 deszkával, pallóval arrébb, kb. 2 méterre tőlem egy ember jött hasonló céllal. Hallottam is a műveletnek egy részét. Majd csak egy nagy csobbanás, és utána csak egy kezét vagy lábat láttam eltűnni.

Én egyedül Üveges Sándor bácsival voltam szoros kapcsolatban. Mindjárt Karácsony után összetalálkoztunk és említette, hogy egy katonatisztnak volt a pucérja, akkor tanulta meg, hogy mit jelent a testmozgás (torna) egy embernek.

A két tanító és a zsolcai „tolmács” Focsaniban

Az a közlés, hogy Sallay István római katolikus tanító, Kisida Ferenc görög katolikus tanító, valamint Margitics, a megalakult helyi kommunista párt első vezetője, titkára, aki mint orosz tolmács tevékenykedett, megjárta Focsanit, azért hökkentett meg, mert tudtam, hogy a két tanító nem volt az első napokban összefogott és elhurcolt civilek között. Felrémlt az is, hogy ötven évvel ezelőtt az árván maradt családok között az a hír járta, hogy egy Margitics nevű ember elmegy majd, hogy hazahozza a zsolcaiakat. De sem erről, sem a két tanító "elhurcolásáról" az elmúlt fél évszázadban szó nem esett. Igaz, az elhurcolásokkal kapcsolatban másról sem sok. Egy dolog közös kellett, hogy legyen a három személy sorsának alakulásában. Mégpedig az, hogy csakis az oroszok szándéka szerint történhetett meg, hogy ők Focsaniba kerültek. A két tanító saját akarata ellenére, Margitics István viszont megbízást teljesítve, orosz katonai papírokkal kellett, hogy rendelkezzen. Az a kérdés most már - ha úgy tetszik, gyanú -, hogy mivel Sallay Istvánt és Kisida Ferencet nem a tömeg összegyűjtésekor, véletlenül szedték össze, hanem a későbbi napokban "emelték ki" az itthon maradt lakosok közül, akkor ki, vagy kik segítették ezt elő Zsolcán a helyiek közül? E nélkül, legalábbis informátor nélkül abban a zilált helyzetben meg sem találják őket. A véletlen? Utcáról fogták el őket? Elképzelhető, de különösen Kisida Ferenc esetében ez majdnem kizárt. Nemcsak azért, mert tökéletesen beszélte az orosz nyelvet, hanem mert jól ismerhette e háború "szokásait".

Ezekre a kérdésekre ma sem tudok határozott választ adni, de az eddig megismerteket közreadom, azzal a reménnyel is, hogy hátha éppen ennek kapcsán kerülnek elő olyan dokumentumok, adatok, információk, amelyek véglegesen tisztázzák, volt-e, lehettek-e olyanok, akik "súgtak" az elhurcolásokhoz.

Ki is volt az említett három férfi?

Sallay István a római katolikus, Kisida Ferenc a görög katolikus iskola tanítója évtizedeken át. Mindketten jeles alakjai a község kulturális és közéletének. Ifjúsági és társadalmi szervezetek vezetői, tagjai. Sallay István a máig elevenen élő énekkari mozgalom megteremtője. I. Világháborús rokkant, levante-oktató. A község közvéleménye máig úgy tudja: 1943-tól ismét katona lesz. Egy zsidó munkaszolgálatos század parancsnoka, de 1944-ben egy feljelentés alapján leváltják a zsidó családokkal fenntartott

kapcsolata miatt - tartja az emlékezet. A front alatt itthon van. De nem zárható ki, hogy valahol a közelben mégiscsak a munkaszolgálatosokkal együtt került fogságba.

Fodor Lajos bácsin kívül Balatoni Balázs feleségétől tudjuk, hogy Sallay fogságban volt. Ő elmondta, hogy az elhurcolt férjéről az első információt Sallay tanító úrtól kapta. Eszerint Focsaniból történt hazajövelete után a tanító úr tájékoztatta, hogy férjét az oroszok Alsózsolcánál, a felsőzsolcai vasútállomás környékén fogták el az utcán, és csapták be abba a menetbe, ahol akkor őt is, Sallay Istvánt vitték. Balatoni Balázné emlékezete szerint ez egy héttel lehetett azután, hogy Felsőzsolcára az oroszok bejöttek, és nekik Alsózsolcára kellett menekülniük.

Mátyus Andor említette, hogy találkozott Focsániban Sallay tanítóval, beszélt vele, és így emlékszik, mondta, hogy a zsidók miatt vitték ki, mert munkaszolgálatosok parancsnoka volt. Adott neki dohányt is. Máskor találkozott Kisida Ferencel is, de aztán mindketten elkerültek közeléből.

Kisida Ferenc görög katolikus tanító ugyancsak lelkes népművelő és közéleti ember. A színjátszók patrónusa, az első mozi megszervezője a falunkban. Az I. Világháborúban orosz hadifogságba került, az itt szerzett nyelvismeretét tökéletesíti. A továbbiakban megint a kollektív emlékezetre hagyatkozhatom csak. Eszerint Kisida Ferenc a II. Világháború során a magyar katonai elhárítónak (a „római kettő”-nek) segített. Az történt, hogy időnként kiemelték a tanításból, és többször és több hétre az orosz frontra vitték, ahol propaganda munkát végzett, hadifoglyokkal foglalkozott - tartja az emlékezet. Németellenes megnyilvánulása miatt 1944 őszén a csendőrök elviszik, de a front alatt már itthon van. 1944. november 30-án, amikor az első csoportot az oroszok a görög iskolába viszik, többen látják Kisida Ferencet szabadon az iskola udvarán, és beszélnek is vele - így az emlékezők.

A gyűjtött anyagban Kisida Ferenc fogságáról említést tesz Tóth Imre és Demkó János is. Mindketten Debrecenben találkoznak Kisida Ferencel. Akkor, amikor már a többiek elhagyták a Pavilonlaktanyát, de ők mindketten más-más okból lemaradtak a zsolcaiaktól, Debrecenben voltak még pár hétig.

Sárosi Józsefné emlékei szerint férje többször beszélt arról, hogy Focsaniból Kisida Ferenc tanító úrral együtt jött haza, majd

segítségére volt itthon abban, hogy megszabaduljon a románoktól, akik itt Felsőzsolcán újra fogságba vetették. *

Margitics István tevékenységével kapcsolatban két iratról tudok. Az egyik a megyei alispán határozata arról, hogy Margitics István felsőzsolcai lakos, Felsőzsolca községnél 1944. december 1-től 1945. február végéig tolmácsi szolgálatot teljesített, és erre az időszakra 1050, azaz egyezerötven pengő díjazást állapított meg a felsőzsolcai Nemzeti Bizottság, mivel "ez idő alatt ő a gyári keresetétől elesett, mint munkásember, családjának megélhetése szempontjából ezen összegre rászorult." (Miskolc, 1945. április 17. 7454/ai/1945. sz.)

Ez nem különleges eset, más községek is kénytelenek voltak tolmácsot fizetni, de a "szolgálata" kezdő időpontja és utazása Focsaniba már figyelmet érdemel. Február 8-án utazáshoz, pontosabban az utazás engedélyezéséhez szükséges erkölcsi bizonyítványát adta ki a község. **[30]** Ekkor lakhelyet elhagyni, utazni csak a szovjet parancsnokság engedélyével lehetett. A fentiekén kívül minden, ami alább következik, csak a visszaemlékezéseken, a még élő kortársai emlékezetén alapul.

Előéletéről keveset tudunk. A háború alatt, a negyvenes évek elején Kárpátaljáról, ruszin nyelvterületről vetődött Felsőzsolcára. Anyanyelvi szinten beszélt az orosz. Rövid idő után megnősült, zsolcai nőt vett feleségül, Szemes Zsófiát. Ő maga, személye csak az oroszok bejövetelével válik igazán ismertté a faluban. Emlékezet szerint rögvest, már december 1. előtt a szovjetek szolgálatába állt. A Sorikon katonákkal járja a házakat, élelmet keresve. Az orosz parancsnokság támogatásával az első napokban megszervezi az öt-hat zsolcai civil férfiból álló karszalagos milíciát, majd rövid időn belül nagyjából ugyanezekkel a férfikkal megalakítja a helyi kommunista pártot, melynek ő a vezetője, titkára.

* E dolgozat elkészülte után Kisida Ferenc utódaitól szóbeli közlés alapján tudom, hogy a család emlékezte szerint Kisida Ferenc ellen egy feljelentés nyomán 1944. november 6-án Miskolcon internálási határozatot hoznak, de családi kapcsolataik nyomán megmenekül. A front alatt Felsőzsolcán van. December 3-án, amikor Zsolcára bejönnek az oroszok, azonnal lefogják, majd december 5-én elindították Focsaniba - hangzik a közlés. Onnan február 19-én engedték el, mint ötven éven felülit. Ehhez tartozik egy máshonnan, de Bodnár Béla családjától kapott írás, Kisida Ferenc 1956. október 20-án kelt nyilatkozat, mely szerint az ő 1944-es internálása nem Bodnár Ilona bejelentése alapján történt, hanem, mint erről meggyőződött, a feljelentő más személy volt.

Ebben az időben gyakorlatilag ő a falu vezetője. Tolmácsol, tárgyal, intézkedik a jegyző és a bíró mellett. Ahogy lábra kap a község és megalakul a Nemzeti Bizottság, ő hátrább szorul, majd a tavasz folyamán leváltják a megerősödő párt éléről. De még mindig fontos ember, az oroszokkal a kapcsolata továbbra is jó. Eközben vállalja, hogy Focsaniba utazik az elhurcoltak nyomába. Ez az utazás február 8-a után kellett, hogy legyen, az igazolás kiváltása után. De túl ezen a szokásos engedélyen, rendelkeznie kellett ettől erősebb "dokumenttel", valamely magasabb szovjet parancsnokság igazolásával, mert e nélkül elképzelhetetlennek látszik, hogy ezekben a hónapokban, a felfordulásban bántódás nélkül jusson át az országhatáron, s érje el Focsanit, majd háborítatlanul jusson vissza.

Márpedig Margiticscsal ez történt.

Fodor Lajos bácsi emlékei szerint a Focsáni táborban zsolcaiakat keresve kiabáltak, hogy menjenek a parancsnokság épületéhez. „Engem meg a társaimat keresték három napig. Láttam és beszéltem is vele (Margiticscsal), ő kerítésen kívül volt, és azt mondta suttogva nekem, hogy:

„Minden körülmények között kommunista vagy, érted?”

A parancsnokságon az ő kérésére kihallgattak. Megkérdezték a nevem, hová való vagyok, voltam-e katona, mondtam, hogy nem. De a cseh tolmács, aki fordított, azt mondta, hogy nem igaz, mert Magyarországon általános mozgósítás volt."

- Lajos bácsin kívül más zsolcai nem hallotta a felhívást?

- De, Takács János, a mozis Takács.

Megkerestem Takács Jánost, a mozist, mit tud erről az esetről? Elmondotta, hogy ő katona volt, és Fehérvár alatt fogták el, majd Temesváron keresztül vitték Focsaniba. Valamikor márciusban lehetett Focsániban. Pár hétig volt ott. Ez alatt a pár hét alatt hallotta, hogy kiabálnak: a felsőzsolcaiak menjenek a parancsnokságra. Vagy két napig szólították a zsolcaiakat. Össze is jött vagy száz ember, de egy sem volt zsolcai, csak környékbeli. Találkozott ott Fodor Lajos bácsival, meg beszélt Margiticscsal is.

De aztán nem lett semmi, s őt elvitték Lajlára.

Fodor Lajos bácsi szerint az oroszok végül is elzavarták Margiticsot, mert jöttek oda a táborhoz asszonyok meg gyerekek is, és ő elvette tőlük a csomagot, és kiabálta a kerítésen keresztül, hogy ez meg ez jöjjön oda.

- Lajos bácsi szerint miért nem mentek oda a zsolcaiak?

- Mert nem hallották. Amikor később találkoztam édesapádékkal és mondtam nekik, hogy miért nem jöttek, hazamehettünk volna, akkor ők kinevettek, bolondnak tartottak, hogy ilyeneket mondok.

Ha a részletektől eltekintünk, de azt elfogadjuk, hogy Margitics valóban járt Focsániban, akkor arra a kérdésre, hogy végül is miért nem hozott egyetlen zsolcait sem haza, két válasz lehetséges. Egyik: mindez csak az ő magánvállalkozása volt. A másik: egyetlen ember hazahozataláért utazott Focsániba, de azt nem találta már ott. Nem is találhatta, mert ekkor már a zsolcaikat régen vonatra rakták, és a Szovjetunióba szállították. Csak az a húsz-harminc, többszörösen kiszuperált zsolcai lehetett ott, akik az ötvenezres nagy tábor egyik-másik lágerében éltek.

Az anyaggyűjtés után írás közben kaptam azt az információt, hogy mégis csak lehetett egyetlen ember Felsőzsolcán, Veres Pál, aki az illegális kommunista sejthez tartozott? Amikor Oszip István alispán lett, állítólag kerestette Veres Pált. Haza akarta hozatni az orosz fogságból. Csak feltételezés, ha ezt összekapcsoljuk Margitics István útjával.

Mátyus Andort kérdeztem, aki tíz hónapon át volt Focsániban:

- Hogyan sikerült tíz hónapon át életben maradni Focsániban?

- Március elején a szovjet parancsnokság kihirdette, hogy minden láger díszítse ki a barakk elejét. Összeszedtünk mindent, ami a tábor területén található. Színes köveket, kavicsokat, téglát, üveget, és abból építettünk magunknak dekorációt. A sok barakk közül a miénk tetszett leginkább az orosz parancsnoknak. (Mátyus Andor kitűnő mestere volt szakmájának, szobafestő, de festett ő templomot is.)

- Aztán azt mondta a parancsnok, hogy csináljak a tábor bejáratához, a parancsnokság elé egy nagy díszet. A kezembe nyomtak egy könyvet, azon volt egy színes ábra. Ez a szovjet címér, magyarázta a tolmács. Persze, hogy életemben nem láttam addig szovjet címet, azt sem tudtam miből, hogyan kell megcsinálni, de boldogan vállaltam. Az életünk függött ettől, mert azonnal mondták, hogy vegyek magam mellé hat-hét embert. A még ott lévő "kiszuperált" zsolcaiak közül velem volt Papczun Jóska, Papczun Ferenc, a te édesapád, Zsíros Sándor bácsi, Céklás Imre, Lénárt János. Ennyien dolgoztunk hetekig a dekoráción. Mi lettünk a tábor dekorációs brigádja. Nagy szerencse volt ez, így élhettük túl valamennyien Focsánit. A "munkadíjunk", a prémiumunk az volt, hogy mi minden nap dupla kaját ehettünk. Ez

úgy történt, hogy minden nap megkaptuk az "egytál ételt" a barakkban a többiekkel, amit mindenki kapott. Mikor mit. Igen "változatosan" főztek a szakácsok, egyik nap csalánleves, másik nap répa, harmadik nap kukoricadara és aztán kezdődött minden előlről, hónapokon át. Amit egyszerre kaptunk, csak az éhhalálhoz volt elegendő. Mi ettől kezdve dupla kaját vehettünk fel. Minden nap kaptunk ceruzával írott papírfecnit rajta, hogy 6 főnek kiadható a kaja. Ezzel mentünk a konyhára. Mindig meg is kaptuk rendesen a második adagot. De hamar rájöttünk hogy, ha a hatos elé ceruzával egyest írunk, akkor is kiadják a konyhában, csak most már 16 adagot. Nagy ötlet volt, életmentő... Minden nap egy dekorációs vederral hoztunk répát, kukoricát.

- Nem féltetek, hogy elkapnak?

- Lehet, hogy féltünk, annyi mindentől kellett ott félni, de a kutya se törődött velünk, hogy az ötvenezres nagy táborban hat ember huszonkettő helyett eszik. Minden reggel ötszörösét vitték a tömegsírba, azok kajáját ettük. Dolgoztunk is szorgalmasan, pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen... Csak szólnunk kellett és fegyveresek kíséretében 2-300 fogollyal mentünk ki a közeli romos területre és kezünkben, kabátszélekben hoztunk be mindenféle színes anyagot, ami kellett a dekorációhoz. Kavicsokat, színes üveget, cseréptörmelékét. Ebből sok kellett a szovjet címerhez. Egy kis dombot hordtunk össze, és arra enyhén döntve megcsináltuk a címert. Mi lettünk a dekorációs brigád, viszonylag szabadon járhattunk, kelhettünk a táboron belül. Így találkoztam én ismerős zsidó fiúkkal, ott voltak ők is egy barakkban.

- Várjál csak Andor! Zsidók? Barakkban, ott?

- Bizony voltak vagy kétezren, egyszer amikor...

- Tegyük ezt félre, ezt a témát - ajánlottam. Ezt egyszer külön megbeszéljük.

- Rendben van. Április végére, május elejére lecsökkent a láger létszáma, már nem jöttek olyan nagy tömegben a foglyok. A nyáron már csak 6-7 ezren maradhattunk, valamennyien "kiszuperáltak". Átvittek bennünket a Kislágerbe, de még innen is százakat vittek el egyszer-egyszer. Mindannyiszor az a reményünk hamvadt el, hogy valaha is hazakerülünk. Egyszer aztán mégis... Augusztus 20-a volt, amikor sorakoztattak és mondták, hogy megyünk haza. S valóban, nem voltak ott a fegyveres őrök, akik minden olyan transzportot az állomásra kísérték, akiket a Szovjetunióba vittek. Innen tudtuk, hogy tényleg hazamegyünk. El

nem mondhatom, hogy mit éreztem. A sorakozó után átkísértek az focsani állomásra. Ez Obodestitől 10-15 kilométerre volt, a Déli Kárpátok lejtője alatt. Meg-megállt a vonat, lehetett leszállni, de én egész úton le nem mentem. Egyenes jöttem haza. Debrecenen át 1945. szeptember 4-én érkeztem meg.

Mátyus Andor, aki, mint dekorációs "szabadon" járhatott a táborban, emlékezett a fogolytábor beosztására, szerkezetére. Kérésemre emlékezetből lerajzolta azt. A rajzot ide mellékelem. Sok a hasonlóság Auschwitzcal. Igaz, krematóriumok nincsenek, "csak" tömegsírok.

Elhurcolt magyar zsidók Focsaniban?

Hogy a front alatt a községben "maradt" 20-25 zsidó munkaszolgálatos (és néhány "lemaradó" magyar katona is), azt semmiféle dokumentummal igazolni nem tudom. Pusztán a visszaemlékezők adataira, közléseire támaszkodhatom.

Ezekben a zavaros napokban Erdélyből menekültek, Miskolcra a bombázások elől meg a harcok elől Zsolcára települt családokból is volt itt egynéhány. Ezek természetesen szabadon jártak-keltek a faluban. Novemberre már gyakorlatilag megszűnt a közigazgatás. Csak a bíró és a jegyző "tartotta a frontot". Kénytelenek voltak, de nekik kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy bujkáló zsidókkal, bujdosó magyar katonákkal foglalkozzanak.

Nem volt csendőrség a faluban, nem volt nyilas szervezet (éppen úgy, mint ahogy illegális kommunista párt sem létezett itt). *

Az itt maradt zsidó munkaszolgálatosok, ha nem is mászkáltak az utcán, de a gazdáknál az udvaron, az állatok mellett dolgoztak. Magam is tanúja vagyok ennek. A szemben lévő szomszéd gazdánál, M. Tóth Sándornál két munkaszolgálatos is maradt. Mint gyermek szót is váltottam velük, amikor a szomszéd udvaron dolgoztak.

* Többen emlékezni véltek arra, hogy Juhász Balázs Szilvásban lakó férfit látták a faluban Hungarista karszalaggal. Úgy tudják, ő maga is bújtatott zsidókat, ezért mutogatta karszalagját. Erre utal, hogy ő lett az elhurcolt zsidó munkaszolgálatosok valamiféle bizalmasa az úton és a lágerben is. 2004-ben értem el a fiát, Juhász Ottót, aki megerősítette, hogy két zsidó munkaszolgálatos valóban volt náluk, akiket velük együtt szedtek össze az oroszok. A család más tagjai, úgy tudják, hogy a két férfit a használaton kívüli disznóólban bújtatták.

Dankó Mihályné Tóth Herminka szerint a náluk bújtatott egyik munkaszolgálatos a harcok alatt az ő édesapjával együtt megsérült. Ezt a zsidó férfit férje szekéren vitte le Alsózsoltára az orosz kórházba. A másíkról nem tud semmit. Úgy emlékszik, hogy mikor az oroszok bejöttek, azon az éjjel eltűnt vagy elment.

Fodor Lajos bácsi eskü alatt állítja, hogy a harcok alatt a náluk lévő zsidókat látták a németek, sőt, a több nyelven beszélő Samu nevű zsidóval a német tiszték az ő rádióján hallgatták az idegen nyelvű híreket. Természetesen nem közölték velük, hogy ezek a férfiak zsidók. A németek azt hitték, az ő munkásai - állítja Fodor Lajos bátyám.

Megint csak Fodor Lajos bácsit kell idéznem:

- Balmazújvárosban a zsidók a pajtában voltak elszállásolva és annyi dohányt pakoltak el, amennyit csak tudtak. A német hátizsákjukat itten kiöntötték... Hát ugye kaptam az elbújtatott zsidóktól három csomag dohányt. Nem, négyet. Én mindenkinek két levél dohányt adtam mindegyik társaságnak (a zsolcaiak egyik csoportjáról van szó), ahogy sorba voltak, elosztottam. Egy levéllel megtartottam magamnak, valutának.

Ezen kívül Fodor Lajos bátyám a beszélgetések során több alkalommal is említette - más összefüggésben -, hogy a zsidóknak, azok csoportjának Juhász Balázs lett a vezetőjük.

Mátyus Andort is megkértem, hogy beszéljen arról, mit tud a zsidó munkaszolgálatosokról, akiket előzőleg már említett. Elmondotta, hogy velük, innen Zsolcáról 30-40 idegen civil is ment. Egynéhány arnóti férfi, és sok zsidó munkaszolgálatos. Őket akkor még jól meg lehetett különböztetni, mert más öltözetben voltak, s főleg arról, hogy velük volt a hátizsákjuk, amelyet még mint munkaszolgálatosak kaptak. Ők is igazolást akartak, dokumentet.

- Focsani-ban egy lágerben, a 4-esben gyűjtötték őket össze. Lehettek vagy két ezren - emlékezik vissza Mátyus Andor.

Azt mondták nekik, hogy majd mennek haza. Ennek a lágernek a parancsnoka is zsidó férfi volt. Egy nagyon rendes ember, Slézinger László, ózdi fiú. Ismertem. Azt mondja nekem: "Gyere át hozzánk, mi megyünk haza." Át is mentem. Azután egy-két nap múlva valami külső szerv adományaként, annak segítségével ez a láger sok zöldséget, retket meg zöldhagymát kapott. Na, tényleg megyünk haza - gondoltam -, mert fel akarják javítani, meg akarják kicsit erősíteni őket. De délután - dekorációs munkám közbeni mászkáláskor - láttam, hogy a parancsnokság épülete mögötti téren, az épület másik oldalán nagy létszámú orosz őrség

készülődik. Lőszert osztanak ki nekik, meg ilyenek. Máskor is láthattam ezt, de, ha valóban hazamenőket kísérték, akkor csak néhány katona ment velük, csak annyi készülődött. Szaladok, mondom Slézingernek, menjünk innen, mert ennek nem jó vége lesz. De ő erősködött, hogy ők mennek haza. Ők el is mentek. Amikor visszakerültem, már nem voltak a lágerben. Nem tudtam, hogy mi lett velük.

Valamikor az 1950-es években a Krakovics Liliék házát festettem, mert, hogy nem Krakovicséknak, hanem az egész családnak sikerült élve megúszni a háborút, a deportálást. Később kimentek Amerikába. Szóval, ahogy dolgozom a házban, hát a munka közben egyszer csak beállít oda Slézinger Laci.

-Hát te...? Hát te..?

Megörültünk egymásnak. Slézinger elmondta - káromkodott egyet, bizony, hogy elvitték Szibériába. Ott pusztultak sokan közülük. A táborba jöttek még újabb zsidó munkaszolgálatosok, meg maradtak is. Őket is válogatták. Amikor jöttünk haza, ők lehetnek vagy százan. Juhász Balázs bácsi volt a vezetőjük, vagy mi. Ő neki adták a névsort, amellyel utaztak haza. Nála volt az írás.

Ennyit mond Mátyus Andor. Szavai alátámaszthatók egy hivatalos adattal. Stark Tamás közöl egy részletezést az 1947. évben a szovjet fogságból hazatértekről a Népjóléti Minisztérium adatai alapján. Eszerint 1947-ben januártól október 31-ig 817 munkaszolgálatos, 5 829 polgári internált férfi, továbbá 3 596 nő és 124 levente érkezett vissza a túlélők közül. (31)

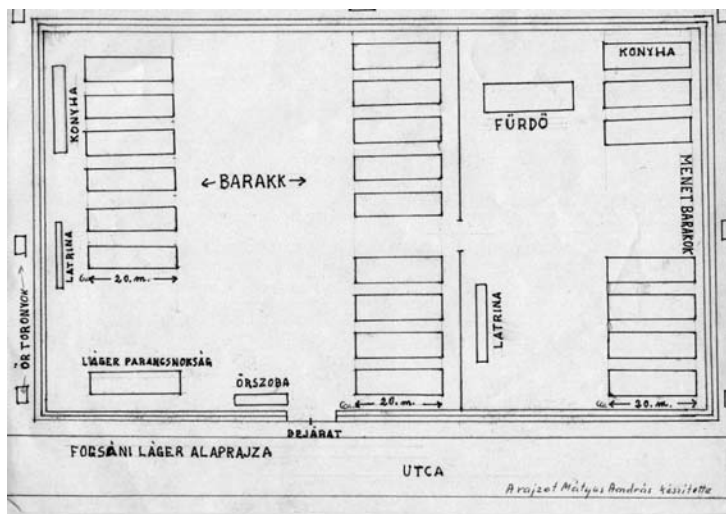
Megjegyzi még a szerző, hogy hasonló arány mutatkozott a következő évben is. Végül is hány zsidó férfi került ki így vagy úgy a Szovjetunióba, s hány lelte ott a halálát? 10-15 ezer? Vagy több?

Különös módon a Szovjetunióba hurcolt és ott elpusztult zsidókról senki nem beszélt, és ma sem szól. Még csak meg sem említették őket a Holocaust sorozatos gyászünnepein. Látom, hallgatom a tévében Eger, Miskolc, Pécs, Nyíregyháza, Győr, Balassagyarmat, Szeged rabbiait, főrabbiat, olvasom az ország vezető zsidó és nem zsidó politikusainak megemlékezéseit, bocsánatkérését, de a Szovjetunióba hurcolt, elpusztított zsidókról egy szó nem esett. Miért ez a „kirekesztés”? Igaz, "becsületükre legyen mondva", ugyancsak nem hangzott el még csak egy sajnálkozó, együttérző mondat sem az ugyanebben az időben, ötven évvel ezelőtt elhurcolt több százezernyi magyarról, a civilekről, a német nevékről sem. Akiknek egyetlen bűnük az volt, hogy magyarnak születtek.

Az elmúlt fél évszázad során ugyan sok szó esett behívott zsidó munkaszolgálatosokról, a front mögötti területeken hadimunkát végzők nyomorúságos sorsáról, szenvedéseiről. Ezek az értekezések, cikkek mind azt sugallták, hogy itt pusztult a munkaszolgálatosok többsége. Adatok híján nem tudunk mit kezdeni ezzel a felfogással, véleménnyel. Községünkben, Felsőzsolcán másmilyen arányokat mutatnak a számok.

1944. május 3-án készült egy összeírás, eszerint ekkor községünkben 73 zsidó személy élt. Mindannyiukat „deportálták”, illetve a férfiak egy részét már előbb munkaszolgálatosként hadimunkára vitték el. A II. Világháborús emlékművön 47 zsidó személy neve szerepel, akik koncentrációs táborokban vagy munkaszolgálatosként haltak meg. Túlélte tehát a világháborút 25-26 személy. Ezek között csak néhány nő volt (Krakovics Jenőné, Krakovics Lili, Groszberg Ilona, s még feltehetően egy-kettő) s néhány fiatal, a többi felnőtt férfi, akik a munkaszolgálat révén menekültek meg a haláltól. Ezek többsége, ha nem ment ki azonnal Amerikába vagy Palesztinába, hazajött (Swarc László, Ritter Dezső, Kaufman Gyula, Feldman (Kárpáti) Zoltán, Wellesz László) és élt háborítatlanul, megbecsülten itthon haláláig.

Ugyanekkor a frontra került zsolcai férfiak közül 51-52 fiatal férfi vesztette életét, nem számolva most itt a civilként elhurcoltak közül meghalt 47 emberrel.

A focsani láger alaprajza. Emlékezetből rajzolta Mátyus Andor.

IX. ZSOLCAIAK A GULÁGON

Az jól nyomon követhető, hogy a falubeliek igyekeztek egy tömbben maradni. Ez a törekvésük Focsaniig sikerrel el is járt. Innentől kezdve azonban szétszóródtak. Rögvest több barakkban helyezték el őket, majd a sorozatos szelektálások következtében kisebb csoportokra szakadtak.

Hogy azután kit hova vetett a sors, hova vitt rabszolgaságba a marhavagonokból álló szerelvény, az kizárólag a szovjet adminisztrációtól függött. Ma már lehetetlenség itthonról megállapítani, ki merre volt, ki hol pusztult el. Nincs kit megkérdezni. Talán, ha egyszer feldolgozzák a szovjet táborokban készült jegyzékeket, névsorokat, kimutatásokat. Mert készültek ilyenek is. Ha megőrizték őket...

Úgy vélem, egy-egy időszakban nagyjából azonos területre vitték ki a foglyokat. Januárban, amikor a zsolcaiak nagyobb része került elszállításra, akkor a Donyec-medence volt soron, azon belül is a Dombász-völgyébe vitték a legtöbb csoportot.

Tóth Imre:

- Mi hárman testvérek, mivel egy ideig Balmazújvárosban dolgoztunk, később értünk Focsaniba. Nem is voltunk együtt a zsolcaiakkal. Pista bátyám, a negyedik testvér beállt Debrecenben a vasútépítő századba. Senki nem tud róla, mi lett vele.

Mi Focsániban nem sokáig maradtunk. Egyszer jött egy komisszió, a láger előtt egy hosszú asztalnál ültek. Nekünk sorban oda kellett mennünk, ott megnézték bennünket, a testünket, húsunkat, izmainkat, hogy ki milyen erőben van. Ettől függően egyiket ide, másikat oda állították. Így kerültem én Jóska bátyámmal egy oldalra, a másik oldalra meg Sándor bátyánk. El se búcsúzhattunk. Soha többet nem láttuk egymást. Azt sem tudjuk, mi lett vele. Hideg tél volt nagyon. Fáztunk, egymás hátát dörzsöltük, hogy meg ne fagyjunk. Nem tudom, meddig mentünk már, de Józsi testvérem rosszul lett, megfagyott a lába. Úgy megdagadt mind a kettő, hogy széthasadt rajta a nadrág. Amikor aztán már nem beszélt, nem mozgott és megállt a vonat, át kellett tennünk egy olyan vagonba, ahol volt a többi megfagyott ember, a sok hulla. Én is segítettem őt átvinni. Így már csak egyedül jutottam el a Donyeck-medencébe. De nem is szeretek róla beszélni.

- Csak monddjad, ha lehet - bízattam a kevésbeszédű, szűkszavú Imrét.

- Én Rubezsnajába kerültem, ott dolgoztam egy brigádban.
- Zsolcai ki volt veled ott?
- Kristóf Pista bácsi, de ő egy évvel hamarabb hazajött. Ott volt még Rabóczky Imre is, az, aki a Kassai utcán lakott, de hogy mi lett vele, már nem tudom. Mindenki magával törődött csak. Velük nem egy brigádba kerültem, ők már előbb Rubezsnajában voltak. Nyár volt, amikor egyszer egy délután hívatnak le a kapuhoz. Megijedtem, mert azt hittem, valamelyik civil panaszt tett rám, vagy valakivel összetévesztettek.
- Megyek lefelé, hát a kapunál ott áll a bátyám.
- Melyik bátyád?
- Akit kitettünk a megfagyottak közé, Józsi testvérem.
- Hihetetlen - képedek el.
- Pedig így volt. Azért sem szeretek erről beszélni, mert azt hiszik, fantáziálok.
- Mit mondott a bátyád, mi történt veled?
- Azt hitték, már meghalt, de voltak hárman, akik a vagonban nem haltak meg, s zörögtek, majd egy állomáson levették őket és a városi kórházba vitték. Meggyógyították, amikor hozzám került, már jól volt. Együtt jöttünk haza.
- A hatalmas tábor létszáma állandóan változott. Akit szelektáltak az egyik alkalommal, az nem tudhatta, hogy legközelebb nem kerül-e valamelyik transzportba.

Tóth Imre a halottnak vélt
öccsével Rubezsnaján
1946-ban.

Végül is mindig volt több ezer ember, akik már többszöri válogatás után is visszamaradtak, mert alkalmatlanoknak tartották őket a továbbszállításra. "Ezekre az emberekre kétféle sors várt - mondja róluk Hernádi János bátyám. Vagy meghaltak ott, vagy kibírván az ottani életet, előbb-utóbb hazaengedték őket." Valóban így lehetett, mert azt tudjuk, hogy a Focsani-ig eljutott zsolcai civil férfiakból körülbelül 80 került ki a Szovjetunió valamelyik táborába (s ezek közül 40 ott lelte halálát), 6-8 férfi Focsaniban pusztult el, míg körülbelül 30-an fiatalok, 16-18 évesek, betegek és 50 éven felüliek 1945 januárja és augusztusa között kisebb-nagyobb csoportokban hazaérkeztek Focsaniból.

Oláh Károly bátyám emlékezik:

Focsaniból elindulva lassan „megszoktuk”, néhány napig visznek. Kicsit pihentetnek, megint visznek tovább, hisz az a félelmes Szibéria, ki tudja hány ezer km. távolra volt még. A közbeeső pihentető táborokra nagy szükség volt. Olyan körülmények közt, ahogy minket szállítottak, nem bírtuk volna ki heteken, hónapokon át. A vasúti közlekedés lassú, a távolságok nagyok, Annak nem lett volna semmi értelme, mire a szerelvények a végcélhoz érnek, az emberek meghaljanak.

Egy napra, míg élek, emlékezni fogok. Július 26. Anna-nap. Nem az Annák miatt. A halál árnyékában kerültem. Tűző nap, forró kánikulai forróság volt azon az emlékezetes napon. A vagonokat a reggeli órákban kiállították, de az ajtókat elfelejtették kinyitni. A vagonok teteje lemezből volt, a déli órákra állóhelyben iszonyatosan felforrósodott belül. Ebédosztás után, vízzel is tele voltunk, kezdtek a vagonokba kényszeríteni, mert visznek tovább. Az ajtókat ránk zárták. Nyolcvan ember a felforrósodott vagonban zsúfolva, szellőzés, levegő nélkül. Képzelné lehet, mi történt. Öt-tíz perc után tócsák keletkeztek a vagonok alatt az emberi izzadságból. A nagy dörömbölésre, emberi jajokra, zajongásra, az ajtókat kinyitották. Engem eszméletlen állapotban tettek a vagon árnyékába a földre. Többen voltak hasonló állapotban. A hűvös oldalon, a friss levegőn magamhoz tértem, beraktak vissza a vagonba. A szerelvény elindult, most az ajtókat nem zárták be. A vagonokat úgy válogatták össze, hogy minden másodikon volt egy fékező bódé. Abban volt egy-egy fegyveres őr, két vagonra kellett neki vigyázni. Szökésre, biztonságos hazajutásra kevesebb volt az esély. Két fiú, az előttünk levő vagonból leugrott, futva menekültek, kockáztatva az életüket. Két bódéból lőttek rájuk,

több lövést adtak le. Elbuktak. A vonat nem állt meg, ment tovább. Mi lett velük? Ki talált rájuk? Nem tudtuk meg soha. Augusztus hónap volt, napokra nem emlékszem. A pokoli, vagonba zsúfolt utazásnak nem akart vége lenni. Egyik napon megállt a szerelvény. Az állomáson cirill betűs tábla, de ki lehetett venni Csernovitz.

Mi ez, mindegy, mert visznek tovább. Míg ezeken elmélkedtem, a szerelvényt szétkapcsolták, az utánunk következő vagonnál fegyveres katonák jelentek meg, az embereket davajozták, sürgették, hogy szálljanak ki. Abból a vagonból, amelybe én, meg a kis csapatom volt, nem rendezgették ötös sorokba az embereket. Azt jelentette ez, ők itt maradnak, minket visznek tovább. Csernovitz vagy Szibéria, nagy különbség. Láttam nem kietlen sivatag, de erdőség veszi körül, de gondoltam a szibériai kemény hidegekre is. Másodpercek töredéke alatt az is megfordult a fejemben, jó volna itt maradni, ki tudja hova visznek tovább. Mondom két társamnak, szálljunk le, vegyüljünk azok közé, akiket leszállítottak. Nem, féltek, ha észreveszi az orosz, megver. A vagonajtók nyitva voltak. Egy orosz rendezgette a sorokat. Mikor elment a sor végére, leugrottam a vagonból, közé álltam azoknak, akiket az orosz számolgatott. Annyi időm sem volt, hogy a barátoknak egy Isten veletek- mondjak.

Ilyen körülmények közt maradtam Csernovitzban, teljesen idegen, ismeretlen emberek közt. Fizikailag legyengülve kísérték a város másik szélére egy táborba. A főkapun túl vagy 100 méterre az udvaron leülhettünk a földre, az örök elmentek. Hosszú, három soros drótkerítést lehetett látni, a tetején több soros szöges dróttal. Közben, közben, magas őrbódék reflektorokkal felszerelve. Fegyveres őr volt mindegyikben. A láger távoli részén, sok-sok ember nyüzsgését, építkezést, lehetett látni.

Kércsi Imre, aki négy gyötrelmes évet tudott le rabszolgamunkával a Donyec-medence üzemeiben, bányáiban, így beszélt az ottani életükről, körülményeiről:

- Focsániban is siralmas, gyötrelmes volt a helyzetünk, de semmi-vel sem volt jobb Sepsenkován, ahová 1945. január 20-án érkeztünk. Rettenetes hideg volt. A szerelvényel, amelyikkel jöttünk, vagy 2000 ember érkezett ide, közöttük mi, zsolcaiak heten. Franczuz István, a korcsmáros, Simárszki Demeter bácsi két fia, a legnagyobb és a legkisebb, Pista és Jancsika. Kovács Józsi, a kisszemű Kovács, Székely Lajos és Varga Antal, Viktornak, a focistának az apja.

A későbbi időkből sok minden összemosódik már bennem, de erre a napra örökre fogok emlékezni. Legelőbb is egy fürdőbe vittek, itt lemezből valami lavórfélék voltak, abban 5-10 liter víz s ott fürdött, mosakodott, amit tudott, csinált egyben ki tudja hány ember. Meztelenül, mert a ruhánkat levették és a fertőtlenítőbe vitték, de azután is éppen úgy volt bennük tetű. Aratott is a tífusz. Emlékszem, volt olyan ember, aki ott, a fürdőben a fal mellé leguggolt, s ott is maradt, ott halt meg. Nagyon elcsigázottak voltunk már. A fürdés, mosdás után olyan épületbe tereltek, amelyiken sem ajtó, sem ablak nem volt még. Majd később nekünk kellett megcsinálni. Behajtottak egy jó nagyszobányi helyiségbe, és ebben a helyiségben legalább 100 ember zsúfolódott össze. Úgy voltunk ott, mint a heringek, egymás mellett a testünk, de ez volt a szerencse is, mert melegítettük egymást. Annyiban más volt ez a tábor, hogy ha silány ételt adtak is, de most már kétszer kaptunk enni, reggel meg este.

Egy építkezésen kellett dolgoznunk. Előbb egy romos területet tisztítottunk meg, aztán ott egy épületet csináltunk, de olyan gyengék voltunk, mint a harmat. Az első nap, amikor rám tettek egy kocsi fédert, hogy vigyem, szédelegtem, mint egy részeg. Pedig hát itthon apámnál, aki, tudod, kovács volt, fél kézzel vittem el. Dolgoztunk, dolgoztunk, mint a rabszolgák. Reggel ki a gyárba, meg a bányába, este vissza a lágérba. Az étkezés silány, tífusz meg vérhas szedte a népet. Kétezeren érkeztünk ki, de nyárra már a fele elpusztult, de hoztak újabbakat.

- Zsolcaiak, akik veled voltak?

- Ők is sorban meghaltak, mind a hatan egy fél év alatt. Egyedül én maradtam meg közülük.

- De az Istenért, miért vittek titeket akkor ki, miért hurcoltak oda benneteket, csak azért, hogy elpusztítsanak?

- Hidd el, ezen én is sokat tépelődtem. Nem is akkor kint, hanem amikor négy év után visszajöttem, és itthon lassan visszamenőleg megismerkedtem azzal, mi történt a világban addig, amíg mi ott voltunk, mert bizony ott semmiről semmit nem tudtunk. Mondom, úgy éltünk, mint a rabszolgák, mint a rabok. De hát azok voltunk, foglyok. Azon tépelődtem, s most is arra gondolok, hogy a ruszkiak túszként tartottak ott minket.

Szerintem az volt a fontos nekik, a ruszkiak vezetőinek, Sztálinnak, hogy mi ne legyünk itthon. Gondold el, 2-300 ezer, vagy még több erős, egészséges férfi, aki bármikor hadra fogható, sokkal nagyobb gondot jelentett volna nekik, ha Magyarországon

van. Olvastam, hogy az angolok, amerikaiak gondoltak arra, hogy rögvest a háború befejezése után megtámadják őket, a ruszkat. Tudták ezt ők is. Az igaz, hogy a németek, a háború iszonyatos pusztítást végzett náluk. Négy év múlva, amikor jöttem haza, még mindig ott voltak a lebombázott mozdonyok a rendező-pályaudvaron. Nem volt ember, nem volt férfi, aki dolgozzon.

- Hát hogy is lett volna, hiszen ahányan ti ott voltatok, ugyanannyian meg itt voltak fegyverben egészen 1989-ig, s millióan meg a világ más tájain.

- De lusták is voltak... ennivalójuk nem volt, nem sokkal jobban éltek, mint mi. Kivittek a kolhozba is minket dolgozni, de képzeld el, a kézi kaszával levágott búza még ott volt csépeletlenül decemberben. Karácsonykor is még! Képzeld el! Jó, nem volt gépük, hát akkor kézzel. Ott csírázott ki vagonszámra az élet.

Fehér András, aki a beszélgetés közben érkezett ide, közbeszól:

- Hidd el, Oroszországban tőlünk kértek a civilek enni, még az örök is, a katonák is.

- Igen, az úgy volt - folytatja Kércsi Imre -, hogy azok, akik a kolhozban dolgoztak és loptak, a répát, a krumplit a faluban árulták egymásnak, de ha elkapták őket, nagyon megbüntették. Nekünk könnyebb volt, hát loptunk mindent, mindenhol. A kolhozból krumplit, káposztát, répát, a gyárból az építkezésről, s csereberéltünk a civilekkel mahorkáért (dohányért), más élelemért, még pálinkáért is. Valahogy életben kellett tartani magunkat. A bakancsomat háromszor adtam el a civileknek. De ez már a bányában volt Dombászban. Tudod, az úgy volt, hogy ott télre adtak bakancsot, s ha még jó volt, elcseréltük a civilekkel rosszabbra. Aztán meg jártam panaszkodni, hogy rossz a bakancsom, de hát élni kellett.

S nem büntettek meg?

- Hát nem, mert nem vették észre.

Nyárra meg fatalpú papucsot adtak. Eh, nagy volt ott a szegénység, a nyomor.

- Engem bizony megbüntettek - veszi át a szót Fehér András. Elkaptak, hogy loptunk, és öt napra bunkerba zártak. Tudod, milyen az? Kinyújtózni is alig tudtam, és volt éjszaka, hogy tízen is voltunk benne. Nagyon nyomorúságos volt ott az élet. Amikor a mi csoportunk megérkezett, Dombászban 1200-an voltunk, egy év múlva, amikor én hazaindultam, csak 430-an maradtak már élve belőle.

Hernádi János:

- Én is a Dombász terület egyik lágerébe kerültem. Szénbányában, kőbányában dolgoztunk. A zsolcaiak közül ott volt Novák István, a borbély, Macsuga Pali, akinek Eszlári lány volt a felesége, Urszin Lajos. Velük egy lágerben voltam, egy laktanyában. Ott volt még Balatoni Balázs is, de ő egy másik táborban. Egyik fogolytársa, egy fiatal fiú mondta, hogy meghalt Balatoni Balázs bácsi. Később egy fatelepen dolgoztunk, egy gatter alá hordtuk a rönkfát. Úgy emlékszem, ott volt a közelben Pásztor Jani meg a fia is, a Szűcs Anna gyereke. Két évig vártam, hogy hazajöhessenek, mert közben-közben jöttek onnan haza. Tudod, mondtam már, úgy volt az, hogy mindig meg-megnézték, megfogdosták a bőrt a lábunkon, karunkon, csípőnkön, s aki már nagyon rossz állapotban volt, de még szállítható, azt hazaengedték, aki nem, az ott maradt és ott halt meg. Ott tartották azokat is, akik még bírtak dolgozni. Egyszer mondják, "szkoro domoj", hamar haza, gyorsan pakoltunk és jöttünk. Visszavitték Focsaniba, ott új ruhát adtak, majd onnan Maramarosszigeten át hoztak Debrecenig. 1947. október 31-én értem haza.

- Hegedűs András:

- Én katona voltam, lemaradtam, de Szécsénynél elfogtak, december 5-én Gyöngyösre vittek, onnan gyalogoltunk, majd Hatvanban, végül Jászberényben vagonírozta be. Itt körülbelül 1200-an lehettünk. Onnan vonattal mentünk Debrecenbe, de ki sem szálltunk, hanem az állomáson ott újabb csoportokat tettek a vonatra.

Focsaniba január elején érkeztünk, itt találkoztam a zsolcaiakkal. Hozzájuk mentem. Ott volt Juhász Balázs, Alaxai Antal, Huru Tóth Jani. Ott volt még Szabó Vilmos pálfalai ismerősöm, de úgy emlékszem, itt találkoztam Vágási Ferivel meg Guba Imrével. Ott vagonokba raktak és kivittek Horlovkára (Orlovka). Ott volt Mezei Jancsi is meg Turcsányi Gyula.

Együtt voltam Novák Pistával meg Fehér Bandival is. Tavasszal kivittek bennünket a kolhozokba, ősszel meg vissza a lágerbe. De elvittek engem Odesszába, ott is lágerben voltunk, de dolgoztam egy gatter mellett is. Fákat hordtunk. 1947-ben volt, ha jól emlékszem, hogy találkoztam Szűcs Lacival meg Üveges Sándorral is.

1947. július 9-én jöttem haza. Harmincöt kiló voltam. Minket is Focsaniba vittek előbb, aztán Maramarosszigeten át jöttünk Debrecenbe.

- Mezei János:

Focsaniból Orlovka - Nikitovka melletti nagy hadifogolytáborba kerültünk. Zsolcaiak közül velem volt Balatoni Balázs, Lénárt Pista. Elmondta Jani bácsi, hogy nagyon rossz körülmények között voltak itt. Keveset kaptak enni, az is rossz volt, sokan megbetegedtek és meghaltak. Még ezen a télen meghalt ott Lénárt István, akit ő maga egy társával vitt ki a tömegsírhoz. Saroglyával vitték, úgy gurították be a többiek közé a gödörbe, de Lénárt teste arccal lefelé fordult, hát ő leugrott a gödörbe, s megfordította. Kérdezte is az orosz őr, hogy "família?", családtag? Mondta Jani bácsi, hogy nem. Erre szólt az őr: "Vojna, na, vojna., vojna." (Ilyen a háború.) Ott halt meg Balatoni Balázs is még azon a télen, ő is a tömegsírba került - emlékezett Jani bácsi.

Oláh Károly bácsi beszél a csernovitzi lágerről:

Fegyveresen nem őriztek, hisz a lágerben bekerítve voltunk. Napokig tétlenkedtünk. Magyarok vagy nyolcszázan.

A tábor távolabbi részén, ahol építkeztek, németek vagy vegyesen, olyan nemzetiségűek voltak, akik németeknek számítottak (pl. osztrákok). Állítólag a számuk 2000 volt. Nem volt tiltva, de nem kerestük velük a kapcsolatot.

Egy hét után osztottak be munkára. A részleg egészét udvartakarításra, WC környékének rendbetartására. A WC itt is fedetlen építmény volt. Nagy területről kiásták a földet, 10 méteres vastag gerendákat raktak keresztül az üregeken, vastag deszkákat szögelték rá. Sűrűn hagytak lyukakat. Ülni nem, csak guggolni lehetett, ha a dolgát végezte valaki. Oldalai, teteje, nem volt. Mindennap klóros vízzel kellett tisztítani. A másik udvari munka kifogyhatatlan volt. A három sor drótkerítés közt, két méter széles földszávok voltak. Négy méter széles a két köz, körül a lágeren, több ezer méter hosszúságban. Fel kellett ásni, mindennap simára gereblyézni, mintha virágos kert lett volna. Mindkét oldalán kutyás őrök sétáltak, figyelve, nem találnak-e nyomokat, nem szökött-e meg valaki. Száznál is több embert osztottak be naponta, a terület rendben tartására. Fegyveres őrök sétáltak ott, amíg a munkát végeztük.

A katonákat, de általában mindent, ami orosz volt gyűlöltem. De a szavakat igyekeztem megtanulni, mintha előre éreztem volna, minden szó, amit megtanulok, az életben maradáshoz fog segíteni. Tettlegesen nem bántottak, ugyan egyesek durván gúnyoltak, aminek a felét sem értettük. Túrtuk. Túrták, hisz jaj a legyőzötteknek.

Az éhezést volt nehéz elviselni, mert amit adtak, mennyiségileg is kevés volt, minőségileg gyenge, zsírtalan, ízetlen, vizes étel. A kenyéradag, meg egy evőkanál kristálycukor tartotta bennünk az életet, amit mindennap rendszeresen adtak.

Egyik reggelen, mikor munkába hajtottak bennünket a fő bejárati kapu közelében a földsvárat gereblyézni, a kapun kívül megállt egy dzsip, orosz tiszt szállt ki belőle, az őrség parancsnokával beszélt. Közel voltam, egyes szavakat értettem, de összerakni nem tudtam mit beszéltek... Oda hívott a szolgálatos tiszt, valamit kérdezett, mutogatott a kapu előtti autóra. Annyit értettem, masina, gép. Kivitt a dzsiphez, kért egy csavarkulcsot, kézzel, lábbal mutatta, robot, robot, s kérdően nézett rám. Megértettem, azt kérdezi, tudok-e autót javítani. A fejemmel biccentettem:

- Na davaj, vozem csolovek, igyi szudá.

A kezével is mutatta, nyolc embert hívjak oda. Nem kérdeztek tovább, valami papírt aláírt az idegen tiszt, felültetett a dzsipre bennünket. Kivitt a városba. Egy régi kastélyszerű épület hátsó udvarában állt meg velünk. Kevés orosz szóval, főleg mutogatással értette meg velünk, hogy azokat az autókat kell megjavítani, amelyek az udvar leghátsó részén voltak, rendetlen összevisszáságban, sárosan, piszkosan. Az autótípus valamennyi ismerős volt, a német Opel gyár termékei, több típus. Hogy került oda, csak sejteni lehetett. A tiszt kinyitott benn egy nagy garázst. Mutogatta a szerszámokat, emelőket, szerelőknát. Magyarázta, hozzunk be egyet az autókából, és, robot, brü. brü. brü. Javítsuk meg.

A nyolcunk közt négyen csak sofőrök voltunk. Egyik fiú képzett motorszerelő, egy karosszéria-javító, kettő talán csak látott autót, semmihez nem értett.

A tiszt megvárta, míg betoltunk egy autót a garázsba, s elment, őrizetlen hagyott bennünket.

Hozzákezdünk az autó minden részének a megtisztításához, leszedtük a kerekeit. Megnéztük nincs-e valami nagy sérülés a motoron, be lehet-e indítani. Minden rendbe volt, egy csepp benzin nem volt a tankba, az akkumulátor le volt merülve, beindítani nem lehetett.

Délben visszajött a tiszt egy katonával, hozott ételt többet, jobbat, mint amit a lágéban adtak. Katonai konyháról hozta, éhesek voltunk, annál a rosszabbat is megettük volna.

Elment hozott benzint, meg akkumulátort.

Úgy csináltuk, ne induljon be a motor egyből, tovább tudjunk vele foglalkozni. Semmi baja nem volt az autónak, a karosszérián nem volt egy karcolás sem. Kívül - belül szennyezett, piszkos, sáros volt. Mikor a tiszt elment, első fordulatra indult, apró darabokra szedtük, azt a részt is, amit nem lett volna muszáj. Minden apró részt tisztára pucoltunk, tisztítószer minden volt bőven. Délután négy órára jött értünk a tiszt, látva a darabokra szerelt autót. Kharasó, kharasó, zautra robot. Annyit megértettünk, nagyon jó, nagyon jó, holnap csináljátok tovább.

A lágerban reggel hat órakor volt ébresztő. A közelben egy udvari vízcsap volt, a 800 embernek nem volt ideje, hogy legalább az arcát megmossa. Gyorsan menni kellett a reggeli csájáért, gyorsan sorakozni munkára.

A láger fogolylétszáma 3000 lehetett. A többség kijárt kisebb-nagyobb csoportokban a városba dolgozni. A magyarokat is brigádokba osztották, s vitték őket, kiket, hova. Építkezésekhez, romok eltakarításra, vagonok kirakására, építőanyag-gyárakba. Mindenüvé, ahol őrizet mellett tudták foglalkoztatni a foglyokat. Nyáron, mikor szezonmunka volt, a kolhozba is vittek kisebb csoportokat. Másnap jött értünk az említett tiszt, azt a nyolc embert kérte, akik tegnap kint voltak. Rendszer lett belőle, kijártunk a városba autót javítani. Masiniszt - brigád lett a nevünk. Öt-hat napig lassan, kényelmesen, ráérősen pucolgattunk egy-egy autót, mire teljesen megtisztítva kívül-belül üzemképes lett. Az volt a lényeg, teljenek a napok, főleg az ebéd miatt. Ha naponta egyszer jóllaktunk könnyebben túrtuk a kízó éhséget. Minden reggel jött értünk a dzsippel a tiszt, nem őriztek fegyveres őrök, délben hozott ebédet, este a lágerben megkaptuk a kenyér és cukor adagot.

Nem azt akarom mondani, hogy jó volt, de sokkal jobb, mint a lágerban bent, a fegyveres őrök előtt. Nem őriztek, nem hajszoltak, az éhezést is könnyebben túrtuk, napjában egyszer jóllaktunk.

Harmadik hét lehetett, lejött egy férfi a kastélyból, nézelődött, mit csinálunk. Meglepődtünk, tört magyarsággal kérdezte, valahogy így: tik lenni magyar? Ülni le, nye robot, én szeretni magyarcki, lenni sok barát Debrecen. Lenni ott, én brigadér oficir, beszélni sok magyarcki, lenni sok barát.

Félve nézegettünk az ajtóra, mit szól a tiszt, aki jön értünk, meglátja, nem dolgozunk. Azt sem tudtuk a civil honnét került oda. Észrevette szorongásunkat. *Nye mozsnya*, nem félni, én lenni

brigadér, lakni ott fenn nagy ház. A tört magyar szavakból kevés német segítséggel lassan kiformalódott, ő a város parancsnoka. Több napon át a kora délutáni órákban lejött hozzánk, nem hagyott dolgozni, közénk ült, kérdeztetett, beszélt. Nekem azt tanította a tanító, a pap, a magyar tiszték is, hogy az orosz katonaság, a legmagasabb rangi tiszték is buták, műveletlenek, brutálisan kegyetlenek. Többségben valóban ilyenek, de ez az egy kivétel volt. Magas rangja volt, magyarban a vezérezredessel volt egyenlő. Nem volt benne a gyűlölet irántunk sem, nem kis dolog volt, hogy magas rangja ellenére, leült az ellenséges hadifoglyok közé. Feltűnt, milyen tájékozott, minden érdekelte, mindenhez értelmesen hozzá tudott szólni.

Magyarországról, az ország területéről, gazdaságáról, társadalmi, berendezkedéséről, többet tudott, mint mi tudtunk. Legalább négy nyelvet beszélt, a magyart törve, de meg lehetett érteni.

Sorolta milyen nagy különbség van Magyarország meg Oroszország között. Magyarországon lenni úr, lenni munkás, ház, föld, vagyon. Oroszországban lenni mindenki muzsik, munkás, nem lenni vagyon. Diktatúra, mindent katonaság intézze, házassodás, válás, mindent katona intéz.

Ne sietni masina dolog, még soká engednek haza bennetek. Fiatal vagytok, szeretnétek élni. Tanuljatok meg lopni, hogy maradjatok életbe. Ez ilyen ország, mindenki lopja, csak úgy tudja élni. A nagy ház nem enyém, az államé, én lakni benne. Úgy akarok élni, mint nálatok élnek urak, nekem is kell lopni. Háborút nyertük, de semmi nem tartja örökké, megbukta Hitler, megbukja Sztalin is, erőszak nem tartja soká.

Hihetetlen volt számunkra, sok nap után is döbbenet hallgattuk, hogy egy vezető, magas rangú orosz tiszt, így mert beszélni.

Nem tudhattuk, meddig tarthat a fogság, mit lehetne lopni. Egy alkatrészt hiába lopunk el, megenni nem lehetett. Az is nagy előny volt, hogy napjában egyszer jól lakhattunk

Eltelt több hét, október közepe lehetett, amikor véget ért kivételezett helyzetünk. Minden autót megjavítottunk, visszakerültünk a láger többi rabszolgája közé.

Hazatérés

Fodor Andor:

1945. január 29-én jött egy felhívás, aki 18 éven aluli és 45 éven felüli, az jelentkezzen összeírásra, mert azok hazamennek. János bátyám jelentkezett, mint 45 éves, én jelentkeztem, mint 18 éves.

Másnap délelőtt újabb felhívás. Születési év, hó, nap feltüntetésével kérték a neveket a barakkparancsnok irodájába, aki nem töltötte be a 17-et vagy 50-et.

Jelentkeztem 1927. március 29. születtem - mondtam (A hó és nap az öcsémé, mert én 1924. november 30-án születtem.) Egy óra múlva már jöttek értem, és elvittek a másik oldalra a 18-asba. Bátyámat nem engedték haza.

Még januárban háromszor kerültem a rosta alá, de Isten segítségével túléltem. Ugyanis a még jó húsban levőket, meg akikről azt gondolták, hogy felnőtt, azokat transzportálták a Szovjetunió belsejébe.

Végre eljött február 2-a, úgy du. kettő körül adtak nekünk nagyra darált kukoricát, két deci körül, ahogy a konzerves kannám alján láttam. Kezünkre kentek valamilyen rózsaszín zsírfélét, és „még egyszer megsütött száraz kenyérhéjat,” majd ezután a láger kapuja előtt négyes sorba állítottak 314 beteg magyar embert, akik már nem voltak hadifoglyok, mert Kisida Ferenc felsőzsolcai görög katolikus tanító úrnak kezébe adták a névjegyzéket. Kisida Ferenc tanító úr elmondta, hogy most megyünk a helyi iskolába, ahonnan a legközelebbi vonattal mehet mindenki, amerre lát. Amikor már a kapus szoba előtt mentünk, integettem az ott állóknak, ahol egy civil és egy furcsa egyenruhás katona is áll.

Én nem tartom azt elhíhetőnek, hogy Margitics elvtárs eljött volna Focsaniba elintézni, hogy a felsőzsolcaiak hazajöhessenek.

Néhány kíváncsi kiment az iskolából az utcára. Mi, akik nem mozdultunk ki világos reggelig, nem láttuk őket visszajönni az iskolába. Volt nyitott tűz nekünk, ahol sokan – én is – megfőztem a kukoricakását a konzervdobozomban, és meg is ettem, azután két napig beteg voltam.

Az iskolában hárman voltunk: Urszin Andor, egy siroki fiatalember (nevét már elfelejtettem) és én, szerződést kötöttünk, hogy nem hagyjuk el egymást, míg Heves vagy Borsod megyébe nem érünk.

1945. február 3-án még egyszer jól megmelegedtünk a kályhánál. A jobb cipőmön vadonatúj talp volt: dupla pakkondeklit kötöttem rá dróttal. Amikor kijöttünk, az iskola ajtaján, sziporkázó hideg fogadott. Az állomás néhány percnyire volt, csak néhány ember lézengett a váróteremben. A reggeli személyvonatok már elmentek mindkét irányba. Végre egy tehervonat jött; mindhárman egy fékbódéba mentünk fel, mint szabad emberek, de mindenféle papír nélkül, rongyos ruhában, idegen országban, hálát adva a Jó Istennek. Elindult a vonat velünk hazafelé.

A hideg kibírhatatlan volt és – talán kétórai utazás után – elhagytuk a fékbódét, s láttuk, hogy egy falu közel van; elindultunk arra. Néhány nappal később gondolkodva rájöttünk, hogy rosszat tettünk, hogy Romániában elhagytuk a vonatot. Mert a románok, még Erdélyben is elkapdosták a magyar hadifoglyokat, akik már hazafelé jöttek. Még hónapokig dolgoztatták őket. Beválták őket koncentrációs táborba. Ezt mi nem tudtuk. Egy görög keleti templomba bementünk, két barátom hátul leült, én előre mentem az ikonosztáz elé. Letérdepelve, imádkozva adtam hálát a Jó Istennek, hogy újra szabadok lehetünk. Benyitottam az ikonosztáz mögé, körbe jártam az oltárt. Sehol senki. Egy ajtót láttam, benyitottam, itt egy magas fekete szakállas pappal kerültem szembe, és a számon az jött ki: „Gospogyi pomiluj.” Majd kézzel, lábbal magyarázva megértettük egymást. A pap adott kenyeret, túrót, sajtot és egy szőrtarisznyát, megtekintette az imakönyvem, s a kicsi Szent Antal ereklyémet, majd - gondolom - óvatosságból kikísért bennünket az állomásra.

A legelső vonattal feljöttünk Romániából egészen Segesvárig. Bementünk az állomásra, ahol egy Margit nevű magyar nő meghívott bennünket ebédre. A családnál töltöttünk három és fél napot. Nem akartak engedni, míg mindhárman jobban nem érezzük magunkat, különösen én néztem nagyon a pap zsákjába. Mutatták nekünk a román katonákat, akik párosával cirkáltak a városban. Negyednap a két lány és mama karonfogva bennünket elkísértek az állomásra. Elköszöntünk a vonathoz és felszálltunk.

(1949-ig írtam a családnak levelet, válaszoltak is rá, akkor is, amikor Budapesten voltam a Közgazdasági Egyetemen. Hívtak a 100 éves segesvári Petőfi évfordulóra. Utoljára 56 októberében küldtem én nekik egy képeslapot Karlovi-Variból.)

A vonat zsúfolva volt, csak itt-ott volt ablak rajta. Sokan utaztak a vonat tetején, így Andor is és a siroki barátunk már

Segesváron felmentek oda. Egy megállót három magyarul beszélő zsidó férfival beszélgettem, akiknek román nyelvű útlevelük volt Svédországba. Nem volt hely, felmentem én is a vonat tetejére, s láttam, hogy sokan hasalnak a vonat tetején, hát én is lehasaltam, mert messziről hidat láttam. A következő megállóban mindhárman lejöttünk a tetőről, s a hideg miatt leszálltunk a vonatról is. Hanem egyik kanyarból kiérve az egyenesbe, úgy 15-20 civilt láttunk gyalogolni előttünk, akik szintén megunták a vonatot várni és elindultak gyalog. Valamennyi magyar és hadifogoly volt. Már késő délutánra járt az idő. Bementünk az állomásra, beszélgettünk emberekkel magyarul is, s azt ajánlották, hogy ne menjünk gyalog tovább a vasúton, mert nem messze egy nagy román koncentrációs tábor van. Viszont egy magyar ajánlkozott, hogy a hegyen átvezet bennünket Kolozsra. Mi csak mentünk utána libasorban a keskeny, havas, jeges, síkos ösvényen, meredek szélén, itt-ott szakadék szélén, s mindig mondta - vigyázzunk jobbról vagy balról. Végre úgy este 7-8 között beértünk a faluba. Mi hárman dörömböltünk egy kapun, s egy asszony jött ki. Magyar volt. Beengedett bennünket, adott enni, és még ettünk, ő megrakta a jászolt szénával a tehenek előtt. Elmondta, a férje román, jó ember, a malomba ment, ma és csak késő este jön haza. Bevezetett bennünket az istállóba, és mi befeküdtünk a jászolba. Azóta sem esett meg velem, hogy olyan jóízűt aludtam volna, mint akkor Kolozs faluban, amikor tehenek lehelték ránk a meleget. Az asszony költött fel. Mi hárman elindultunk Apahida irányába. Jó ütemben haladtunk, mert jól kipihentük, kialudtuk magunkat. Apahida volt az első magyar falu, de még mindig csak román és orosz katonákat láttunk. Betértünk a vasútállomásra, ahol egy orosz katona rögtön fülön csípett bennünket „málenkij robotra.”

Tehervonatból sóval teli zsákot kellett kihordani az úton lévő teherautóba. Úgy 50-75 kg körül lehettek a zsákok. Keresztül a vágányon. Nem volt könnyű.

Az elhurcoltak közül - úgy tudjuk - legtovább Kércsi Imrét tartották ott. Őt négy év után engedték haza, így mondta el hazajövetelét.

Kércsi Imre:

- Négy év alatt, ha nem is szoktuk meg, mert azt megszokni nem lehetett, de beletörődtünk az ottani helyzetbe. Amikor Magyarországra léptünk, egy más világba érkeztünk, ez volt már szokatlan. Amikor Debrecenben kiszálltunk, összegyűltek a civilek.

Furcsa volt, hogy egy rendőr bajtársnak szólított. Megyénként adtak egy papírt, mi vagy harmincan jöttünk Borsodba.

Este volt, amikor Tokajba értünk. Nem tudom már miért, de ott nem járt a vonat, s teherautón jöttünk be az állomásra. Különösen jó érzés volt, hogy az állomáson égtek, fényesen világítottak a lámpák. Asszonyok voltak a peronon, batyus nénik is. Egyik asszonyt megkérdeztem, hol lehet itt vizet inni, mert vettem útközben egy veknit, s annak a felét már elmajszoltam és szomjas voltam. Az asszony, amikor megtudta, hogy honnan jövök, erősködött, és fizetett nekem két deci bort. A vonaton megettem a vekni másik felét, mire Hernádnémetibe értem. Ott már felült mellém egy vasutas is egyenruhában, s nem szólt hozzám. Furcsa volt, hogy felállhattam, leszállhattam, senki nem parancsolt. No, a következő állomás már az én falum, Felsőzsolca. Leszálltam, s átbújtam a sorompó alatt, akkor esett le az első hó. Gyalogoltam vissza azon az úton a községbe, ahol négy évvel ezelőtt elvittek. Zsolcán lámpák égnek az utcán, a Kastély a helyén van. Olyan hihetetlen minden.

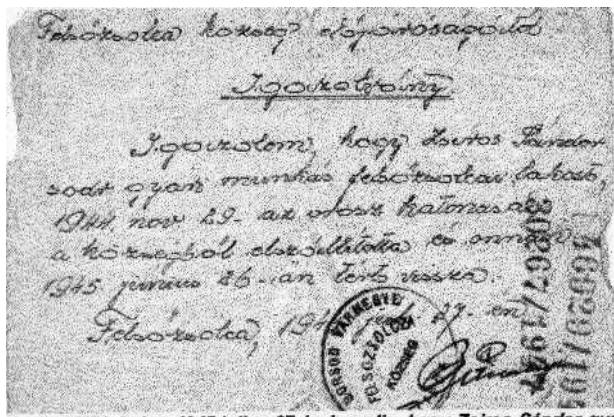
Miklós Erzszi korcsmája előtt jövök el. Zsongnak a korcsmában. Lámpák, villanyfény, és akkor bementem a korcsmába. Szinai Imre ismert meg rögtön. Nézzétek, Kércsi Imre! Aztán körbefogtak a többiek. Szemes Andris bácsi mindenképpen haza akart kísérni, s mondta, hogy apám hogy siratott el engem, anyám meg a Laci fiát jajgatta.

A kapu be volt csukva, átugrottam, úgy mentem be. Az ablakhoz siettem, s beszóltam, apám nem tudott szólni, csak fulladt el, úgy nyitott ajtót.

Hazajöttem!

Akik hazatérhettek, hát megkaphatták az "igazolványt".

Községi eljáróság igazolása arról, hogy édesapámat, Zsíros Sándor gyári munkást az „orsz katonaság” a községből 1944. november 29-én „elszállította”.

X. HIVATALBÓL ELFELEDVE

Az anyaggyűjtés során fiatal, értelmes kollégával vitatkoztunk Magyarország szovjetek által történt megszállásáról, azaz véleménye szerint Magyarország felszabadításáról. Ő tanulmányai alapján vallotta, hogy a szovjetek itt felszabadítók voltak, mert "felszabadítottak az elnyomás, a megszállás, a német iga alól". Semmit sem tudott a szovjetek háború alatt és után ellenünk elkövetett gazságairól. Soroltam a tényeket, a jóvátételről, a szovjet tulajdonba került értékekről, gyárakról, az elhurcoltakról, a hadifoglyokról, amelyeket elfeledtek közölni a tankönyvek.

Történelmi tény, hogy ők verték ki a megszálló németeket az országból, de az is, amiről nem szólnak a tankönyvek, hogy ugyanazzal a lendülettel maguk telepedtek a helyükre. Megszálltak, gyarmatosítottak. Semmivel sem lenne nagyobb oktalanság, ha a törököket is felszabadítóként tisztelnénk, azon az alapon, hogy Mohács után azért hódították meg hazánkat, megmentsenek az erősödő osztrák befolyástól, Habsburg Ferdinánd királyságától.

Mi 1944-ben csöbörből vödörbe estünk. Két nagy ideológiai és katonai hatalom vívta harcát a világhegemóniáért a mi testünkön, a mi szándékunktól és akaratunktól függetlenül.

A németek és az oroszok módszerei, eljárásai, cselekedetei megdöbbenően hasonlatosak. Ugyanígy ideológiájuk gyökere is. A fasizmus és bolsevizmus tejtestvérek, ugyanazon az emlőn nevelkedtek. A szocializmus emberséges eszméit torzították emberiségellenes ideológiává. Az egyik faji, nemzeti alapon hirdette felsőbbrendűségét, osztályalapon a kommunista ember, eszmeiség magasabbrendűségét a másik. Társadalomellenesek, mert nem lehet, hogy „fegyverrel erőszakolják szubjektív akaratukat az egész emberiségre...” - mondja József Attila.

József Attila, aki versben és prózában egyaránt elítélte a fasiszta-kommunizmust, és rettegve óvott a „bolsevizmustól eliszonyodó tömegekre támaszkodó fasizmus diadalától”. (32)

A bolsevik eszmékre is célozva írja 1937-ben:

*"s az emberségen, mint rajta a rák,
nem egy szörny-állam iszonyata rád
s mi borzadva kérdezzük, mi lesz még,
honnan uszulkan ránk új ordas eszmék..."* (33)

A németek azt írták fel álszent módon az auschwitzi tábor bejáratára: "A munka felszabadít ". A Vörös Hadsereg tisztjei meg azzal az álnoksággal szedték össze áldozataikat, hogy csak egy kis munkára, "málenkij robotra" viszik őket, s majd kapnak dokumentet is.

Azután, már kinn a fogságban, a táborokban azzal indokolták tettüket, az elhurcolást, hogy a "fasiszta pusztítás" miatt kell a foglyoknak az újjáépítésben részt venni.

Közben ezek, az állítólag munkára hurcolt munkásemberek, szakemberek, civilek és katonák már az úton hulltak, mint ősszel a legyek, s a táborokban további százvezrek haltak meg az éhség, a járványok, az embertelen bánásmód következtében.

Hogy mennyire nem csak, s nem elsősorban munkáskezrekre tartottak igényt, azt a zsolcaiak sorsa is igazolja. A körülbelül 150 elfogott civil férfi egyharmada vagy megszökött a Focsani-ig vezető úton, vagy koruk és egészségi állapotuk miatt onnan engedték el őket. A kétharmadukat vitték tovább, de ezeknek az embereknek közel a fele (47 ember) már az utazáskor vagy a táborban pusztult el rövid időn belül. Végül is csak egyharmaduk vett részt valójában a munkában, akik néhány év után tértek csak haza.

Ha a szovjetek egyenes úton jártak volna, akkor elfogadhatóbb, mindkét ország számára hasznosabb lett volna, ha ezek az emberek itthon termelték volna ki a megkövetelt, előirt jóvátételt.

A Szovjetunió Magyarországtól előbb 200 millió dollárt követelt (1938-as árfolyamon) az okozott károk jóvátételeként. Eközben saját kezelésbe, tulajdonba vett számos vállalatot, gyárat (MASZOLAJ, MASZOVLET, a miskolci Deischel drótygyárat, lett belőle December 4. Drótművek). E vállalatok azután szovjet tulajdonban 1972-ig közvetlenül a Szovjetunió számára termeltek. A vállalatokat azután a Szovjetunió 1972-ben "eladta" a magyar államnak. Ezzel együtt és más trükkök révén végül is félmilliárd dollár jóvátételt fizettünk az oroszoknak, s ebben nincsenek benne a Szovjetunióba hurcolt foglyok termelési értékei. (34)

Köztudott, hogy a December 4. Drótművek (Deischel drótygyár) több száz dolgozója majdnem teljes egészében két faluból, Felsőzsolcáról és Szirmabesenyőről került ki. Különös fintora a sorsnak, hogy Zsolcáról a legtöbb munkást éppen a "drótygyáriak" közül hurcolták el az oroszok.

Hány magyar ember?

Tudós kutatók adatai szerint összesen 600 ezer magyar került ki a Szovjetunió munkatáborába. Ezek között 60-65 ezer lehetett a civil. Valamennyiből összesen körülbelül 250 ezren vesztették ott az életüket éhezés, járványok, rossz körülmények miatt.

A Szovjetunióba hurcoltak közül meghalt ott 250 ezer ember, ezenkívül a magyar hadseregnek a veszteségét halottakban körülbelül 300 ezerre teszik, ugyancsak 300-310 ezer a trianoni, tehát a mai Magyarország területéről elhurcolt zsidó közül! az áldozat. Ezért Magyarországnak a háború alatt halottakban bekövetkezett veszteségét közel egymillióra becsüli a tudós kutató, Für Lajos. (35)

És amíg a szovjet táborokban százezrével sínylődtek a magyar foglyok évekkel a háború befejezése után is, ugyanakkor a Szovjetunió százezres hadsereget állomásoztatott itt az országban dologtalanul, akiket mi ettünk, mert úgymond, itt "védték a békét".

Éppen ezért hajlok annak a véleménynek az elfogadására, amit az előző fejezetben Kércsi Imre fejtett ki, hogy tudni illik nem is foglyok voltak ők, hanem túsok, nem is a munka volt a legfontosabb ok, amiért őket elvitték, hanem az, hogy így százezres nagyságú, politikailag "megbízhatatlant" vontak ki az országból, másrészt ez a hatalmas embertömeg, amely a kezük között volt, egyszersmind politikai zsarolásra is felhasználható volt a magyar kormányok ellen.*

A háború után a választásokon győztes Kisgazda Párt koalíciós kormánya tett ugyan néhány erőtlén kísérletet a Szovjetunióban lévő magyar hadifoglyok ügyében, de eredménytelenül. Később, "1947. május 7-én száztagú női küldöttség kereste fel Rákosi Mátyást, a magyarországi kommunista párt főtitkárát, és felkérték, hogy a magyar hadifoglyok hazaszállítása érdekében járjon el Sztálinnal.

Sztálin május 12-én visszasürgönyözte, hogy Rákosi és a magyar kommunista párt "közbenjárására" enged a magyar nők kérésének, és az összes magyar hadifoglyot rövidesen hazaengedi." (35)

Hát nem engedte. Választási manőver volt az egész táviratváltás. Talán éppen Rákosi lett volna leginkább meglepődve, ha a százezer magyar hazajön, és családtagjaikkal együtt

megjelenik a választási urnák előtt. Vajon kire szavaztak volna a Szovjetunióban szerzett tapasztalataik alapján?

Azután, Rákosiék győzelme után csend, halálos csend övezte a hadifoglyok, az elhurcoltak ügyét, sorsát, pedig még 1956-ban is voltak magyar foglyok a GULAG-on. Annyi azért történt, hogy nagy csendben ilyen-olyan jogcímeiken az 50-es években megvonták a szerencsétlen hadiözvegyektől és hadiárvtól a gondozottaknak járó segélyt. Tabu volt Kádár alatt is a hadifogoly téma, éppen úgy, mint Trianon. Említeni sem volt "ildomos", nem hogy rákérdezni.

Közben "zengtük a dalt mámoros ajakkal" a felszabadulásról, a dicső, nagy barátról, a testvéri Szovjetunióról, annak vezéreiről, Sztálinról, Hruscsovról, Brezsnyevről...

Így volt ez országszerte, nem lehetett másként ez Felsőzsolcán sem. Úgy tűnt, mintha a hivatalos szándék beteljesedett volna, és felednék a zsolcaiak az áldozatokat, az elhurcoltak gyötrelmeit. Amikor azonban enyhült az utódok szigorú szorítása, és közeledni látszott az idő, amikor az 1944-ben betelepedett megszálló hadsereg elhagyja hazánkat, 1989 elején Nemkin Antal kezdeményezése, emeljen a község emlékművet a II. Világháború áldozatainak, a község lakói között sok támogatóra talált. Emlékmű bizottságot hoztak létre, s Nemkin Antal vezetésével megindult a gyűjtés, a szervezés.

Később még az év februárjában, a község akkori vezetése is felkarolta ezt a javaslatot, és a tanács határozatot fogadott el az emlékmű megépítéséről. Ekkor látszott, hogy nem felejtett a község. Rövid időn belül 200 ezer forint gyűlt össze adományokból, családtagoktól, hadiözvegyektől és árváktól. Ezzel megindult az emlékmű készítése.

Az emlékművet Varga Éva szobrászművész készítette. A költségek végül 920 ezer forintot tettek ki, a különbséget közpénzből a képviselő-testület fedezte. Az emlékművön 1990. szerepel, az a dátum, amikor elkészült. Elhelyezésére, a hely kijelölése körül kialakult némi huzavona után 1991-ben került sor, egyidőben a szovjet csapatok távozásával.

Az emlékművet hatalmas gyászoló tömeg, 1500-2000 ember jelenlétében 1991. június 30-án szentelték fel a római katolikus, görög katolikus és református egyházközség papjai. Imát mondott a miskolci izraelita egyházközség kántora is.

Dr. Kiss Gyula miniszter*, a község szülötte mondott avató beszédet.

A miniszter úr nagyívű beszédében szólott arról, hogy megkésett, évtizedeket késett tisztelgésre gyűlt itt össze a gyászoló tömeg, hogy szomorú szívvel lerójuk, mert most már leróhatjuk nyíltan, nyilvánosan kegyeletünket azok iránt, akik egy világégés, az emberiségre szabadult téboly, az embertelenség áldozatául estek.

Szólott a magyar történelem nagy megrázkódtatásairól, az Első és Második Világháború okozta szenvedésekről, veszteségekről.

Emlékeztetett arra, hogy ma szerte az országban harangzúgás hirdeti az örömet: Magyarországon nincs többé idegen katona. Magyarország független szabad ország lett.

„A harangok zúgásakor emlékezzünk azokra, akik e történelmi időt nem érhatték meg, köztük azokra a földieinkre, akiknek, ím emléket állítottunk. Itt a falu lakóinak munkájával Kegyeleti parkká alakított régi temetőben a második világháború 159 felsőzsolcai áldozatára emlékezteti a ma és a holnap embereit. Varga Éva szobrászművész és Rudolf Mihály építész alkotása, amelyet szeretnénk leleplezni. Engedjenek még egy gondolatot. A mai nap, a múlt jegyében került megrendezése, azonban június 30. van Krisztus után 1991-ben, amikor végre Magyarország szabad és független ország lett. Ahhoz, hogy a szebb jövőt meg tudjuk élni, tisztos emlékezetünkbe kell megtartani azt a múltat, amelyben gyökereztetni kell a jövőben való hitünket, mert a múlt ismerete nélkül nincs jövő és a jövőbe vetett bizalom nélkül nincs múlt iránti kellő tisztelet.

A római katolikus egyházközség plébánosa, Tóth László emlékezésében mondotta:

„Én láttam olyan sírokat, amelyek az előző harcokban elhunytak sírjai voltak, s amikor jöttek újabb győztesek, akkor összetörték keresztjeiket, emlékeiket s a földdel egyenlővé tették sírjukat. Ezek† már előzőleg összetörték a Tízparancsolat kőtábláját, és mert összetörték, összetörték emberségüket is, lerombolták mások iránti tiszteletüket is.

* Kiss Gyula az első független kormány, az Antal-kormány munkaügyi minisztere volt.

† Már tudniillik a megszállók. (Szerk.)

Testvéreim, először a kőtáblát kell összeállítanunk, helyre állítanunk. Ahogyan a miniszter úr mondta, azt a szörnyű közönyt, lelki nyomorúságot, elesettséget, terhet – mely alatt szenvedünk - kell letennünk.”

Dobos István, a volt frontharcosok, a hadifoglyok, a túlélők nevében szólott:

„Emlékezni és fejet hajtani jöttem, azon túlélők egyikeként, akit megőrzött az életnek a szerencse, a háború kiszámíthatatlansága, Isten akarata és az óvó keze mondotta többek között. Emlékezni, és kegyeletet leróni jöttem azokra és azoknak, akiknek nevét örök mementóként őrzi emlékművünk, községünk jelenlegi lakóinak, és az ezután születendőik számára is.

Ötven év távlatából emlékezünk, mindnyájan emlékezünk Felsőzsolca háborús halottaira, akik ártatlanul áldozták fel a legrágábbat, az életüket.

Egyaránt megilleti a fájdalmas emlékezés, a lélekből fakadó kegyelet érzése azokat, akik a harcmezőkön a felettük átviharzó harcok során, a „málenkij robotra” elhurcoltak”, a hadifogoly táborok barakkjaikban pusztultak el. Megilleti azokat a civileket is, akik a zsolcai harcok során haltak meg, vagy évekkel később, a békés termelői munka során a határban felrobbant lövedékek miatt vesztették el életüket.

Hasonló melegséggel és érzésekkel emlékezünk azokra a honfitársakra, községünk volt lakosaira, akik munkaszolgálatosként vagy gázkamrákban lelték halálukat.

Befejezésül megköszönöm mindazoknak, akik lehetővé tették, megteremtették a lehetőségét a szabad emlékezésnek.

Megköszönöm Felsőzsolca Nagyközség Önkormányzatának, az Emlékműbizottságnak az emlékművet, a kegyelet helyét, ahová virágot lehet hozni, ahol lehet imádkozni, ahol szárnyaló gondolatokkal némán beszélgethetünk halottainkkal, és elhangozhat kimondva vagy kimondatlanul: Soha többé háborút.

Kedves porlandó halottaink!

Az emlékmű előtt meghajtom fejem, s Ti százötvenkilencen nyugodjon békében.

A hozzátartozók, az árvák nevében özvegy Ligetvári Lajosné szólt, akinek édesapját, férjét hurcolták el civilként a családtól. Férje távol szeretteitől, hazájától, valamelyik láger tömegsírijában nyugszik.

Az ő szavait idézem ide befejezésül:

"Memento mori! Emlékezz a halálra! - figyelmeztették az élőket a rómaiak már évezredekkel ezelőtt. Emlékezz a háború áldozataira - mondom én - aki az édesanyák, feleségek, mennyasszonyok nevében segítenek emlékezni. A háború miatt özvegyé lett asszony jogán. Mert ha valaki, úgy én minden bizonnyal! megérdemlem az emlékezés jogát.

Elmondom tehát, hogy mit jelent a SAS behívót várni. Mit jelent annak a megérkezése után búcsúzni, amikor csak remény van a viszontlátásra, de nincs bizonyosság. Elmondom, mit jelent a postást várni. Attól rettegve, hogy nem életjelt hoz, hanem gyászos értesítést. Elmondom az álmatlan, átsírt, végigimádkozott éjszakákat. Elmondom, mit jelentett piciny gyerekekkel a zöldséges pincékből óvóhelyé előléptetett gödrökben kuporogni a szirénák vijjogása után. Idézem a férj, az édesapa elvesztése után az idegeket ölő, kilátástalannak, értelmetlennek látszó éveket, amíg az özvegy a sírásba belefáradva vagy elfásulva eljutott a csendes megnyugváshoz.

Idézem a könnyes szemeket a válaszdáskor, amikor az apát vesztett gyermek először kérdezte meg, nekem miért nincs édesapám?

Idézem a látomásokat, az idegek csalóka játékát, amikor kutyaugatáskor, kapucsapódáskor a szélrázta ablak zörejekor felrémlt: talán most érkezik meg az elsiratott. Mert a szív és az értelem nem akarta elfogadni, hogy soha többé nem jöhet haza, akit szerettünk. Idézem a nélkülözések éveit, mert a hadiözvegyek asztalán - az édesapa keresete híján - mindig kicsi volt a gyerekek előtt a kenyér. És idézem a hatóságok részéről azt a lelketlen cinikusságot, a szívet bénító gúnyos hangot: minek ment oda? Ha itthon marad, nem halt volna meg!

Hosszan sorolhatnám a háború okozta sebeket, melyeket úgy is nevezhetnénk: hadiözvegyek és árvák sorsa. Ezért kérjük Istent, hogy ne legyen több háború! Az emlékmű a nevűek sokaságával pedig felkiáltójel is legyen. Emberek, vigyázzatok! Ne legyen többé Isonzó, Doberdó, San-folyó, vértől pirosító gyásztér, füstölgő krematórium, hullahegyek, testileg-lelkileg szétroncsolt, örökre megvakult, nyomorékká tett embertömegek. Ne legyen Voronyezs, Focsani, Bori bányák, halálmenetek, könnypatak, árvák és özvegyek serege

Kedves Halottaink!

Jeltelen sírotok figyelmeztet! Ember az embernek elvesztője soha ne legyen. Legyen emléketek a béke őrzője! °

Az emlékműre 166 zsolcai neve került fel, valamennyien a háború áldozatai. Ott vannak azok a hősök, akik hazájukért a frontokon vesztették életüket, ott vannak az elpusztított zsidó családok tagjainak nevei, akikre épp oly fájdalommal emlékszik a község, mint a többi áldozatra. (Eppen ezért bántott engem az, hogy a Holocaust gyászünnepei meg sem említették a magyarság többi áldozatát.) S ott van annak a 47 férfinak a neve is, akiről ez a könyv is szól, akik még élhettek volna:

II. Világháborús emlékmű az áldozatok nevével.

AKIK MÉG ÉLHETTEK VOLNA

Az áldozat neve	Kora	Édesanyja neve	Foglalkozása
Balatoni Balázs	28 éves,	Bencsik Apollónia	fűtő
Bánrévi Pál	37 éves,	Zsíros Zsófia	napszámos
Csányi József	36 éves,	Gergely Borbála	gy. munkás
Csarni András	39 éves,	Pásztor Júlia	sodrongy. m.
Eszlári Lajos	41 éves	Csepcesényi Júlia	MÁV mm.
Eszlári István	33 éves	Stefuróczi Mária	gy. munkás
Ferenc József	36 éves	Dobos Mária	dróthúzó
Franczuz István	38 éves	Szabó Anna	gyári munkás
Franczuz Sándor	21 éves	Gerják Ilona	földműves
Halász András	17 éves	Szűcs Júlia	isk. tanuló

Halász Bertalan	38 éves	Sűrű Klára	gyári m. .
Halász János	32 éves	Erős Zsuzsanna	gyári m.
Halász Péter	51 éves	Fodor Mária	MÁV m.
Hegedűs János	20 éves	Varga Júlia	lakatos
Kassai Ferenc	43 éves	Ludvig Veronika	dróthúzó
Kiss Miklós	31 éves	Kiss Mária	esztergályos
Kléri József	20 éves	Susnyák Matild	gyári m.
Kondi János	33 éves	Kuruc Borbála	gyári m.
Kopasz Pál	20 éves	Fodor Veronika	lakatos
Kovács József	27 éves	Szikszai Borbála	dróthúzó
Kuripla János	48 éves	Veres Mária	földműves
Lénárt István	38 éves	Tetercsák Mária	g. cseléd .
Lénárt István	41 éves	Kun Rozália	gyári m.
Ligetvári Lajos	33 éves	Schaffer Rozália	gyári m.
Lukács Géza	19 éves	Tóth Angéla	tanuló
Macsga Pál	43 éves	Dvorcsák Borbála	
Macsga Pál	42 éves	Figeczki Júlia	gyári m.
Márton József	42 éves	Kakuk Rozália	gyári m.
Ördög Ferenc	29 éves	Ruszkai Júlia	gyári m.
Papczun Márton	38 éves	Seszták Erzsébet	földműves
Rigó József	33 éves	Kovács Mária	gyári m.
Simárszki István	25 éves	Furcsa Mária	napzámos
Simárszki János	16 éves	Furcsa Mária	tanuló
Szabó László	30 éves	Kiss Anna	fűtő
Székely Lajos	34 éves	Szelner Zsófia	MÁV.
Szolga Miklós	36 éves	Mertinkó Zsófia	munkás
Tornai László	33 éves	Szabó Mária	dróthúzó
Tóth Bertalan	32 éves	Macsga Júlia	postás
Tóth Gyula	18 éves	Tornai Ilona	lakatos
Tóth István	32 éves	Guba Júlia	MÁV m.
Tóth Sándor	38 éves	Guba Júlia	dróthúzó
Ujj Mátyás	59 éves	Nagy Mária	nyugdíjas
Varga Antal	34 éves	Kovács Eszter	motorszerelő
Varga Imre	28 éves	Gál Veronika	fűtő
Varga Lajos	42 éves	Demeter Mária	munkás
Veréb József	33 éves	Bacsi Mária	gyári m.
Veres Pál	36 éves	Kopasz Veronika	
Vranovics István	35 éves	Sprosz Júlia	kőműves

MÁSODIK RÉSZ

Függelék

A harmadik, bővített kiadás közreadását az indokolta, hogy vele egy időben jelent meg az első kiadás angol nyelvű változata Molnár Erzsébet a Miskolci Egyetem Angol Tanszékének adjunktusa jóvoltából és fordításában, a pittsburghi DUQUESNE UNIVERSITY STUDIES IN HISTORY gondozásával.

Mivel a legutóbbi, 2005-ben megjelent második magyar kiadás példányai rövid időn belül elkeltek, úgy gondoltuk, célszerű lesz az angol nyelvű kötetek mellé tenni az újabb magyar, bővített kiadást. A bővítményt elsősorban azok a dokumentumok, emlékek jelentik, melyekhez az első kiadás óta barátaim, ismerőseim és saját kutatásaim révén jutottam.

Hálás köszönetet mondok Szabó Nándor bátyánknak, az idős kutatónak, Kapusi Krisztián történész-levéltárosnak, Debnár Gyula szerkesztő-riporter újságírónak, Homolya Lászlóné Pásztor Piroska kollégámnak, nyugdíjas iskolaigazgatónak, valamint Molnár Erzsébet egyetemi adjunktusnak közléseikért, dokumentumokért, szíves segítségükért.

Zsiros Sándor
2006. június 1.

A Miskolc környéki 1944 őszi hadműveletekről

Ezt az anyagot Szabó Nándor 83 éves kutató bocsátotta rendelkezésünkre, s megjelent az Örökség 2006. 1-2. számában is.

Azért tartom fontosnak a Szabó Nándor bátyánk által felkutatott és magyarra fordított német hadműveleti jelentések – kivonatolt – közlését, mert ezek a hadi helyzetről, a hadműveletekről őszintén beszélnek.

A német 8. Hadsereg helyzettájékoztatói alapján

November hó 18. eseményei

18 óra 20 perckor jelenti a 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztje a Hadsereg Csoportparancsnokság első vezérkari tisztjének: (Nem a Miskolc környéki harcokra vonatkozott)...

November hó 19. eseményei

Az esti helyzetjékoztatójában a 8. HP 1. vezérkari tisztje közli a HCSP 1. tisztjével, hogy a 3. hegyi hadosztály egy további zászlóaljhoz /?...../.szükségessé teszi november hó 20-ra virradó éjjelen az arcvonalat visszavonni.

Csaba – Felsőzsolca – Onga déli szélénél húzódó reteszállásba visszavonni.*

A rádiófelderítésből kitűnik az, hogy az ellenség Miskolc térségéből nem Kassa irányába akar előrenyomulni, hanem észak-nyugat felé, tehát a Putnok irányába vezető országúton.

November hó 20. eseményei

(A nap folyamán a 8. HPK vezérkari főnöke és a HCSP vezérkari főnöke között négy alkalommal történik fontos üzenetváltás, de ezek nem a Miskolc környéki harcokra vonatkoztak.)

November hó 21. eseményei

(Ezen a napon két üzenetváltás történt, de nem e környékre vonatkozó közlések.)

November hó 24. eseményei

18 óra 30 perckor jelenti a 8. Hadsereg Parancsnokság első vezérkari tisztje a Hadseregcsoport Parancsnokság első vezérkari tisztjének. Miskolctól keletre az ellenség erős gyalogsági erőkkel további tüzéség előrevonásával a Sajó és a Hernád között készen áll. Az a benyomás, hogy meg fogja kísérelni Miskolcot kelet felől átkarolni. Ott áll négy ellenséges hadosztály kettő saját zászlóaljával szemben.

November hó 25. eseményei

18 óra 5 perckor jelenti a 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztje a hadseregcsoport parancsnokság 5. vezérkari tisztjének. Ettől /Szerencstől/ nyugatra az ellenség tovább folytatja a felvonulást erős gyalogsággal és tüzéséggel. A súlypont továbbra is a Sajó és a Hernád közötti területen van. (Alsózsolca-Gesztely, Belegrád, Kemeji erdők. Szerk.) Az a benyomás, hogy az ellenség azt tervezi, támadással a Miskolctól délnyugatra levő erdőségből és a Miskolctól keletre levő készenléti területéről a várost átkarolólag megtámadni. A románok a támadáshoz a betörési térségből Bekecstől (Monoktól) délre észak-nyugati irányban fognak csatlakozni.

November hó 26. eseményei

A 8. Hadsereg Parancsnokság vezérkari főnöke 10 óra 20 perckor jelentett a Hadsereg Parancsnokság vezérkari főnökének, de ez nem a Miskolc környéki harcokra vonatkozott.

* Ez az u.n.„Karola” előre elkészített állásrendszer.

November hó 27. eseményei

A 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztje jelenti 19 óra 40 perckor a Hadseregcsoport Parancsnokság 1. vezérkari tisztjének: támadási előkészületek mutatkoznak a Miskolctól keletre levő térségben. Az ellenség már napok óta a tüzéséget lövi. A Sajó és a Hernád között hat (6) ellenséges hadosztály és két sorozatvető alakulat van.

November hó 28. eseményei

Az esti helyzetismertetéskor 18 óra 5 perckor jelentette a 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztje a Hadseregcsoport Parancsnokság 1. vezérkari tisztjének: A Wöhler csoportnál, úgy látszik, hogy az ellenség Miskolc térségében befejezte a támadásra való felkészülést. Az ellenség (rádió lehallgatás alapján) a tüzéségnek a löszrel való feltöltését befejezte. A hadtestparancsnokságtól..... rádiótilalom van elrendelve. A Hernádtól keletre 11 átváltott román katona azt mondja, hogy 29-én támadni kell. Az ellenséges előkészületek alapján a támadást széles fronton, Miskolctól délnyugatra levő területtől egészen a Megyaszótól délre levő területig lehet várni. (Ez a terület Felsőzsolca, Belegrád, Hernádkak, Gesztely, szek.)

November hó 29. eseményei

A 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztje jelenti 17 óra 40 perckor a Hadseregcsoport Parancsnokság 1 vezérkari tisztjének: *8 órakor 50 percig tartó erős tüzéségi előkészítés után Miskolctól délkelte támadást indított, Felsőzsolca elesett és Onga mindkét oldalán mély betöréseket ért el*, a kiélezett helyzet arra kényszeríti a Wöhler csoportot, hogy az északi szárnyon leváltásban levő 4. hegyi hadosztály szabaddá váló részeit a Miskolctól keletre levő területen vesse be. Mivel a Wöhler csoport semmiféle további gyalogsági erővel nem rendelkezik, amint az el lett rendelve a 24. páncélos hadosztály 30-ára virradó éjféltől a Hadseregcsoport rendelkezésére álljon. A 8. Hadsereg Parancsnokság vezérkari főnöke 9 óra 45 perckor ismét javasolta a Hadseregcsoport vezérkari főnökének, a Wöhler csoportnak azt a nézetét, hogy a 30-ára virradó éjjelen a 8. vadász és a 15. gyalogos hadosztályt visszavonni egy Egertől északra, egészen Új-Hutáig húzódó reteszállásba, hogy 3 zászlóalj szabaddá váljon a 24. páncélos hadosztály leváltására.

A Hadseregcsoport 5. vezérkari tisztje 12 óra 05 perckor jelentette ezt, mint a Hadseregcsoport szándékát a Szárazföldi Hadsereg vezérkarán levő Hernani vezérkari alezredesnek.

A Főparancsnok 13 órakor távirati úton engedélyezte az Egernél és innen északnyugatra levő arcvonalívnek a visszavonását, hogy

ezáltal a 24. páncélos hadosztály azonnali kivonásához szükséges erőket nyerjenek.

November hó 30. eseményei

A Wöhler csoport (8. Hadsereg) reggeli helyzetájékoztatója szerint az ellenség az éjszaka folyamán a Sajó és a Hernád közötti területen előrenyomult és Miskolc keleti széle és Arnót között, valamint Arnót és az ettől keletre levő vasútvonal közötti területen át tudott törni. Elfoglalta Szikszót és a Hernád völgyétől keletre Megyaszót.

A 8. Hadsereg Parancsnokság vezérkari főnöke e helyzet tájékoztatása során a következőket javasolta:

1.) Cselekvési szabadságot Miskolc feladása kérdésében, hogy a felszabadító erőkkel, melyek a várost védik, a várostól északra, a front összefüggő voltát egészen a Szikszótól észak-nyugatra levő területig ismét helyre lehessen állítani.

2.) Engedélyezni a Gizella állásba való visszavonulást, hogy Miskolc térségében a helyzetnek további kedvezőtlen alakulása után szükség esetén a Karola állásba az összefüggő frontot ismét helyre lehessen állítani.

A Hadseregcsoporth vezérkari főnökének a kérdése, hogy a Gizella állásba történő visszavonulás esetén milyen erők válnának szabaddá, azt válaszolta a Wöhler csoport vezérkari főnöke, hogy bár német gyalogsági erő nem fog szabaddá válni, de tüzérség igen, ezen kívül a Gizella állásban a magyarokat keskenyebb területre lehetne összehívni.

Mindkét javaslatról értesítette a hadseregcsoporth 5. vezérkari tisztjét 12 óra 5 perckor, a Szárazföldi Hadsereg vezérkarán levő Hermani vezérkari alezredes, hogy a visszavonulás a Gizella állásba engedélyezve lesz, de a bal szomszédokkal /a német 1. páncélos hadsereg/ egyeztetni kell.

12 óra 50 perckor közölte a Hadseregcsoporth 1. Parancsnokság 1. vezérkari tisztje a Hadseregcsoporth Parancsnokság 1. vezérkari tisztjével azt, hogy a Hadseregcsoporth egyetért a Gizella állásba december elsejére virradó éjjelen történő visszavonulással.

14 óra 45 perckor a Szárazföldi Hadsereg vezérkara – hadműveleti osztálya vezetőjének a hadseregcsoporth Parancsnokság 1. vezérkari tisztjével folytatott telefonbeszélgetése során:

A Wöhler csoport tervéhez, Miskolcot feladni, megjegyezte a hadműveleti osztály vezetője Guderian vezérezredes, Miskolcot olyan fontos csomópontnak látja, hogy a szárazföldi hadsereg vezérkara megparancsolja a várost tartani.

Hogy ott ismét helyre lehessen állítani a helyzetet, *a 24. páncélos hadosztály nem a Dunától nyugatra, hanem Miskolcnál lesz bevetve.* A déli Hadseregcsoporth Parancsnokság 1. vezérkari tisztjének a kérdésére, melyik alakulat legyen a Dunától nyugatra

a 24. páncélos hadosztály helyére állítva, azt válaszolta a hadműveleti osztály vezetője, az előreláthatólag egy új páncélos hadosztály lesz.

14 óra 50 perckor átadta a Hadseregcsoporthoz Parancsnokság 1. vezérkari tisztje a 8. hadsereg vezérkari tisztjének az alábbi parancsot:

1.) A Wöhler csoport döntési szabadságot élvez.

2.) Miskolcot tartani.

3.) A 24. páncélos hadosztály Miskolc térségében rendelkezésére áll. A Wöhler Csoportparancsnokság vezérkari tisztje válaszolta. Gondoljunk arra, hogy Miskolcot egyáltalában tartani lehet-e addig, amíg a 24. páncélos hadosztály odaér.

Ő a 24. páncélos hadosztály leváltására útba indított vadász zászlóaljokat meg fogja fordítani, hogy Miskolc számára a lehetőséghez képest gyorsan erőket nyerjen. A páncélosoknak is, akik a berakodási állomásaikhoz gördülnek, új parancsokat kell kapni. De mégis kétséges, hogy ők ezeket a dolgokat holnap estig meg fogják tudni valósítani.

A Hadseregcsoporthoz Parancsnokság első vezérkari tisztje 15 órakor a Wöhler csoport vezérkari főnökének ezeket a gondolatait a Szárazföldi Hadsereg vezérkara hadműveleti osztálya vezetője elé terjesztette. A hadműveleti osztály vezetője erre azt válaszolta, nem lehet még egy további áttörést a magyarországi fronton elviselni, mindezt meg kell annak érdekében tenni, hogy legalább egy lyukat betömjünk.

A Szárazföldi Hadsereg vezérkarának ugyanezt az álláspontját ismételte meg a Szárazföldi Hadsereg vezérkara vezetési csoportjának a főnöke, Wenek tábornok egy 21 órakor, a Hadseregcsoporthoz parancsnokság vezérkari főnökével folytatott telefonbeszélgetés során. A Hadseregcsoporthoz vezérkari főnöke meggondolandóvá tette azt, hogy a luk délen veszélyesebb, ott kell minden körülmények között még egy alakulatot bevetni. A helyzet ott olyan komoly, hogy a hadseregcsoporthoz egy területvesztést inkább számításba vesz, minthogy elhanyagolja minden rendelkezésre álló erőnek a frontnak a Dunától nyugatra levő részére való küldését.

A Hadseregcsoporthoz 20 óra 55 perckor megerősítette a korábban géptávirón is, telefonon is, közölt felhatalmazást: visszavonulni a Gizella állásba, és eltérni az eddigi utasítástól. A 24. páncélos hadosztály átmenetileg Miskolcnál marad. A helyzetnek Miskolcnál való megszilárdítása és az ellenségnek egy észak-nyugati vagy északi irányban történő áttörés megakadályozása céljából.

December hó 1-jén történt telefonbeszélgetések

17 óra 50 perckor jelenti a 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztje a Hadseregcsoporthoz Parancsnokság 5 vezérkari

tisztjének. Az ellenség Miskolctól észak-keletre, Szikszóról támadva elfoglalta Alsóvadászt és onnan előrenyomulóban van súlyponttal észak-nyugati irányban Nyomár és Hangács felé.

A Wöhler csoport szándékozik a 24. páncélos hadosztályt az Edelénytől keletre levő térségből először keleti irányban bevetni, és azután Homrogról déli irányban bevetni, hogy az ellenségnek egy további előrenyomulását észak-nyugati és északi irányban megakadályozza, és az Alsóvadásznál levő üres térséget lezárja.

A december hó 2-án történt telefonbeszélgetések

A 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztje jelenti 10 órakor a Hadseregcsoporthoz Parancsnokság 1. vezérkari tisztjének: az ellenség az áttörést északi és észak-nyugati irányban továbbfolytatta. Ennek során elfoglalta Homrogrót és Hangácsot. Ez ellen akarja a 8. Hadsereg Parancsnokság a 24. páncélos hadosztálynak a még felvonulásban levő részét Edelény térségből bevetni. Erre való tekintettel a Hadsereg Parancsnokság, tekintettel a mély betörésre, kér cselekvési szabadságot, a hadsereg balszárnyának a Karola-Rózsaállásba való visszavonására. Továbbá, javasolja a Hadsereg Parancsnokság engedélyezni Miskolc feladását, és egy Hámortól Sajókeresztúrig húzódó reteszállásba az arcvonalat visszavonni. A 8. Hadsereg Parancsnokság azt reméli, hogy az ezáltal szabaddá váló három zászlóaljjal, melyek jelenleg a város tartásánál le vannak kötve, az ellenséges betörés ellen, északi irányban intézett támadásra felhasználhatja.

11 óra 30 perckor jelenti a 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztje a Hadseregcsoporthoz Parancsnokság 5. vezérkari tisztjének: az ellenség Miskolc városában egészen az állomás térségéig előretört.

12 óra 35 perckor a 8. Hadsereg parancsnoka közli a Déli Hadseregcsoporthoz parancsnokával folytatott beszélgetésben, hogy az ellenség a betörést Miskolc déli térségében ki tudta szélesíteni. Ha a betörést az utca vonalában el is lehetett reteszelni, mégis a küzdelem a városban erősebb saját erőket köt le. Eközben az ellenség további hadosztályokat tol be a Miskolctól észak-keletre levő betörési térségbe. Ő /mármint Wöhler/ arra van kényszerítve, hogy megismételje javaslatát, hogy cselekvési szabadságot kapjon Miskolc feladására, hogy egy reteszállást innen északra és északnyugatra ki tudjon építeni. Ő /Wöhler/ ezáltal egy ezredcsoporthoz nyerne, melyet bevetni tervez, hogy a front szétszakadását megakadályozza. Ellenkező esetben az a veszély fenyeget, hogy a Miskolctól észak-keletre levő betörési térséget nem lehet többé lezárni.

13 óra 35 perckor közli a Hadseregcsoporthoz 1. vezérkari tisztje a Wöhler Csoportparancsnokság 1. vezérkari tisztjével, hogy a

Hadseregcsoport Parancsnoka /Friessner vezérezredes/ egyetért Miskolc feladásával.

20 óra 40 perckor 6 szárazföldi hadsereg vezérkara hadműveleti osztálya vezetőjének a kérdésére, hogy mi az oka Miskolc feladásának, azt válaszolta a Hadseregcsoport Parancsnokság 1. vezérkari tisztje a Miskolctól észak-keletre történt ellenséges áttörés következtében az ellenség a nap folyamán még a Homrogd és Nyomár-Hangács vonalon keresztül, észak és észak-nyugat felé tovább tudta a betörést terjeszteni, ezért a frontnak az összefüggő voltát nem lehet tovább tartani.

Miskolcon is az ellenség mély betörést ért el. Egy Miskolctól északra levő reteszállásba való visszavonulás következtében egy ezredcsoport szabaddá fog válni, mely az üres térség lezárására szükséges. Miskolcon egy városi harcba, tekintettel a saját erőviszonyokra, nem lehet belemenni. Ez erőpocsékolás volna, és előreláthatólag a lázadó munkásság miatt még veszélyesebb lenne. A Hadseregcsoport Parancsnokságnak amellet kell maradnia, hogy a 24. páncélos hadosztályt olyan hamar, amint csak lehet, ismét kivonhassa, hogy azt a Dunától nyugatra sürgősen alkalmazhassa. A Hadseregcsoportnak ide gyalogságra van szüksége, hogy ennek következtében a 24. hadosztály ne maradjon Miskolctól észak-keletre lekötve.

A december hó 3-án történt telefonbeszélgetések

A Wöhler Csoportparancsnokság vezérkari főnöke 9 óra 45 perckor jelenti a Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztjének: A 3. hegyi hadosztálynak a Miskolc feladásával szabaddá vált ezred csoportja 2 zászlóaljjal az Alsóvadástól nyugatra levő területről /de azt úgy is lehet értelmezni, hogy a Boldvától keletre levő területről/, a 24. páncélos hadosztálynak a támadó csoportja az Edelénytől keletre levő terület megtisztítása után, Tomor térségből déli irányba támadást indított, hogy az összeköttetést az Alsóvadástól észak-nyugatra levő térségben ismét helyreállítsa. Az ellenséges súlypont kétségtelenül Szikszótól észak-nyugatra Alsóvadász térségben van. Ott szovjet csapatok vannak, miközben a románok innen keletre, az ő frontjukat nyugat felé meghosszabbították.

17 óra 30 perckor jelenti a Wöhler csoport parancsnokság 1. vezérkari tisztje a Hadseregcsoport Parancsnokság 5. vezérkari tisztjének: A 24. páncélos hadosztály az Edelénytől keletre levő erdőn Hangács és Nyomár helységeken átvonult és Homrogd északi részét elfoglalta. A 24 páncélos hadosztály azonban éppen úgy elakadt, mint a 3. hegyi hadosztálynak a támadó csoportja, mely az Alsóvadástól észak-nyugatra lévő dombokat elfoglalta. A Hadseregcsoport Parancsnokság 5. vezérkari tisztje figyelmeztetett arra, hogy a Wöhler csoportnak a Miskolctól észak-keletre levő

betörési térség megtisztítását a saját erejével kell megoldani, mivel minden rendelkezésre álló erő a Dunától nyugatra van lekötve.

/Szabó Nándor: Itt megjegyezni kívánom azt, hogy az a név, hogy a 8. hadsereg 5. parancsnokság, vagy az a név, hogy a Wöhler Csoportparancsnokság ugyanazt a parancsnokságot jelenti.../

A december hó 4-én történt telefonbeszélgetések:

A Wöhler csoportparancsnokság vezérkari főnöke 10 órakor jelenti a Hadseregcsoporthoz tartozó Parancsnokság 1. vezérkari tisztjének: Homrogd a saját kézben. Ezzel egyidejűleg, az onnan déli irányban tovább folytatott támadással a 3. hegyi hadosztály támadó csoportja Alsóvadásztól észak-nyugatra észak irányba támadást indított. A cél észak-nyugat felől a betörési térségnek a biztos elrekesztése.

11 órakor felhívta a Hadseregcsoporthoz tartozó Parancsnok a Wöhler csoport vezérkari főnökét és többek között közölte, a Miskolctól keletre levő ellenséges csapatok meglehetősen leharcolt állapotban vannak. 17 óra 10 perckor jelentette a Wöhler csoportparancsnokság 1. vezérkari tisztje a Hadseregcsoporthoz tartozó Parancsnokság 1. vezérkari tisztjének: A saját támadás Homrogdtól délre, és a 3. hegyi hadosztály támadó csoportjának a támadása Alsóvadászra a hevesebb ellenséges ellentámadások következtében nem tudott áttörni.

A december hó 5-én történt telefonbeszélgetések

Ezen a napon az arcvonalnak Sajókeresztúr és Hangács közötti részén történt eseményekről nem történt említés a telefonbeszélgetésekben.

A december hó 6-án történt telefonbeszélgetések

8. Hadsereg Parancsnokság vezérkari főnöke 9 óra 45 perckor jelenti: úgy látszik, hogy az ellenség Miskolctól észak-keletre a harctevékenységet nagyobb mértékben ismét fel szándékozik venni. A hadseregcsoporthoz tartozó vezérkari főnöke szerint felül kell azt vizsgálni, hogy az 1. magyar hadsereg sávjából ki lehet-e még valamit vonni, hogy azzal a frontot Miskolcnál meg lehessen erősíteni. 16 óra 15 perckor jelenti a 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari tisztje a Hadseregcsoporthoz tartozó Parancsnokság 1. vezérkari tisztjének: Miskolctól észak-keletre az ellenség elfoglalta Sajóvámost, és arra kényszerítette a saját csapatot, hogy a Sajóvámostól északra levő reteszállásba visszavonuljon. Sajóvámostól észak-nyugatra az ellenség támadását továbbfolytatja Nyomár irányába, ott rögtönzött alakulatok lettek összevonva éspáncélos bevetve.

A december hó 7-én történt telefonbeszélgetések

A 8. Hadsereg Parancsnokság 1. vezérkari főnöke jelenti a reggeli helyzet ismertetése során: tartós ellenséges nyomás Miskolctól észak-keletre, különösen Nyomártól dél-keletre.

18 óra 05 perckor jelenti a 8. Hadsereg Parancsnokság vezérkari főnöke: a Hadseregcsoport Parancsnokság 1. vezérkari tisztjének: Rádiófelderítés szerint az ellenség Homrogdától délre összevont egy tüzérdandárt. Ez egy nagyobb erejű támadás előkészítésére mutat.

Ezek az itt leírt bejegyzések megtalálhatók a Hadtörténeti Intézet Levéltárában a 626. raktári számon levő mikrofilm tekercsen, illetve erről a mikrofilm tekercsről lettek leírva.

**Szabó Nándor kutató
Budapest**

Megjegyzés:

Szabó Nándor kutatásai nyomán közreadott, a német hadsereg magasabb egységei, parancsnokságai között forgalmazott helyzetjelentések, parancsok szükségszerűen tárgyilagosak. Ezekből a jelentésekből tényszerű megerősítést nyer a Felsőzsolca környéki harcokról *A front alatt* címmel megjelent könyvben sok apró adatból és szemtanúk közléséből összeállt kép, nevezetesen:

1/ A Karola vonalat Hejőcsabától Felsőzsolca - Onga, térségében összesen 2 leharcolt német hegyivadász zászlóalj és egy magyar honvéd zászlóalj töredéke védte. Körülbelül 4-500 fő.

- Velük szemben felvonult az Alsózsolca, Kemelyi erdő, Hernádkak térségében 5 szovjet hadosztály, későbbi jelentés egy román magasabb egységet is ide számít a Hernádtól keletre.

Ez a 25-30 ezres haderő támadott 1944. november 29-én reggel 50 perces tüzérségi előkészítés után Zsolca térségében a Karola vonalban elhelyezett néhány száz védőre.

2/ Miskolcot a németek harc nélkül feladták, mert a Felsőzsolcánál áttört szovjet hadak bekeríteni igyekeznek a Miskolcot védő erőtlen egységet, mely nem képes komolyabb ellenállásra, hátukban „a lázadó munkássággal” - indokolja a feladást egyik magasabb egység parancsnoka.

Ez az egy mondat Ginzery Sándor százados szakaszának a diósgyőri gyár leszerelését akadályozni igyekvő tevékenységére és a MOKÁN 20-25 főből álló csoportjának német és háborúellenes plakát és falfeliratos akciói nyomán kialakult feszültségre utal. De fegyveres harcra nem került sor.

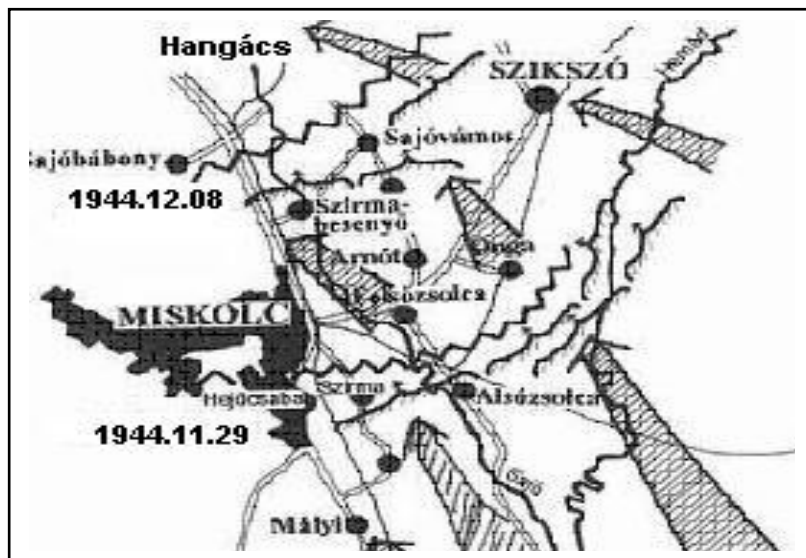
Miskolc elhagyása után a német-magyar egységek Sajóbábony – Sajókeresztúr - Sajóvámos vonalon alakítanak ki új reteszállást

lezárva a Sajó és Bódva völgyébe vezető utakat. A szovjet hadsereg viszont Szikszótól kiindulva Homrogd, Hangács, Nyomár vonalon kezdeményez erőteljesebb harcokat, hogy kijusson Edelény térségébe, ezzel bezárva a Sajó- és Boldva-völgy déli részében (S.Bábony, S.péter, S. Vámos körzetében) tevékenykedő német és magyar egységeket.

A jelentések utolsó szakasza arról szól, hogy a 24. páncélos hadosztály, melyet előbb közvetlenül Miskolc védelmére kívántak bevetni, Edelény térségéből indulva Alsóvadász, Homrogd irányában ellentámadást hajt végre.

Ezek talán a számunkra legfontosabb adatok és helyzetelemzések a félévszázaddal ezelőtti környékbeli harcokat illetően.

Zs. S.

1944. november 29-én a Karola-vonal ellen indított támadás megjelölt célja az volt, hogy még aznap érje el a Vörös Hadsereg Sajószentpéter (Kopaszföld) területét.

1944. december 8-án még nem érték el Sajószentpéter, Putnok térségét.

V é g h a t á r o - z a - t *

A miskolci Nemzeti Bizottság a Felsőzsolcai hadifoglyok élelmezését rendelte el. A Bizottság elhatározta, hogy az 1450 főt kitevő fogolytábor katonái részére mindennap bőségen ebédet ad és az ebédhez 15 dkg kenyeret. A főzőedények beszerzéséről és Felsőzsolcára történő szállításáról a miskolci hadosztály parancsnokság gondoskodik. Főzésről és az ebéd kiosztásáról valamint a kenyér kiszállításáról Felsőzsolca község előjárósága gondoskodik. A nyers élelmiszerek kiadását és Felsőzsolcára történő szállítását esetenként kiadandó rendeletem alapján egyes községek végzik. A napi kenyéradag kiadását Miskolc thj, város Polgármestere vállalta, Addig, amíg az egyes községek a rendszeres élelmiszerek szállítást megkezdik a Nemzeti Segélyakció 20 kg lekvárt, 300 kg Burgonyát, 300 kg szemes tengerit és 300 kg hüvelyeszt ajándékozott a tábornak. Miskolc thj. város Polgármestere ugyancsak átad 50 kg hagymát, 500 kg babot, 500 kg borsót, 15 kg sót és 20 kg ételolajat, a fentiekben jelzett kenyérmennyiségen kívül. A Nemzeti Bizottság rendelete szerint élelem elkészítését és az étel kiosztást a felsőzsolcai Nemzeti Bizottság ellenőrzi. Élőszóval utasítottam Felsőzsolca község vezető jegyzőjét, hogy az ebéd kiosztást már f. hó 4-től kezdje meg, és a fentiekben rendelkezésre bocsátott élelmiszereket még a mai napon szállítsa Felsőzsolcára.

Felsőzsolca község vezető jegyzőjét utasítom, hogy f. hó 5-től kezdve minden harmadik nap szállítóeszközt küldjön be Miskolc tkb.j. város közellátási ügyosztályára a három napi kenyéradag átvétele és kiszállítása céljából. A község vezető jegyzőjét a mai napon élőszóval utasítottam, hogy a mai napon még Miskolcraól ki nem szállított élelmiszereket a legsürgősebben szállítsa ki Felsőzsolcára. Utasítom Felsőzsolca község vezető jegyzőjét, hogy mind az ideig, amíg a rendszeres élelmiszer szállítmányok a községbe be nem érkeznek, és erre szükség lenne, úgy fontosabb élelmiszereket, különösen burgonyát és ételolajat a község lakosaitól: kölcsönképpen szedjen be, és a beérkezett szállítmányokból adja vissza. A főzéshez szükséges zöldségfélét Felsőzsolca község lakosai kötelesek térítés ellenében, a fogolytábor rendelkezésére bocsátani.

* B.-A.-Z. Megyei Levéltár, a Miskolci járás főjegyzőjének az iratai. XXI. 111. 565/1945

Utasítom Belsőbócs község elöljáróságát, hogy legkésőbb, f. hó 6-án délig 500 kg napraforgó magot szedjen be a község lakosaitól, és ezt a mennyiséget f. hó 6-án reggel szállítsa Felsőzsolcára, és a község vezető jegyzőjének adja át.

Utasítom Arnót község elöljáróságát, hogy a fenti időpontig 500 kg napraforgót és 500 kg burgonyát szállítson Felsőzsolcára, és adja át a község vezető jegyzőjének.

Utasítom Sajólad község elöljáróságát, hogy a fent jelzett időpontra 15 q burgonyát szállítson, és adjon át Felsőzsolca község elöljáróságának.

A fentiekben jelzett élelmiszerek összegyűjtése fizetés ellenében történik, az illetékes községi elöljáróságok az ellenértéket és fuvardíjat hatóságomtól igényeljük.

A fenti rendeletem végrehajtása haladékat nem kímél.

A végrehajtást a legszigorúbban ellenőrzöm, és a legkisebb mulasztásért a mulasztót állásától felfüggesztem és a legszigorúbb megbüntetéséről gondoskodom. A rendelet végrehajtása azért sem tűrhet haladékat, mert éhező magyar katonákról van szó, és a jobb tápláltsággal a kiütéses tyfus elterjedését akadályozzuk meg.

Nem fogadok el olyan kifogást, hogy az általam kiutalt élelmiszer nem áll a községben rendelkezésre. A község vezető jegyzője gondoskodik arról, hogy még házrólól-házra történő igénybevétel útján is begyűjthessék ezt a mennyiséget. Ha az általam megjelölt időpontra bármelyik község nem küldené be előfogatok útján a kivetett mennyiséget, ez azt jelentené, hogy 1450 magyar katona ebéd nélkül marad.

A fenti határozatomról értesítem Miskolc thj. város Polgármesterét, a miskolci járás főszolgabíráját, Alsózsolca, Belsőbócs, Arnót, Sajólad községek elöljáróságát.

A miskolci járás Főszolgabíráját külön utasítom, hogy Belsőbócs, Arnót és Sajólad községekből elindítandó szállítmányokhoz a megjelölt időpontra kísérőt rendeljen ki.

Miskolc, 1945. március hó 3.

Alispán

/Olvasahatatlan/

(Ezt a két dokumentumot Kapusi Krisztián történész-levéltáros bocsátotta rendelkezésemre. Ha az alispán látható jó szándéka és szigora ellenére sem teljesítették a községek a rájuk kirótt kvótát, egyszerűen azért, mert a szovjet hadsereg már mindenütt kifosztotta az éléskamrákat, raktárakat. De az éhhaláltól megmenekültek a foglyok. Zs.S.)

A miskolci járás főszolgabírójától.

565/1945.sz.

Tárgy: Felsőzsolca község területén lakó magyar hadifogoly tábor katonáinak élelmezése. Hiv.sz: 4410/1945.
Mell: 1 drb.

Alispán Úr !

Folyó hó 11.-én, a vm. tiszti főorvos, a Nemzeti Bizottság kiküldöttje és az Államépítészeti Hivatal megbízottja közben jöttével kiszálltam Felsőzsolcára az ottani románok által őrzött fogolytábor megtekintésére. A fogolytábornak a legutóbbi kiszállás óta újonnan kirendelt parancsnoka a legnagyobb szívélyességgel kalauzolt a körletekben, arról a következő tapasztalatokat nyertem:

A fogolyként kezelt tisztok, altisztok és legénységi állománybeliek azt közölték, hogy ellátásuk a legutóbbi kiszállás óta feljavult és Alispán Úr rendelete értelmében a környező községek támogatásával, Felsőzsolca község az étkezést napi egyszeri étkezés mennyiségével feljavította. A konyhákat is megtekintettem, melyek tisztasága kielégítő volt. A szállások a helyi lehetőségekhez mérten kielégítőek. A fogolytáborban őrizetbe vetteknek nem is volt más kívánságuk, minthogy a tisztálkodáshoz szappant és mosdótálat bocsássunk rendelkezésükre. Ennek elintézését a Nemzeti Bizottság kiküldöttje Pödör László titkár úr a magáévá tette és tudtommal a szükséges eredményre vezető lépéseket megtette. A fogolytábor latrináinak fertőtlenítése céljából mész kiküldése szükséges, melynek beszerzésére az Államépítészeti Hivatal vezetője Csillag Márton főmérnök úr vállalkozott. A fogolytáborban őrizetbe vettek jelentéktelenebb természetű megbetegedéseire nézve az itt másolatban felterjesztett véghatározatot hoztam.

A Bárczay féle kastély fogolytáborrá való átalakításának munkálatai még nem kezdődtek meg. Tudomással bírok róla, hogy a nemzeti Bizottság elnöke Kozma Ferenc úr rövid uton utasította az Államépítészeti Hivatal vezetőjét csillag főmérnök urat, hogy a szóbanforgó átalakításukról, illetőleg a munkálatok jelenlegi állásáról tegyen írásbeli jelentést.

Az általam megtekintett fogolytáborban ilyen formában, - az ott őrizetbe vettek egészségének megőrzése és jó

kondíciójának fenntartása érdekében, - minden szükséges intézkedés megtéetett, amit kérem tudomásul venni méltóztassék.

Végül jelentem, hogy Sajólad és Belsőböcs községek a reájuk kivetett élelmicikkeket beszoolgáltatták Felsőzsolca község előljáróságának. Arnót község jelentése szerint csupán 387 kg. burgonyát és 380 kg napraforgómagot szállított Felsőzsolca község részére, mert több készlet nem állta a lakosságrendelkezésére.

Miskolc, 1945. március hó 13.

főszolgabíró.

B.-A.-Z. Megyei Levéltár, a Miskolci járás főjegyzőjének iratai, XXI. 111. 565/1945

DIÓSGYŐRIEK

A front alatt címmel 10 évvel ezelőtt megjelentetett könyvecskének az eseménynek 60. évfordulójára elkészülő második, bővített kiadásába, 2004-ben beletettem az időközben kezembe került zsolcai lakosok visszaemlékezéseit, dokumentumok fontosabb részeit. Így Fodor Andor, Oláh Károly, Dobos András bővebb emlékei, Juhász Ottó néhány fontos közlése került bele a 2004-es kötetbe.

Az első kiadás megjelenése után sok bírálóat - mondhatnám úgy is, több támadás ért a miskolci MOKÁN - Komitéról írtak miatt.

A korabeli dokumentumok alapján az első kiadásban is a MOKÁN-nal kapcsolatban az volt a leírt véleményem, hogy információkkal segítették ugyan a Vörös Hadsereget, valamint röplapokkal, falfeliratokkal „küzdöttek a fasizmus ellen” 1944. novemberében, de fegyveres ellenállásra, harcra nem került sor.

Ellenben egyre több jel, emlékezés utalt arra, hogy bizony a magát MOKÁN - komiténak nevező csoport, nem volt más, mint „muszkavezető.” (MOKÁN = Magyarországi Kommunisták Antináci Komitéja)

Ezt a véleményt alátámasztandó közlök itt két diósgyőri család hagyatékából előkerült „igazolást”. A diósgyőri Wágner és Borsodi (Pléh) családoknak vannak zsolcai rokonai, az ő révükön jutottam az alább bemutatandó perdöntő dokumentumokhoz.

E két család tagjait (férfiakat és nőket) a harcok elültével 1945. január első napjaiban több száz ártatlan civil diósgyőrrivel együtt a MOKÁN - komité tagjai szedték össze, és adták át az oroszoknak,

akik aztán a Szovjetunióba deportálták ezeket a szerencsétlen embereket. A GULÁGRA hurcolták. Ugyanoda kerültek, ahová a zsolcai „civil hadifoglyok” is. Együtt raboskodtak a Donyeck-medence Dombász-kerület táborában, bányáiban.

A vonaton hallottam először a Wágner családról.

1995 nyarán négyen ültünk a vonatfülkében, alkalmi ismerősök, de az utazás idejét megrövidítő beszélgetésben hamar kiderült, hogy négyünk élete valamilyen formában Diósgyőrhöz is kötődik. A társalgás témája hát adva volt: Diósgyőr. Nem a nagy gyárváros, a "magyar ipar fellegvára", hanem a község, merthogy község volt, igaz, nagyközség még a második világháború idején is. Miskolctól teljesen független, önálló - tudjuk meg a két idős nyugdíjastól. Ők még Diósgyőr nagyközségben születtek, s a MÁVAG -ban is dolgoztak.

Feledésbe merült nevek, helyek, emberek kerülnek szóba, a Glósz-kitérő, Jézus Szíve-megálló, tatárdombi téglaszínek, ahová a zsidókat begyűjtötték. Azután meg a második világháború évei, a szőnyegbombázás, deportálások, MOKAN, az elhurcoltak, Czebeczauer, Breitenbachék, Siegel, a hentes, Feldman doktor...

Elmélázva kutatok emlékezetemben, hol is volt a Glósz-kitérő, merre a régi diósgyőri mozi? Ki volt Feldman doktor?

A két idős emberből meg buzognak az emlékek, sorjáznak a nevek: Drimusz, Kunst Ernő, Zorgerék, Wágnerék... Mi lett velük? - vetette közbe egyik útitársunk.

- Összeszedte őket is a MOKAN. Wágner Pistát, Lajost, Lajos feleségét Nagy Irént, Wágner Ellát meg a bátyját, Rezsőt, nem is Rezső, Laci volt ő. Mind elhurcolták Oroszországba.

Ekkor ocsúdtam fel. Hogy van ez? Ki hurcolt el és kiket? A MOKAN?

Nem értem, s mondom is, én ilyeneket tanultam, s tanítottam, hogy 1944-ben 20.000 munkás felkelt Diósgyőrben, meg fegyveres ellenállás, a MOKAN harca a fasiszták ellen?

Ugyan, ugyan tanár úr. A Vasgyárban összesen nem dolgozott 1944-ben a bejárókkal együtt 15 - 20.000 ember.

- MOKAN?

Szervezkedett az is, röplapokat szórtak, jelszavakat írtak a falakra, de hogy harcoltak volna?

- No, de a Szinva-híd felrobbantását megakadályoztak - értetlenkedtem.

- Ja, a miskolci Szinva-hídat? - kérdez vissza a társalgás "szóvivője", és mondja is már: azt meg vitéz Rezeda úr mentette meg, mert a nagy, emeletes háza, s a mozija ott állt a híd közelében. Hogy ő is Mokános lett volna?

Húzogattam a vállam, s közben az járt eszemben, igaza lehet a történészeknek a szemtanúk "farkasvakságáról", miszerint a nagy idők tanúi, cselekvő részesei nem látják, mi történik körülöttük, nem tudják, mi történik valójában.

- Az viszont igaz - folytatja a kisöreg -, hogy alig egy hónappal a front elvonulta után a MOKAN szedett itt össze Diósgyőrben és Perecesen négy-ötszáz embert, férfit, nőt vegyesen, átadták az oroszoknak, azok meg kivitték őket Szibériába, a bányákba.

- Nőket is elhurcoltak? A MOKÁN? - hitetlenkedtem.

- Lányokat, asszonyokat, terhes nőket, mindenkit, akit elértek.

- De miért szedték őket össze? Mit csináltak, mi volt a bűnük?

Fasiszták lettek volna, akik ellen harcolni kellett?

- Ugyan, kérem! Az egyik kezemen meg tudnám számolni, hány nyilas, "fasiszta", a másikon meg azt, hogy hány „kommunista” élt itt 1944-ben Diósgyőrben, a községben.

Hogy német származásúak lettek volna?

Ez sem igaz, mert Hoffman, Konzwald, Kluger, Wágner mellett ott volt az elhurcoltak között Harmat Sándor, Katona Feri, Béres István a feleségével. Kovács Eszter és Piroska, hogy csak azokat mondjam, akik hirtelen eszembe jutnak. Akiket elvittek, mind munkás emberek voltak, valamennyien jó magyarok.

Közben beállt a vonat az állomásra, nekem le kellett szállnom.

- Azt tessék megmondani - kértem útitársamat-, mi lett velük?

- Évek múlva sokan hazakerültek, sokan ott pusztultak, de hogy kik? Nem tudom. Nem tartotta senki számon. Talán keresse Chlumetzky Ferit, úgy hallottam, ők gyűjtögetik a neveket, kik voltak ott, kik haltak meg.

Egy évvel előbb, amikor ezen az utazáson először hallottam a sok száz diósgyőri elhurcoltról, tamáskodtam. A háború leple alatt sok barbárságot elkövettek mindkét oldalon, de miért nem tudunk semmit erről az ügyről? Soha senki meg sem említette, még csak nem is utaltak rá egyetlen termelési vagy állami ünnepen Diósgyőrben.

A kedves Ella néni, Árvay Zoltánné segít a napló rövid jegyzeteinek értelmezé-sében, kiegészíté-sében. A sárguló, töredezett lapokat drága kincsként, kegyelettel őrizi a testvér. „Veszélyes” iratok ezek.

Bajt hoztak volna szerzőjére, ha megtalálják nála a titokban rögt sorokat, éppen ezért visszafogottan, csak szűken, az eseményeket közli, a gyötrelmeket, a kínokat inkább versben írta ki magából - mondja Ella néni. Így könnyebb volt. Petőfit kedvelte diákként is, az ő hangját hallani ki Laci verseiből.

Dugdosta, rejtegette a papírokat. Haza is sok veszély közepette került. Ruhám alatt, a testemen hoztam, „loptam” haza. Kedves nekem minden sorra, betűje - vallja Ella néni. A bátyjával együtt, a családi házból éjfél körül rángatták ki az ágyból a MOKAN emberei. Csak annyit mondtak, jöjjenek azonnal velünk.

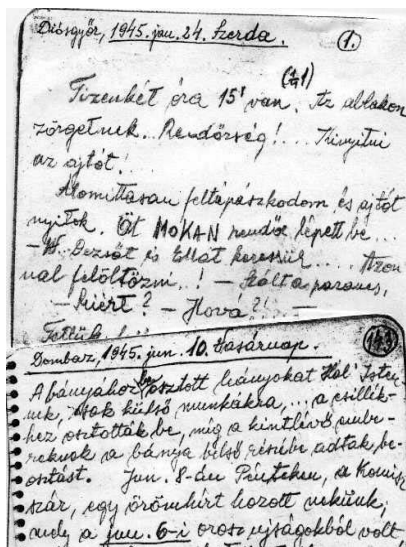
Íme, Laci feljegyzése erről:

"Diósgyőr. 1945. január 24. szerda. Negyed egy van. Az ablakon zörgetnek.

Rendőrség! Kinyitni az ajtót! Álomittasan feltápászkodom, és ajtót nyitok. Öt MOKAN-rendőr lépett be. Wágner Dezsőt és Ellát keressük... Azonnal felöltözni - szólt a parancs. - Miért? Hova? Tettük fel a kérdést ijedten."

- Nem mondták meg hova visznek - egészíti ki Ella néni. A diósgyőri moziba hajtottak, most a strand épülete áll a helyén. Lehattunk ott vagy négyszázan, vagy talán többen is. Itt voltunk még a következő nap, majd átkísértek a miskolci rendőrkapitányság hatalmas épületébe. Egy hétig tartottak ott fogva. Már az első éjjel, a mozi épületében megmondták, hogy

Naplótöredékek

Oroszországba visznek bennünket dolgozni. Innen ki nem mehetünk, de üzenhetünk, és a hozzátartozók hozhatnak be élelmet, ruhát. Hoztak is a rokonok, szegény édesanyám sírva, zokogva jött, hozott élelmet, keresztanyám, Berényi néni, Drescsák bácsiék. Hoztak, amit tudtak. Szalonnát, kenyeret, meleg ruhát. Ez volt a szerencsénk, mert ha nem kapjuk meg ezeket, akkor már az úton megfagyunk, vagy éhen halunk. Nem is tudom, hány napig, hány hétig utaztunk a hideg marhavagonokba zsúfolva. Enni nem adtak, legalábbis én nem emlékszem... a hazait ettük... még vizet is csak ritkán adtak be.

Lapozgatom Laci naplóját. Heteken át szörnyű körülmények között, marhavagonokba zsúfolva szállították őket. Február 17-én értek ki a Donyec-medencébe, a lágérba. Három hétig jóformán csak a rohamosan fogyatkozó hazaiból éltek.

Február 14-én még az úton írja Laci: *"Meglátogattam a beteg húgomat. Ebédre 1-2 korty hideg vizet sikerült kölcsönkérnem, mert az én fél liter vízzel derékig lemosakodtam."*

- Igen, emlékezik Ella néni - a nők másik vagonban voltak. Én már az úton nagyon beteg lettem. Szörnyen megviselt az út. Elszakadtunk édesanyánktól, otthonról, a hazánktól. A községháza pincéjébe bujdosolva megmenekültem az orosz katonáktól, most meg 19 évesen rabként visznek, azt sem tudjuk hova, mi lesz velünk, és miért? Idegösszeroppanást kaptam. A lágérben sem tudtam enni, képtelen voltam. Undorodtam a zsírtalan káposztalevesnek mondott létől, a faggyúval leöntött uborkazöldparadicsomlevestől. Lefogytam, legyengültem, később ezért nem jártam le a bányába dolgozni. Meg akartam halni. Gondolni való, hogy a többiek, a bátyám is, akik nehéz fizikai munkát végeztek, hogy szenvedtek az éhségtől is.

- Végül is miért vitték el Önöket? Megmondták? - faggatom Ella nénit.

- Nem tudom. Soha senki nem indokolta azt sem, hogy miért minket szedtek össze Diósgyőrből. Amikor hazajöttem, tudtam meg, állítólag azért, mert németes nevünk van. Ezt közli "igazolásában" a helyi kommunista párt 1946. június 4-én. Aligha ez volt a válogatás szempontja, hiszen sok tipikusan magyar meg szláv nevűekkel vittek ki együtt. Hogy mi végre? Hát dolgozni, rabszolgamunkára.

Wágner Laci istenhívő, keresztény lélek, hótiszta, művelt fiatalember volt, aki eladdig a légynek sem ártott, magyarságát a lágérben is büszkén vállalta. Kétségbeesve tiltakozik az ellen,

hogy ő szász vagy sváb lenne. Egy összeírás alkalmával írja: „*mi még nyomorúságunkban is magyarok vagyunk és maradunk.*”

Jellemző, hogy a halálba vivő útjuk során naplójában közel 50 magyar és erdélyi-magyar helységet említ meg, ahol áthaladnak, vagy meg-megállnak. A helységnevekhez magas történelmi és földrajzi ismereteit bizonyító jegyzeteket fűz. Nincs itt arra mód, hogy felsoroljuk azoknak a magyar és erdélyi-magyar helységeknek a nevét, melyeket megnevez, de álljon itt egy naplótöredék a fentiek bizonyosságára és a két világháború közötti Magyarország iskoláinak dicséretére:

Medgyes 1945. február 5. hétfő. Fél 12 órára futott be a vonatunk Medgyes /Mediás/ állomásra. Repülőtérről és gyárteleppel rendelkezik, meg arról nevezetes, hogy Péter Gyuszi vagontársunk idevaló születésű.....Holdvilág majd Dámos állomást érintettük 2 óraker. Kies fekvésű fenyvesek között fekszik Segesvár, Petőfi Sándor halálzásának helye. Héjjasfalvára (Vinatori) 4 óraker értünk.

Brassó, 1945. február 6...Kedd.....

Hajnali fél 3 volt, amikor a szép történelmi emlékű és nagykiterjedésű Brassó városának állomásán kikötöttünk. Lelkünk megtelt szelíd csodálattal, az utolsó nagy magyar város iránti szeretettel. Sokáig állt a szerelvényünk az állomáson, és a színmagyar lakosaival többször szóba elegyedhettünk. Megtudtuk, hogy Erdélyből a szászokat hurcolták el hadimunkára.....Háromnegyed 12-kor Hétfalú mellett vitt el utunk, ami hét templomáról nevezetes. Negyed 2 volt, amikor Felsőtömör, a Magyar Szent Korona utolsó falvát érintettük.

Könny fátyolozta el szemeinket, és fájdalommal intettünk búcsút a piros háztetőknek, a kicsiny, szabályos utcácskáknak és a visszaintegető magyar testvéreinknek. Alig mentünk negyed órát, mikor a Kárpátok égbenyúló lábainál bementünk a Tömösi hágó első alagútjába....A bezárt ablakok mögül... vagy másfélezer magyar ajkán felhangzott a *Himnuszunk*, az Isten, áldd meg a magyart!.. majd a Hazának rendületlenül... A 2.számú alagútban a Hiszekegy... Bár marta a vonat füstje a szemünket, torkunkat, de büszke szívvel és érces hangon zengtük a magyar imánkat a Mindenható felé. Tőle remélve egyedül meghallgatást.

Egyszer, egy nyugodtabb, szebb, gazdagabb világban, ahol erre is lenne pénz, jó lenne kiadni szűz-tiszta Wágner Laci egész naplóját, verseit emlékeztetőül a tamáskodó késő utódoknak. Arra nézve bizonyosággal, hogy oly korban élt, éltünk e földön

*„mikor az ember úgy elaljasult,
hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra,.
S míg balhitekben hitt s tajtékzott téveteg,
befonták életét vad kényszerképzetek. (Radnóti Miklós)*

Lapozgatom Laci naplóját, szemelgetem, mit ír sorsukról.

Dombász: Március 5-én, hétfőn:

Ebédre 4 deciliter uborkalevet adtak. Nálunk az uborkát csak más étel mellé esszük, itt pedig egy ebédet akarnak letudni vele....Délelőtt már annyira szédelegtem az éhségtől, hogy munka közben majdnem felestem a lapáttal. Különben így van ezzel mindenki.

Ezt írja Laci március 6-án versben:

*Kínoz az éhség, de nem
panaszodom!
Pedig az éhség már tépi
a gyomrom.
Ha látnád szenvedésünk,
óh drága jó Anyám
Meghasadna szíved a bánattól
talán.
Ha tudnám, hogy a testem
fölordja a vasat,
nagy-nagy kínomban meg is
rágnám azt.
De mivel nem vagyok égő
vaskohó,
Azért a kilincs itt
megmaradandó.
Ha valaha innét hazamehetek,
Sírva csókolnám a száraz
Kenyeret
Mely idegenben
A legdrágább kincs,
Otthon a kalács oly jóízű nincs!*

„1945. március 8. csütörtök.

Este 9-kor sorakozó volt, és nyolcszoros átszámlálás után végre elindultunk a barakkokból a föld alá. Kétrét görnyedve mentünk, csepegő víztócsákon keresztül kb. 3-400 méterre a föld alatt a jobb oldali folyosónak a végére. Lajossal én négy bárisnya mellett dolgoztam, mégpedig a lerobbantott rétegeket raktuk be a csillékbe. Négy nő fejt, mi ketten 12 csillét pakolunk meg. Rendes étkezés mellett ez nem lenne olyan nagy teljesítmény, de így letörve bizony csak bicsakló térdekkel és reszkető izmokkal rakodtunk meg. Reggelre már a kimerültség látszott a társaságon... Nagyon hiányos a bánya fölszerelése. Kevés a

csille, ami van, az is rossz. Nincs levezetve rendszeren a bányavíz. A szerszám silány és kevés is. De ami a legnagyobb baj, hogy mikor másnap 10 óra után hazaérünk, "itthon" csak csalódásban volt részünk. A kenyéradagnak csak a felét szándékoztak ideadni, de ez sem volt több 35 dekánál. Napi háromszori étkezést ígértek, de csak kétszer kapunk, s ez sem valami tápláló. Este fél 9 van, most készülődünk a vacsora kiosztásához. Háromnegyed tízkor kaptuk meg a kenyeret.

.....

1945. március 10. szombat

. Ma egymás után jöttek a csillék a rakodóhelyre. A teljesítmény 5 embertől 17 csille szén. A csillék befogadó képessége 7,5 mázsa. Ma az egész bánya területén nagy volt a „túltermelés”; úgy, hogy Tamás úr, Veiling úr és még egy ember összeesett a kimerültségtől. Tamás urat - haza kellett szállítani, Veiling urat meg a az úton is támogatni kellett. Kimerültség a gyenge étkezés miatt mindenütt mutatkozik.

1945. március 13. kedd. Hazaérkezvén reggel a bányából azzal fogadtak, hogy csak úgy kapunk kenyeret, ha lefizetünk 10 rubelt. Így lassan visszaszedik azt a kevés pénzt, amit adtak.... Bent a bányában ma majd összeestünk az éhségtől és a kimerültségtől. Híg, üres lé volt, amit ma kaptunk. Néhány zöldparadicsom és egy kanálnyi daraféle volt benne."

.....

1945. április 25. kedd.

Még ráz a hideg, és szörnyen gyengének érzem magam. Az orvosnál vagyok, hogy egy kis orosz teát és aszpirint kérjek, hogy valahogy egészségemet helyreállítsam, amikor egy fehér lepedővel letakart hordágyat visznek el mellettünk... A szél kissé fellibenti az egyik csücskét a lepelnek és... Úr Isten !... Adj nyugodalmat neki.... Szegény Binder Feri bácsi viaszsárga halotti arca tekintett felénk. Oh, Uram, bocsásd meg bűneit! Halk imát mondtunk felette és fájó szívvel gondolunk árván maradt szeretett családjára.

Ma vitték kórházba a Stencil Béla bácsit.."

A több mint 47 oldalnyi feljegyzés, a „napló” túlnyomó része a nyomorúságos körülményekről, rabszolgák sorsához hasonló életükről szól visszafogottan, „tárgyilagosan”.

A lelki kínokat, az otthon, az édesanya, a szabadság utáni olthatatlan vágyat versekben írja ki magából. Nem a versek művészi formája, hanem az a pátosz őszintesége, az a csillapíthatatlan vágy az otthon, a haza, az édesanya után rendíti meg az olvasót.

*Fecskék...fecskék, tavasz hírnökei,
Ti vagytok a rabok és árvák reményei.
Felrepülve a magasba, hegyen völgyön át,
Megláthatjátok a drága szent hazát.*

II

*Óh, hogy irigyellek is akkor titeket,
Mikor hasítjátok a kéklő egeket
A szívem feldobog, a lelkem megremeg,
Istenem csak egyszer „szabad” lehessenek.*

III

*Úgy repülnék s úsznék a nagy boldogságtól
Élszakadnék, el, ettől a világtól...
Szállnék és lebegnék, ég és föld között,
Amerre a szeretet és boldogság költözött.*

Természetesen legtöbbet édesanyja és elhalt apja után jajong:
Íme néhány részlet:

*Két szeméből sűrűn hull a harmat,
Édes anyám, fájó szíve hasgat.
Nem nyugszik ő egyetlen éjszakát..
Átvirrassa minden nap hajnalát.*

.....

*... egyet mondhatok biztatót,
Amit Te is érzel óh, jó anyám,
Hogy egyes egyedül csak az Isten az,
Kiben hihetünk igazán.*

A sok nyomorúságot, szenvedést, éhezést, pusztulást olvasva eltűnődik az ember, kinek használt mindez 1945-ben?

A „bimbózó” szovjet- magyar örök barátságának?

Nem lett volna jobb mindkét nép számára, ha nem visznek ki 600 000 magyart, katonát és civilt fogolyként a Szovjetunióba? Maradtak volna itthon, s a hazai üzemekben, gyárakban, a Vasgyárban teljesíthették volna, akárha a megemelt jóvátételi terheket is - nem pusztult volna el a munkatáborok poklában 250 000 magyar.

De jut eszembe Molotov 1943 júniusában tett nyilatkozata: „....a felelősséget nemcsak a magyar kormánynak kell viselnie, hanem nagyobb vagy kisebb mértékben a magyar népnek is.”

Ezt szenvedték meg a diósgyőriek is.

- Mi lett a Wágner családdal? Mikor lett vége a megpróbáltatásoknak? - kérdezem végezetül Ella nénitől.

- Én "szerencsés" voltam, mert betegségem, gyengeségem miatt fizikai munkára alkalmatlan lettem. A terhesen elhurcolt anyáknak 5 gyermeke született a mi lágerünkben. Raál Icával

együtt rájuk vigyáztunk, a gyermekeket gondoztuk, amíg a szüleik a bányában dolgoztak. Amikor 1946 januárjában a kisgyermekes anyákat hazaengedték, velük jöhettek én is.

Együtt jöttem Raálékkal, Rajczinéval, aki kislányát, Hoffernéval, aki kisfiát hozta. Évek múlva jött haza István bátyánk, Wágner Lajos feleségével, tőlük tudtuk meg, hogy kedves testvérem, Laci ott halt meg. Ők temették el. Odaveszett unokabátyánk, Wágner István is.

Fáj, hogyne fájna, még az emlékezés is. Szörnyű, tragikus idők. Amikor hazajöttem, gyűlöltem mindenkit, aki okozója volt megpróbáltatásunknak, de ahogy múlt az idő, megcsendesült bennem a fájdalom. Nem haragszom senkire, a MOKAN embereire sem.

Megbánták már ők is, a Jó Isten is megbocsátja vétküket.*

• • • • •

Csak a napokban, a harmadik kiadás előtt került ismét a kezembe az az irat, melyben a Magyar Kommunista Párt diósgyőri szervezete pecséttel és a párttitkár aláírásával igazolja, hogy a névsorban feltüntetett szerencsétlen nők és férfiak nagyrész baloldaliak lettek volna, sem civil, sem fegyveres jobboldali alakulatnak tagjai nem voltak.

Alább betűszerinti hű formában ide melléklelem az iratot:

I g a z o l v á n y . -

Melynek értelmében a Magyar Kommunista Párt Diósgyőr-i Szervezete igazoljuk, hogy az alant felsorolt Diósgyőr-i lakosok legjobb tudomásunk szerint sem fasiszta vagy más jobboldali mozgalomnak, fegyveres alakulatnak, egyesületnek tagjai nem voltak, nagyrészben baloldali politikai pártállást tanusítottak, és kizárólag német hangzásu nevük miatt kerültek 1945.január hó 23.-án hadifogságba, illetve munkatáborba.

Az alant felsorolt diósgyőri lakosok hazahozatalát mi is helyeseljük, és melyre tisztelettel kérjük az illetékeseket.

* Megjelent az ÉM 1996. jan..3-i számában.

Breitenbach János	1902	Mitterpach Antal	1916
Breitenach Olga	1926	Mitterpach Miklós	1920
Veiling László	1924	Tokár Tivadar	1916
.sitner Etelka	1925	Haizer Sándor	1911
Péter Gyula	1926	Fekete István	1914
Vágner István	1908	Drimus Lipót	1916
Lerch Miklós	1924	Feck Konrád	1901
Lerch Béla	1922	Sorger Ferenc	1925
Kunst Ernő	1904	Sorger Antal	1927
Müllner József	1926	Hrubec Valéria	1918
Siegel Ferenc	1927	Kajoros László	1896
Kláben Lajos	1921	Sorger István	1924
Stencel László	1915	Sorger János	1926
Lerch József	1910	Brach József	1906
Lang László	1907	Eichinger István	1904
Fux Miklós	1907	Lech Ferenc	1901
Harmat Sándor	1904	if. Lerch Ferenc	1927
Stuller Ilona	1919	Schulc Mihály	1915
Stuller Ilona	1922	Friedel István	1911
if. Tamás János	1919	Göldrich István	1924
Konczvald András	1914	Kálna József	1911
Schön Ferenc	1915	Róth István	1908
Kling Ferenc	1922	Schneider István	1904
Vágner Lajos	1920	Lerch János	1919
Nagy Irén	1924	Lerch Mihály	1924
Márk Imre	1904	Stos Károly	1903
Zeitl József	1911	Varga Béla	1915
Régenbógen Rezső	1906	Mitterpach Zoltán	1914
Fleis József	1903	ifj. Volf István	1916
Holec József	1907	Schmieg Ferenc	1924
Schlencz Károly	1899	Schind József	1924
Vüncz Vince	1901	Mitterpach Emil	1909
Jäger Imre	1909	Polényi József	1906
Lerch Rudolf	1914	Kláben Gyula	1912
Vágner Dezső	1925	Vinkler Róbert	1905
Nemes Gergely	1920	Vinkler Ödön	1906
Konczvald Sándor	1905	Vinkler Ferenc	1908
Kulik Aladár	1921	Schmotzer János	1923
Stark István	1922	Shmotzer József	1924
Stark Gyula	1926	Baroch József	1909
Hart László	1911	Schvarczbacher V	1905
Lux Arthur	1915	Breitfeld Béla	1911
Haffner Gyula	1909	Breitfeld Jenő	1914
Kuth István	1912	Schön István	1897
Neubauer László	1918	Sorger Ernő	1923

Gimesi Antal	1906	Kreitz Gusztáv	1926
Filler Gyula	1924	Perger Rezső	1911
Jukhos József	1910	Schmied Lajos	1902
Hámori Frigyes	1899	Klein Irén	1922
Katona Ferenc	1920	Lóhn Kálmán	1901
Fildner Ernő	1913	Hörich József	1923
Schleichardt Jakab	1909	Hörich Tibor	1925
Kovács Eszter	1921	Stuller Imre	1902
Kovács Piroska	1926	Küffner Károly	1903
Bauer Ferenc	1903	Gyöngyösi András	1911
Maier János	1913	Véber Vilmos	1922
Maier László	1921	Véber Aranka	1916
Schneider Andor	1924	Greisinger Zoltán	1903
Rasch János	1921	Fidler László	1928
Klugler Ferenc	1904	Drescig Dezső	1908
Kitterpach Sára	1919	Drescig Jenő	1911
Schiringer Antal	1913	Gédl Antal	1906
Kláben Rezső	1926	Gédl József	1900
Kláben Dezső	1926	Grolmusz István	1909
Schramkó Jenő	1916	Grolmusz Ágoston	1906
Lánczi Henrik	1916	Gédl Albert	1903
Müllner József	1902	Grolmusz Imre	1901
Demkó Kálmán	1920	Grolmusz János	1913
Star Béla	1910	Hollbusz Ilona	1923
Lechner Gábor	1904	Hütter Ferenc	1913
Gráner János	1898	Krámer István	1903
Graner Róbert	1924	Kugler Gyula	1910
Ráhl János	1917	Lorkó Béla	1909
Ráhl Jánosné	1920	Pechó János	1926
Ráhl Ilona	1924	Rubi Ágoston	1909
Hütter Rezső	1906	Pachinger László	1926
Maurer István	1918	Páska Sándor	1912
Drösler Béla	1902	Simkocics József	1913
Vásárhelyi László	1921	Billai János	192
Polner Zoltán	1916		
Stromf László	1905	Diósgyőr, 1936. június hó	
ifj.Stromf László	1927	4.-én.	
Fischer László	1909		
Bruck Károly	1903	Diósgyőr község	
Vünc Dezső	1924	Magyar Kommunista Párt	
Schvandtner Isván	1900		
Hölc Dezső	1907	diósgyőri Szervezete	
Schler István	1926	Jegyző.-	
Schlencz Rezső	1904	titkár	
Bende József	1902		

Az eddig feltárt,
összegyűjtött adatokból
Chlumetzky Ferenctől kaptam
meg azoknak a civilként
elhurcolt diósgyőrieknek a
nevét, kik a GULÁGON haltak
meg:

Amrich Júlia	25 éves
Binder Ferenc	44
Czebeczauer Kálmán	37 "
Fleisz József	45 "
Frigyik Imréné	24 "
Fritz Károly	36 "
Gégl Albert	43 "
Gégl József	44 "
Gégl Nándor	24 "
Greisiger Zoltán	42 "
Gressner József	?
Grolmusz Ágoston	39 "

Hart László	?
Lerch Ferenc ifj.	19 "
Lerch Ferenc id.	40 "
Kling János	19 "
Menner Zoltán	40 "
Mitterpach Mikló	25 "
Neuman Nándor	25 "
Offertáler Sándor	43 "
Polcz István	32 "
Reményi Elemér	28 "
Schlencz Károly	47 "
Schmidt Gyula	41 "
Smotzer József	23 "
Schneider István	41 "
Somossy Béla	45
Stefán Barnabás	22 "
Wágner Dezső	21 "
Wágner István	38"

Borsodi / Pléh / Gyuláról

Keresni, kutatni kezdtem az emlékeket, dokumentumokat. Így került a kezembe zsolcai rokonai révén a nemrég elhalt északmagyarországi ismert, jeles újságíró-rádiós, a diósgyőri Borsodi Gyula (eredeti családi neve Pléh) ki-nem-adott verseinek gyűjteménye, melyben meglepetten fedeztem fel két költeményt, melyeket Borsodi Gyula felnőtt korában írt. Bennük a MOKÁN -fiúk tetteiről szól, joggal átkozván őket.

Hiszen ezek a „muszkavezető” fegyveresek vitték el, szedték össze Borsodi Gyulát is, 1945. január 17-én, aki akkor még nem volt 20 éves sem. A több száz diósgyőri elfogott ártatlan embert, (akik

között sok nő, több terhes asszony is volt) előbb a diósgyőri régi moziban tartották bezárva, majd a megyei rendőrkapitányság épületébe hajtották át őket. Ezen a helyen gyűjtötték össze Ózdról, Putnokról, Sajószentpéterről, Edelényből, Rudabányáról, Diósgyőrből és Miskolcra, elhurcoltakat is, de voltak itt egykori szlovákiai területről is: Abafalváról, Lénárdfalváról, Tornaaljáról és Csízből is előállítottak. A rabtartók megengedték, sőt ösztönöztek is arra, hogy az elhurcoltak hozzátartozói, szülők, családtagok, rokonok hozzanak be az épületbe tartós élelmiszert (szalonnát, kenyeret), ruhaneműt. Természetesen a családtagokat, rokonokat nem, csak a csomagokat engedték be az épületekbe. Ezek az utólag behozott élelmiszerek mentették meg őket az úton az éhhaláltól.

Borsodi Gyula két keserű verse a rabszolgasorsról

A „Paradicsom” megcsúfolása*

*Elhurcolásunk évfordulóján
1990. január 17-én
Van két nevem: kik elhurcoltak,
Azoknak neve lelkembe vésvé.
„Miképpen mi is megbocsátunk”
ám nekik mégse!
Gyuricza Lajos, Arder János
Diákgyerekként vitt el.
Verje meg őket mindhalálig
A gonoszokat megverő Isten!
Mert az ilyenek nincs bocsánat,
Mondjon bár ezer Miatyánkot,
De ezer annyi kín gyötörje
Mindabból, ami miránk várt ott.
MOKÁNOK voltak:
nevük legyen átok.*

Torkom elfullad

*Nem tudom hogyan került el
Engem eddig a halál.
Elhurcoltak a MOKÁN fiúk,
Borzalmas álmom ma már.
Élelem nem volt, s lám
elvonták egyszer
E semmi étet,
Mert vackom fölé fölszegeltem
Egy sajátkezű Sztalin képet.
(Ki hitte volna, egyszer őt is
eléri majd a végzet?)
Torkom elfullad,
Nem tud átkot,
Adj Uram még több
Igazságot!*

* A propaganda a Szovjetuniót a bibliai Paradicsomként emlegette (Szerk.)

Néhány nap után a közeli a Gömöri pályaudvaron vagonírozták be őket, rácsos ablakú vagonokban, mint az állatokat. Családi hagyomány szerint Borsodi Gyula három hozzá hasonló korú fiatal, diáktársával (Harmat Sándorral, Siegel Ferencsel, Lukács Elmérrel) összefogva, egymást támogatva viselték el a 17 napig tartó szörnyű utazást, és a Wágner Dezső naplójában is leírt kegyetlen bányamunkát, a Dombasz környéki bányákban.

Borsodi Gyula a Dombasz - völgyi Sahta - Vorosilovka település szénbányájába került. Itt ismerte meg a lágerban majdani feleségét, Pusztai Margitot, akit Szerencsről hurcoltak el.

Borsodi Gyula munkásságával foglalkozó Debnár Gyula újságíró-szerkesztő kéziratából ismerem Margit asszony erre az időszakra vonatkozó visszaemlékezését, s most a szerző engedélyével használhatom itt fel a kéziratban leírtakat. Arra a kérdésre, hogy leendő férjével ismerték-e egymást előbb, a fogság előtt? - élénken válaszolja: nem, nem. Nem tudtak egymásról. Az úton sem, mert Gyulát Diósgyőrben szedték össze, Margit nénit meg Szerencsről indították el a GUIÁGOK-ra.

Néhány hónap után ott kint ismertük meg egymást. Én a konyhán dolgoztam - beszél el Margit néni. Sovány kinézetű férfi volt, sajnáltam, és az ételosztásnál mindig igyekeztem az edények az aljáról összeszedni egy kis sűrűt, hogy egy kicsikét az állapota javuljon, de nem sokat segíthettem rajta.

Ismertük egymást, de sohasem gondoltuk, hogy ebből valaha is valami lesz. No, de úgy történt, hogy ő sokat beszélt a szüleiről, mondta mikor elindultunk hazafelé, hogy milyen aranyos anyukája, édesapja van. Azt is említette, hogy majd ő elvesz feleségül. Mondtam is, hagyjuk ezeket, hol van az még.

De egyszer mégis csak hazakerültünk. Ő rögtön visszament a középiskolába, hogy pontosan mondjam, a kereskedelmiben érettségizett. Az iskolával jöttek látogatni Szerencsen a Csokoládé Gyárat. Én a címet valamikor megadtam neki... És tessék elgondolni: megkeresett engem... Amikor anyukám meglátta, halálra ijedt tőle. Azt mondta: Te neked mindig olyan szép udvarlóiid voltak, hát honnan szedted ezt a szerencsétlen, sovány embert? Jaj, mondtam, anyukám majd jobban lesz Ő...

Egy félév múlva menyasszonya lettem. Nagy boldogság volt. Össze is házasodtunk.

Nem beszéltünk még a kezdetekről, az elhurcolásról, erről is szóljunk röviden.

Este volt - kezdi a visszaemlékezést Margit néni: apukám bejött és azt mondta: kellj fel kislányom, mert itt vannak érted az oroszok. És akkor a faluba bevittek, az iskolába, ott akkor már voltak vagy húszan. Két nap múlva hajtottak be minket Szerencsre. Gyalogosan, rendőrök katonák két oldalt kísérték. Az ablakokban zokogtak a szülők. Két nap után jött a vagon, és vittek minket tovább.

Na, úgy tessék elgondolni, édesapám minden nap jött hozzám. Az volt az utolsó búcsúszó, mert ő hozott nekem enni. Beszélgettünk egy pillanatot, de már vittek is vagonírozni – és akkor odajött egy kis orosz tiszt, apukámba belerúgott, apu hanyatt esett – ez volt a búcsúnk...

Ezt az életben soha sem fogom elfelejteni!

*

Homolya Lászlóné Pásztor Piroska az „INTERNIROVA LAGERBŐL”

Homolya Lászlóné Pásztor Piroska évtizedeken át volt a sajlóádi iskola neves-jeles igazgatója, akit határozottságáért, következetességéért, egyenes beszédéért és emberségéért tiszteltek, becsültek a szülők és a kollégái. Azt hihetné az ember, a szigor és emberség nem fér össze. Homolya Lászlóné Pásztor Piroska élete, működése annak igazolása, hogy e két fogalom édestestvér, feltételezik egymást.

Csak annyit tudtunk Homolya Piroska magánéletéből, hogy szinte gyermekként-alig múlt 17 éves, amikor 1945-ben elhurcolták a szovjetek. Megjárta a GULÁG-okat, mire hazajött, édesanyja elméje elborult, nem ismerte meg leányát.

17 éves gimnazista 1944

Minderről soha nem beszéltünk vele. Talán azért, mert neki is fájdalmas volt szólni erről az időről, talán azért, mert egy fél évszázadon át „nem illett” ezekről a dolgokról, a „felszabadító” szovjetek embertelen galádságairól említést sem tenni.

1944. március 15-én
jobb oldalon Piroska

Az 1990-es évek elején felcsillant a remény, hogy olyan idők jönnek, amikor feltárhatók lesznek az elmúlt évtizedek bűnei. Szembenézünk velük, hogy végleg lezárhassuk a múltat.

Egymás után jelentek meg olyan tanulmányok, könyvek, amelyek nyíltan beszéltek erről a nemzeti nagy tragédiáról, melyhez mérhetőt talán csak Mohácsnál érte a magyarságot.

Ezek közül elsőként a feltáró, hatalmas adathalmazt tartalmazó két kötetet, a nagyszerű, a kiváló Szebeni Ilona által 1991-ben, 92-ben, 93-ban megjelentett *Merre van magyar hazám?*

és a *Haza fogunk menni* címűt kell mindenekelőtt kiemelni. Szebeni Ilona - akit tizenéves középiskolás korában menekítettek ki a rabszolgamenetből bátor és tisztességes emberek - írja:

„Küldetésemnek tekintetem, hogy megörökítsem az annyiszor megtiport, leigázott magyar nép történetének ezt a fájdalmasan szomorú, sötét fejezetét, a XX. Század Európa egyik legnagyobb szegényét.”

Ezekben a kötetekben Homolya Lászlóné 30 oldalas megrázó erejű, őszinte, hiteles vallomása részleteiben tárja fel az iszonyatot, azt a testi és lelki rombolást, amit a szovjetek kiváltottak a megfontoltan, előre eltervezetten megszervezett rabszolgaszerző akcióikkal.

Rémlik nekem, hogy ezek okai és céljaik között nemcsak a sokszázezres rabszolgahad előteremtése volt, hanem a háttérben méltatlan bosszú és tusszedés is szerepelt.

Aztán, ahogy haladtunk előre időben a „rendszerváltás” folyamatában, úgy csökkent reményünk, hogy valaha is tisztázódik a magyar 7- 800.000 ezres rabszolgasereg körülményeinek, az elhurcolás módszereinek, kiváltó okainak, céljainak kiderítése. Vajon valaha is megtudjuk, hány magyar embert, keresztényt és zsidót hurcoltak el a szovjetek Magyarországról?

Látni való volt, hogy a politikai vezetésnek, amely a múlt rendszer utódjának, örökösének vallotta magát, nincs ínyére a múlt ilyen irányú feltárása. Elmaradtak az oknyomozó, az eseményeket boncolgató, elemző munkák.

És ekkor jött létre 2002-ben a reményt keltő Terror Háza Múzeum, ahol első látogatásunk alkalmával szembetalálkoztunk ott a képernyőkön Homolya Lászlóné Pásztor Piroska alakjával és nagy figyelmet kiváltó gondolattal. Homolya Piroska nyugdíjas igazgató újra sorompóba állt.

Egy évvel ezelőtt egy emlékülésen hallottam ismét magával ragadó, izzó hangú felszólalását.

A sorstársak nevében köszönte meg a gondoskodást mindazoknak, akik foglalkozni akarnak ezzel a szomorú időszakkal, mindenekelőtt az ott jelenlévő amerikai Várdy professzor házaspárnak köszönte, hogy mertek hozzányúlni a nálunk, Magyarországon mindeddig még igen erős tabu témához, ahhoz, melyet valamely fortélyos félelem miatt történészeink 60 év után sem mernek feldolgozni, hogy tiszta képet kapjunk e szégyenteljes múltról.

„Mennyi él még abból a tömegeből, akiket, mint engem is, 17 évesen, érettségi előtt - az itt mellettem lévő sorstársamat 19 évesen - vittek el rabszolgaságba idegen, ellenséges országba. Nem akarom itt most megidézni a rabszolgamunka gyötrelmeit, de nem tudom feledni azt az iszonyatot, amit átéltünk távol szüleiktől, édes hazánktól vágyva haza. Óh, hányszor énekeltük sírva az ismert dalt *‘Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország...’* És amikor évek múlva hazajöhettünk – már aki túl élte a rettenetet, én túléltem -, s itthon apám halálhíre fogadott, aki nem bírta elviselni egyetlen gyermeke elrablását, édesanyám elméje elborult, soha többet nem ismert meg, csak azt hajtogatta az ő lánya Szibériában van....

A mi gyerekeink miért nem tudhatnak minderről?

Megtanítjuk az ókori történelmet, az egyiptomi rabszolgaságot, de a közelmúltról, amelyben apáink, nagyapáink éltek, sorsukról, azokról miért nem szabad írni, beszélni? Miért nem lehet a múltat bevallani, tisztázni?- tette fel a kérdést jogos indulattal a nyugdíjas iskola-igazgató.

Ez ösztönzött arra, hogy kezemben a mikrofonnal további részletekre kérdezzek, és tudjak meg Homolya Piroskától elhurcolásáról, „fogságba ejtéséről”.

Miért is szedték össze, a származása, neve miatt? -tudakoltam.

Senki nem tudja,- szólt a válasz, hiszen édesapámnak, édesanyámnak is tősgyökeres magyar neve volt. Egy szem gyerek voltam. Szüleim sok éven át Amerikában dolgozva tettek szert kis vagyonukra, így lettek Ónodról nézve tehetősek emberek. Közmegbecsülésnek örvendtek. 1945. januárjában egyik este ott volt nálunk apám barátja a jegyző és jelezte, hogy valami készül, de nem tudta, mi. Ajánlotta, hogy, ha gond lesz, én azonnal menjek el hozzá a községházára, majd beülök hozzá „hivatalnoknak”, de erre nem kerülhetett sor, mert másnap kora reggel beállított

Az első bálós 1944-ben

hozzánk egy fegyveres orosz meg egy helyi policáj, a falu kondása, és azt mondták, azonnal velük kell mennem, s vittek. Bizony nem volt mód arra, hogy elszaladjak a községházára. Bevittek a malmosék házába, ahol rácsok voltak az ablakokon. Már odahoztak több ónodi lakost is.

Miután megtudták, félóra múlva odarohant apám is, jött

1945-ben a láger konyháján

édesanyám is. Őrjöngtek fájdalomunkban, egyetlen gyermekük, jövőbeli támaszuk tizenéves leányka, ártatlanul fogságban van. Amikor édesanyám meglátott a rácsos ablak mögött, összeesett, elájult, örökre elhomályosult elméje. A rácsokon keresztül kinyújtottam a kezem, és a szegény édesapám őszülő

fejével ráborult, végigcsókolta és sirt. Apámnak sem volt több nyugta, velünk jött, utánunk vagy előttünk járt. Kért, könyörgött, ígért, mindhiába. Elvittek előbb Tiszalúkra cukorrépát szedni - mondták. Persze hazugság volt, majd gyalog derékig érő hóban fegyveresek hajtottak el a 20 kilométerre levő Szerencsre, ott

wagonírozta be. Édesapám Segesvárig követett, ott ismét közelebb akar jönni a vagonunkhoz, az oroszok elkapták, nagyon megverték. Eltörték a kezét, beszakadt a feje is. Segesváron került kór-házba. S csak három hónap múlva került haza.

De ő egy percig nem nyugodott, állami és pártvezetőkhez, egyházi vezetőkhez, köztársasági elnökhöz irt beadványokat, leveleket kérve, könyörögve, hozzák, hozassák haza a kislányát. Egyre betegebben, egyre kétségbeesettebben, reményvesztetten írta nekem is a leveleket, amelyeket én nem kaptam meg. Végül is nagybetegen megélte még, hogy hazajöttem, aztán rövid időn belül meghalt. Az én fogságommal tönkre ment az ő életük is.

-Végül is miért vitték el? Neved miatt? Mivel indokolták? kérdeztem én naivul.

-Semmivel. Magyarok voltunk, a nevem is. Nem jelentett ez semmit. Böcsről is elvitték a fél falut, ilyen nevűek, mint Péter, Fehér Czibor, Bodnár Gyükér, de elvitték Kalmár tiszteletest, a református papot is Böcsről, de elvitték Ónodról Molnár József nevű bírót, indok nélkül. Ők ketten egy Krupla nevű férfival megszöktek és Voronyezsből életveszélyes, kalandos körülmények között kerültek haza.

Homolya Piroskából ömlött a szó, a hároméves rabszolgaság gyötrelmeiről. A bányamunkáról, a konyhás munkáról, képzetlen felcserként végzett tevékenységéről.

Ennek részleteit, majd máshol írjuk le. Megtalálható különben Szebeni Ilona könyvében is.

Utószóként mondta el Homolya Lászlóné, hogy nem él benne sem bosszúvágy, sem gyűlölet.

-Az emberek nagy többsége nem is tehetett ezekről a dolgokról. Találkoztam sok rendes emberrel kint is, a rabságom idején, itthon is voltak kegyetlenek, ott is. Talán egyszer majd tartanak bűnbánatot, tartanak.

ha

Parancsnokságból: NKVD-s tisztt, Motya orvosnő és a parancsnok: Arnold Sztatov

Apám halála után - kívánsága szerint - folytattam tanulmányaimat. Tanultam, munka és tanulás. És hallgattam, és hallgattam...

Én az elmúlt évtizedekben soha senkitől semmiféle részvétet, elismerést, megbecsülést, kártérítést a szenvedésért nem kaptam, nem kártalanítottak.

Szeretnék még egyszer találkozni sorstársainkkal, azokkal, akikkel együtt esküdtünk a máramarosi kis fenyőkre, és azzal az orvosnővel is, aki annyiszor bizonyította emberségét Jaketerina Fjedorovna Vaszilcsenkóval, aki annyiszor bizonyította emberségét. Biztosan él még valahol, férjével Arnold Szatnovval, és akkor született kislányával Luszácskával, Ludmillával. Szívesen elbeszélgetnék Motyával is, a helyettes doktornővel, aki felejtethetlen együttérzéssel készítette elő csoportunkat a szabadulásra. Nagyon szeretném, ha visszaemlékezéseink megmaradnának - mementóul - az utókornak: „soha, soha, soha többé háborút” (36)

Mondta ezt Homolya Lászlóné Pásztor Piroska a NOVO EKONOMICSESKOE, KRASZNOARMESZK RAJON, DOMBASZT OBLASZT 1029 sz. táborából, ahol olyan megalázóan hirdette a tábla:

„INTERNIROVA LAGER”

Magyar Népióráti Minisztérium Hadifoglyogondozó Kirendeltsége Debrecen

53390/194... szám. Sorozám *5749/11*

Igazolvány
hadifogságból hazatérő részére.

E fontos személyi okmányt a hatóságok el nem vehetik és vissza nem tarthatják. Tulajdonosa saját érdekében őrizze meg, mert pótolni nem lehet!

A hazatérő neve: *Tóth Imre* *civil*

Anyja neve: *Guba Juliaanna* állampolgársága: *magyar*

Születési helye: *Debrecen* szül. év, hónap, nap: *1927. Július 4.*

Családi állapota: *nélkül* foglalkozás: *lakatos*

Eltartott házai lakóhelye: *Debrecen*

Nevezett, aki miat. katoná - kiegészítő munkaszolgálatos - *levente* - *polgári személg** hadifogságban volt *Debrecen* - *utca 6.* szám alatti lakóhelyére útlevél nélkül *1948* évi *SZEP. 15.* hó *15.* an. *Máté* a kirendeltség vezetője.

Megjegyzés: *Az utazás* külön díjmentes utazási igazolványt kapott, ezért ez az igazolvány utazásra nem jogosít.

*) A meg nem felelő rész törlendő.

Debrecen *1948* évi *SZEP. 15.* hó *15.* an. *Máté*

Debrecen Nyomda Rt.

Debrecenben 1948. szeptember 15-én kiadott igazolás arról, hogy Tóth Imre civil mint polgári személyhadifogságban volt.

Források:

- 1./ Zsiros Sándor: Felsőzsolca története c. könyve. 1993. Felsőzsolca.
- 2./ Országos Levéltár P. 620. Rat. 88. t. 20 cs.
- 3./ Közli Árva E.- Pozsonyi: Deportáltak. Balmazújváros, 1989. 13.1.
- 4./ A magyar forradalmi munkásmozgalom tört. 3.k. 10. lap, Kossuth 1970.
- 5./ Gosztanyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. Budapest, Európa 1992. 355. l.
- 6./ Megyei Levéltár (V-142 k. 66.k. Felsőzsolcai iratok. 111 /1945.
- 7./ Gosztanyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. Bp, Európa 1992./184. illetve 228. l.
- 8./ Magyarország felszabadítása. Kossuth Kiadó, 172. l.
- 9./ I. m. 176. l. Zsimcsenkó-jelentés
- 10./ I. m. 186. l.
- 11./ B-A-Z. megye legújabb kori adattára. Miskolc, 1970. 172.l.
- 12./ Árva E.-Pozsonyi J: Deportáltak. Balmazújváros, 1989.13.l.
- 13./ Zsiros Sándor: Felsőzsolca története. 1994.
- 14./ Fekete Mihály: Ellenállók az Avas alján. Kossuth, 1974. 140. l.
- 15./ Borus József: Felszabadító hadműveletek Borsodban. Borsodi Szemle 1964. 6. sz. 1-7 l.
- 16./ B-A-Z. megye legújabb kori adattára. Miskolc, 1970. 172-173. l.
- 17./ Fekete Mihály: Ellenállók az Avas alján. Kossuth, 1974. 155. l.
- 18./ Bárczy János: Zuhanóugrás. Magvető, Budapest, 1981. 552. l.
- 19./ Stark Tamás: Hadifoglyok békében. Mozgó Világ, 1989.10. sz. 98. l.
- 20./ Soltész József: Borsodiak összeszedése málenkij robotra. Szülőföldünk, B.-A.-Z. megye Helytörténeti Bizottság 18. szám 65-67. l.
- 21./ Stark Tamás: Hadifoglyok békében Mozgó Világ, 1989. 10. sz. 99.l
- 22./ Horváth Csaba: Magyarország 1944-től napjainkig. ÉK. Pécs 1993. 4.
- 23./ Fazekas György: Miskolc - Nyizsnyij - Tagil – Miskolc. Magvető, Budapest 1979. 176-177. l.
- 24./ Stark Tamás: Hadifoglyok békében. Mozgó világ, 1989. 10. sz. 105. l.
- 25./ Gosztanyi Péter: A magyar honvédség a második világháborúban. 285. l.
- 26./ Soltész József: Borsodiak összeszedése málenkij robotra. Szülőföldünk, B.-A-Z. megye Helytörténeti Biz. kiadványa, 18. szám 65-66. l.
- 28./ B-A-Z. megyei Levéltár, V-142. 56. K. 2067/1945.
- 29./ B-A-Z. megyei Levéltár V-142. 56. K. 281/1945.
- 30./ B-A-Z. megyei Levéltár V-142. 56. K. Felsőzsolca iratok 165/1945.
- 31./ Stark Tamás: i. m. 106. l.
- 32./ Közli Gosztanyi Péter i. m. 290- 291l.
- 33./ József Attila: Thomas Mann üdvözlése 1937.
- 34./ Árva E.- Pozsonyi J.: Deportáltak 16.l.
- 35./ Für Lajos: Mennyi a sok sírkereszt? Magyarország embervesztesége Püski, Budapest, 1989. Lásd még: Gosztanyi Péter i.m. 286-261.l.
- 36./ Szebeni Ilona: Merre van a magyar hazám? .Kényszermunkán a Szovjetunióban 1944 1949. Széphalom Könyvműhely Kiadó, 1992.

TARTALOMJEGYZÉK

A MÁSODIK KIADÁS ELŐSZAVA	(Molnár Erzsébet)	3
AZ ELSŐ KIADÁS ELŐSZAVA	(Für Lajos)	5
Bevezetés		6
I. A TELEPÜLÉS MÚLTJÁRÓL		8
II. A KÖZELGŐ FRONT		12
III. A HARCOK ALATT		15
Károk és áldozatok		17
Harcok Miskolc előterében		24
Harcok Felsőzsolcán Miskolcért		27
A „felszabadulás” első napjai		35
Hadimunkán		40
Amiről nem beszéltünk		44
A nagy hazugságok kora		46
Mert mi történt Miskolccal?		48
IV. ÁRTATLANOK		54
Civil „hadifoglyok”		55
Összegezve		61
Az oroszok által elhurcoltak névsora		74
V. MINT A BARMOKAT		77
Igrici		82
Igrici és Balmazújváros között		85
VI. FOGOLYTÁBOROK MAGYARORSZÁGON		88
Debrecen Pávilon- laktanya		88
Felsőzsolcai hadifogolytábor		90
Vasutasok		96
VII. ÚTON A RABSÁG FELÉ		100
Akik megmenekültek		102
A szökés.....		104
VIII. FOCSANI.....		118
A két tanító és a tolmács Focsaniban		117
Elhurcolt magyar zsidók Focsaniban?		124
IX. ZSOLCAIAK A GULÁGON		128
Hazatérés		139
X. HIVATALBÓL ELFELEJTVE		143
Hány magyar ember?		145
Akik még élhettek volna		150
FÜGGELEK		152
Miskolc környéki 1944. őszi hadműveletek. Diósgyőri elhurcoltak		152
Borsodi Gyula, Homolya Lászlóné Pásztor Piroska		
Források		186
Tartalomjegyzék		187
Névsor		188

NÉVSOR a könyvben szereplő személyekről

- Á.Tóth Imre, 71
Alaxai Antal, 134
Ambrus Barna, 19
Amrich Júlia, 175
András honv. Tóth
 János honv., 35
Aracki Pál, 35
Árvay Zoltánné, 166
Bacsi Mária, 151
Balatoni Balázs, 62,
 74, 119, 134, 135,
 150
Balatoni Balázsné, 62,
 119
Bánrévi Pál, 74, 150
Barbai Ferenc, 52
Bárczy János, 53, 184
Baroch József, 174
Bátonyi Gusztáv, 92
Bencsik Apollónia,
 150
Bende József, 174
Berényi néni, 167
Béres József, 74
Bialkó László, 74
Billai János, 175
Binder Ferenc, 175
Blasuk Vaszilij, 20
Bodnár Ilona, 120
Bodnár Mária, 92
Bodonyi László, 35
Boldizsár István, 69
Bonta Lajos, 74
Borsodi Gyula, 176,
 177
Borus József, 47, 50,
 184
Bóta Miklós, 35
Brach József, 173
Breitenbach Olga, 173
Breitenbach János,
 173
Breitfeld Béla, 174
Breitfeld Jenő, 174
Breznyev, 64, 65
Bruck Károly, 174
Bujdos Balázs, 22
Bujdos Istvánné, 29,
 47
Bujdos Laci, 59
Bura János, 35
Céklás Imre, 74, 122
Chlumetzky Feri, 166
Cinglér Imre, 69, 74
Czebeczauer Kálmán,
 175
Csáki Lőrinczné, 92
Csányi József, 74,
 150
Csapó Béla, 74, 104,
 105, 106, 108,
 111
Csarni Andor, 56, 67,
 95, 101, 114
Csarni András, 56,
 74, 150
Csarni András, 7,
 115
Csepcsényi Júlia, 150
Cservenyák Jani, 60,
 61
Cservenyák János,
 74, 100
Cservenyák Jánosné,
 57
Cservenyák
 nagy mama, 38
Csesznok József, 35
Dallosné Balázs
 Katalin, 2
Dankó Mihály, 20
Dankó Mihályné, 125
Debnár Gyula, 152,
 177
Demeter Mária, 151
Demkó Jani, 97
Demkó János, 74, 91,
 98, 119
Demkó Kálmán, 174
Dénes Dezső, 19
Ader János, 177
Dienes József, 20
Dihoj Harlambij
 Fedorovics, 20
Dobos András, 74,
 163
Dobos Andris, 62, 82
Dobos István, 148
Dobos Mária, 150
Domonkos János, 62
Dósa Béla, 35
Dr. Bodnár Béla, 72
Dr. Colin Swatridge, 3
Dr. Kiss Gyula, 147
dr. Letanovszky
 Lajos, 93, 94
dr. Pohl Ödön, 93
Dr. Bodnár Béla,
dr. Zsíros Dezső, 2
Drescig Zsolt, 175
Drescig Jenő, 175
Drimus Lipót, 173
Drösler Béla, 174
Dvorcsák Borbála,
 151
Erdős Sanyi, 66
Erős Zsuzsanna, 151
Eszlári István, 74,
 150
Eszlári Lajos, 74, 150
Fazekas György, 64,
 65, 66, 184
Feck Konrád 1, 173
Fehér András, 60, 74,
 77, 78, 80, 82,
 133
Fehér Andrásné, 43
Fehér Tibor, 2
Fekete István, 173
Fekete Mihály, 52,
 184
Feldman (Kárpáti)
 Zoltán, 127
Ferenc József, 74,
 150
Fidler László, 175
Figeczki Jóska, 63, 79
Figeczki József, 103
Figeczki Júlia, 151
Figeczki József, 74

Fildner Ernő, 174
 Filler Gyula, 174
 Fleis József, 173
 Fleisz József, 175
 Fodor Andor, 2, 37,
 61, 62, 86, 100,
 101, 103, 114,
 117, 139, 163
 Fodor András, 2, 43,
 74
 Fodor András, 7
 Fodor Lajos, 21, 30,
 39, 42, 63, 65, 66,
 74, 79, 81, 83, 85,
 87, 101, 107, 108,
 115, 119, 121,
 125
 Fodor Mária, 151
 Fodor Veronika, 151
 Franczuz István, 74,
 131, 150
 Franczúz József, 69
 Franczuz Sanyi, 58
 Fritz Károly, 175
 Furcsa Mária, 151
 Für Lajos, 5, 145,
 184, 2
 Gál Veronika fűtő,
 151
 Gédl Albert, 175
 Gédl Antal, 175
 Gédl József, 175
 Gégl Albert, 175
 Gergely Borbála, 150
 Gerják Ilona
 földműves, 150
 Gimesi Antal, 174
 Ginzery Sándor, 160
 Girinyi József, 74
 Gluskov Antov
 Klementjevics, 20
 Gonda Flórián, 35
 Gráner János, 174
 Graner Róbert, 174
 Greisinger Zoltán,
 175
 Greznerics András, 93
 Grolmusz Ágoston,
 175
 Grolmusz Imre, 175
 Grolmusz István, 175
 Groszberg Ilona, 127
 Guba Imre, 74, 100,
 134
 Guba János, 68, 74,
 100
 Guba Júlia, 151
 Gyáros László, 65
 Gyenge József, 35
 Gyöngyösi András,
 175
 Gyöngyösi Gábor, 97
 Gyuricza Lajos, 177
 Hadnagy Antal, 19
 Haffner Gyula, 173
 Haizer Sándor, 173
 Halász András, 74,
 150
 Halász Bertalan, 74,
 151
 Halász Elemér, 38
 Halász János, 69, 74,
 151
 Halász Péter, 68, 74,
 151
 Hart László, 173, 175
 Hatala András, 69
 Hegedűs András, 134
 Hegedűs Jancsi, 117
 Hegedűs János, 151
 Heiszmann András,
 23
 Hende Csaba, 2
 Hermeckzi Ferenc, 74
 Hernádi Jani, 78
 Hernádi János, 74,
 130, 134
 Herneckzi Ferenc, 68
 Holec József, 173
 Hollbusz Ilona, 175
 Homolya Lászlóné,
 152, 179, 180,
 183
 Horváth Annuska, 69
 Horváth Pál, 56, 69,
 71, 74
 Horváth Pali, 39, 40,
 56, 58, 87
 Horváth Vince, 35
 Hölc Dezső, 174
 Hunya István, 65
 Huru Tóth Jani, 134
 Hütter Ferenc, 175
 Hütter Rezső, 174
 id. Kristóf István, 75
 id. Papczun Ferenc,
 75
 ifj. Hegedűs János, 74
 ifj. Kércsi István, 74
 Ifj. Oláh Károly, 2
 ifj. Papczun Ferenc,
 75
 ifj. Petrényi Miklós,
 75
 ifj. Stiber János, 76
 ifj. Varga József, 76
 ifj. Volf István, 174
 Illés Béla, 65
 István Szathmáry u.
 iparos, 76
 Jäger Imre, 173
 Jaketerina
 Fjedorovna, 183
 Jefremov Vaszilij, 20
 Jenei Balázs, 69, 74,
 116, 117
 Jenei István, 74
 Jenei Pista, 56, 87
 Juhász Balázs, 64,
 74, 117, 124, 125,
 126, 134
 Juhász József, 35
 Juhász Ottó, 58, 74,
 117, 163
 Jukhos József, 174
 K. Ott százados, 47
 Kada János, 35
 Kakuk Rozália, 151
 Kalas István, 58, 74,
 87, 104, 108
 Kapusi Krisztián, 18,
 152, 163
 Kassai Ferenc, 74,
 151
 Kassai Imre, 74, 96,
 97
 Kassai József, 43, 63,
 74, 96, 98, 103,
 104
 Katona Ferenc, 2, 174
 Kaufman Gyul, 127
 Kemény Ferenc, 43,
 59, 69, 71, 74

Kércsi Imre, 60, 69,
 74, 77, 78, 80, 82,
 85, 87, 101, 131,
 133, 141, 142,
 145
 Kércsi László, 74
 Kisida Ferenc, 116,
 119
 Kisida Ferenc, 72, 75,
 98, 116, 118, 119,
 120, 139
 Kiss Anna, 151
 Kiss Erzsébet, 19
 Kiss Illés, 2
 Kiss Mária, 151
 Kiss Miklós, 75, 84,
 151
 Kiss Pál, 67
 Kiss Veronika, 19
 kisszilvási és ifjabb
 Papp Pál és
 Turcsányi Imre
 haláláról, 23
 Kláben Gyula, 174
 Kláben Lajos, 173
 Klein Irén, 174
 Kléri József, 74, 151
 Kling János, 175
 Kling Ferenc, 173
 Klusovszky Mátyás,
 59
 Kobzos István, 75
 Kobzos János, 75
 Koleszár Imre, 75
 Konczvald Sándor,
 173
 Kondi János, 75, 151
 Kopasz Pal, 63
 Kopasz Pál, 75, 96,
 151
 Kopasz Veronika, 151
 Kós Margit, 47
 Kovács Eszter, 151,
 165, 174
 Kovács István, 2
 Kovács József, 75,
 151
 Kovács Józsi, 131
 Kovács Mária, 151
 Krakovics Jenőné,
 127
 Krakovics Lili, 126,
 127
 Krámer István, 175
 Kreitz Gusztáv, 174
 Kristóf Pista, 129
 Kucskár Tibor, 2
 Kugler Gyula, 175
 Kulik Aladár, 173
 Kun Rozália, 151
 Kunst Ernő, 165, 173
 Kuripla Jani, 82, 107
 Kuripla János, 71, 75,
 115, 151
 Kurmai József, 2
 Kuruc Borbála, 151
 Kuth István, 173
 Küffner Károly, 174
 Lakatos István, 35
 Lang László, 173
 Lechner Gábor, 174
 Lefkovics, 64
 Lénárt Andor, 39, 56
 Lénárt István, 75,
 135, 151
 Lénárt Pista, 62, 135
 Lerch Ferenc id., 175
 Lerch Ferenc ifj, 175
 Lerch János, 174
 Lerch József, 173
 Lerch Mihály, 174
 Lerch Rudolf, 173
 Lévai Béla, 65
 Ligetvári Lajos, 57,
 75, 151
 Ligetvári Lajosné, 57,
 107, 148
 Lorkó Béla, 175
 Lúci (Luczák) Józsi,
 105
 Lúci József, 57, 75,
 107
 Ludvig Imré, 59
 Ludvig Veronika, 151
 Lukács Géza, 61, 62,
 63, 75, 101, 117,
 151
 Lukács József, 75
 Lux Arthur, 173
 M. Tóth Józsi, 58, 60
 M.Tóth József, 68
 M.Tóth Józsi, 56
 M.Tóth Sándor, 20
 Macsuga Jóska, 61
 Macsuga Júlia, 151
 Macsuga Pál, 62, 75,
 151
 Macsuga Pali, 117,
 134
 Magos József, 79
 Malinovszkij, 32, 33,
 50, 55
 Margitics, 31, 72,
 116, 118, 120,
 122, 139
 Margitics István, 72,
 118, 120, 122
 Márk Imre, 173
 Márton Imre, 39
 Márton József, 75,
 151
 Márton Józsi, 56
 Mátyus Andor, 38,
 39, 60, 75, 77, 78,
 79, 80, 81, 82,
 119, 122, 124,
 125, 126, 127
 Mátyus András, 43
 Maurer István, 174
 MÁV, 74, 75, 76, 78,
 150, 151
 Menner Zoltán, 175
 Mérei Ferenc, 65
 Mertinkó Zsófia
 munkás, 151
 Mészáros István, 75
 Mezei Jancsi, 87, 134
 Mezei János, 62, 75,
 135
 Mihály Józsi, 40, 42
 Miklós Erzi, 142
 Mitterpach Antal, 173
 Mitterpach Emil, 174
 Mitterpach Mikló, 175
 Mitterpach Zoltán,
 174
 Molnár Erzsébet, 4,
 152, 2
 Molnár József, 22, 28,
 29, 30, 36, 37, 40,
 41, 42, 49, 182
 Molnár Józsi, 42
 Muhi János, 75

Müllner József, 173, 174
Nádpataki Lajos, 69, 75, 96, 104
Nagy Ferenc, 35
Nagy Irén, 165, 173
Nagy József, 69
Nagy Mária, 151
Nagy Sándor, 93
Nagy Zoltán, 2
Németh Balázs, 58, 63, 69, 75, 79, 103
Németh István, 22
Németh József, 69, 75
Nemkin Antal, 2, 146
Neubauer László, 173
Neuman Nándor, 175
Novák István, 75, 134
Novák Pista, 134
Novák Zoli, 64
Obeda István, 75
Offertáler Sándor, 175
Oláh Károly, 101, 130, 135, 163
Oldnyer Vlagyimir, 65
Orbán Viktor, 3
Ördög Ferenc, 75, 151
P. Tóth József, 76
Pachinger László, 175
Pályi Géza, 75
Papczun József, 75
Papczun Márton, 75, 117, 151
Papp István, 75
Papp Pista, 78
Páska Sándor, 175
Pásztor Jancsi, 78
Pásztor Jani, 60, 134
Pásztor János, 75
Pásztor József, 75
Pásztor Júlia, 150
Pásztor Pál, 68, 70
Pásztor Pali, 61, 62, 67
Pásztor Piroska, 152, 179, 180, 183
Pavlik Géza, 75
Pechó János, 175
Pereszlai Laci, 117
Pereszlai László, 75
Perger Rezső, 174
Petrovics Jani, 105, 106, 108
Petrovics János, 75, 100, 104
Pfeiffer Károly, 18
Pintér István, 95
Polényi József, 174
Polner Zoltán, 174
Priscsák János, 75
Raál Ica, 172
Rabóczki Imre, 75
Rabóczky Imre, 129
Racskó Imre, 35
Ráhl Ilona, 174
Ráhl János, 174
Ráhl Jánosné, 174
Ranovics István, 75
Régenbógen Rezső, 173
Rezeda úr, 165
Rigó Jóska, 62, 87
Rigó József, 75, 151
Rimaszécsi Zoltán, 75
Ritter Dezső, 127
Róth István, 174
Róth Viktor, 18
Rottmann György, 18
Rudolf Mihály, 147
Ruszkai Júlia, 151
Sagáth Tamás, 22
Sallay István, 62, 72, 75, 96, 116, 118
Samu zsidó, 64
Sándor József, 35
Sárosi János, 75
Sárosi József, 76, 95
Schaffer Rozáli, 151
Schind József, 174
Schlencz Károly, 173, 175
Schlencz Rezső, 174
Schler István, 174
Schmied Lajos, 174
Schmiege Ferenc, 174
Schmotzer János, 174
Schneider István, 174
Schön Ferenc, 173
Schön István, 174
Schvandtner Isván, 174
Schvarczbacher V, 174
Seregélyes (Stefán) László, 104
Seregélyes László, 69, 76, 96, 104
Seregélyes néni, 43
Seszták Erzsébet földműves, 151
Shmotzer József, 174
Siegel Ferenc, 173
Simárszki Demeter, 131
Simárszki István, 76, 151
Simárszki János, 76, 151
Simkocics József, 175
Simon István, 29, 30, 36, 40, 42, 49
Simon Istvánné, 47
Simon József, 69
Simon Pista, 37, 41, 42
Sipkó István, 76
Slézinger László, 125
Smotzer József, 175
Somossy Béla, 175
Sorger Ernő, 174
Spicán ? Gyula, 35
Sprosz Júlia, 151
Star Béla, 174
Stark Gyula, 173
Stark István, 173
Stefán Barnabás, 175
Stefán Erzsébet, 19
Stefuróczki Béla, 23
Stefuróczki Mária, 150
Stencel Béla, 171
Stencel László, 173
Stiber Jani, 58
Stiber József, 69, 76
Stos Károly, 174
Stromf László, 174
Stuller Imre, 174
Surányi Balázs, 76

Susnyák Matild, 151
 Sűrű Klára, 151
 Swarc László, 127
 Szabó Anna, 150
 Szabó Ilus néni, 62
 Szabó János, 76
 Szabó Lajos, 52
 Szabó László, 76, 151
 Szabó Mária, 151
 Szabó Nándor, 152,
 159, 160
 Szabó Vilmos, 134
 Szamer József, 18
 Szeifert Pista, 63
 Székely Lajos, 76,
 131, 151
 Szelner Zsófia, 151
 Szemes Andris, 142
 Szemes Zsófi, 120
 Szendrő József, 65
 Szikszai Borbála, 151
 Szinai Imre, 142
 Szolga Feri, 63
 Szolga Miklós, 58, 62,
 76, 85, 151
 Szolga Pál, 23
 Szolgai Ferenc, 69
 Szolgai Sándor, 76
 Szuhogyi András, 76
 Szunyogh László, 76
 Szűcs Anna, 134
 Szűcs István, 76
 Szűcs Pista, 78
 Takács János, 121
 Tamás Zoli, 58
 Tánkos Borbála, 95
 Ted Bailey, 3
 Ternyik Pali, 58
 Tetercsák Mária, 151
 Tokár Tivadar, 173
 Tomai János, 76
 Tomai Lajos, 69, 79
 Tomai Lajosné, 79
 Tornai Gyula, 60
 Tornai Ilona, 151
 Tornai Laci, 66
 Tornai László, 76, 151
 Tóth Andor, 60
 Tóth András, 60, 67,
 68
 Tóth Andris, 56, 58
 Tóth Angéla, 151
 Tóth Bertalan, 69, 76,
 151
 Tóth Gyula, 39, 76,
 151
 Tóth Gyulát, 7, 56
 Tóth Herminka, 125
 Tóth Imre, 63, 69,
 71, 76, 79, 96,
 119, 128
 Tóth István, 76, 96,
 151
 Tóth János, 20, 35,
 62, 68, 76
 Tóth József, 76, 96
 Tóth Lajos dr, 2
 Tóth László, 2, 147
 Tóth Pál, 76
 Tóth Sándor, 76, 96,
 151
 Tóth Veron, 79
 Trepa Ivan
 Jeszimovics, 20
 Turcsányi Gyula, 76,
 134
 Ujj Mátyás, 68, 76,
 151
 Urszin Andor, 62, 76,
 103, 139
 Urszin Lajos, 76, 134
 Urszin László, 76
 Üveges Sándor, 76,
 117
 V Tóth Imre, 62
 Vadász István, 35
 Vágner Dezső, 173
 Varga Antal, 76, 131,
 151
 Varga Béla, 174
 Varga Éva, 146, 147
 Varga Imre, 57, 58,
 62, 76, 82, 105,
 106, 115, 151
 Varga Júlia, 151
 Varga Lajos, 76, 151
 Vas Zoltán, 65
 Vásárhelyi László,
 174
 Vasas Sándor, 35
 Vaskó Anna, 47
 Véber Aranka, 175
 Véber Vilmos, 175
 Veiling László, 173
 Veréb József, 76, 151
 Veres Mária, 151
 Veres Pál, 76, 122,
 151
 Vilmányi Kiss László,
 2
 Vinkler Ferenc, 174
 Vinkler Ödön, 174
 Vinkler Róbert, 174
 Vranovics István, 151
 Vünc Vince, 173
 Wágner Dezső, 166,
 175, 176
 Wágner Ella, 165
 Wágner István, 172,
 175
 Wágner Laci, 168,
 169
 Wágner Lajos, 172
 Weinberger József, 18
 Wellesz László, 127
 Zeitl József, 173
 Zsiros Sándor, 1, 3,
 4, 5, 7, 117, 152,
 184
 Zsíros Sándor, 5, 56,
 76, 122, 142
 Zsíros Sanyi, 78
 Zsíros tanár úr, 3
 Zsíros Zsófia, 150

Zsiros Sándor (1931 Felsőzsolca) Nyugdíjas tanár vagyok. Középiskolai tanulmányaimat a miskolci Fráter György (Földes F.) Gimnáziumban fejeztem be 1951-ben. Budapesten az Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskolán általános iskolai magyar szakos tanári, Egerben rajz szakos, majd az ELTÉN magyar – népművelés szakos középiskolai tanári diplomát szereztem. A Testnevelési Főiskolán edzői oklevelet kaptam.

1953-ban Mezőkeresztesen megkezdett pedagógiai pályámat szülőfalumban Felsőzsolcán folytattam 1968-tól 1974-ig mint az általános iskola igazgatója. Ezután miskolci középiskolákban tanítottam, majd 1980-tól nyugdíjazásomig, 1991-ig a miskolci 16. Sz. Általános Iskola igazgatójaként működtem. Mint kézilabda-játékos és mint edző szereztem magamnak nevet Borsod megye sporttörténetében.

Aktív munkásságom idején művelődéspolitikai írásaimat országos folyóiratok közölték. Nyugdíjazásom óta szülővárosom, Felsőzsolca helytörténetével foglalkozom előszeretettel.

E témában 1993-ban *Felsőzsolca története* címmel jelent meg átfogó munkám, mely alapja lett a helyi múzeum *Századok útkereszteződésében* című állandó kiállításának.

1994-ben *A front alatt* című kötetben a háború során a szovjetek által elhurcolt 200 zsolcai civil férfi sorsát kísértem végig. 2005-ben e könyv második kiadása látott napvilágot. Az angol nyelvű fordítás a pittsburghi Duquesne Egyetem történelem tanszékének sorozatában jelent meg 2006-ban.

Kollégámmal közösen készített *Szülőföldünk Felsőzsolca* című általános iskolai kézikönyvünk 1996-ban került kiadásra.

2000-ben *A zsolcai elsüllyedt templom rejtélye* címmel megjelent munkám a zsolcai Árpád-kori templom megtalálásának és feltárásának történetével foglalkozik.

Egyik létrehozója vagyok az Örökségünk Felsőzsolca Alapítványnak, mely az Általános Művelődési Központtal közösen adja ki az általam szerkesztett **ÖRÖKSÉG** című negyedévenként megjelenő színes, kulturális folyóiratot, melynek valamennyi megjelent száma megtalálható a Zsolcai Honismereti Portál című honlapomon.